

Anul XVII (serie nouă), nr 3-4 (67-68) 2020

Mesager bucovinean

Revistă de cultură pentru bucovinenii de pretutindeni

**Centenarul Paul Celan
și multiculturalismul bucovinean**

Românii din dreapta Tisei: istorie și destin

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI – RĂDĂUȚI – CHIȘINĂU

CUPRINS

Editor:
Societatea pentru Cultura și
Literatura Română în Bucovina,
în parteneriat cu Centrul Cultural
Român "Eudoxiu Hurmuzachi" din
Cernăuți și Asociația Social-culturală
"Bucovina" din Chișinău

Director onorific:
prof. Carmen ANDRONACHI

Director:
prof. Gheorghe DOLINSKI

Redactor-sef:
Ștefan HOSTIUC

Colegiul de redacție:
prof. univ. dr. Dumitru BALAN
prof. univ. dr. Dumitru CURCĂ
ec. dr. Liviu CABARIU
avoc. dr. Eugen PATRAȘ
prof. Antoaneta LUCASCIUC
prof. Paraschiva TRANDAFIR
ing. Mihai ONCIUL (București)
ing. Mircea IRIMESCU (Rădăuți)
acad. Vasile TĂRĂȚEANU
jurnalist Maria TOACĂ (Cernăuți)
conf. cercet. dr. Constantin UNGUREANU
scriitor Arcadie SUCEVEANU (Chișinău)
dr. Ion BOTOȘ (reg. Transcarpatică)
prof. Mihai MECINEANU (reg. Odesa)

Design/Tehnoredactare:
Ana LITVINCIUC
Vitalie RUDCOVSKI

Adresa redacției:
Str. Mureșana nr.7, bl.51A, sc.A, et.4, ap.12,
c. p. 031842, sector 3, București, România

Adresa electronică:
mesager.bucovinean@gmail.com

Bun de tipar: 2020

Apărut: 2020

Tipărit la: DRUK-ART

Tiraj: 500 exemplare

ISSN 1841-0499

Răspunderea pentru conținutul textelor
publicate în revistă aparține în exclusivitate
autorilor.

Sponsor 2000 lei din proiect:
Ec. Mihai CAUNII,
născut în Bucovina, în Burla

Editorial

Ștefan HOSTIUC, Celan și multiculturalismul bucovinean..... 1
Centenar Paul Celan

Andrei CORBEA, Celan și Rezzori: o neînțelegere 4

Petro RYHLO, „Тобі знайомі їхні голоси...” Пауль Целан у колі німецькомовних поетів
Буковини / „Sunt voci pe care le cunoști...” Paul Celan în cercul poezilor germanofoni din Bucovina .. 11

Grete TARTLER, Măcinând la morile lui Dumnezeu: Immanuel Weissglas și Paul Celan ... 23

Paul CELAN, Todesfuge – Fuga morții (Traducere de Mircea Țuglea) –

Фуга смерті (Переклад Василя Стуса) – Fuga smierci (Tumaczenie

Stanisława Jerzego Leca) – Фуга смерті (Перевод Анны Глазовой) 26

Laura CHEIE, Vocile lui Paul Celan 31

Grigore CRIGAN, Dimensiunea cernăuțeană a unui „trist poet de limbă teutonă” 37

Ștefan HOSTIUC, Meridianul, un exercițiu de hermeneutică și fenomenologie a actului poetic .. 43

Plurilingvism & plurietnicitate

Antoaneta LUCASCIUC, Reflecții pe marginea unui comics american cu subiect bucovinean .. 48

Poezie

Paul CELAN, „Doar dincolo de castani e lumea...” 49

Arcadie SUCEVEANU, „Sub Podul Mirabeau curgea Sena...” 51

Proză

Emilian GALAICU-PĂUN, Personne Nage (fragmente de roman)..... 54

Grigore CRIGAN, Despărțirea de Bucovina sovietică 58

Cernăuți de altă dată

G. PETRE, Ștrada Domnească 64

Cronica literară

Doina CERNICA, Un roman de sertar senzațional, dedicat Bucovinei 66

Eveniment

Nicolae COSTAȘ, O frescă de mare valoare, descoperită recent

pe unul din pereții fostei Resedințe Mitropolitane din Cernăuți 71

Reflecții, opinii, aprecieri

Clementina TIMUȘ, Mesaj de toleranță și iubire pentru semenii noștri de altă etnie 73

Bucovina multiculturală

Manuela NICOLAE-POSESCU, Familia Vorobchievici – mari cărturari bucovineni 75

Vox Juris

Eugen PATRAȘ, Dreptul la existență, câștigat în instanță (Istoria unei

„optimizări” cu năbădăi a trei școli românești din regiunea Cernăuți) 86

Bucovina secolului XX: fapte, evenimente, destine

Petru GRIOR, Ziua de 28 iunie 1940 în destinul românilor din actuala regiune Cernăuți (II) 95

Gheorghe PIȚEL, Sesiunea a VII-a sau bălciul orwellian al legitimării „eliberărilor” staliniste .. 101

Personalități bucovinene

Antoaneta MARINESCU-LUCASCIUC, Maria-Gabriela SULIMAN,

Un medic bucovinean unionist: Emanuel V. Costin (Kostin)

(01.01.1807, Șipeniț – 08.02.1871, Bârlad) 106

Recenzii

Gina PUICĂ, Doina Cernica, Maria Toacă: Dulce-amar de Bucovina..... 108

Românii din dreapta Tisei

Ionică VASILĂȘ, Maramureș și Bucovina, două provincii cu destin similar 110

H. ȘTEFAN, Dialogul provinciilor prin reviste de cultură 112

Echim VANCEA, „Așa” – un valoros document publicistic de informare

și de recuperare a istoriei românilor din dreapta Tisei 114

Gheorghe PĂRJA, Cartea neamurilor de dincolo de apă 117

Vasile OŢA, Voiohii din Porosovo 120

Note de călătorie

Spiridon PRALEA, Ansamblul „Mara” din Sighetul Marmăției,

în primul său turneu prin Transcarpatia și nordul Bucovinei 121

Aniversări

Șt. HOSTIUC, Poetul-arcaș Vasile Tărățeanu, la 75 de ani..... 125

În memoriam

Arcadie SUCEVEANU, O lumânare pentru Mircea Lutic (1939-2020) 126

Maria TOACĂ, A plecat la neamul său de martiri Gheorghe Nandriș,

fericitul căutător al nemuririi sufletului 127

Șt. HOSTIUC, Dimitrie Sandu Țopa (1934-2020) 128

DEPARTAMENTUL PENTRU
ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Această revistă a fost tipărită cu sprijinul Secretari-
atului General al Guvernului – Departamentul pen-
tru Românii de Pretutindeni, www.mprp.gov.ro.

Conținutul acestei reviste nu reprezintă poziția ofi-
cială a Secretariatului General al Guvernului – De-
partamentul pentru Românii de Pretutindeni

SE DIFUZEAZĂ GRATUIT

Ștefan HOSTIUC

Paul Celan și multiculturalismul bucovinean

Multiculturalismul a apărut în Bucovina acesteia în timpul Austriei, a continuat să viețuiască în timpul României, a fost înlocuit cu internaționalismul proletar în timpul sovietelor și doar după ce se stinsese aproape definitiv, subțiat până la condiția de nălucă, de vis din care cu greu se mai putea trezi o provincie prăbușită, ciopârțită, terfelită, a revenit în Ucraina suverană, dar numai ca doctrină politică, existând doar declarativ, în discursul oficial. Faptul că, în ultima vreme acest fenomen prețios pentru istoria capitalei Bucovinei nu se mai regăsește în plenitudinea sa în viața reală a urbei, se datorează, deopotrivă, vechii prigoane comuniste a Kremlinului și noilor politici lingvistice ale Kievului, de veștețire, sub pretextul războiului hibrid din Est, a tot ce nu este ucrainean în Ucraina. Multiculturalismul bucovinean nu poate să prospere în condițiile promovării de către guvernanți a unor politici educaționale și identitare, care urmăresc transformarea Ucrainei într-o țară monolingvă și monoculturală. Dialog între culturi fără purtători reali ai acestor culturi nu există. Câți purtători de cultură germană, evreiască, polonă sau armeană, ca să ne limităm la doar patru culturi tradiționale ale Bucovinei istorice, în afară de cea română și ucraineană, au mai rămas să asigure multiculturalitatea Cernăuțiului de astăzi?

În Cernăuți există cinci palate naționale, construite sau achiziționate în timpul Austriei de către comunitățile naționale – română, ucraineană, germană, evreiască și polonă – pentru care statul de atunci nu a dat niciun ban, dovadă a valorii economice, nu numai culturale a grupurilor etnice din acele timpuri și, totodată,

a coeziunii lor bazată pe un puternic sentiment identitar. Câte din aceste palate au fost returnate stăpânilor lor de drept? Unul singur, integral: al comunității ucrainene. Celelalte – doar parțial, edilii orașului considerând, probabil, că, dispărându-le proprietarii, nu mai are cine să le frecventeze. Poate germani și poloni nu s-ar mai găsi foarte mulți prin Cernăuți, poate că evrei au rămas prea puțini în urma exodului în Israel, din primul deceniu de după război și din anii 70 ai secolului trecut, înghesuiți și hărțuiți de sovietici, dar români sunt (încă) destui pentru a putea și ei beneficia, ca și ucrainenii, de casa lor națională în integritatea ei. Faptul că până la ora aceasta, românilor nu li s-a întors niciunul din cele două palate ale lor rechiziționate de puterea sovietică (Palatul Național, actuala clădire a Curții de Apel din Piața Centrală, și Palatul Cultural, actuala Casă a Ofițerilor din Piața Teatrului), ridică un mare semn de întrebare în fața dorinței autorităților de a sprijini realmente tradiția multiculturalismului bucovinean la Cernăuți. Deocamdată, tendința e tocmai inversă, de a stârpi în temeni cât mai (re)strânși tot ce nu aparține, din punct de vedere istoric și cultural, națiunii titulare. Într-un stat de drept și cu adevărat democratic, care dorește cu sinceritate și celeritate integrarea în Europa civilizată, chiar și în cazul că n-ar exista la Cernăuți decât o comunitate de numai trei evrei, alta de trei nemți și cealaltă de trei poloni, acestea ar trebui să aibă casele lor naționale, lăsate tocmai lor și nu statului. Dacă ar stăpâni aceste imobile, forța lor și poziția lor în societate ar fi mult mai puternică. Dar pentru aceasta trebuie să vrei să întărești multiculturalismul și multilingvismul, nu să vrei să-l stârpești. În caz contrar, nu putem

vorbi decât de un multiculturalism de tribună, nu despre un multiculturalism real la Cernăuți.

Dar dacă nu există multiculturalism real la Cernăuți, atunci de ce oare i se face atâta publicitate? De ce oare are nevoie Cernăuțiul de astăzi să se mândrească gratuit cu o tradiție pe care practic a pierdut-o? Câtă vreme comunitățile etnice care odinioară alcătuiau societatea cernăuțeană nu mai există decât simbolic, nu este oare și multiculturalismul cernăuțean actual un fenomen pur simbolic? Este greu de crezut că cei câțiva germani, evrei, polonezi sau armeni din Cernăuțiul zilelor noastre mai au reprezentativitate comunitară. Nici chiar rușii, care ar putea să aibă o asemenea reprezentativitate, nu o dețin. Veniți aici buluc după război, favorizați de vechiul regim și neasimilați încă în totalitate de nou regim, rușii din Cernăuți se simt oarecum vinovați dacă nu chiar „complexați” și preferă să nu se manifeste în niciun fel sub aspect etnocultural. Răzlețiți, ei nici măcar nu și-au creat un mediu asociativ propriu. Unicul etnos care, deși marginalizat peste măsură, e încă viu sub toate aspectele este cel românesc. Dar pentru că e legat istoricește de pământul sfânt al strămoșilor, la rădăcina lui se sapă încontinuu, metodic, insistent cu târnăcopul paternității exclusive a națiunii titulare asupra acestui pământ. Dovadă sunt presiunile de ordin educațional și lingvistic asupra comunității în scopul slăbirii, subțierii și reducerii la minimum a elementului românesc. În concluzie, nu multiculturalismul pluriethnic este obiectivul strategic al stăpânilor actuali ai vechii urbe, ci monoculturalismul monoethnic, cu menținerea de ochii lumii (occidentale, în primul rând) a unui pluriculturalism potiomkiniadesc, de fațadă, de tribună, de spectacol, mincinos în esența sa și, de aceea, reprobabil. Câtă vreme sub masca toleranței se ascunde xenofobia, multiculturalismul nu are nicio șansă să reînvie la Cernăuți.

Pe fondul noilor politici lingvistice și educaționale, profund anti-multiculturale, ale Kievului, Centenarul Paul Celan sărbătorit la Cernăuți anul curent capătă o semnificație deosebită. Din păcate, nu am putut să scăpăm de pandemie până în septembrie pentru a-l marca cu fastul și amploarea pe care le merită. În condiții normale, Ediția a XI-a, jubiliară, a

Festivalului internațional de poezie „Meridian Czernovitz”, desfășurat *on-line* anul acesta, ar fi adunat la Cernăuți mii de participanți din zeci de țări de pe mapamond. Mulți iubitori de poezie și admiratori ai marelui poet, trăitori în Ucraina, Austria, Israel, România, Germania, Polonia și în alte țări au rămas cu regretul de a nu fi putut să fie fizic prezenți la această manifestare. Iar cei prezenți, bucurându-se de faptul în sine al sărbătorii, au mai putut „admira” și retorica goală a oficialilor și a reprezentanților diverselor instituțiilor publice privind caracterul multicultural al Cernăuțiului contemporan. Această retorică a întărit – a câta oară! – sentimentul bucovinenilor de astăzi că trăiesc doar cu nostalgia trecutului, căci, oricât ar fi de îmbătați cu cuvinte frumoase rostite de ipocriții zilei, ei nu pot să nu vadă că există o mare diferență între Cernăuțiul multicultural care a lansat un mare poet german de etnie evreiască într-un stat național care nu era nici german, nici evreu, și Cernăuțiul „multicultural” din zilele noastre în care un poet aloglot de mare calibru nu se mai poate produce în niciun fel. Cealaltă epocă, apusă în urmă cu 80 de ani, înfierată mereu de istoricii ucraineni pentru „genocid lingvistic”, a produs un poet genial de altă limbă decât cea a națiunii titulare, în timp ce astălaltă epocă lăudată la tot pasul pentru „extraordinara” deschidere către valorile democrației europene se mulțumește doar să celebreze centenarul unui asemenea poet fără să creeze premisele formării altuia de același calibru pentru viitorime. Cei care se mândresc de la tribună cu un asemenea înaintaș, pentru care n-au făcut practic nimic, uită să spună că, pe lângă geniul pe care i-l dă natura, un poet de talia lui Celan mai are nevoie, pentru a se realiza, și de un mediu multicultural autentic, sănătos, nu de unul perimat, fardat, viciat prin politici inadecvate și mumifiat propagandistic spre a fi scos în față de zile mari în discursuri fariseice rostite cu aplomb de inși semicultți, buricați pe podiumuri improvizate în piețe publice. Un mediu multicultural sănătos, întemeiat pe plurilingvism și multiethnicitate, se formează nu prin legi orientate către îngrădirea dezvoltării culturale a minorităților, ci tocmai invers, printr-o adevărată deschidere către valorile democratice europene, care

să demonstreze respect și sprijin din partea statului față de celelalte etnosuri în dezvoltarea nestingherită a culturii acestora.

Paul Celan s-a născut la Cernăuți, în 1920, într-o familie de evrei care vorbeau germana ca limbă maternă. A frecventat școli în limbile evreiască și română, a absolvit un liceu românesc, și-a început studiile universitare de filologie romanică la Universitatea din Cernăuți (după ce abandonase cursurile de medicină începute la o facultate din Franța). În timpul războiului a fost internat într-un lagăr de muncă din România, părinții fiindu-i deportați de regimul antonescian în Transnistria, unde își pierde viața, fapt care îl marchează profund pe tânărul poet, rămas cu o puternică traumă sufletească pentru tot restul vieții. Fire sensibilă, el nu reușește să învingă depresia care se adâncește mereu, făcându-l, până la urmă, să se sinucidă la vârsta de 60 de ani, aruncându-se în apele Senei.

Poetul își începe activitatea de muncă la ziarul „Bucovina Sovietică” din Cernăuți, ca traducător din limbile ucraineană și rusă în limba română. Acest ziar își reia apariția după intrarea, în primăvara anului 1944, a Armatei Roșii în Bucovina. Tânăr cu vederi de stânga, se convinge imediat că „eliberatorul” bolșevic nu are nimic în comun cu adevărata social-democrație, al cărei adept era, și trece clandestin frontiera în România regală, stabilindu-se la București. Aici aderă la grupul de poeți avangardiști, scrie poezii în germană și în română, traduce din literatura rusă pentru editura „Cartea rusă”. Dar înțelegând că molima roșie s-a extins și în România, trece din nou clandestin frontiera, de data asta înspre vest, și se stabilește pentru scurt timp în capitala Austriei, de unde emigrează în Franța, la Paris, orașul în care își va întemeia o familie și va rămâne până la sfârșitul vieții.

La Paris, Celan continuă să scrie în limba maternă, numită de el „teutonă”, făcându-se cunoscut publicului german. Obține două premii literare în Germania Federală. La ceremonia de înmânare a prestigiosului premiu „Georg Büchner”, rostește o alocuțiune publicată ulterior sub denumirea „Meridian”, în care poezia și biografia se regăsesc pe aceeași linie mediană a globului și a inimii, întâlnindu-

se într-un punct comun numit Cernăuți. Astfel el dezvăluie publicului german, care îl vedea apărut din neant, ca să folosească celebra expresie a vienezului Milo Dor, enigma originii sale, arătând, sub o formă eseistică originală, specifică stilului său, în care poetica face casă comună cu poezia, locul de unde provine și ce a reprezentat acest loc (Cernăuțiul interbelic, ca spațiu benefic, plurietnic și plurilingv) în anii formării sale literare.

Cu câțiva ani în urmă, la Cernăuți, pe fosta Stradă Domnească, a fost inaugurat „Centrul de literatură Paul Celan” care, la fiecare început de toamnă, organizează, cu sprijinul unor organizații nonguvernamentale occidentale și cu participarea activă a unor ONG-uri din Cernăuți, festivalul european de poezie „Meridian Czernowitz”, eveniment unic în felul său, care reînvie pentru câteva zile spiritul autentic al multiculturalismul tradițional al urbei. Printre partenerii de proiect se află și asociația românească Centrul Media BucPress (director, poetul Marin Gherman). La eveniment participă poeți din Ucraina, Germania, Israel, România, Rep. Moldova, Polonia, Lituania și din alte țări.

Prezenta ediție specială a revistei consacrată Centenarului Paul Celan cuprinde studii, eseuri, fragmente de proză beletristică, poezii și alte scrieri consacrate poetului, traduceri din lirica celaniană, evocări ale Cernăuțiului din perioada interbelică, ale cărui tradiții multiculturale, plurietnice și multilingvistice sunt zdruncinate puternic de politici lingvistice și educaționale de ultimă oră care, în pofida schimbării conducerii Ucrainei, rămân neschimbate, iar pe alocuri devin și mai agresive. Din păcate, rolul lor nu este să cimenteze tradiția multiculturală a Bucovinei nordice, ci să o șubrezească, zguduind-o din temelii. Câtă dreptate are cernăuțeanul Paul Celan când spune, în finalul celebrului său discurs rostit la Darmstadt în 1960 cu prilejul obținerii premiu „Georg Büchner”, că toposul prin care trece meridianul liricii sale, acea linie mediană în care se întâlnesc, intersectându-se, „tropii cu tropicele”, nu mai există decât în amintire!

Andrei CORBEA

Celan și Rezzori: o ne-înțelegere

În dedicația pe o carte dăruită la mijlocul anilor '60 ai secolului trecut de către poetul A.E. Baconsky lui Paul Celan, cel dintâi evoca, printr-o formulă meșteșugită, „numitorul comun“ care i-ar fi putut, dacă nu uni, măcar apropia pe cei doi, fii ai unei aceleiași generații dis-locate de grozăviile celui de-al Doilea Război Mondial: în „amintirea unui târg unde odinioară ne-am întâlnit ignorându-ne“ evocată de Baconsky, spațiul comun pierdut și experiența unui exil devenit perpetuu odată cu ieșirea din matricea acelei „Lebenswelt“ inițiatice ar fi putut oferi temeiul „dialogului“ pe care Celan îl proiectase în imaginea mesajului din sticla aruncată în apa mării și recuperată la țărmul comprehensiunii de un dorit interlocutor. Dacă trecerea episodică prin Cernăuți a adolescentului Baconsky (născut la Cofa, în județul Hotin, ulterior elev la Chișinău și trăitor în Basarabia pînă în 1944), unde s-ar fi putut încrucișa pe vreo stradă cu mai vîrstnicul cu cinci ani Paul Antschel, rămîne incertă, mult mai probabilă pare o altă întîmplătoare întîlnire pe vreo stradă a metropolei bucovinene, unde același Paul Antschel, fiu de mici burghezi din pătura evreiască vorbitoare de germană, și Gregor von Rezzori, vlăstarul de nobili poligloți „mittel“europeni, austriacizați și apoi recrutați în birocrăția chezaro-crăiască, cu șase ani mai „mare“ decît celălalt, ar fi putut trece, odată sau de mai multe ori, unul pe lîngă altul, ignorîndu-se, firește, reciproc. N-aveau a ști, în acei ani aparent „post-belici“, că trăiau de

fapt în „inter-belic“ – vremurile nu se arătau însă pentru nici unul calme, deși pentru fiecare în chip diferit.

*

Le-a fost dat să ia cunoștință direct, dar totuși la distanță, unul de celălalt, prin intermediar roman, cînd Paul (acum) Celan, poet german deja bine cunoscut – după cele două volume publicate la Deutsche Verlags-Anstalt din Stuttgart, *Mohn und Gedächtnis* și *Von Schwelle zu Schwelle* – deopotrivă în cercurile intelectuale de la Frankfurt, Viena sau Paris, a fost invitat de prințesa Marguerite Caetani de Bassiano, generoasă prietenă a artiștilor și scriitorilor, care finanța și edita din 1948 o somptuoasă revistă de cultură, *Botteghe Oscure* (numită astfel după o stradă din capitala Italiei), publicînd autori de anvergură în toate limbile (inclusiv coreeană și filipineză), să coordoneze pentru partea de literatură germană numărul de primăvară (21) pe 1958 – număr socotit drept important, căci aniversa zece ani de la apariție. Celan, care publicase deja acolo în numărul 17 (1956) poemul *Vor einer Kerze*, a fost recomandat prințesei să colaboreze la configurarea noului număr de către poeta Ingeborg Bachmann, iubita sa regăsită după ani de despărțire, cu care urma să conlucreze la selecția manuscriselor. Într-o scrisoare din decembrie 1956 către Celan, Marguerite Caetani îl pomenește și pe Joachim Moras, editor (alături de Hans Paeschke) al revistei *Merkur* – întemeiată în 1947 și devenită între

Paul Celan

Sursa: <https://ebrejukultura.lv/2020/04/20/>

timp una dintre cele mai importante publicații intelectuale de limbă germană –, ca pe unul care, în perspectiva însărcinării avute în vedere pentru dînsul, îi elogiase generos calitățile.

Celan, flatat, a primit cu vădită satisfacție misiunea, ce-i conferea, fără îndoială, un plus de „capital simbolic” în cîmpul literar german, misiune de care a căutat să se achite cu întreaga energie ce o presupunea corespondența cu autorii asupra cărora se oprise împreună cu Ingeborg Bachmann – dintre care, pînă la urmă, au oferit texte Nelly Sachs, Walter Höllerer, Günter Grass, Hans Magnus Enzensberger, ca și Karl Ludwig Schneider un poem inedit al lui Georg Heym, a cărui operă tocmai o edita; Celan însuși a pus la dispoziție o primă versiune a traducerii poemului lui Rimbaud *Le Bateau ivre* (*Der trunkene Schiff*). Un singur autor german contemporan a mai fost inclus în sumar înafara celor propuși de coordonatori: Gregor von Rezzori. Aflăm din corespondența păstrată dintre Celan și Eugene Walter, secretarul de redacție al revistei, că intermedierea colaborării lui Rezzori s-a datorat chiar lui Joachim Moras, prietenul Margheritei Caetani; Celan a primit fără a da vreun semn de iritare această intervenție, ba chiar a citit și corectat șpalturile (propunînd și renunțarea la cîteva rînduri finale neclare, probabil din cauza unor erori de culegere), dar a pretins doar ca ordinea cronologică

(?) a textelor, așa cum o stabilise dînsul, să fie respectată. În cele din urmă a decis însăși prințesa asupra succesiunii acestora, încît finalmente, imediat după traducerea lui Celan din Rimbaud (p. 375-378), urmează cele două *Fragmente* de proză semnate de Gregor von Rezzori (p. 379-407). Numele celor doi s-au întîlnit, așadar, prin hazardul paginatiei, față-n față.

*

Gregor von Rezzori, care părăsise România la începutul anului 1938, asistase la Viena, în martie, la momentul *Anschluss*-ului și supraviețuise în Berlinul anilor de război cu un pașaport românesc expirat, colaborînd, ca autor de romane sentimentale, la două reviste ilustrate, avea și el, deja, la mijloc de deceniu al șaselea, o reputație în plină consolidare în mediile literare germane, unde ambele cărți de proză publicate de dînsul pînă atunci, *Maghrebinische Geschichten* și romanul *Ödipus siegt bei Stalingrad*, fuseseră primite cu bunăvoință și curiozitate. O reputație ce se întemeia pe alte mize literare decît cele ale lui Celan și, desigur, pe un public oarecum diferit – deși se poate presupune că un anumit segment intelectual al cititorilor de proză, cosmopoliți și mai sensibili la rafinamente stilistice decît la realismul frust al autorilor „orei 0”, i-ar fi putut prețui concomitent. Pentru numărul 21 din *Botteghe Oscure* Rezzori a ales două fragmente dispartate din romanul care va apare puțin mai tîrziu, la editura Rowohlt, sub titlul *Der Hermelin in Tschernopol*: capitolul al patrulea, intitulat în versiunea completă publicată, „Erste Begegnung mit den Husaren. Tamara Tildy und Frau Morar” („Prima întîlnire cu husarii. Tamara Tildy și doamna Morar”), și mai bine de două treimi din capitolul al zecelea: „Von den Vögeln, die über den Städten wohnen: die Historie des alten Paschkano” („Despre păsările ce locuiesc deasupra orașelor: istoria bătrînului Paschkano”). Nu există deosebiri între textul cărții și cel publicat în revistă, cu

excepția unei spațieri între grupuri de alineate sugerînd diviziuni între paragrafe; numele unui personaj, doamna Koralewitsch, va fi modificat însă la ediția a doua în Ljubanarow, după un proces intentat lui Rezzori de către urmașii familiei cernăuțene von Buchental-Koralewitsch.

Fără îndoială că, citind cele două fragmente de proză ale lui Rezzori, Celan n-a avut a se îndoi că „locul” acțiunii, orașul Tschernopol, capitală a „Teskowinei”, era totuna cu Cernăuți, orașul natal al autorului, dar și al său; nu putea să nu se fi informat de mult asupra rădăcinilor celui care, cu un succes neașteptat, publicase în 1953 „istoriile maghrebine” cu personaje și „anecdote” de un grotesc extrem, aproape terifiant, istorii plasate într-un ținut fantastic dintre Orient și Occident (o variantă de „Halb-Asien”, cum o numise Karl Emil Franzos) cu capitala la... „Metropolsk”. Dealtfel, informații despre Rezzori i-ar fi putut furniza diverși literați germani cu care avusese de-a face pînă atunci: de la mai sus amintitul Joachim Moras pînă la Ernst Schnabel, pînă în 1955 puternicul intendent al Nordwestdeutscher Rundfunk la Hamburg – figura celui de-al doilea transpare chiar în trăsăturile unui personaj din romanul *Der Tod meines Bruders Abel*, publicat de Rezzori în 1976. I-a parcurs, așadar, proza cu o luare aminte depășind simpla rațiune a unei corecturi cît mai atente a textului: nu se poate ști cu ce impresii și sentimente în acel început de an 1958, cînd s-au adunat pe masa sa de lucru manuscrisele solicitate pentru *Botteghe Oscure*. Celan, a cărui reputație literară tocmai fusese odată mai mult confirmată ca laureat al unuia dintre cele mai importante premii literare din Germania occidentală, conferit de orașul-land Bremen, trăia deja sub presiunea tot mai greu suportabilă a atacurilor subterane din partea văduvei lui Yvan Goll, ce vor culmina cu campania ignobilă dezlănțuită împotriva sa în 1960; în plus, într-o perioadă în care experiența unei vieți marcate de persecuțiile rasiale trăite în tinerețe și mai

ales de moartea părinților în Transnistria se transforma treptat într-o asumare identitară, ca evreu, tot mai accentuată, era înclinat să recunoască în această înverșunare la adresa sa un reflex antisemit, pe care credea a-l redescoperi în mod repetat în împrejurări cu totul neașteptate. De aceea, o formulare din textul trimis de Rezzori pare să-l fi afectat cu deosebire în această direcție, pentru el foarte sensibilă: „die Miasmen der Gossen in den Judenhöfen” („miasmele rigolelor în curțile evreiești”); n-o va spune acum, ci, cum vom vedea, puțin mai tîrziu.

*

Der Hermelin in Tschernopol, „romanul orașului meu de baștină Cernăuți”, cum l-a numit Gregor von Rezzori, a apărut în același an 1958 la editura Rowohlt din Hamburg și a avut parte de un ecou ieșit din comun – și datorită tipăririi prealabile în foileton în *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, cel mai important ziar al Germaniei occidentale. La 26 martie 1959 se anunța în același ziar conferirea Premiului Fontane al orașului Berlin acestui roman și, desigur, autorului său. Poate că nu atât știrea în sine, cît informația suplimentară asupra numelor juraților l-a indignat pe Celan, ce-l descoperea printre aceștia pe Ernst Schnabel, a cărui carte publicată tot în 1958 *Anne Frank – Spur eines Kindes* („Anna Frank – urma unui copil”) cunoscuse un enorm succes. A simțit atunci, se pare, că nu poate și nu trebuie să-și stăpînească iritarea, descărcată într-o scrisoare furioasă pe care i-a adresat-o lui Schnabel, înafara oricărui convenții de adresare, la 8 aprilie 1959 (în aceeași zi, de altfel, în care s-a consumat, printr-un alt acces de mînie epistolară, ruptura cu Heinrich Böll) : „n-am vrut să ratez ocazia de a vă felicita pe dumneavoastră, schimbător și scriitor «pe urmele unui copil», pentru că ați acordat domnului (von) Rez(z)ori,¹ care știe să scrie în chip atît de distractiv despre «miasmele rigolelor din curțile evreiești» și alte cele (inclusiv, de ce nu, frumoasele evreice

cu ochi migdalați), premiul orașului Berlin“. Asocierea între empatia cu destinul îngrozitor al copilului ucis de naziști și prezumtiva toleranță pentru indicii pe care le considera antisemite în romanul lui Rezzori constituia pentru Celan proba irefutabilă a fățarniciei lui Schnabel, atitudine emblematică după el pentru ezitarea multor scriitori germani cu reputație „progresistă“, de la Alfred Andersch și pînă la Max Frisch, de a se delimita față de vechiul/nou antisemitism. Referința la „frumoasele evreice cu ochii migdalați“ privește fragmentul din roman narînd dezlănțuirea pogromistă, cînd micuța evreică Blanche Schlesinger, a cărei casă fusese devastată de mulțimea violentă, este protejată de familia creștină a copilului narator, dar și un roman al lui Andersch, în care Celan recunoștea clișeul facil al autoapologeticii falsei inocențe „filosemite“.

Ernst Schnabel nu i-a răspuns lui Celan, dar a reclamat la editura S. Fischer (cum i s-a relatat de către Rudolf Hirsch, redactorul ei șef), unde tocmai stătea să apară următorul său volum de poezie *Sprachgitter*, tonul „scandalos“ al scrisorii acestuia. Celan a mai revenit asupra incidentului doar în corespondența privată, în misive adresate lui Paul Schallück și Ingeborg Bachmann; Schnabel și cei de același calibru (Andersch, Böll) erau ținta resentimentului, în timp ce lui Rezzori nu-i rezerva decît disprețul nemascat față de un autor considerat „de serie“,² și poate tocmai de aceea „în stare să bucure publicul german cu scene amuzante de pogrom“ sau „să servească – și încă pe ce fundal!³ – în chip atît de drăguț și amuzant, și nu-i așa, atît de glumeț, întregul antisemitism – «pre-nazist», desigur“.

Episodul se încheie aici; nu este însă exclus ca în anii următori cei doi să se fi încrucișat și ignorat reciproc pe vreo stradă din Paris, unde Rezzori a locuit cîtiva ani începînd cu 1958. Dar adevăratul epilog al „ciocnirii“ la distanță dintre Celan și Rezzori s-a consumat douăzeci de ani mai tîrziu, la o masă rotundă la Florența

în jurul operei lui Rezzori, întâlnire la care au participat autorul și doi eminenți filologi italieni, Claudio Magris – care îi consacrase lui Rezzori deja în 1963 un capitol în cartea sa devenită celebră despre mitul habsburgic în literatura austriacă modernă – și Giuseppe Bevilacqua, unul dintre cei mai competenți cunoscători și comentatori ai operei lui Paul Celan. În cursul discuției a venit desigur vorba de raporturile dintre Rezzori și Celan: s-a vădit că cel dintîi era bine informat (probabil de către Ernst Schnabel) despre aversiunea resimțită de Celan la adresa sa după romanul cernăuțean, cînd nici că ar mai fi vrut să-i audă numele. În schimb, la aproape un deceniu de la dispariția fostului său concitadin, Rezzori își declara admirația nețărmurită pentru acesta, „unul dintre cei mai mari poeți moderni de limbă germană“.

*

La Florența, în 1979, nici Rezzori, și nici interlocutorii săi n-au mai ajuns să se întrebe dacă Celan a citit realmente întregul roman *Der Hermelin in Tchernopol*.

În ceea ce ne privește, îndrăznim să răspundem negativ la o asemenea întrebare. Înafara fragmentelor pe care le-a corectat pentru *Botteghe Oscure* și de unde n-a reținut decît remarca, pe care a judecat-o sever, despre „miasme“, Celan a mai citit poate, din curiozitate, pasaje din roman în preprintul acestuia în *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, între care și din capitolul al XVII-lea: „Viele Augen: ein Sportfest in Tschernopol“ („Puzderie de ochi: o serbare sportivă la Tschernopol“); aici se desfășoară scena în care un meci de fotbal între echipele „naționale“ (care au existat în Cernăuțiul interbelic) degenerază într-o brutală izbucnire a gloatelor împotriva evreilor din oraș – scenă în al cărei final Celan crede a detecta oportunistul *happy-end* sentimental pe care îl denunță în scrisoarea către Paul Schallück. Copil și adolescent, Celan a trăit din plin asemenea momente, care au invadat cotidianul urbei mai cu seamă după

Gregor von Rezzori
Sursa: <https://www.kino-teatr.ru/kino/screenwriter/euro/168296/foto/>

1933, când pe de o parte radicalizarea minorității germane din Bucovina după venirea la putere a lui Hitler în 1933, și, în paralel, adeziunea crescută la mișcările naționaliste și xenofobe românești au degenerat nu odată în încăierări și confruntări de stradă, în care și militanți evrei, de stînga sau nu, nu au ezitat să recurgă la gesturi disperate de autoapărare. Și Rezzori, care, după studiile liceale absolvite, inclusiv un început de studenție în Austria, s-a reîntors la Cernăuți pentru mai mulți ani puțin înainte de 1930 (iar după 1934 a locuit la București), a asistat la aceste frământări, deși dintr-o altă poziție decît tînărul Paul Antschel. Asupra celui care era el însuși pe-atunci, cu întreaga încărcătură formativă preluată dintr-o familie impregnată de ceea ce s-a numit „ideologia germană“, Rezzori a reflectat îndelung și a convertit mai tîrziu acest autosondaj identitar într-o admirabilă carte de proză, tradusă și în românește cu titlul *Memoriile unui antisemit*. Procesul de clarificare interioară

a debutat de foarte timpuriu – dacă este să-i dăm crezare vîrstnicului Rezzori, el ar fi început deja odată cu perplexitatea resimțită în fața entuziasmului brusc al vienezilor în clipa *Anschluss*-ului; mărturii concrete îl probează însă convingător în intervalul în care proaspătul jurnalist de radio a fost delegat să relateze pentru Nordwestdeutscher Rundfunk de la procesul marilor criminali de război naziști la Nürnberg. Romanul *Der Hermelin in Tschernopol* încheie, credem, o primă și foarte importantă etapă a efortului lui Rezzori de a se privi și a privi lucid istoria de care, volens nolens, a fost pînă la un punct modelat; luciditatea înseamnă distanțare și poate, chiar, eliberare.

*

„Gîndindu-ne mai tîrziu, mult după ce am părăsit Tschernopol, la evreii aceluia ținut, ne-a izbit mereu, din preaplinul de figuri și fizionomii, această privire străină. Evreii erau «puzderia de ochi».

Ne ziceam că și noi, probabil, eram pentru dînșii «puzderie de ochi». Căci în nimic nu se dezvăluie mai dureros străin-ătatea care ne desparte decît în privirea oamenilor scrutîndu-ne de sub masca celeilalte rase. Ne atinge precum privirea unui prizonier prin zăbrelele celulei sale. Ne credem liberi și îl considerăm liber pe acela prin al cărui chip putem privi, căci el este însemnat, ca și al nostru, spre a nu-l vedea. Abia acolo însă unde o altă lume își intercalează propriul semn ne dăm seama cît de captivi sîntem în ale noastre larve de împrumut“.

*

Secvența cu care începe capitolul al XVII-lea deja pomenit din *Der Hermelin in Tschernopol* – și pe care Celan nu și-a luat în mod cert răgazul să-l citească atent – poate constitui, credem, un prolog potrivit la o discuție despre presupusa incompatibilitate dintre proiecția celor doi, Celan și Rezzori, asupra „cronotopului“ în care au avut, pînă

la un punct, dar și după aceea, în memoria individuală și nu mai puțin colectivă, a coabita. În cazul lui Rezzori, însăși investiția – evidentă în fragmentul de mai sus – în asumarea subiectivă a viziunii asupra propriilor sale rădăcini indică opțiunea pentru o „parțialitate” la vedere, ce-și clamează emanciparea, de vreme ce efortul travaliului lingvistic în care eleganta fuzionează cu sarcasmul se traduce în roman în re-construcția minuțioasă, după rețeta unui realism *sui generis*, a unei lumi a „păcatului”, intolerantă cu orice reflex de rezistență morală prin chiar reducerea ei la absurd și derizoriu. Deriva grotescului în oroare, anunțată printr-o acumulare treptată a tuturor tensiunilor individuale și colective, se produce în chiar amintitul capitol al XVII-lea; „puzderia de ochi” triști ai evreilor săraci în convoaie de căruțe cu care, alungați din Galiția, băteau la porțile orașului în căutarea unui nou popas dintr-o lungă pibegie, inspira sumbre premoniții. Rezzori și-a rezumat mesajul stilistic printr-un aparent *bon mot* pronunțat în jurul mesei rotunde de la Florența: „Per noi il ridere è un atto de la disperazione”.⁴

Paul Celan nu a avut atunci nici timpul, nici dispoziția de a se apleca asupra acestor subtilități. Mare consumator de presă, a înregistrat, probabil, și pentru că momentul *Botteghe Oscure* îl făcuse mai atent asupra lui Gregor von Rezzori, diverse picanterii ale unor apariții publice pe care, intenționat sau nu, acesta le înscena provocator, după rețeta „épater le bourgeois”; în *Der Spiegel*, care, din diferite motive, l-a urmărit insistent în anul 1959, a putut afla Celan, de pildă, că, la ceremonia căsătoriei cu a doua sa soție Hanna Axmann, Rezzori s-a lăsat fotografiat purtând pe cap o cunună făcută din bulbi de usturoi, evocând elogiul său la adresa legumei ca emblemă a ținutului „povestit” în *Maghrebinische Geschichten*. Nu-i scăpase lui Celan, desigur, numărul 1 pe 1959 din *Der Spiegel*, pe a cărui copertă o fotografie a lui Rezzori anunța un lung articol despre autorul de origine cernăuțeană scris în maniera „investigativă”

tipică săptămânalului de la Hamburg, în care succesorii sale literare li se asociau „culise” mai mult sau mai puțin dubioase, între care suspiciunea de a-și fi inventat (inclusiv prin rescrierea numelui Rezzori ca „Rezzori”) o falsă origine aristocratică. Dezgustat, cum citim în scrisorile sale din acea perioadă, de moravurile unora dintre literații germani cu care comunicase până atunci, Celan, pentru care autorul romanului *Der Hermelin in Tschernopol* nu ocupa vreun loc în propriul canon literar, întruchipînd cel mult lumea străină, dacă nu ostilă, a unei Bucovine în care se simțise exclus, nu găsea, probabil, nici o rațiune pentru a nu-și însuși agasarea depreciativă pentru insul extravagant, jucînd cu ostentație, în costumația elegantă potrivită unui „crupier de Monte Carlo”, rolul seniorului scăpătat din portretul lui Rezzori trasat cu vădită antipatie de gazetarii de la *Der Spiegel*. N-a reținut nici răspunsul acestuia, citat în respectivul articol, dat reproșului de a fi tratat cu frivolitate în romanul *Ödipus siegt bei Stalingrad* atmosfera Berlinului dinaintea războiului: „Dacă tot trăiești pe un vulcan, mai vrei totuși să și dansezi deasupra lui”. Dincolo de aparenta aroganță a replicii, fraza lui Rezzori putea îndemna și la meditație.

*

În același an în care a apărut *Der Hermelin in Tschernopol*, volumul celanian de poezii *Sprachgitter* conținea poemul „Engführung” („Stretto”), în care evidentă trimitere la „die jüngste Verwerfung” („cea mai recentă catastrofă”) îl invita pe virtualul cititor – cel care va fi cules mesajul „precum cele din sticlele azvîrlite în mare”, cum spunea tot atunci Celan în alocuțiunea de răspuns la primirea premiului de la Bremen – să intre în „dialogul” inerent esenței limbajului, pentru ca, „strămutîndu-se” prin dicțiunea acestuia în „terenul/ cu ne-nșelătorearea urmă”,⁵ să înțeleagă „lecția” experienței-limită a „celor plecînd spre moarte” (Peter Szondi). „Nu mai citi – privește!/ Nu mai privi – mergi!” – moartea, întîmpinată la „dîmbul de tragere

de/ lângă zidul surpat“ cu strigăte de „o-/ sana“ (salvează), preface existența mundană în aducere aminte prin cuvînt, iar Cuvîntul sacralizează în „templele“ sale speranța mîntuirii: „Nimic,/ nimic nu-i pierdut“.

În 1979, Rezzori știa și înțelegea mai multe decît atunci cînd, cu detașarea celui dispus să „danseze“ peste vulcanul istoriei nemiloase, scrisese *Der Hermelin in Tschernopol*; după următorul său mare roman, publicat în 1976, *Der Tod meines Bruders Abel*, poate că „dialogul“ năzuit de Celan ar fi devenit posibil. La masa rotundă de la Florența, el – ca și interlocutorii săi – pune „neînțelegerea“ tocmai pe seama contradicției greu conciliabile dintre fiorul sacralității gravat în discursul poetic celanian și descătușarea orgiastică a barierelor Profanului din propriile romane, acoperind imprudent, în nararea pletorică a inevitabilei destrucții către care el se rostogolește, vizibilitatea acelui acces, rezervat totuși inocenților, la transcendență. Dar ca și măștile teatrului grec, menite a accentua, în ireala lor rigiditate, intensitatea *hybris*-ului, dar menținînd tocmai prin concomitenta raportare la gestul provocator o secretă interșanjabilitate între tragic și comic, cele două „fețe“ privesc spre aceeași istorie, consumată în același „topos“, a nefericirii ucigașe. Față cu această ipoteză, Celan, cel din poemul „cernăuțean“ prin excelență „Eine Gauner- und Ganovenweise gesungen zu Paris emprès Pontoise von Paul Celan aus Czernowitz bei Sadagora“ („Un cîntec de potlogari și pungași, cîntat la Paris emprès Pontoise de Paul Celan din Cernăuții Sadagurei“) – poem scris în 1961, în care pustiirea se insinuează în citatul, fracturînd *ductus*-ul poeziei, dintr-un refren de mercenari flămînzi și sîngeroși din secolul al XVII-lea, „ciumă“ căreia doar verticalitatea migdalului, arborele evreilor (dar „toți poeții sînt ovrei“, cum sună motto-ul poemului celanian „Und mit dem Buch aus Tarussa“, citat din Marina Țvetaeva), i se împotrivește – s-ar fi arătat, poate, mai împăciuitor, și ar fi acceptat „dialogul“.

Note

- 1 Vezi articolul din *Der Spiegel*, nr. 1 (1959) – nesemnat, după tipicul revistei – cu titlul „Der Idiotenführer“ (p. 37-48).
- 2 Într-o scrisoare din 10 decembrie către prietenul său Marcel Pohné din Köln, Celan pomeneste de „micii Rezzori și cei de teapa lor“.
- 3 Referința este clară la ceea ce a trăit Celan însuși în Cernăuțiul interbelic.
- 4 Este simptomatic faptul că acest „rîs“ al lui Rezzori a displicut oficialilor din Asociația germanilor bucovineni emigrați în RFG, care s-au simțit vizați de critica necruțătoare la adresa naționalismului și șovinismului cultivat de unii oameni politici și de intelectuali din rîndurile acestora, mai ales după 1930. Profesorul Franz Lang, care s-a recunoscut probabil într-un personaj ridiculizat în *Der Hermelin in Tschernopol*, a protestat într-unul din capitolele op-ului pe care l-a editat în anul 1961 la München sub titlul *Buchenland. 150 Jahre Deutschum in der Bukowina*.
- 5 Am preluat traducerile lui George State din volumul Paul Celan, *Opera poetică* (I), Iași: Polirom 2015.

Andrei CORBEA, teoretician și istoric literar. Licențiat în germanistică, românică și istorie, doctor în filologie al Universității din București, profesor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“ din Iași, director de proiect la Institutul de Cercetări Socio-umane din Sibiu al Academiei Române, fost bursier al Fundației „Alexander von Humboldt“, titular al Catedrei „Blaise Pascal“ a Fundației „Ecole Normale Supérieure“ din Paris, fost profesor invitat/asociat al universităților Paris 8, Siegen, Fribourg (Elveția), Viena, Konstanz, Montpellier și al Ecole Pratique des Hautes Etudes (Sorbonne), membru al Academiei de Științe din Erfurt și în Academia Europaea, laureat al Premiului Herder și al Premiului Jakob-und-Wilhelm-Grimm. Autor a numeroase lucrări apărute în edituri și reviste românești și străine în domeniul istoriei literaturii și culturii germane și austriece din secolele al XIX-lea și XX, ca și al teoriei literaturii și esteticii, traducător al lui Theodor W. Adorno și Paul Celan în limba română.

Petro RYHLO

„Тобі знайомі їхні голоси...”

Пауль Целан у колі німецькомовних поетів Буковини

„Sunt voci pe care le cunoști...”

Paul Celan în cercul poeților germanofoni din Bucovina

Здається, що про Пауля Целана, найвидатнішого німецькомовного поета повоєнного часу, 100-річчя з дня народження якого світова літературна громадськість широко відзначає в 2020 році, вже давно все сказано й немає більше жодного вільного щільника, в який можна було б додати ще щось недосліджене про його життя і творчість. Проте це враження оманливе, оскільки в целанознавстві існує ще чимало невивчених сегментів, які ще чекають на своїх дослідників. Один із них становить контекст німецькомовної поезії його вітчизни Буковини. Хоча окремі аспекти цієї теми піднімалися в працях Ізраеля Халфена, Барбари Відеман-Вольф, Гельмута Бьоттігера, Вольфганга Еммеріха, Акселя Гельгауза, Дітера Шлезака, Джона Фелстайнера та ін.², все ж стосунки поета з представниками т.зв. «буковинської поетичної школи» (як одного разу Альфред Маргул-Шпербер іронічно назвав чернівецьких літераторів) ще далеко не досліджені. Це тим більше важливо, коли взяти до уваги, що буковинське культурне середовище – а його потрібно розуміти широко – як духовну атмосферу його рідного міста, коло улюбленої лектури, перші літературні імпульси гімназиста, юнацьку дружбу, взагалі ранній етап його особистого й поетичного становлення, який охоплює все-таки добру половину його життя, – справили відчутний вплив на розвиток його особистості й визначили напрямок його поетичних витоків. Бо як би реалізувався цей розвиток без раннього відкриття творчості Кафки, поезій Гельдерліна, Рільке й Тракля, з якими

S-ar părea că despre Paul Celan, cel mai remarcabil poet de expresie germană din perioada postbelică, comemorat la nivel mondial, în 2020, în mediile literare, la o sută de ani de la naștere, s-a spus cam tot ce a fost de spus și că nu mai există loc de noi completări privind viața și activitatea poetului. Dar aceasta este o impresie înșelătoare, deoarece în celanologie există încă destule segmente neexplorate care își așteaptă cercetătorii. Unul dintre aceste segmente îl constituie contextul poeziei de expresie germană din Bucovina natală. Deși anumite aspecte ale temei respective își găsesc reflectarea într-o serie de lucrări scrise de Israel Chalfen, Barbara Wiedemann-Wolf, Helmut Böttiger, Wolfgang Emmerich, Axel Gellhaus, Dieter Schlesak, John Felstiner și de alți autori², relația poetului cu reprezentanții așa-numitei „școli de poezie din Bucovina” (ca să folosesc formula, ușor ironică, a lui Alfred Margul-Sperber, referitoare la grupul de poeți cernăuțeni) este încă departe de a fi pe deplin studiată. Cercetarea ei este cu atât mai importantă dacă se ia în considerare faptul că mediul cultural bucovinean, prin care, în sens larg, înțelegem atmosfera spirituală din urbea natală, lecturile preferate, primele încercări literare din vremea liceului, prietenii din tinerețe și, în genere, întreaga perioadă timpurie de formare ca poet și ca om, care, orice am zice, acoperă o bună jumătate din viața sa, nu a putut să nu se răsfrângă puternic asupra evoluției personalității sale, orientând-o pe făgașul dezvoltării virtuților poetice. Or, nu ne putem imagina care ar fi fost evoluția ulterioară a lui Celan dacă nu i-ar fi descoperit la Cernăuți pe Kafka, Hölderlin,

молодий Пауль Анчель познайомився вже в Чернівцях, без зацікавлення французькими символістами Верленом і Рембо, поетами-сюрреалістами Полем Елюаром і Луї Арагоном, віршами яких він захоплювався вже на ранній стадії свого поетичного розвитку?

Перші поетичні спроби Целана припадають на його шкільні роки. Тут варто насамперед відзначити його юнацьку дружбу й літературне суперництво з **Іммануелем Вайсгласом**, який пізніше, як автор поетичних збірок «Каменоломня на Бузі» (1947) та «Останнє пристановище» (1972), а також численних перекладів з румунської й на румунську став одним з найважливіших репрезентантів німецькомовної літератури Буковини в Румунії. З ним молодого Целана поєднували як спільна любов до літератури й написані у своєрідному творчому змаганні ранні поетичні тексти, так і перші літературні спроби перекладів сонетів Шекспіра, віршів знаного румунського поета Тудора Аргезі чи видатного російського лірика Сергія Єсеніна. Пізніше, після Другої світової війни, обидва буковинські поети переселилися до Бухареста, де їхні шляхи, після страхітливого досвіду Голокосту, назавжди розійшлися. Однак їхня юнацька дружба залишила помітні сліди у їхньому житті та їхній поезії. Найпереконливішим свідченням цього став опублікований незадовго до самогубства Целана вірш Вайсгласа «ВІН», який містить вражаюче схожі мотиви й образи, відомі нам з найзнаменитішого вірша Целана «Фуга смерті». Ця обставина спонукала деяких дослідників творчості Целана (напр., Генріха Штілера)³, до різного роду спекуляцій, які зрештою виливалися у доволі сумнівні припущення про гіпотетичний плагіат⁴. У своєму листуванні з Гергардом Бауманом, яке розгорнулося між ними вже після Целанової смерті, Вайсглас спростував подібні твердження й пояснив подібність деяких образів і мотивів в обох віршах «товариським контрапунктом», який об'єднував тоді нероздільних «діоскурів» у Чернівцях.⁵

Rilke, Trakl, dacă n-ar fi fost pasionat încă din anii tinereții cernăuțene de simbolisții francezi Verlaine și Rimbaud sau de poeții suprarealiști Paul Eluard și Louis Aragon, ale căror poezii l-au atras încă din perioada în care tocmai se forma ca poet.

Primele încercări lirice ale lui Celan datează din anii de școală. Sunt de remarcat, referitor la această perioadă, legăturile de prietenie și emulație literară cu **Immanuel Weissglas** care mai târziu, după ce va publica volumele de versuri „Kariera am Bug” / Cariera de la Bug (1947) și „Der Nobiskrug” / Ultimul adăpost (1972), și masivele traduceri literare din română și în română, va deveni unul dintre reprezentanții cei mai importanți ai literaturii bucovinene de expresie germană din România. Cei doi se atașaseră în tinerețe unul de celălalt prin dragostea comună pentru literatură și prin competiția literară, Celan concurându-l amical pe Weissglas cu primele texte poetice și cu primele încercări de traduceri din sonetele lui Shakespeare, din poeziile cunoscutului poet român Tudor Arghezi sau ale celebrului poet rus Serghei Esenin. Mai târziu, după cel de-al Doilea Război Mondial, ambii poeți bucovineni se vor stabili cu domiciliul la București, unde căile lor, după experiența oribilă a Holocaustului, se vor despărțit pentru totdeauna. Cu toate acestea, prietenia lor din tinerețe va lăsa urme semnificative în viața și în poezia amândurora. Iar ceea ce s-a întâmplat după publicarea, cu puțin timp înainte de sinuciderea lui Celan, a poeziei lui Weissglas, „Er”/El, cu motive și imagini izbitor de asemănătoare celor din cunoscuta poezie a lui Celan, „Todesfuge” / Fuga morții, e dovada cea mai convingătoare a existenței acestor urme. S-a creat o situație în care unii cercetători ai operei lui Celan (spre exemplu, Heinrich Stiehler)³, au recurs la diferite speculații care, până la urmă, au condus la suspiciuni de plagiat ipotetic⁴. În corespondența sa cu Gerhard Baumann, din perioada de după moartea lui Celan, Weissglas respinge orice acuzații de acest fel, explicând asemănarea unor imagini și motive din ambele poezii prin acel „contrapunct amical” care-i unea în tinerețe pe încă necoptii „Dioscuri” cernăuțeni⁵. Prin urmare, astfel de paralelisme

Тому такі паралелі пояснюються аж ніяк не взаємною залежністю один від одного, а щільністю культурної атмосфери у Чернівцях і спільним трагічним досвідом обох поетів.

Ще в Чернівцях, у найжахливіші часи нацистських переслідувань, Пауль Целан познайомився з **Розою Ауслендер**, збірка якої «Райдуга», яка вийшла ще 1939 р. в чернівецькому видавництві «Аврора», була йому відома. Під час однієї влаштованої спільними друзями зустрічі у єврейському гетто вони читали одне одному свої вірші. Однак невдовзі їхні поетичні шляхи розійшлися, оскільки Роза Ауслендер вже наприкінці 1946 р. знову емігрувала в США, де вона вже якийсь час жила раніше. Тільки в 1950-ті роки, під час своєї першої великої подорожі по Європі, обоє знову зустрілися в Парижі. Целан увів свою майже на покоління старшу чернівецьку подругу, яка багато років була відірваною від німецького літературного процесу й писала переважно тільки англomовні вірші, у німецьке літературне життя і познайомив її з німецькою літературною модерною. Він подарував їй тоді свої збірки віршів «Мак і пам'ять» та «Від порога до порога» з теплими посвятами. Хоча пізніші спроби Рози Ауслендер підтримувати з ним постійний особистий контакт не увінчалися успіхом, очевидно, через психічні проблеми Целана, проте їхні зв'язки продовжувалися на літературному рівні, хоча й у дещо односторонньому варіанті. Зі зростаючим інтересом стежила Р. Ауслендер за поетичним шляхом Целана, намагалася придбати кожен його нову збірку, згодом присвятила йому низку своїх віршів, серед них і вражаючу епітафію «Могила Пауля Целана», й часто згадувала його ім'я у своїх поетичних та есеїстичних текстах на одному подиху з іншими улюбленими авторами – Гельдерліном, Рільке, Кафкою, Траклем, які водночас були й улюбленими авторами Целана.

Ще ближчі людські стосунки пов'язували Целана зі старшим буковинським поетом, покровителем і ментором, «Опіцем» німецькомовної поезії

se explică nu atât prin interdependențe reciproce, cât prin atmosfera culturală densă a Cernăuțiului și prin experiența tragică comună a ambilor poeți.

Încă la Cernăuți, în cele mai cumplite vremuri de persecuție nazistă, Paul Celan o cunoaște pe **Rose Ausländer**, al cărei volum, „Der Regenbogen” (Curcubeul), apărut în 1939 la editura „Aurora” din Cernăuți, îi era cunoscut. În timpul unei întâlniri cu prieteni comuni în ghetoul evreiesc, cei doi tineri poeți își citesc unul altuia din poeziile proprii. Totuși, drumurile lor în viață și în poezie se vor despărți în curând, Rosa Ausländer emigrând la sfârșitul anului 1946 în Statele Unite, unde mai locuise temporar și în alte vremuri. Abia în anii '50, în timpul primei ei călătorii mai îndelungate în Europa, cei doi se revăd la Paris. Celan o introduce pe prietena sa din Cernăuți, mai în vârstă ca el cu aproape o generație, ruptă de câțiva ani buni de procesul literar german și scriind versuri cu precădere în limba engleză, în viața literară germană, familiarizând-o cu mișcarea literară modernistă germană. Atunci îi dăruiește, cu dedicații calde, volumele sale de versuri „Mac și memorie” și „Din prag în prag”. Deși încercările ulterioare ale Rosei Ausländer de a menține un contact personal constant cu Celan nu s-au încununat cu succes, cel mai probabil din cauza problemelor psihice ale poetului, relațiile lor la nivel literar nu încetează, continuând, cei drept, oarecum unilateral. R. Ausländer a urmărit cu un interes crescând ascensiunea poetică a lui Celan, încercând să fie la curent cu orice nouă apariție editorială a poetului și dedicându-i mai multe poezii, între care și impresionantul epitaf „Mormântul lui Paul Celan”. Totodată, ea îi amintește mereu numele în poezii și eseuri, alături de numele celorlalți autori preferați, Hölderlin, Rilke, Kafka, Trakl, care fuseseră, de asemenea, autorii preferați ai lui Celan.

Relații și mai strânse, de la om la om, legase Celan cu seniorul literelor bucovinene, **Alfred Margul-Sperber**, poet, protector al tinerilor talente, mentor și „tutore” al poeziei de expresie germană din Bucovina, reprezentant de marcă al poeziei de limbă germană din România, cel care, în perioada

Буковини й видатним представником німецькомовної поезії повоєнної Румунії **Альфредом Маргул-Шпербером**, який у міжвоєнний час був свого роду літературною інстанцією і найважливішою інтеграційною фігурою в культурному житті Чернівців. Безперечно, що Целан ще гімназистом знав його збірки віршів 1930-х років «Параболи ландшафту» (1934) та «Таємниця й зречення» (1939). Їхнє особисте знайомство відбулося, щоправда, тільки в повоєнні роки в Бухаресті – А. Маргул-Шпербер був для Целана першою адресою після його прибуття до румунської столиці. У невеличкому бухарестському помешканні Маргул-Шпербера чернівецькі «екзилянти» зустрічалися тоді майже щотижня. Саме в цьому колі вперше з'явився поетичний псевдонім молодого Пауля Анчеля – «Пауль Целан» – який відтоді став його поетичним ім'ям. Участь Маргул-Шпербера у подальшій життєвій і поетичній долі Целана важко переоцінити. Коли Целан наважився втікати на Захід, Маргул-Шпербер дав йому рекомендаційні листи до важливих осіб літературного життя німецькомовного культурного простору – до редактора віденського часопису „Plan“ Отто Базіля чи редактора цюрихської газети „Die Tat“ Макса Рихнера, де Целан уперше опублікував свої вірші у західних медіях. В одну з версій укладеної Маргул-Шпербером ще в 1930-то роки антології німецько-єврейської поезії з Буковини „Die Buche“ («Бук»), яка, на жаль, за життя упорядника залишилася неопублікованою – вона з'явилася тільки через багато десятиліть у мюнхенському видавництві Інституту культури та історії Південно-Східної Європи (IKGS)⁶ – він включив також низку поезій молодого Пауля Анчеля. Коли Целан вже жив у Парижі, між обома почалося жваве листування (Целанові листи до свого покровителя були свого часу опубліковані в бухарестському журналі „Neue Literatur“)⁷, яке містить чимало цікавих аспектів нашої теми. Як у поетологічному, так і в людському сенсі це листування має велике значення і розширює проблематику буковинського контексту Целана важливими гранями.

interbelică, fusese un fel de guru literar și cea mai importantă instanță integratoare din viața culturală a Cernăuțiului. Nu încapе nicio îndoială că Celan îi cunoscuse încă în perioada de liceu a anilor '30 volumele de versuri „Gleichnisse der Landschaft” / Parabolele peisajului (1934) și „Geheimnis und Verzicht” / Secret și renunțare (1939). Dar pe viu cei doi s-au cunoscut abia în anii postbelici, la București. A. Margul-Sperber a fost prima persoană pe care a vizitat-o Celan la sosirea în capitala României. În micul apartament al lui Margul-Sperber din București, „exilații” din Cernăuți se întâlneau aproape în fiecare săptămână. În acest cerc de prieteni a apărut pentru prima dată pseudonimul poetic al tânărului Paul Ancel – „Paul Celan” – care i-a devenit de atunci nume literar. Implicarea lui Margul-Sperber în viața de mai departe a lui Celan și în modelarea destinului poetic al acestuia este greu de subestimat. Când Celan a decis să se refugieze în Occident, Margul-Sperber i-a oferit scrisori de recomandare către persoane cu influență în viața literară din spațiul cultural germanofon, ca Otto Basil, redactor al revistei vieneze „Plan”, sau Max Richner, editor al ziarului „Die Tat” din Zürich, cu ajutorul cărora Celan va publica pentru prima dată poezii în mass-media occidentală. În una din versiunile antologiei de poezie germano-evreiești din Bucovina, „Die Buche” („Fagul”), alcătuită de Margul-Sperber în anii 1930, rămasă nepublicată în timpul vieții antologatorului (ea va apărea cu întârziere de câteva decenii, la editura din München a Institutului de Cultură și Istorie Sud-est Europeană – IKGS⁶), acesta inclusese și câteva din poeziile tânărului Paul Ancel. După stabilirea la Paris a lui Celan, între cei doi prieteni va începe o corespondență dinamică, care conține multe informații prețioase pentru subiectul nostru (ulterior, scrisorile lui Celan către protectorul său vor fi publicate în revista bucureșteană „Neue Literatur”)⁷. Atât sub aspect poetic, cât și sub aspect general-uman, corespondența dintre cei doi prieteni prezintă o importanță deosebită și adaugă noi fațete contextului bucovinean, lărgind problematica aspectelor acestuia privitoare la opera și personalitatea lui Celan.

До бухарестського кола друзів, окрім А. Маргул-Шпербера, належав також буковинський поет старшої генерації **Альфред Кіттнер**, автор опублікованої в 1938 р. у Чернівцях збірки віршів «Хмарни вершник», який під час Другої світової війни, подібно до І. Вайсгласа, пройшов через румунські «трудові» табори Трансністрії. Він залишив цікаві спогади про молодого Целана⁸, з яких випливає, що вони знали один одного вже в Чернівцях, а згодом у Бухаресті працювали в одному видавництві. В той час вони часто зустрічалися й дискутували на літературні теми, часом доволі гостро. Саме Кіттнер був тим, кому Целан вже 1944 р., після того, як обидва повернулися з румунських таборів, вперше прочитав біля металевої горожі огорожі греко-православного Кафедрального собору свою «Фугу смерті»⁹. Але вже тоді між обома друзями-поетами виявилися суттєві поетологічні розбіжності. Після втечі Целана на Захід ці контакти стали набагато спорадичнішими, проте вони ніколи не губили один одного з поля зору й принагідно обмінювалися листами.

За приклад негативних стосунків між Целаном та його буковинськими колегами-поетами можуть правити його стосунки з **Мозесом Розенкранцем**. Чи найпродуктивніший поет Буковини, який вже у 1930-ті роки опублікував у Чернівцях три поетичні збірки («Життя у віршах», 1930, «Вітражі», 1936 та «Скрижалі», 1940) був зі своїми традиційними, майже патріархальними естетичними уявленнями абсолютним антиподом налаштованого на естетичний авангард і поетичну модерну Целана. Це, зрештою, ймогло бути причиною їхнього взаємного особистого ігнорування. Хоча під час нацистських переслідувань вони якийсь час були інтерновані в одному й тому ж румунському таборі¹⁰, між ними не виникло дружніх стосунків. Пізніше їхні людські та поетичні долі також виявилися діаметрально протилежними. Після Другої світової війни Розенкранца відправили на заслання до Сибіру, де він 10 років мусив страждати як в'язень радянського ГУЛАГу,

Дин cercul prietenilor bucureșteni ai lui A. Margul-Sperber mai făcea parte și poetul din generația anterioară, **Alfred Kittner**, autor al volumul de versuri „Der Wolkenreiter” / Călărețul norilor (Cernăuți, 1938), care, la fel ca I. Weissglas, trăise experiența tragică a lagărelor „de muncă” românești din Transnistria. De la el au rămas amintiri interesante despre tânărului Celan⁸, din care rezultă că cei doi s-au cunoscut încă la Cernăuți, iar mai târziu au fost și colegi de editură la București. Kittner a fost acela căruia Celan i-a citit pentru prima dată, în 1944, lângă gardul metalic al Catedralei Ortodoxe din Cernăuți, „Fuga morții”⁹. devenită celebră mai târziu. Cei doi tocmai se întorseseră din lagărele de muncă din România. În perioada bucureșteană, întâlnindu-se destul de des, cei doi poeți au purtat discuții aprinse pe teme literare. Dar și atunci între cei doi prieteni existau divergențe esențiale cu privire la conceptul de poezie. După plecarea lui Celan în Occident, ei s-au mai contactat sporadic, fără să se piardă din vedere unul pe altul, făcând schimb ocazional de scrisori.

Drept exemplu de relație negativă între Celan și colegii săi bucovineni ar putea servi relația sa cu **Moses Rosenkranz**. Acest poet, cel mai fecund din Bucovina, care deja în anii 1930 scosese trei volume de versuri la Cernăuți („Viața în versuri”, 1930, „Vitrării”, 1936, și „Tablele”, 1940) era, prin opiniile sale estetice tradiționaliste, aproape patriarhale, antipodul absolut al avangardismului estetic și al modernismului poetic al lui Celan. Acesta va fi fost, cel mai probabil, motivul ignorării lor reciproce. Într-o vreme, în toiul persecuțiilor naziste, ambii fuseseră internați în același lagăr din România¹⁰, dar nici aceasta nu i-a apropiat ca prieteni. Și în perioada ulterioară destinele lor umane și poetice s-au aflat la distanță, tot timpul fiind diametral opuse. După cel de-al Doilea Război Mondial, Rosenkranz a fost deportat în Siberia, unde a făcut 10 ani de Gulag sovietic înainte de a reuși să evadeze în Germania, în anii 1960, unde se va stabili alegând ca loc de domiciliu unul din satele Pădurii Negre. Anumite motive obiective au făcut imposibilă apropierea între cei doi. Cu toate acestea, în poeziile amândurora există

перш ніж йому вдалося в 1960-х роках нарешті втекти до Німеччини й оселитися в одному з сіл Шварцвальду, що вже з цих об'єктивних причин робило їхнє зближення неможливим. Проте в їхніх віршах існують деякі образні паралелі, які мають радше типологічний характер («Кривава fuga» Розенкранца і «Фуга смерті» Целана).

Дещо затіненими залишаються стосунки Целана з іншим своїм чернівецьким ровесником, пізнішим німецько-американським поетом **Альфредом Гонгом**. Можна припустити, що вони знали один одного вже в Чернівцях, проте їхнє зближення, яке припадає на 1948 р., коли обидва перебували у Відні, досі залишається білою плямою. У спадщині Гонга, яка зберігається в університетській бібліотеці Цінциннаті, виявлені його рукописи, які містять деякі коректури, зроблені рукою Целана¹¹, що дозволяє зробити висновок про те, що тоді між обома існували інтенсивні контакти. У свідомості Гонга Целан і пізніше був завжди присутнім, а в його віршах ім'я друга виникає кілька разів у різних контекстах, головним чином у зв'язку зі спільною буковинською вітчизною. Проте географічна відстань між Гонгом, який вже на початку 1950-х років емігрував до Нового світу і оселився у Парижі Целаном, який дедалі більше конфронтував зі своїми психічними проблемами, суттєво ускладнювали їхні дружні стосунки, про що свідчать також радше невдалі епізодичні спроби листовних контактів.

Молода поетеса **Зельма Меербаум-Айзінгер**, яка доводилася Целанові двоюрідною кузиною і 1942 р. 18-літньою померла в одному з румунських таборів Трансїстрії від висипного тифу, знала Пауля Целана, мабуть, тільки побіжно. Вона належала до «дівчачого гуртка», в якому юний Пауль Анчель часто декламував вірші Рільке й перші власні поетичні спроби. Ближчі творчі контакти між ними були неможливі вже внаслідок юного віку дівчини. Однак перший вірш Зельми в упорядкованій Гайнцем Зайделем антології «Яке слово поглинула тьма», яка

unele asemănări de imagini, de natură mai curând tipologică decât lirică (la Rosenkranz, „Fuga sângeroasă”; la Celan, „Fuga morții”).

Oarecum umbrită a rămas relația lui Celan cu un alt prieten cernăuțean de aceeași vârstă, **Alfred Gong**, afirmat, în timp, ca poet germano-american. Există toate premisele să credem că cei doi s-au cunoscut la Cernăuți, dar s-au apropiat la Viena, în 1948, când s-au reîntâlnit. Dar întâlnirea lor vieneză este încă o pată albă în biografia lui Celan. Printre manuscrisele lui Gong lăsate spre păstrare la Biblioteca Universității Cincinnati există câteva care conțin înscrisuri și corecturi făcute de mîna lui Celan¹¹, dovadă că între cei doi au existat contacte strânse în acea vreme. Celan a rămas mereu prezent în gândirea artistică a lui Gong, numele prietenului făcându-și de mai multe ori apariția în versurile sale, în diverse contexte, dar mai cu seamă în legătură cu patria bucovineană, aceeași pentru ambii poeți. Cu toate acestea, distanța geografică dintre Gong, care emigrează în Lumea Nouă la începutul anilor '50, și Celan, care se stabilește la Paris, unde trăiește tot mai copleșit de problemele sale mentale, complică întrucâtva relațiile dintre ei, fapt dovedit de episodicele încercări de reluare a corespondenței, nereușite în cea mai mare măsură.

Tânăra poetă **Zelma Meerbaum-Eisinger**, care îi era verișoară lui Celan și care murise de tifos la numai 18 ani, într-un lagăr românesc din Transnistria, în 1942, îl va fi cunoscut pe Paul Celan poate mai mult din vedere. Ea făcea parte dintr-un „cerc de fete”, pe care îl vizita și tânărul Paul Antschel, deseori recitând în fața lor versuri din Rilke, dar și câte ceva din propriile încercări poetice. Contacte literare mai strânse între cei doi nu s-au putut produce din cauza vârstei fragede a fetei. Cu toate acestea, prima poezie a Zelmei a apărut în antologia lui Heinz Seidel, „Cuvântul absorbit de întuneric”, publicată în 1968 la o editură din RDG¹², tocmai datorită lui Celan, care a acceptat publicarea „Fugii morții” în antologie, cu condiția că în ea va fi inclusă și poezi Zelmei, „Poem”. Se poate presupune că Celan cunoscuse textul acestei poezii cu mult înainte de descoperirea manuscriselor Zelmei de către profesorul ei de liceu, Hersch

вийшла 1968 р. в одному з видавництв НДР¹², з'явився саме завдяки Целану, який дозволив публікацію у цій книзі своєї «Фуги смерті» за умови включення до неї вірша Зельми «Поема». Можна припустити, що Целан знав текст цього вірша вже задовго до відкриття поетичного спадку Зельми її гімназійним вчителем Гершем Сегалом¹³ та німецьким публіцистом Юргеном Зерке¹⁴. Її ліричні любовні зізнання типологічно можуть бути співвіднесені на тематичному та образному рівні з написаними в румунському таборі любовними віршами Целана.

До буковинського кола поетів Целана належать, поза сумнівом, також ті уцілілі чернівецькі автори, які після Другої світової війни вимандрували до Палестини/Ізраїлю і продовжили там свою німецькомовну творчість або почали писати поетичні тексти у новій вітчизні. Тут варто в першу чергу назвати Манфреда Вінклера, Ельзу Керен та Ілану Шмуелі, які зазнали відчутного впливу Целана і присвятили йому чимало своїх віршів.

Недавно померлий поет і скульптор **Манфред Вінклер** зумів уже в 1950-ті роки видати в Румунії кілька віршованих збірок. Після своєї еміграції до Ізраїлю він спершу реалізував себе як гебрайський автор, проте згодом почав паралельно знову писати німецькі вірші. У своїх німецькомовних збірках «Неспокій» (1997), «У тіні скорпіона» (2006), «При сяйві довгої ночі» (2008), «Це була наша тінь» (2010) й особливо у томі повного зібрання віршів під заголовком «Лови вітру» (2017)¹⁵ помітна поетологічна близькість до Целанових віршів, з якими він веде безкінечний інтертекстуальний діалог, нерідко його вірші підхоплюють Целанові образи й мотиви й розвивають їх далі. Вінклер відомий також як перекладач поезій Целана гебрайською.

Також Ельза Керен, подруга Зельми Меербаум-Айзінгер, яка разом зі своєю однокласницею Рене Абрамович врятувала альбом з віршами Зельми, вже наприкінці Другої світової війни покинула Чернівці й емігрувала у «землю обітовану».

Segal¹³, і publicistul german Jürgen Serke¹⁴. Declarațiile ei lirice de dragoste pot fi corelate tipologic, la nivel tematic și figurativ, cu poeziile de dragoste ale lui Celan scrise în lagărul de muncă din România.

Fără îndoială, din anturajul celanian al poezilor bucovineni mai fac parte și câțiva autori care, supraviețuind urgiilor Holocaustului, vor pleca în Palestina / Israel după cel de-al Doilea Război Mondial, unde își vor continua activitatea literară în limba germană sau vor face primii pași în poezie sub cerul noii lor patrii. Aici ar trebui să-i numim în primul rând pe Manfred Winkler, Elsa Keren și Ilana Shmueli, poeți izraelieni vizibil influențați de Celan, căruia îi dedică mai multe poezii.

Poetul și sculptorul **Manfred Winkler**, recent decedat, reușise să publice în România anilor '50 mai multe volume de versuri. După emigrarea sa în Israel, Winkler se afirmă mai cu seamă ca poet de expresie ebraică, dar mai târziu începe să scrie din nou, în paralel, poezie în limba germană. În poeziile din volumele sale editate în limba germană, „Neliniști” (1997), „La umbra scorpionului” (2006), „În lumina nopții lungi” (2008), „Era chiar umbra noastră” (2010), dar mai cu seamă în volumul de opere complete, „Pe urmele vântului” (2017)¹⁵, se simte o izbitoră apropiere poetică de lirica lui Celan, cu care autorul se află într-un continuu dialog intertextual, reluând în versurile sale imagini și motive celaniene și dezvoltându-le în mod creator, sub o formă originală. Winkler este cunoscut și ca traducător al poeziilor lui Celan în limba ebraică.

Și **Elsa Keren**, o prietenă a Zelmiei Meerbaum-Eisinger, părăsește Cernăuții la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial pentru a se stabili definitiv în „Țara Promisă”. Împreună cu colega sa de clasă, Rene Abramovici, Elsa Keren reușește să salveze un album de poezii rămas de la Zelma. La sfârșitul anilor '40, ea studiază pictura și limbi străine la Paris, unde se întâlnește de câteva ori cu Celan. Mai târziu, publică în Israel volumul de versuri „Trecut-am apoi și peste Pont des Arts” (1989)[□], cu vădite reminiscențe și aluzii la poeziile lui Celan. În 1997, la editura „Alekto” din Klagenfurt a apărut volumul bilingv (germano-englez) de versuri,

Наприкінці 1940-х років вона студіювала у Парижі іноземні мови й малярство, де інколи зустрічалася з Целаном. Пізніше вона видала в Ізраїлі збірку віршів «...тоді я пішла через Pont des Arts» (1989)¹⁶, у якій є багато ремінісценцій та алюзій на вірші Целана. В 1997 р. у клагенфуртському видавництві «Алект» вийшла її двомовна (німецько-англійська) збірка віршів «У піску твоїх думок» з англійськими перекладами Герберта Кунера¹⁷.

Особливий розділ у контексті німецькомовної буковинської поезії становлять стосунки Целана з **Іланою Шмуелі**. Народжена 1924 р. в заможній бюргерській єврейській родині Чернівцях як Ліана Шиндлер, вона пережила Другу світову війну в своєму рідному місті й емігрувала 1944 р., після звільнення Чернівців Червоною армією, разом з батьками до Палестини. Після заснування держави Ізраїль вона студіювала соціальну педагогіку й багато років працювала у цій сфері. Ще молодою дівчиною вона познайомилася в Чернівцях з Паулем Целаном. Проте їхні ближчі стосунки розвинулися значно пізніше, коли Целан в 1969 р. вперше відвідав Ізраїль. Під час його тодішнього перебування там вона постійно супроводжувала його по Єрусалиму, у той час між ними виникли любовні стосунки, які знайшли свій відбиток також у віршах Целана. Після повернення Целана в Париж між ними почалося інтенсивне листування, яке побачило світ 2004 р. у видавництві Зуркампа¹⁸. Після смерті Целана Ілана Шмуелі, глибоко вражена його поетичною особистістю, почала сама писати. Так виникла книга інтерпретацій Целанових віршів, наснажених його поїздкою до Ізраїлю «Скажи, що Єрусалим є»¹⁹, дві книги спогадів («Дитина з порядної родини»²⁰, у якій, між іншим, розказано також про її перші зустрічі з молодим поетом у Чернівцях, і «Плин часів – Лист»²¹, яка ще раз у стислій формі описує важливі етапи свого життя). Одна поезія Целана пробудила і її власний поетичний голос – тож у наступні роки з'являються дві збірки віршів Ілани Шмуелі, які несуть

„În nisipul viselor tale”, al Elsei Keren, cu traduceri în limba engleză de Herbert Kuner¹⁶.

Un capitol special în contextul poeziei bucovinene de expresie germană îl constituie relația lui Paul Celan cu **Ilana Shmueli**. Născută în 1924, într-o bogată familie burgheză de evrei din Cernăuți, ca și Liana Schindler, Ilana supraviețuiește celui de-al Doilea Război Mondial în orașul natal, iar în 1944, după eliberarea Cernăuțiului de către Armata Roșie, emigrează, împreună cu părinții, în Palestina. După înființarea Statului Israel, studiază pedagogia socială și lucrează mai mulți ani în acest domeniu. Pe Paul Celan îl cunoaște din adolescență. Cu toate acestea, abia după prima vizită a lui Celan în Israel, în 1969, între cei doi se leagă o mai strânsă prietenie. În timpul scurtei șederi a poetului în Israel, Ilana îl însoțește în călătoriile prin Ierusalim. Între cei doi se înfiripă o poveste de dragoste, reflectată ulterior în poeziile lui Celan. După întoarcerea lui Celan la Paris, între ei începe o corespondență intensă, pe care o va publica Suhrkamp în 2004¹⁷. După moartea lui Celan, Ilana Shmueli, profund impresionată de personalitatea poetică a prietenului său, se dedică ea însăși scrisului. Așa îi apare, mai întâi, cartea de comentarii pe marginea poeziilor lui Celan, „Spune-mi ce este Ierusalimul”¹⁸, inspirată din călătoria poetului în Israel, iar mai pe urmă, și cartea de memorii: „Copil dintr-o familie bună”¹⁹, în care, printre altele, povestește despre primele ei întâlniri cu un tânăr poet din Cernăuți, urmată de o altă lucrare memorialistică, „Curgerea timpului - Scrisoare”²⁰, în care, într-o formă concisă, reia în descrieri cele mai importante etape din viața sa. Poezia lui Celan îi trezește vocea poetică și în scurt timp Ilana Shmueli publică două volume de versuri: „Între Acum și Acum”²¹ și „Viața în design. Versuri din locul de zestre”²², ambele purtând amprenta puternică a poezicii și stilisticii celaniene. Dialogul poetic dintre cei doi, ca și corespondența lor strânsă și sinceră, reprezintă una dintre cele mai interesante fațete ale contextului celanian bucovinean din faza sa târzie.

Aruncând o privire asupra primelor contacte ale lui Celan cu prietenii-poeti

відчутний відбиток Целанової поетики та стилістики («Між Нині й Нині»²² та «Ескіз життя. Поезії зі спадщини»²³). Поетичний діалог між ними, як і їхнє близьке й відверте листування утворюють одну з найцікавіших граней пізньої фази буковинського контексту Пауля Целана.

Якщо окинути оком окреслені вище ранні контакти Целана з його буковинськими друзями-поетами, то виникає слушне запитання, якою мірою творчість німецькомовних авторів Буковини справила вплив на його поезію. У своїх «Спогадах про молодого Пауля Целана», з якими Альфред Кіттнер виступив на бухарестському Целанівському колоквиумі 1981 р., він зазначає: «На часто спрямоване до мене запитання, чи лірична творчість поетичних попередників з його рідної буковинської провінції вплинула на його власну творчість, можна відповісти, що від них він навряд чи сприйняв якісь вирішальні імпульси. Тут щонайбільше можна говорити про певний вплив через унікальну ландшафтну й культурну атмосферу Буковини»²⁴. До цієї атмосфери Кіттнер зараховує також творчість ідишистських чернівецьких поетів Елієзера Штейнбарга або Іцика Мангера. Особливо любив і цінував він байки Штейнбарга, які ще малим хлопчиком декламував у родинному та дружньому колі – «хоча у своєму батьківському домі він заледве коли-небудь чув слово їдишу і вивчав цю мову насамперед з тою метою, щоб читати й краще розуміти ці вірші.»²⁵

Ці міркування Кіттнера вимагають певного переакцентування, тим паче, що сьогодні нам уже набагато більше відомо про те, яку величезну кількість чужих впливів ввібрав у себе Целан і як креативно він переробляв ці впливи. У період своєї юності він захоплювався насамперед творчістю Гельдерліна і Рільке, Кафки і Тракля, і це залишило відчутні сліди на його ранніх поезіях, одначе й контакти з такими чернівецькими авторами, як Роза Ауслендер, Маргул-Шпербер, Кіттнер, Розенкранц чи Вайсглас, з текстами яких він познайомився ще в

бucовинені, е normal să ne întrebăm în ce măsură opera acestora, scrisă în limba germană, a influențat poezia de tinerețe a poetului. În „Amintiri despre tânărul Paul Celan”, comunicare prezentată în anul 1981 la Colocviul Celan din București, Alfred Kittner menționa: „Deseori sunt întrebat dacă opera lirică a predecesorilor poetului din provincia lui natală a avut vreo influență asupra operei sale. Nu cred că poate fi vorba de careva impulsuri decisive din partea acestora. Mai potrivit ar fi să discutăm despre o anumită influență exercitată din partea peisajului cultural unic al Bucovinei.”²³ În acest peisaj, Kittner include și opera poezilor cernăuțeni de limbă idiș, Eliezer Steinberg sau Itzik Manger. Pe Celan îl atrăgeau mai cu seamă fabulele lui Steinberg, pe care le aprecia și le recita de mic copil în cercul de rude sau de prieteni – „chiar dacă în casa părintească cu greu putea fi auzit un cuvânt în idiș, el totuși învăță această limbă în măsura în care să poată citi și gusta farmecul versurilor respective.”²⁴

Considerațiile lui Kittner necesită astăzi o lectură mai nuanțată, căci între timp au devenit cunoscute imensele influențe suportate de Celan, asimilate creator de poet. În tinerețe, îl fascinau mai cu seamă Hölderlin, Rilke, Kafka și Trakl, scriitori care au lăsat urme vizibile în poezia sa timpurie, dar și contactele cu astfel de autori cernăuțeni ca Rose Ausländer, Margul-Sperber, Kittner, Rosenkranz sau Weissglas, pe care i-a cunoscut la Cernăuți (cu Weissglas s-a lansat chiar într-un fel de competiție poetică), au avut un rol de influență în formarea sa ca poet; el și de la ei va fi învățat câte ceva, primind din partea lor anumite impulsuri creatoare, fie și în sensul respingerii modului tradiționalist de a scrie poezie. Operele acestor poeți, în mare măsură „provinciale”, îi vor oferi, în ciuda alurii lor „tradiționalist-metaforice”, o anumită paradigmă poetică pe care el va trebui să o depășească. Pentru Celan, această paradigmă a fost, cum foarte bine observă Helmut Böttiger, „un sol fertil [...], mediul în care el și-a găsit propria tonalitate lirică, desprinzându-se de versul strofic tradițional, însușind versul liber și căutând calea spre modernitate.”²⁵ Legăturile lui Paul Celan cu Bucovina natală și cu colegii

Чернівцях (з Вайсгласом навіть вступав у своєрідні поетичні турніри), відіграли в його поетичному розвитку певну роль – від них він також отримував необхідні творчі імпульси, хай навіть на рівні заперечення їхньої традиційної манери письма. Творчість цих поетів – попри їхню «традиціоналістсько-метафоричну» дикцію, яка загалом залишилася великою мірою «провінційною», була для нього все-таки певною поетичною парадигмою, яку він намагався подолати. Вона була для нього – як справедливо підкреслює Гельмут Бьоттігер – «живильним ґрунтом [...] у тому сенсі, що в цьому оточенні він знаходить у ліриці свій власний тон, виламується з традиційного строфічного вірша у верлібр і шукає шляху до модерні»²⁶

Стосунки Пауля Целана зі своїм рідним краєм Буковиною і народженими там друзями-поетами, які мають як біографічний, так і поетичний вимір і супроводжували його на різних етапах життя і творчості, становлять особливу площину людських і творчих контактів, прояснення яких має велике значення для розуміння його психологічних передумов і вироблення естетичних поглядів. Дана розвідка є першим, тільки пунктирним наближенням до заявленої в її назві теми, яка має на меті лише окреслити й оприявити багатий, локалізований у буковинському культурному просторі і ще не освоєний у повному обсязі матеріал буковинських референцій Целана. У перспективі ці зв'язки повинні бути конкретизовані, розширені й критично перевірені, щоб і цього погляду пролити нове світло на творчість одного з найважливіших представників німецькомовної повоєнної лірики, народженого у міжвоєнній Буковині.

Note

- 1 Das Zitat stammt aus dem Gedicht von Rose Ausländer „Für P. A.“, in: Rose Ausländer. Denn wo ist Heimat. Gedichte. Frankfurt a. M.: Fischer Taschenbuch Verlag 1994, S. 101.
- 2 Israel Chalfen. Paul Celan. Eine Biographie seiner Jugend. Frankfurt/M.: Insel Verlag 1979; Barbara

poeti născuți acolo, care, pe lângă dimensiunea biografică, comportă și o dimensiune poetică, l-au însoțit în diferite etape ale vieții și ale muncii sale de creație, oferindu-i o platformă deosebită pentru realizarea de contacte umane și artistice de o importanță covârșitoare atât în înțelegerea stărilor psihice, care îl vor copleși mai târziu, cât și în formarea viitoarelor viziuni și concepții estetice.

Acest studiu pune începutul unei cercetări mai ample care, punctând aici doar o minimă apropiere de subiectul enunțat în titlu, își propune să contureze și să dezvăluie o mină nesecată de referințe bucovinene la opera lui Celan, încă nevalorificată îndeajuns, localizată în spațiul cultural al Bucovinei natale. În viitor, aceste referințe trebuie să fie concretizate, cunoscute mai pe larg și testate critic, astfel încât din perspectiva pe care o oferă să proiecteze o nouă lumină asupra vieții și operei unuia dintre cei mai importanți reprezentanți ai liricii postbelice de expresie germană, născut în Bucovina interbelică.

(Traducere din ucraineană de Șt. Hostiuc)

Note

- 1 Das Zitat stammt aus dem Gedicht von Rose Ausländer „Für P. A.“, in: Rose Ausländer. Denn wo ist Heimat. Gedichte. Frankfurt a. M.: Fischer Taschenbuch Verlag 1994, S. 101.
- 2 Israel Chalfen. Paul Celan. Eine Biographie seiner Jugend. Frankfurt/M.: Insel Verlag 1979; Barbara Wiedemann-Wolf Ansel Paul – Paul Celan: Studien zum Frühwerk. Tübingen: Max Niemeyer Verlag 1985; Helmut Böttiger. Orte Paul Celans. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 1996; Wolfgang Emmerich. Paul Celan. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1999; Axel Gellhaus. Ansel Paul/Paul Celan in Czernowitz. Marbacher Magazin 90/2000; Dieter Schlesak. Die verborgene Partitur. Herkunft und Frühwerk von Paul Celan als Schlüssel zu seiner Metapoese. In: Die Bukowina: Studien zu einer versunkenen Literaturlandschaft. Hrsg. von Dietmar Goltzschigg u. Anton Schwob unter Mitarbeit von Gerhard Fuchs. Tübingen: Franke, 1990, S. 333-354; John Felstiner. Paul Celan. Eine Biographie. Deutsch von Holger Fliessbach. München: Verlag C. H. Beck 1997.
- 3 Heinrich Stiehler. Paul Celan, Oscar Walter Cisek und die deutschsprachige Gegenwartsliteratur Rumäniens. Ansätze zu einer vergleichenden

- Wiedemann-Wolf Ansel Paul – Paul Celan: Studien zum Frühwerk. Tübingen: Max Niemeyer Verlag 1985; Helmut Böttiger. Orte Paul Celans. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 1996; Wolfgang Emmerich. Paul Celan. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1999; Axel Gellhaus. Ansel Paul/Paul Celan in Czernowitz. Marbacher Magazin 90/2000; Dieter Schlesak. Die verborgene Partitur. Herkunft und Frühwerk von Paul Celan als Schlüssel zu seiner Metapoese. In: Die Bukowina: Studien zu einer versunkenen Literaturlandschaft. Hrsg. von Dietmar Goltschnigg u. Anton Schwob unter Mitarbeit von Gerhard Fuchs. Tübingen: Franke, 1990, S. 333-354; John Felstiner. Paul Celan. Eine Biographie. Deutsch von Holger Fliessbach. München: Verlag C. H. Beck 1997.
- 3 Heinrich Stiehler. Paul Celan, Oscar Walter Cisek und die deutschsprachige Gegenwartsliteratur Rumäniens. Ansätze zu einer vergleichenden Literatursoziologie. Frankfurt a. M. u. a.: Peter Lang 1979.
 - 4 Leonard Forster. „Todesfuge“: Paul Celan, Immanuel Weißglas and the Psalmist. In: German Life and Letters. New Series, Volume XXXIX, No. 1, October 1985, S. 1-64.
 - 5 Joachim Jordan. „Die Wiederbegegnung mit mir selber“. Briefe von Immanuel Weißglas an Gerhart Baumann samt Briefen von Beatrice Alexiu-Weißglas und Dokumenten. Aachen: Rimbaud Verlag 2012, S. 16.
 - 6 Die Buche. Eine Anthologie deutschsprachiger Judendichtung aus der Bukowina. Zusammengestellt von Alfred Margul-Sperber. Aus dem Nachlass herausgegeben von George Guțu, Peter Motzan und Stefan Sienerth. München: IKGS Verlag 2009.
 - 7 Paul Celan. Briefe an Alfred Margul-Sperber. In: Neue Literatur (Bukarest), 26. Jg., 1975, H. 7, S. 50-63.
 - 8 Alfred Kittner. Erinnerungen an den jungen Paul Celan. In: Zeitschrift für Kulturaustausch 3, 32.Jg., 1982, S. 217-219.
 - 9 Ebenda, S. 218.
 - 10 Tăbărești bei Buzău in der Walachei, etwa 400 km von Czernowitz entfernt.
 - 11 Siehe Alfred Gong. Early Poems. A Selections from the Years 1941-1945. Edited by Jerry Glenn, Joachim Herrmann, Rebecca S. Rodgers. Columbia, South Carolina: Camden House 1987, p. 124-127.
 - 12 Welch Wort in die Kälte gerufen. Die Judenverfolgung des Fritten Reiches im deutschen Gedicht. Ausgewählt und hrsg. von Heinz Seydel. Berlin: Verlag der Nation 1968, S. 352.
 - Literatursoziologie. Frankfurt a. M. u. a.: Peter Lang 1979.
 - 4 Leonard Forster. „Todesfuge“: Paul Celan, Immanuel Weißglas and the Psalmist. In: German Life and Letters. New Series, Volume XXXIX, No. 1, October 1985, S. 1-64.
 - 5 Joachim Jordan. „Die Wiederbegegnung mit mir selber“. Briefe von Immanuel Weißglas an Gerhart Baumann samt Briefen von Beatrice Alexiu-Weißglas und Dokumenten. Aachen: Rimbaud Verlag 2012, S. 16.
 - 6 Die Buche. Eine Anthologie deutschsprachiger Judendichtung aus der Bukowina. Zusammengestellt von Alfred Margul-Sperber. Aus dem Nachlass herausgegeben von George Guțu, Peter Motzan und Stefan Sienerth. München: IKGS Verlag 2009.
 - 7 Paul Celan. Briefe an Alfred Margul-Sperber. In: Neue Literatur (Bukarest), 26. Jg., 1975, H. 7, S. 50-63.
 - 8 Alfred Kittner. Erinnerungen an den jungen Paul Celan. In: Zeitschrift für Kulturaustausch 3, 32.Jg., 1982, S. 217-219.
 - 9 Ebenda, S. 218.
 - 10 Tăbărești bei Buzău in der Walachei, etwa 400 km von Czernowitz entfernt.
 - 11 Siehe Alfred Gong. Early Poems. A Selections from the Years 1941-1945. Edited by Jerry Glenn, Joachim Herrmann, Rebecca S. Rodgers. Columbia, South Carolina: Camden House 1987, p. 124-127.
 - 12 Welch Wort in die Kälte gerufen. Die Judenverfolgung des Fritten Reiches im deutschen Gedicht. Ausgewählt und hrsg. von Heinz Seydel. Berlin: Verlag der Nation 1968, S. 352.
 - Selma Meerbaum-Eisinger. Blütenlese. Gedichte. Rechovot 1976 [Privatdruck, hrsg. von Hersch Segal]
 - Selma Meerbaum-Eisinger. „Ich bin in Sehnsucht eingehüllt“. Gedichte eines jüdischen Mädchens an seinen Freund. Hamburg: Hoffmann und Campe 1980.
 - Manfred Winkler. Unruhe. Gedichte. Mit einem Nachwort von Hans Bergel. München. Verlag Südostdeutsches Kulturwerk 1997; Manfred Winkler. Im Schatten des Skorpions. Gesammelte Gedichte. Mit einem Nachwort von Hans Bergel. Aachen: Rimbaud Verlag 2006; Manfred Winkler. Im Lichte der langen Nacht. Neue Gedichte. Aachen; Rimbaud 2008; Manfred Winkler. War es unser Schatten. Gedichte. Mit einem Nachwort von Hans Bergel. Aachen: Rimbaud Verlag 2010; Manfred Winkler. Haschen nach Wind. Die Gedichte. Hrsg. von Monica Tempian und Hans-Jürgen Schrader. Wien; Wuppertal: Arco Verlag

- 13 Selma Meerbaum-Eisinger. Blütenlese. Gedichte. Rechovot 1976 [Privatdruck, hrsg. von Hersch Segal]
- 14 Selma Meerbaum-Eisinger. „Ich bin in Sehnsucht eingehüllt“. Gedichte eines jüdischen Mädchens an seinen Freund. Hamburg: Hoffmann und Campe 1980.
- 15 Manfred Winkler. Unruhe. Gedichte. Mit einem Nachwort von Hans Bergel. München. Verlag Südostdeutsches Kulturwerk 1997; Manfred Winkler. Im Schatten des Skorpions. Gesammelte Gedichte. Mit einem Nachwort von Hans Bergel. Aachen: Rimbaud Verlag 2006; Manfred Winkler. Im Lichte der langen Nacht. Neue Gedichte. Aachen; Rimbaud 2008; Manfred Winkler. War es unser Schatten. Gedichte. Mit einem Nachwort von Hans Bergel. Aachen: Rimbaud Verlag 2010; Manfred Winkler. Haschen nach Wind. Die Gedichte. Hrsg. von Monica Tempian und Hans-Jürgen Schrader. Wien; Wuppertal: Arco Verlag 2017 [Reihe „Europa in Israel“]
- 16 Else Keren. dann ging ich über den Pont des Arts. Gedichte. Ramat-Gan 1983.
- 17 Else Keren. Im Sand deiner Gedanken. / In the Sand of your Thoughts. Übersetzt von / Translated by Herbert Kuhner. Einleitung von / Introduction by Armin A. Wallas. Klagenfurt: Alekto Verlag 1997 [Edition Mnemosyne, Band 6]
- 18 Paul Celan – Ilana Shmueli. Briefwechsel. Hrsg. von Ilana Shmueli u. Thomas Sparr. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag 2004.
- 19 Ilana Shmueli. Sag, dass Jerusalem ist. Über Paul Celan: Oktober 1969 – April 1970. Eggingen: Edition Isele 2000.
- 20 Ilana Shmueli. Ein Kind aus guter Familie. Czernowitz 1924-1944. Mit einem Nachwort von Andrei Corbea-Hoisie. Aachen: Rimbaud Verlag 2006.
- 21 Ilana Shmueli. Zeitläufe – ein Brief. Mit einem Vorwort von Rob Riemen. Aachen: Rimbaud 2009.
- 22 Ilana Shmueli. Zwischen dem Jetzt und dem Jetzt. Gedichte. Aachen: Rimbaud Verlag 2007.
- 23 Ilana Shmueli. Leben im Entwurf. Gedichte aus dem Nachlass. Mit einem Nachwort von Matthias Fallenstein. Aachen: Rimbaud Verlag 2012.
- 24 Alfred Kittner. Erinnerungen an den jungen Paul Celan“. In: Texte zum frühen Celan. Bukarester Kolloquium 1981. In: Zeitschrift für Kulturaustausch, 32. Jg., 1982 / 3. Vj., S. 219.
- 25 Ebenda, S. 219.
- 26 Helmut Böttiger. Orte Paul Celans. Wien: Paul Zsolnay Verlag 1996, S. 30.
- 2017 [Reihe „Europa in Israel“]
- 16 Else Keren. Dann ging ich über den Pont des Arts. Gedichte. Ramat-Gan 1983.
- 17 Else Keren. Im Sand deiner Gedanken. / In the Sand of your Thoughts. Übersetzt von / Translated by Herbert Kuhner. Einleitung von / Introduction by Armin A. Wallas. Klagenfurt: Alekto Verlag 1997 [Edition Mnemosyne, Band 6]
- 18 Paul Celan – Ilana Shmueli. Briefwechsel. Hrsg. von Ilana Shmueli u. Thomas Sparr. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag 2004.
- 19 Ilana Shmueli. Sag, dass Jerusalem ist. Über Paul Celan: Oktober 1969 – April 1970. Eggingen: Edition Isele 2000.
- 20 Ilana Shmueli. Ein Kind aus guter Familie. Czernowitz 1924-1944. Mit einem Nachwort von Andrei Corbea-Hoisie. Aachen: Rimbaud Verlag 2006.
- 21 Ilana Shmueli. Zeitläufe – ein Brief. Mit einem Vorwort von Rob Riemen. Aachen: Rimbaud 2009.
- 22 Ilana Shmueli. Zwischen dem Jetzt und dem Jetzt. Gedichte. Aachen: Rimbaud Verlag 2007.
- 23 Ilana Shmueli. Leben im Entwurf. Gedichte aus dem Nachlass. Mit einem Nachwort von Matthias Fallenstein. Aachen: Rimbaud Verlag 2012.
- 24 Alfred Kittner. Erinnerungen an den jungen Paul Celan“. In: Texte zum frühen Celan. Bukarester Kolloquium 1981. In: Zeitschrift für Kulturaustausch, 32. Jg., 1982 / 3. Vj., S. 219.
- 25 Ebenda, S. 219.
- 26 Helmut Böttiger. Orte Paul Celans. Wien: Paul Zsolnay Verlag 1996, S. 30.

Petro RYHLO, istoric și teoretician literar, traducător, doctor în filologie, profesor la Universitatea Națională „Iuri Fedcovi” din Cernăuți, autor al monografiilor „Poetica dialogului: Opera lui Paul Celan ca intertext”, „Shibboleth: căutarea identității evreiești în poezia de limbă germană din Bucovina”, „Paul Celan. Referințe”. A îngrijit și tradus peste treizeci de cărți. Traduce în limba ucraineană și îngrijește ediția de poezii a lui Paul Celan în zece volume, în limbile germană și ucraineană (Cernăuți, Editura KNYHI-XXI, 2013-2020). Datorită istoricului literar și traducătorului Petro Ryhlo au fost readuse în actualitate numele multor oameni de litere germani și evrei care au scris în limba germană.

Grete TARTLER

Măcinând la morile lui Dumnezeu¹: Immanuel Weissglas și Paul Celan

În cartea lui Gerhart Baumann, *Erinnerungen an Paul Celan / Amintiri despre Paul Celan* (1985),², una din primele culegeri de amintiri despre acela care avea să fie considerat cel mai mare poet de limbă germană din literatura contemporană, Celan e văzut mereu încadrat de umbrele amintirilor. Mai ales de cele ale zilelor sumbre care au precedat trimiterea la moarte a părinților săi, dar și de ale anilor de școală, cu dezvoltarea pasiunii pentru limba literară, fie ea germană sau română, ca și pentru vechile legende evreiești, care aveau să-l situeze pe tânărul scriitor de atunci, ca, de altfel, pe toți cernăuțenii vremii sale, într-o perpetuă confruntare Orient-Occident.

Limbajul concentrat ca o lentilă, aproape cifrat, specific acestui poet poliglot, muzical, iubitor de calambururi, cunoscător de scrieri morale și filozofice, cititor al lui Heidegger, se datorează multor date biografice specifice, unice, dar și lecturilor la fel de rare și neobișnuite pe atunci din poezia europeană romanică (spaniolă, franceză) precum și din cea orientală, care au pus totdeauna în prim plan polizarea cuvintelor și integrarea fragmentarului într-un ansamblu ultrafinisat.

Datele biografice și lecturile neobișnuite, sau poate nu atât de neobișnuite cât dificile și nu oricui accesibile (aș numi aici cel puțin *Divanul occidental-oriental* de Goethe, transformat de clasicul de la Weimar într-o adevărată operă de istoria religiilor), au dat naștere unor jocuri lingvistice împărtășite de elevul Paul Antschel (mai târziu Celan) cu un coleg, bun prieten, de asemenea viitor

poet, Immanuel Weissglas, care i-a rămas apropiat în ciuda despărțirii (Weissglas a ales să trăiască după 1950, când Celan luase calea Occidentului, la București, unde a supraviețuit financiar publicând diverse traduceri, între care și *Faust* de Goethe, sub pseudonimul Ion Iordan).

Concreșterea celor doi, văzută deseori doar din punct de vedere concurențial (fiind căutat de obicei „primul născocitor” al unei metafore sau idei care apare la ambii poeți), a devenit vizibilă pentru toți cititorii acum, după ce germanistul și reputatul traducător și eseist Andrei Corbea-Hoișie a publicat opera lui Weissglas la editura Rimbaud din Aachen.

Versurile lui Weissglas fuseseră trimise în Austria, chiar de mâna autorului, cu ajutorul colegului scriitor Alfred Margul-Sperber, după ce un volum pe care poetul cernăuțean spera să-l vadă apărut în România fusese interzis de cenzură. Plicul cu poezii „de contrabandă” a ajuns la Ernst Schönwiese, în 1947, spre a fi păstrate; ele fiind recent regăsite de către Andrei Corbea-Hoișie.

Din comentariile editorului aflăm că *Morile lui Dumnezeu în Berlin* au strâns laolaltă versurile din tiposcriptul londonez și din cel vienez, alături de sporadicele apariții în presă și volumele deja publicate.

Editorii marchează astfel un eveniment care ar putea declanșa, probabil, reevaluarea întregii literaturi bucovinene.

Scenariile morții, de la poemele barocului german până la Trakl, Benn și desigur până la încărcătura realității în care atât Celan cât și

Weissglas au fost nevoiți să își scrie versurile, au fost îndelung discutate de cei doi poeți, care, încă de pe băncile școlii, compuneau poeme pe una din teme dialogurilor lor.

Nu pot să subliniez îndeajuns importanța demersului datorat domnului Corbea-Hoișie, nu numai din punctul de vedere al recuperării unor capodopere, ci și al noii perspective pe care volumul recent apărut o creează privind relația literară a celor doi mari poeți din literatura secolului al douăzecilea.

Se vedește acum foarte clar că Paul Celan, considerat un singuratec, a fost de fapt mereu în dialog cu spiritele care îi erau pe măsură. Iar Weissglas făcea parte dintre acestea.

Prima parte a volumului, intitulată *Der Krieg der Toten*, „Războiul morților”, e introdusă prin comentarea realității că marele poet cernăuțean de limbă germană „nu a văzut de fapt niciodată Germania cu ochi proprii”, dar a trăit și îndurat mult timp „vaierul german despre iubire și moarte”, o palinodie veche de când limba literară, la care morile lui Dumnezeu, care macină încet și sigur, adaugă mereu făinile vremii.

Motivul condamnărilor care își sapă singuri groapa, care apare la Celan, trece la Weissglas și prin alte elemente. Mormântul nu e doar în cer sau în nouri, ci și fluvial, unde Charon le alege dintre suflete pe cele care îl pot ajuta să meșterească o barcă sau o aripă, motivul fiind legat de al „morții icarice”

Despre dialogul celor doi dau mărturie multe din versurile celebre ale ambilor poeți, pomenite aici de Andrei Corbea-Hoișie.

Celan: „schimbate-s pe întuneric uitare și minunare”; „beția cuvintelor care își schimbă gurile rostitoare”.

Au mai scris despre acest dialog, în amintirile lor, Maria Banuș, Ion Caraion, Nina Cassian, Ovid S. Crohmălniceanu, Petre Solomon (și desigur Weissglas, în volumul recent apărut: 147).

Dar iată, pentru a da cititorilor exemple concrete despre recuperările de regăsit în acest

volum, traducerea a două poeme de Weissglas, *Strajă nocturnă*, și *EL*, ambele cu asimilări de ecouri clasice și romantice:

Immanuel WEISSGLAS

Strajă nocturnă

Din miez de noapte până în zi
Ne facem rondul, umblând,
Și-n clopoțirea depărtată a inimii
Ne numărăm orice oră, pe rând.

Căci, Moarte, nu-i prea departe-acea zi
În care vom dispărea cu tine deodată,
Și-n fața Domnului cu blândețe ne vom ivi
Precum a vântoaselor ceată.

Înflorim așa cum în noaptea de vară
Se deschid răsurile tăcute și ele,
Și-n pierduta strajă aruncăm zarul
Trăgând la sorți și lună, și stele.

Astfel mergem de ani întregi, zi de zi
Ne petrecem straja menită.
Și-n ultima clopoțire ne-om socoti
Și ultima noastră clipită.

EL³

Ridicăm în văzduh morminte, mutându-ne dară
Cu soții și copii în spații-acordate.
Harnici dăm la lopată, alții cântând la vioară
O groapă e gata, dansând lucrăm mai departe

EL vrea ca peste mațele strunelor, în buiestru
Să treacă-arcușul, precum chipu-i de încruntat.
Lin cântec de Moarte, care e un german maestru
Ce se strecoară prin ținuturi precum ceața pe hat.

Și când apusul spre seară vălurind sânge lasă,
Gura-mi deschid, ce mi-am mușcat-o: încă
sângele-l gustă⁴.

Sap pentru toți în văzduhuri o casă,

Lată cât un sicriu, cât ceasul morții de-ngustă
El cântă⁵ în casa cu șerpi, amenință și versuri
scrie.
Germania precum cosița lui Gretchen tot
amurgea-n.
Groapa din nourii nu-i trasă cu parcimonie,
Căci pe larg fost-a Moartea un maestru german.
(Traduceri de Grete Tartler)

Note

- 1 Cf. Weissglas, Immanuel, *Gottes Mühlen in Berlin*, 2020 Herausgegeben und kommentiert von Andrei Corbea-Hoisie. Rimbaud Verlag, Aachen.
- 2 Baumann, Gerhart 1985, *Erinnerungen an Paul Celan*, Suhrkamp Taschenbuch, Frankfurt a.M.
- 3 Pe lângă multele sugestii pe care le conține acest pronume în majuscule, nu trebuie uitat că în germană, „moartea”, *der Tod*, e de genul masculin. Poemul a fost deseori comparat cu *Todesfuge*, *Fuga morții*, poemul celanian cel mai citat. Nu numai pentru că e poate cel mai cutremurător despre Holocaust, ci și fiindcă e considerat o referință despre modul cum se putea scrie poezie după Auschwitz, declanșând ample dezbateri în critica literară. Pot fi regăsite în poemul lui Weissglas nu numai metafore și personificări din aceeași sferă, cât mai ales oscilarea între suprema civilizație și barbarie, între realitatea crimelor de război și esențializările istoriei culturale. Această mișcare de pendul pune diverse probleme, inclusiv în traducere. De pildă, a traduce, pentru Moarte, „meșter german” sau „maestru german” reprezintă o alegere care schimbă accentul. Am folosit cuvântul „maestru” fiindcă referințele culturale (cântatul la vioară, scrisul de poezii) predomină. Și, din punctul meu de vedere, „meșter” ar fi restrâns aria sugestiilor. Deși, pentru un cunoscător al barocului german, ca să nu mai vorbim și de tradițiile orientale, „meșteșugul” face casă comună cu măiestria. Însă traducătorul nu trebuie să mizeze doar pe informarea de bază a cititorilor.
- 4 Verbul german folosit, *nachzehren*, sugerează viața autodevoratoare de după moarte a strigoilor
- 5 Verbul *spielen* are în germană și conotația jocului

Grete TARTLER (TĂBĂRAȘI), scriitoare, orientalistă, muziciană, traducătoare. Născută la 23 noiembrie 1948, în București. Studii: Universitatea București, limbi romanice, clasice și orientale (arabă-engleză), și Conservatorul de Muzică „Ciprian Porumbescu”. Doctorat în filozofie (1995). Profesoară și redactor la revista *Neue Literatur* (1972-1991). În perioada 1992-2006 se află în misiuni diplomatice în Austria, Danemarca și Grecia. Profesor asociat la SNSPA și Universitatea București. Membră a Uniunii Scriitorilor (din 1978) și membră a biroului de coordonare a Secției de Poezie a USR. Debut editorial (*Apa Vie*, poezie, 1970). Publică paisprezece volume de versuri (cele mai recente: *Cuvinte salvate*, 2018, *Versuri și uscate*, 2019), dintre care două bilingve (*Poezie și știință/ Poetry and science*, 2016; *Lucruri de ținut minte și alte poeme/ Things to remember and other poems*, 2018.), patru volume de eseuri (*Melopoetica*, 1984, *Proba orientului*, 1992, *Europa națiunilor*, 2001, *Identitate europeană*, 2006), patru volume pe teme de orientalistă: *Înțelepciunea arabă* (mai multe ediții și revederi, cea mai recentă – *Înțelepciunea arabă, de la preislam la hispano-arabi*, 2014), *Înțeleptul singuratic*, 2006 (referire la filozofii medievali Alfarabius, Avicena, Avempace, Abentofayl), *Islam, repere culturale. Proba orientului*, 2012 (interferențe ale culturii europene și orientale), *Umor și satiră în literatura arabă clasică*, 2017 (referire la prozatorii medievali al-Ğahiz, al-Hariri, al-Hamadani). Autoare a mai multor volume de poezie pentru copii. Publică în traducere volume de poezie în Marea Britanie și Suedia. Participă la antologii de poezie apărute în Germania, Italia, Spania, Turcia, Grecia, Franța, SUA. Traduce mai multe volume de poezie, proză, lucrări filozofice din germană, araba clasică, daneză, engleză, franceză, neogreacă ș.a. Prezentă în cele mai importante reviste din România cu articole de critică literară și muzicală, critica traducerilor, filozofie interculturală. Premiul Academiei Române (1985).

Paul CELAN

Todesfuge

Schwarze Milch der Frühe wir trinken sie abends
wir trinken sie mittags und morgens wir trinken sie nachts
wir trinken und trinken
wir schaufeln ein Grab in den Lüften da liegt man nicht eng
Ein Mann wohnt im Haus der spielt mit den Schlangen der schreibt
der schreibt wenn es dunkelt nach Deutschland
dein goldenes Haar Margarete

er schreibt es und tritt vor das Haus und es blitzen die Sterne
er pfeift seine Rüden herbei
er pfeift seine Juden hervor läßt schaufeln ein Grab in der Erde
er befiehlt uns spielt auf nun zum Tanz

Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich morgens und mittags wir trinken dich abends
wir trinken und trinken
Ein Mann wohnt im Haus der spielt mit den Schlangen der schreibt
der schreibt wenn es dunkelt nach Deutschland
dein goldenes Haar Margarete
Dein aschenes Haar Sulamith

wir schaufeln ein Grab in den Lüften da liegt man nicht eng

Er ruft stecht tiefer ins Erdreich ihr einen ihr andern singet und spielt
er greift nach dem Eisen im Gurt er schwingts seine Augen sind blau
stecht tiefer die Spaten ihr einen ihr anderen spielt weiter zum Tanz auf

Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich mittags und morgens wir trinken dich abends
wir trinken und trinken
ein Mann wohnt im Haus dein goldenes Haar Margarete
dein aschenes Haar Sulamith er spielt mit den Schlangen

Er ruft spielt süßer den Tod der Tod ist ein Meister aus Deutschland
er ruft streicht dunkler die Geigen dann steigt ihr als Rauch in die Luft
dann habt ihr ein Grab in den Wolken da liegt man nicht eng

Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich mittags der Tod ist ein Meister aus Deutschland
wir trinken dich abends und morgens wir trinken und trinken
der Tod ist ein Meister aus Deutschland sein Auge ist blau
er trifft dich mit bleierner Kugel er trifft dich genau
ein Mann wohnt im Haus dein goldenes Haar Margarete
er hetzt seine Rüden auf uns er schenkt uns ein Grab in der Luft

er spielt mit den Schlangen und träumet der Tod ist ein Meister aus
Deutschland

dein goldenes Haar Margarete
dein aschenes Haar Sulamith

(1945)

Fuga morții

Lapte negru al zorilor îl bem serile
Îl bem diminețile, îl bem la prânz, îl bem nopțile,
bem și tot bem
mormânt în aer săpăm aici nu-n strâmtoare se zace
un bărbat stă în casă el se joacă cu șerpui el scrie
el scrie când se-ntunecă-n Nemția auriul tău păr Margareta
scrie și-n fața casei el iese stelele fulgeră el dulăii și-i fluieră
jidovii și-i cheamă groapă-n țărână să sape
ne poruncește să-i zicem de-un dans

Lapte negru al zorilor te bem nopțile
te bem diminețile, la prânz, te bem serile,
bem și tot bem
Un bărbat stă în casă el se joacă cu șerpui el scrie
el scrie când se-ntunecă-n Nemția auriul tău păr Margareta
Părul tău de cenușă Sulamita
mormânt în aer săpăm aici nu-n strâmtoare se zace

Săpați mai adânc strigă el iar voi ceilalți cântați și jucați
scoate arma din brâu o vântură ochii lui sunt albaștri
băgați cazmalele-adânc iar voi ceilalți îi mai ziceți de-un dans

Lapte negru al zorilor te bem nopțile
te bem la prânz, diminețile, te bem serile,
bem și tot bem
un bărbat stă în casă auriul tău păr Margareta
părul tău de cenușă Sulamita el se joacă cu șerpui
Ziceți-i mai dulce de moarte strigă el moartea-i meșter din Nemția
ciupiți corzile mai întunecat și ca fumul din aer vă înălțați
aveți câte-o groapă în nori aici nu-n strâmtoare se zace

Lapte negru al zorilor te bem nopțile
te bem la prânz moartea-i meșter din Nemția
te bem serile, diminețile, bem și tot bem,
moartea-i meșter din Nemția ochiul său e albastru,
te nimerește cu plumbii fără greș te lovește
un bărbat stă în casă auriul tău păr Margareta
își asmute dulăii spre noi morminte în aer ne dăruie
se joacă cu șerpui visează moartea-i meșter din Nemția

auriul tău păr Margareta
părul tău de cenușă Sulamita

Traducere de Mircea Țuglea

Фуга смерті

Чорне молозиво ранку, ми п'ємо тебе ввечері,
ополудні, вранці п'ємо, і ніччю п'ємо і в обід —
п'ємо і п'ємо і п'ємо,
в повітрі ми риемо яму, в ній буде не тісно.
В домі живе чоловік, зі зміями грається, пише,
пише, коли над Німеччиною примеркає,
про золото кіс твоїх, Маргарито, він пише і з дому виходить;
зорі яріють, а він зграю скликає хортів,
євреїв скликає на посвист: рийте могилу в землі, —
і наказує: грайте, заграйте до танцю мерщій.

Чорне молозиво ранку, ми п'ємо тебе зночі,
ополудні, вранці п'ємо, п'ємо тебе ввечері —
п'ємо і п'ємо і п'ємо.
В домі живе чоловік, зі зміями грається, пише,
пише, коли над Німеччиною примеркає,
про золото кіс твоїх, Маргарито, і попіл твоїх Суламіфів;
в повітрі ми риемо яму, в ній буде не тісно,
глибше укопуйтесь в землю, наказує, хай ці копають,
а ці хай співають і грають — розмахує він пістолетом,
він з голубими очима — заступи глибше стромляйте,
наказує, ці хай копають, ці ж грають до танцю мерщій.

Чорне молозиво ранку, ми п'ємо тебе зночі,
ополудні, вранці п'ємо, п'ємо тебе ввечері,
п'ємо і п'ємо і п'ємо.
В домі живе чоловік, золото кіс твоїх, Маргарито,
попіл твоїх Суламіфів, зі зміями грає,
кричить: награвайте, від смерті солодша смерть — німецький музика
кричить: хай тихішають скрипки, небавом ви станете димом,
труна ваша буде у хмарах, вам буде не тісно в труні.

Чорне молозиво ранку, ми п'ємо тебе зночі,
ополудні знову п'ємо смерть, німецький музика,
п'ємо тебе ввечері, вранці, п'ємо і п'ємо і п'ємо;
смерть, німецький музика з голубими очима,
куля його свинцева поцілить тебе просто в лоб.
В домі живе чоловік, золото кіс Маргарити,
псів він на нас нацькував, у повітрі труну подарує,
він грає зі зміями, марить, смерть, німецький музика,

золото кіс Маргарити,
попіл твоїх Суламіфів.

Переклад Василя СТУСА

Fuga śmierci

Czarne mleko świtu pijemy je w wieczór
pijemy w południe i rano pijemy je nocą
pijemy pijemy kopiemy grób w przestworzach
nic w nim nie uwiera
Mieszka w domu mężczyzna igra z węzami i pisze
pisze o zmierzchu do Niemiec tve włosy złote Margareto
napisał wychodzi przed dom iskrzą się gwiazdy gwizdząc zwołuje swą sforę gwizdząc
zwołuje swych Żydów każe im grób kopać w ziemi
rozkaz wydaje nam zagrajcie do tańca

Czarne mleko świtu pijemy cię nocą
pijemy cię rano w południe pijemy cię w wieczór
pijemy pijemy
Mieszka w domu mężczyzna igra z węzami pisze
gdy zmierzcha pisze do Niemiec tve włosy złote Margareto
Tve włosy popielne Sulamito kopiemy grób w przestworzach nic w nim nie uwiera

Woła głębiej wbijcie się w glebę hej wy tam a wy tam grajcie
śpiewajcie
sięga po żelazo za pasem wywija nim jego oczy niebieskie
szpadlami wbijcie się głębiej hej wy tam a wy tam grajcie dalej do tańca

Czarne mleko świtu pijemy nocą
pijemy cię w południe i rano pijemy cię w wieczór
pijemy pijemy
Mieszka w domu mężczyzna tve włosy złote Margareto
tve włosy popielne Sulamito igra z węzami
Czulej śmierć swą grą wzywajcie śmierć jest mistrzem z Niemiec
woła ciemniej ciągnijcie smyczki wznieście się z dymem w powietrze
znajdziecie swój grób w obłokach nic w nim nie uwiera
Czarne mleko świtu pijemy cię nocą
pijemy w południe śmierć jest mistrzem z Niemiec
pijemy cię wieczorem i rankiem pijemy pijemy
śmierć jest mistrzem z Niemiec jej oko niebieskie
i trafi cię kulą z ołowiu i trafi cię celnie
Mieszka w domu mężczyzna tve włosy złote Margareto
i sforę swą na nas szczuje i daje nam grób w przestworzach
igra z węzami i śni śmierć jest mistrzem z Niemiec

tve włosy złote Margareto
tve włosy popielne Sulamito

Thumaczenie Stanisława JERZEGO LECA

Фуга смерти

Чёрное молоко рассвета мы пьём его на ночь
мы пьём его в полдень и утром мы пьём его ночью
мы пьём его пьём
мы роем могилу в ветрах так не тесно лежать
человек живёт в доме играет со змеями пишет
когда темнеет в Германию твой волос золотой Маргарита
он пишет он выйдет из дома и звёзды мерцают он свистнет своих кобелей
он свистнет евреев к себе чтоб копали могилу в земле
он даст нам приказ плясовую играть

Чёрное молоко рассвета мы пьём тебя ночью
мы пьём тебя утром и в полдень мы пьём тебя на ночь
мы пьём тебя пьём
Человек живёт в доме играет со змеями пишет
когда темнеет в Германию твой волос золотой Маргарита
Твой волос как пепл Суламит мы копаем могилу в ветрах так не тесно лежать

Он крикнет одним недра глубже взрывать другим играть и петь
он схватит железо на поясе взмах его глаза голубы
вы глубже вонзайте лопаты а вы плясовую играйте

Чёрное молоко рассвета мы пьём тебя ночью
мы пьём тебя в полдень и утром мы пьём тебя на ночь
мы пьём тебя пьём
человек живёт в доме твой волос золотой Маргарита
твой волос как пепл Суламит он змеями играет

Он крикнет нежнее играйте смерть смерть это мастер германский
он крикнет темнее касайтесь скрипок подниметесь в воздух как дым
найдёте могилу свою в облаках так не тесно лежать

Чёрное молоко рассвета мы пьём тебя ночью
мы пьём тебя в полдень смерть это мастер германский
мы пьём тебя утром и на ночь мы пьём тебя пьём
смерть это мастер германский его глаз голубой
свинцовой пулей настигнет тебя он и точно настигнет
человек живёт в доме твой волос золотой Маргарита
он травит на нас кобелей он дарит нам в ветре могилу
мечтая играет со змеями смерть это мастер германский

твой волос золотой Маргарита
твой волос как пепл Суламит

Перевод Анны ГЛАЗОВОЙ

Laura CHEIE

Vocile lui Paul Celan

Despre poetul și traducătorul Paul Celan scriitoarea Marie Luise Kaschnitz spunea într-o Laudatio din anul 1960 că acesta dispune de un talent creator de limbă, în a transpune texte din diferite limbi în „germana sa complexă, polifonică” (Kaschnitz ²1973: 75).

Dar acest fel de traducere ca act transfigurator de întâlnire și totodată de dialog cu vocile altora e valabil nu doar pentru tălmăcirile sale, ci se reflectă și în poezia și poetica celaniană, mergând dincolo de fenomenele, prezente și ele, de intertextualitate și multilingvism. De altfel, într-un răspuns la o anchetă a Librăriei Flinker din Paris, în 1961, Celan afirma: „Nu cred în bilingvismul poeziei. Duplicitatea – da, ea există, inclusiv în diversele arte, adică acrobații contemporane ale cuvântului, mai cu seamă într-acelea care, în veselă conivență cu consumismul cultural, se poziționează pe cât de poliglot, pe atât de polifonic.” (Celan 2020: 47) Respingerea poliglosiei ca expresie a duplicității la un autor care se formase într-un mediu multicultural și poliglot, fiind astfel „predispus spre multilingvism” (Ingen 1987: 64), care avea studii de romanistică, anglistică, slavistică și germanistică, traducea din română, franceză, engleză, rusă, italiană și ebraică în germană și scrisese poezii în germană, română și franceză (Cf. Emmerich ²1999), poate părea surprinzătoare. Ea are însă la Celan multiple cauze. Încă din tinerețe poetul i-ar fi mărturisit prietenei sale Ruth Lackner că: „Doar în limba maternă poți exprima propriul adevăr, într-o

limbă străină poetul minte.” (Cf. Chalfen 1983: 148) Iar limba maternă era la Celan germana, după cum vom explica mai jos. Afirmatia tânărului poet din Bucovina nu e însă doar un crez personal, ci contrazice totodată prejudecata antisemită, răspândită încă de la finele secolului al 19-lea dar instrumentalizată mai ales de naționaliști, că: „Evreul poate gândi doar evreiește. Când scrie în germană el minte.” (Cf. Bischoff/Gabriel/Kilchmann 2014: 11). Pe de altă parte, Celan face, în răspunsul său la ancheta mai sus amintită, și o discretă aluzie la poezia experimentală, „concretă” a anilor 60 ai secolului trecut, care încuraja jocul cu multilingvismul (Cf. Schlegel 2014), și pe ale cărei acrobații lingvistice poetul de la Cernăuți le considera superficiale și chiar înșelătoare. Căile adevărate ale poeziei ar fi – după cum mărturisește Celan în cel mai cunoscut discurs al său, cel ținut cu ocazia decernării premiului „Georg Büchner” în 1960 la Darmstadt, discurs cunoscut sub numele de *Meridianul* – „căi, unde limbajul își află vocea, sînt întâlniri, căile unei voci către un *Tu* ce o percepe” (Celan 2020: 102).

Poezia este pentru Celan esențialmente căutarea unei întâlniri, a unui dialog autentic, de profunzime. „Poemul – spune el într-un discurs din 1958 – poate constitui, deoarece este o formă de manifestare a limbajului și, astfel, conform esenței sale, dialogic, un mesaj precum cele din sticlele azvârlite în mare, expediat cu credința – desigur, nu întotdeauna plină de speranță – că ar putea fi undeva și cândva aruncat la țarm, poate pe țărmul unei

inimi.” (Celan 2020: 68). Poezia sa caută un „Tu” nu doar pentru a se mărturisi cu vocea amară a exilatului – „tu de-asemeni, cu tot / ce-i înstrăinat în tine, te-nstrăinezi, / mai adânc” (*Lyon, Les Archers*, Celan II/2019: 114) –, cu cea senzuală a îndrăgostitului – „Ochiu-mi coboară către sexul iubitei: / Ne privim, / ne spunem ceva-ntunecat, / ne iubim unul pe celălalt ca mac și memorie, / dormim ca vinul în scoici / ca marea-n raza de sânge a lunei” (*Corona*, Celan I/2015: 65) – ori cu cea inocentă a copilului – „Cântavom noi cântecul cel de copii, acela, / auzi tu, acela / cu oa, cu meni, cu oameni, da, acela / cu mărcinișul, și cu / perechea de ochi, care-acolo a stat pregătită ca / lacrimă-și- / lacrimă” (*...susură fântâna / ... rauscht der Brunnen*, Celan I/2015: 247) –, ci și pentru a depune o mărturie cu vocea victimei – „moartea-i un meșter din Țara Germană ochiul său e albastru deschis / te lovește cu glonte de plumb te lovește precis” (*Fuga morții / Todesfuge*,

Celan I/2015: 68) –, pentru a articula revolta, rostind „contracuvântul” (*Gegenwort*) cu vocea războinicului – „Exist. Mărturisesc. Prind a striga.” (*Un războinic / Ein Krieger*, Celan I/2015: 18) – a bufonului-potlogar – „Căci înfloreă pomul migdal. / Pomul migdal, momul pigdal. // Vis de migdal, mis de vigdal. / Dar și pomul ienupăr. / Pomul de supăr.” (*Un cântec de potlogari cântat la Paris Emprès Pontoise de Paul Celan din Cernăuții Sadagurei / Eine Gauner- und Ganovenweise gesungen zu Paris Emprès Pontoise von Paul Celan aus Czernowitz bei Sadagora*, Celan I/2015: 241) – sau chiar cu aceea a călăului persiflat – „Frugal / kontemporan și legal / se pune Schinderhannes pe treabă, / social și alibi-elfic, iar / Juliette, Juliette: ghiftuită de viață, râgâie, / râgâie slobozind ghilotina, – call it (cea!) / love.” (*Haidadifla / Huhediblu*, Celan I/2015: 283).

Universul de vocicelaniene are la bază date și traume ale istoriei individuale și colective, comunicate de eul poetic „din unghiul de pantă al existenței sale, al condiției sale de creatură” (Celan 2020: 94). Ca în cazul lui Franz Kafka, unul dintre scriitorii preferați ai lui Celan, biografia autorului are o importanță fundamentală pentru complexa semantică a liricii sale. Născut în 1920 în capitala multiculturală a Bucovinei, Paul Antschel provine din familia unor evrei, care își asumaseră limba și cultura elitei habsburgice (Cf. Corbea 1988: 24-35). Germana va deveni astfel limba maternă a lui Celan și totodată cea care va genera unul din cele mai puternice conflicte interioare din momentul în care ea se va transforma în limba călăilor părinților săi, exterminați în 1942 într-un lagăr din Transnistria. Celan supraviețuiește miraculos holocaustului, suferind însă din acest motiv toată viața de un complex al vinovăției, tipic victimelor rămase în urma celor uciși. Refugiat în 1945 la București dintr-o Bucovină devastată și desființată practic de trupele naziste, bolșevice și de cele române ale generalului Antonescu, va încerca să-și schimbe odată cu numele – aici

Paul Antschel devine Paul Celan – și limba poeziei sale. Cele câteva texte de poezie și de proză poetică scrise în română sub influența supraréalismului, cu care poetul intră în contact direct în cosmopolitul București, nu-i dau însă convingerea că poate crea în altă limbă decât în cea maternă. Dar nici simpla reîntoarcere la germana tradițională, devenită „limba călăilor” (Mördersprache), nu era posibilă, după cum va confirma explicit într-o anchetă a Librăriei Flinker din 1958: „Lirica germană pășește, cred, pe alte cărări decât cea franceză. Cu memoria lucrurilor celor mai sumbre, înconjurată de altele dintre cele mai îndoielnice, ea nu mai poate vorbi, cu toată silința de actualizare a tradiției, pe care o urmează, în limbajul pe care câteva urechi binevoitoare par încă să-l aștepte de la dânsa. Limbajul ei este mai lucid, mai factual, n-are încredere în «Frumos», încearcă să fie adevărat.” (Celan 2020: 33-34). Celan caută astfel să reinventeze germana sub semnul traumei supraviețuitorului și exilatului, al memoriei celor acuzați pe nedrept, hăituiți și uciși de-a lungul istoriei, precum și al angoasei pierderii sau pervertirii acestei memorii. După succesivele refugieri la Viena și apoi la Paris, unde se stabilește, își întemeiază o familie dar continuă să fie urmărit și fragilizat de suspiciuni și calomnii – dintre care cele mai dureroase aveau să fie cele cu tentă antisemită și nedreptele acuze de plagiat ale văduvei lui Yvan Goll și ale acoliților ei –, limbajul său poetic devine tot mai dens și contorsionat, mai concentrat și prismatic, mai dificil de pătruns dar și de instrumentalizat. Efortul de a crea o nouă limbă poetică nu este la el unul pur estetic, ci implică totodată un angajament moral și existențial, deoarece limbajul liricii trebuie să se transforme, în viziunea poetului din Bucovina, în calea spre un adevăr perceptibil și transfigurator sau, cu cuvintele lui Celan, într-o „direcție”, un „destin”, „o schimbare de suflu” (Cf. Celan 2020: 74, 89). Prin transformarea poeziei în voce el nu urmărea astfel un experiment acrobatic în sensul acelei Lautpoesie, a liricii

fonetice „concrete”, chiar dacă poemele sale profită și de pe urma acestui tip de experimentalism. Deschiderea dialogică a limbajului celanian mizează însă esențial pe polifonie, pe combinația contrapunctică de voci diverse care se suprapun, se întrepătrund, se contrează, devin chiar măști într-o tragedie continuă, așa cum este ea ilustrată de poemul *Stretto* (*Engführung*) sau de cel sugestiv intitulat *Voci* (*Stimmen*). Transformarea poeziei în „voce” vizează la Celan, așa cum bine observa Jürgen Lehmann (Lehmann 2005), evocarea de voci dar și căutarea mișcărilor polifonice cele mai revelatoare ale textului.

Poemul *Voci*, publicat în volumul *Gratii de vorbă / Sprachgitter* (1959), este de altfel singurul poem pe care Celan îl citează în importantul său discurs *Meridianul*: „Voci dinspre drumul de-urzici: / Vino pe palme la noi. / Celui singur cu lampa / doar palma-i rămâne pentru citit.” (Celan I/2015: 167; Celan 2020: 100) Sunt vocile „îmbibate de noapte” ale celor dispăruți, vocile „dinspre pomul de ștreang” ale condamnaților, voci biblice ca „vocea lui Iacob”, „voci în interiorul arcei”, care vorbesc despre un lung șir de tragedii suprapuse unui destin colectiv continuu, în care evreul, poetul, omul Paul Celan se regăsește. Discret se ascund în versurile citate și vocile altor autori, pentru că „Vino pe palme la noi” se referă implicit la „mersul în cap” al lui Lenz, la marginea nebuniei, în nuvela omonimă a lui Georg Büchner, dar și la o imagine din romanul lui Isaak Babel *Armata de cavalerie* (Cf. Celan 2020: 101). Astfel de dialoguri intertextuale mai mult sau mai puțin explicite sunt frecvente în poezia lui Celan. De altfel, după ce criticul Walter Jens identificase în poemul *Fuga morții / Todesfuge* un vers ce făcea aluzie la unul din poezia *Psalm* a lui Georg Trakl – este vorba despre versul „Un bărbat locuiește în casă el se joacă cu șerpini” (Celan I/2015: 67), care amintește de versul traklian: „În groapa lui, magul alb se joacă cu șerpini săi (Trakl 2020: 27)” – Celan a explicat

că intenția sa nu fusese de a trece sub tăcere apropierea de Trakl, ci de a arăta prin acest citat implicit că „ceva decisiv devine vizibil”, și anume că abia o asemenea „reîntâlnire” cu un autor prilejuiește cu adevărat o întâlnire (Cf. NKG 2018: 690). Revizitarea continuă a literaturii și istoriei, dar și a științei, religiei și filosofiei, a artei și muzicii prin fenomene intertextuale și interdisciplinare – poemul *Fuga morții* / *Todesfuge* exemplificând exemplar ambele categorii prin citări implicite dar și prin transpunerea structurii muzicale a fugii în sintaxă poetică – este o strategie celanienă esențială în vorbirea sa poetică pe mai multe voci.

În acest sens nu ar fi surprinzătoare nici ipoteza unei apropieri de Tudor Arghezi, pe care Celan îl aprecia ca poet, după cum susțineau prietenii lui, Edith Silbermann și Petre Solomon (Cf. Silbermann 1987: 431; Solomon 1987: 133), și din opera căruia tradusesese două poezii – *Între două nopți* din volumul *Cuvinte potrivite*, publicat în 1927, și *Transfigurare* din volumul *Cărticică de seară*, publicat în 1935 –, plănuiind chiar o traducere mai substanțială din lirica argheziană. Arghezi publică și el în 1940 un poem intitulat *Voci*, scris de acesta în 1939, în timpul unei grave îmbolnăviri din care autorul român își va reveni însă în mod

neașteptat (Cf. Cioculescu 1985: 462). Și aici eul liric se confruntă, în așteptarea morții, cu vocile celor dispăruți într-un limbaj mai tradițional decât cel celanian dar apelând la unele imagini care intră în rezonanță cu cele ale poetului din Cernăuți: „Tot sufletu-i un clopot mișcat în vânt pe toarte.” (Arghezi 1980: 253) spune Arghezi. „Voci, îmbibate de noapte, frâghii / de care tu clopotu-atîrni” (Celan I/2015: 167) își

imaginează Celan. Vocile argheziene au și ele o acustică afectivă, sunt șoapte ale durerii, care suprapun suferințe vechi și noi – „Îl știi șoptind în zarea durerilor trecute / Și, drept ecou, răspunde o șoaptă de regret, / Și suferința veche pe cea de-acuma se-ascute / Și simți cum vine zilnic ecoul mai încet.” (Arghezi 1980: 253). La Celan se aud în vocea lui Iacob lacrimile ce pot fi atribuite strămoșului biblic al Israelului, mai precis lacrimile de regret ale lui Iacob pentru nedreptatea făcută fratelui său geamăn Esau, căruia Iacob îi fură dreptul de întâi născut. Dar pot fi și lacrimile lui Esau, precum și cele mai vechi și mai noi ale suferințelor poporului evreu: „Vocea lui Iacob: / Lacrimile. / Lacrimile-n ochiul-frate. / Una rămase-atârnată, cresc. / Locuim înăuntru-i.” (Celan I/2015: 168). Nu se știe însă dacă Celan cunoștea într-adevăr poemul *Voci* al lui Arghezi. Dar polifonia volumului *Cuvinte potrivite*, în care poetul român schimbă mai multe registre stilistice, de la cel tipic poeziei pentru copii la dramatismul religios al psalmilor, la nostalgia poeziilor dedicate toamnei și iubirii până la vocea aspră, ironică și vehementă care prefigurează *Flori de mucigai*, îi era în mod cert cunoscută.

Poate cea mai spectaculoasă dimensiune a polifoniei celaniene este însă felul în

care vocile poemelor sale sunt puse în scenă, adesea ca măști mai mult sau mai puțin recognoscibile, compuse din gesturi cvasiteatrale ale limbii celaniene. *Haidadifla / Huhediblu* din volumul *Roza Nimănui* (*Die Niemandrose*), publicat în 1963, este unul din cele mai expresive exemple în acest sens. Poemul, care se termină cu variațiunea unui vers al poeziei *L'espoir luit* de Verlaine, mai precis cu versul „Oh quand refleuriront, oh roses, vos septembres?” (Oh când înfloresc din nou, oh roze, septembriile voastre?), se naște dintr-o matrice multilingvă (Cf. Weissmann 2018), în care, așa cum reiese din variante, germana, franceza și engleza se combină, se suprapun și se întretaie într-un joc dramatic. Cu rozele lunii septembrie ale lui Verlaine, poetul de la Cernăuți asociază mai degrabă în mod kafkian un șir de „răni” istorice petrecute în această lună de toamnă: atrocitățile Revoluției Franceze, atacarea Poloniei în 1939 și începutul celui de-al Doilea Război Mondial, închiderea evreilor în ghetou la Cernăuți în 1941, de unde aveau să fie transportați spre moarte în lagărele de exterminare din Transnistria etc. (Cf. Colin 1993: 99–100). În poezia sa „sub / data zilei de nicidecum om în septembrie” versul verlainean „Ah, quand refleuriront les roses de septembre!” (Ah, când înfloresc din nou rozele de septembrie!) se descompune, distorsionat de angoasă și nebunie, se transformă ca-n gura unui bufon tragic din expresia nostalgiei frumuseții în bâlbâiala incoerentă a unui suflet hăituit: „Când, / când dau flori, când, / când dau flori acele, hăisdaudiflori, / haidadifla, da, ele,-acele de septembrie / roze?” (Celan I/2015: 281). Maska nebunului este prezentă în toate etapele poeziei lui Celan, de la cea timpurie unde apare sub forma marionetei rebele Kasperle în „teatrul de păpuși” / *Puppenspiel*, la cea a etapei de mijloc a creației celaniene, de exemplu în imaginea bufonului-potlogar evreu, caricatură ironică a unui clișeu antisemit, în *Un cântec de potlogari cântat la Paris Emprès Pontoise de Paul Celan*

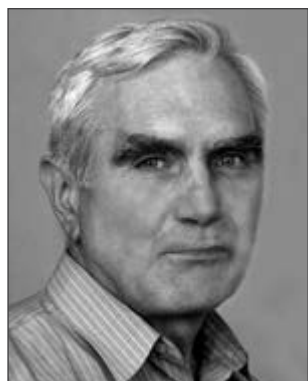
din Cernăuții Sadagurei / Eine Gauner- und Ganovenweise gesungen zu Paris Emprès Pontoise von Paul Celan aus Czernowitz bei Sadagora, până în poezia perioadei târzii, în care repetatele decompensări psihice și diversele tratamente în diferite sanatorii par a transforma masca într-o realitate asumată poetic în poeme ca *Strâmb / Schief, Treptat cu o față de clown / Allmählich clowngesichtig, Cu față de lemn / Holzgesichtiger*. În *Haidadifla / Huhediblu* bufoneria limbii prin care versul lui Verlaine e transformat în delir arată spre o lume marcată de nebunia violenței, a succesivelor spânzurători, instrumente de umilire, tortură și execuție, rezervate hoților, trădătorilor și adesea evreilor, și care încă din Evul Mediu ofereau un adevărat spectacol al groazei (Cf. Rossa 1966 : 42; Leder ²1987 : 117). Bufoneria celaniană este însă plină de ironie amară, ce deconstruiește inclusiv patetismul teatral al literaturii, „acel A și-acel O, / acel Oh-iarăși-spânzurătorile-astea, acel Ah-prosperă” (Celan I/2015: 282).

Mereu în căutarea unui adevăr, pe care să-l poată exprima într-un limbaj imposibil de instrumentalizat și deci de abuzat, „securizat” astfel într-un univers de imagini complexe, „vocile” lui Celan dialoghează continuu cu istoria, literatura, religia, cu arta dar și cu știința, transformând textul poetic într-un vast spațiu de rezonanță. Unul din rosturile acestuia este să articuleze memoria ororilor holocaustului, dar și să transmită peste generații mesajul testamentar, în mod paradoxal încurajator, al celui care își va pune capăt zilelor aruncându-se în Sena, mesajul rezistenței: „În megafon / răcăie Istoria, // în suburbii se târăsc tancurile, // paharul nostru / se umple de mătase, // noi rezistăm.” (*Pentru Eric*, Celan II/2019: 350). Dacă omul Celan a cedat în final, poezia sa continuă să reziste, inițiind noi dialoguri peste timp, iritând și fascinând noi generații de cititori, inspirând alți poeți și amintind prin vocile sale de nevoia mereu actuală a unei solidarități morale, fie și sub masca amar-ironică a bufonului.

Bibliografie

- Arghezi, Tudor (1980): *Versuri*. Ediție și postfață de G. Pienescu, cu o postfață de Ion Caraion. București: Ed. Cartea Românească.
- Bischoff, Doerte / Gabriel, Christoph / Kilchmann, Esther (2014): *Sprache(n) im Exil. Einleitung*. În: Bischoff, Doerte / Gabriel, Christoph / Kilchmann, Esther (ed.): *Sprache(n) im Exil*. Ed. Text + Kritik. München, pp. 9–25.
- Celan, Paul (2015): *Opera poetică*. Traducere din limba germană de George State. Cuvânt-înainte de Andrei Corbea, vol I, Iași: Polirom.
- Celan, Paul (2019): *Opera poetică*. Traducere din limba germană de George State. Postfață de Andrei Corbea, vol II, Iași: Polirom.
- Celan, Paul (2020): *Meridianul și alte proze*. Traducere din limba germană și note de Andrei Corbea, Iași: Polirom.
- Celan, Paul (2018): *Die Gedichte*. Neue kommentierte Gesamtausgabe in einem Band, herausgegeben u. kommentiert von Barbara Wiedemann, Frankfurt a. Main: Suhrkamp. (NKG)
- Chalfen, Israel (1983): *Paul Celan. Eine Biographie seiner Jugend*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Cioculescu, Șerban (1985): *Argheziana*. București: Ed. Eminescu.
- Colin, Amy (1993): *Geschichte und Innovation. Paul Celans Huhediblu*. În: Hans-Michael Speier (ed.): *Celan-Jahrbuch 5*, Heidelberg: Winter, pp. 89–114.
- Corbea, Andrei (1988): *Paul Celan și „meridianul” său. Repere vechi și noi pe un atlas central-european*, Iași: Polirom.
- Emmerich, Wolfgang (1999): *Paul Celan*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
- Ingen, Ferdinand von (1987): *Das Problem der lyrischen Mehrsprachigkeit bei Paul Celan*. În: Joseph P. Strelka (ed.): *Psalm und Hawdalah*. Akten des Internationalen Paul Celan-Kolloquiums New York 1985, Bern u. a. Peter Lang, pp. 64–78.
- Kaschnitz, Marie Luise (1973): *Rede auf den Preisträger*. În: Meinecke, Dietlind (ed.): *Über Paul Celan*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, pp. 69–76.
- Leder, Karl Bruno (1987): *Die Todesstrafe. Ursprung, Geschichte, Opfer*. München: DTV.
- Lehmann, Jürgen (2005): *Einleitung: „Wege, auf denen die Sprache stimmhaft wird“*. Zu Paul Celans Gedichtband Sprachgitter. Eine Einführung. În: Lehmann, Jürgen (ed.): *Kommentar zu Paul Celans Sprachgitter*. Heidelberg: Winter, pp. 15–65.
- Rossa, Kurt (1966): *Todesstrafen. Ihre Wirklichkeit in drei Jahrtausenden*, Oldenburg u. Hamburg: Gerhard Stalling.
- Schlegel, Maximilian (2014): *„Müheles polyglott“*. *Mehrsprachigkeit in Konkreter Dichtung*. În: Komparatistik Online. Komparatistische Internet-Zeitschrift, H. 2, https://www.komparatistik-online.de/index.php/komparatistik_online/article/view/148/108, [16.06.2019].
- Silbermann, Edith (1987): *Erinnerungen an Paul (Celan-Antschel)*. În: Colin, Amy D.: *Argumentum e Silentio. Internationales Paul Celan-Symposium*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, pp. 427–443.
- Solomon, Petre (1987): *Paul Celan. Dimensiunea românească*. București: Kriterion.
- Trakl, Georg (2020): *Grodek*. Ediție bilingvă. Selecție și traducere din limba germană de George State. Editura Art: București.
- Weissmann, Dirk (2018): *Monolinguisme, plurilinguisme et translinguisme chez Paul Celan. À propos de la genèse du poème „Huhediblu“*. În: „Genesis” 46, pp. 35-50.

Laura Cheie (n. 1969), istoric literar, estetician, hermeneut. Conferențiar univ. dr. la Universitatea de Vest din Timișoara, unde predă cursuri și seminare de literatură și cultură germană. Doctorat la Universitatea Innsbruck (Austria), cu teza: *Die Poetik des Obsessiven bei Georg Trakl und George Bacovia*, susținută în 2000 și publicată în studiile Trakl (Ed. Otto Müller, Salzburg 2004). Specializări: Bursă DAAD (Universitatea Tübingen, Germania) 1993-1994; Bursă Franz-Werfel (Arhiva Brenner a Universității Innsbruck; Universitatea Viena, Austria) 1995-1997. Alte funcții: Lector invitat la Institutul de romanistică al Universității Viena (Austria) 2002 - 2006; Secretar I pe probleme de cultură și educație la Ambasada României din Viena 2007 - 2009; Profesor invitat la Institutul de romanistică al Universității Viena (Austria) martie-iunie 2001, octombrie 2011-ianuarie 2012, octombrie 2014-ianuarie 2015. Teme prioritare de cercetare: estetica și psihologia creativității în simbolism și expresionism; retorica și psihologia laconismului literar; hermeneutica liricii germane după 1945. Publicații în diverse reviste de specialitate din țară și străinătate (Austria, Germania, Franța, Ungaria, Slovenia etc.) și sub formă de carte: *Die Poetik des Obsessiven bei Georg Trakl und George Bacovia*, Ed. Otto Müller, Salzburg/Wien, 2004; *Harte Lyrik. Zur Psychologie und Rhetorik lakonischer Dichtung in Texten von Günter Eich, Erich Fried und Reiner Kunze*, Studienverlag, Innsbruck 2010; *Obsesia creatoare la George Bacovia și Georg Trakl*, Colecția Biblioteca de cercetare, Seria de filologie, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2014.

Grigore CRIGAN

Dimensiunea cernăuțeană a unui „trist poet de limbă teutonă”

Imaginați-vă un copil singur la părinți. Iar acești părinți sunt arhitectul Leiba Antschel și soția sa Frederica, o familie bine plasată în societatea cernăuțeană de după 1930, care îi asigură puștiului toate cele necesare pentru o copilărie fericită. Copilul se dezvoltă normal, e jovial, zglobiu, zburdalnic, sociabil și pus mereu pe năzbâtii. Nu știm din ce considerente (poate prin tradiție), băiețelul poartă câteva nume – prichindeii de joacă (români, ucraineni, nemți, polonezi, evrei) din strada Wasilkogasse, apoi și din strada Masaryk, unde familia arhitectului se mută cu traiul – îl numesc ba Paul, ba Pavel, ba Bertold. Cu prenumele Bertold, elevul Antschel apare înscris și în tabelul elevilor Liceului Real nr. 2 din anul școlar 1927–1928, unde se află pe locul 2 (vezi Anuarul VI-VII, publicat de directorul Liceului, Emilian Goraș). E adevărat că în scurt timp el este șters din tabel, dar nu pentru că e prea aglomerată clasa (45 elevi), ci din dorința părinților de a-l muta la altă școală. În perioada respectivă, familia arhitectului simte o puternică influență din partea cultului iudaic, astfel încât jovialul, zburdalnicul și hipersensibilul Paul e trimis să învețe la o școală evreiască din Cernăuți. Atmosfera cazonă, scolastică de acolo este incompatibilă cu firea micului Antschel, care se opune vehement. Tatăl însă e obsedat de ideea fixă de a-l trimite pe băiat în Palestina. Deși n-avea nici zece ani, copilul se împotrivește, din care cauză are mai multe ciocniri cu îndărătnicul tată. Maică-sa, doamna Frederica, nu-i atât de habotnică și de aspră ca soțul ei. Fire gingașă,

cu alese și profunde calități poetice, dânsa e mai apropiată de modul de a simți al copilului. Ca bună cunoscătoare a poeziei germane și engleze, ea îl va fi purtat, cu siguranță, pe micul Paul prin universul plin de farmec al acestor literaturi.

Peste trei ani, în 1930, Paul își încheie, cu nota 10, studiile la Școala Evreiască. În următorul an școlar, 1930/1931, elevul Antschel Pavel Leib este înscris pe bază de concurs, cu media 10, în clasa 1 a Liceului Real Ortodox nr. 1, numit ceva mai târziu Liceul „Mitropolitul Silvestru” (actualmente Școala Medie Nr. 2 din Cernăuți). Foaia matricolă pe anul de învățământ 1930-1931 ne arată următoarele note: religie – 10.00, l. română – 8.33, l. franceză – 10.00, istorie – 9.66, geografie – 10.00, matematică – 7.16, științe naturale – 6.33, caligrafie – 10.00, desen – 10.00, muzica – 6.00, gimnastica – 8.00. Și nicio absență! E promovat în clasa a II-a cu premiul III. Chiar din clasa 1-a „șchiopătează” la muzică (o fi avut un simț muzical mai deosebit, căci și versurile sale de mai târziu, în marea lor majoritate, inclusiv cele în limba română vor fi scrise în vers liber). Nu excelează la științele naturale și nici la matematică. În foaia matricolă pe anul școlar 1934-1935 (clasa a V-a), la matematică are nota 5.00, la științe naturale și desen – 5.00, iar la muzică – 4.33! În schimb la italiană are 10.00, germană – 9.16, iar la franceză – 9.00. În casa arhitectului vorbindu-se mai mult nemțește, micul Paul învață româna în afara casei, comunicând cu colegii de școală, și rezultatele se văd: în clasa

a V-a obține la română media 7.50, ceea ce, în fond, nu era o notă rea.

În 1935 îl găsim înscris la Liceul „Marele Voievod Mihai” (actualmente Gimnaziul nr.3 din Cernăuți), pe care îl absolvă în 1938. Foile matricole din toți anii de studii atestă o înclinare vădită către studierea limbilor, cele mai bune note obținându-le la germană, italiană, latină, elenă, română și franceză. Buna cunoaștere a limbilor de către poet e favorizată și de multilingvismul existent la Cernăuți în perioada interbelică, ca și de anturajul din familie. Doamna Frederica Antschel era o poliglotă.

Având o memorie excelentă și o capacitate extraordinară de asimilare a materialului teoretic, Paul este un răsfățat printre liceeni. E răsfățat și de unii profesori, ceea ce nu-l împiedică să fie și „un microb al dezordinii” pentru alți profesori, mai rigizi. De aceea, nu ne miră deloc faptul că autorul nenumăratelor jocuri și calambururi inocente, pozne și calambururi mai puțin inocente este eliminat din școală, în două rânduri (în 1934 și în 1935), pentru... indisciplină. Dar noi admitem și supoziția că, sub influența tatălui, elevul absenta de la școală în zilele când se marceau sărbătorile comuniste de 1 mai, 7 noiembrie etc.

Oricum, până în 1938, tânărul Paul Antschel se bucură de beneficiile unei atmosfere favorabile dezvoltării sale multilaterale. În anii liceului vine în contact cu cele mai bogate izvoare ale culturii germane, românești și universale, care-i asigură o pregătire intelectuală temeinică. Am putea să aducem nenumărate dovezi că în școala românească din Bucovina de până la 1940 se făcea carte serioasă. Acest lucru se referă în mod special la liceele cernăuțene, cu faimoși profesori formați la școli înalte din Occident, la Viena, Paris sau Berlin. În cele două licee cernăuțene în care și-a făcut studiile Paul Antschel, au predat, în diferite perioade, istoricul Teodor Bălan, profesorii scriitori Constantin Loghin, Vasile Gherasim, Aurel Vasiliu, Alexandru Vitencu și alte capuri

luminate ale învățământului românesc, a căror vocație didactică și literară nu poate fi pusă la îndoială.

Până și astăzi unii absolvenți ai liceelor cernăuțene de până la 1940 își aduc aminte de lecțiile predate de străluciții lor dascăli români, despre neuitatele seri literare din Cernăuți cu participarea unor somități ale culturii române ca Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Liviu Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Camil și Cezar Petrescu, Gala Galaction... Bineînțeles, tânărul Paul Antschel, îndrăgostit de poezie și frumos, va fi cunoscut, cu siguranță, operele lor, va fi participat la multe din acele întruniri literare, cunoscându-i pe viu pe autori. Peste ani el va declara nu o dată că are cultul lui Shakespeare, Kafka, Arghezi. Din ultimii doi, a și tradus. Într-un timp purtase chiar tratative cu autorul „Cuvintelor potrivite” privind traducerea integrală a operelor acestuia în limba germană.

Din 1938, din câte știm de la istoricii literari, datează primele încercări literare ale lui Paul Celan. Imediat după bacalaureat, el se înscrie la Facultatea de medicină din Tours (Franța). Medicina era și în acele timpuri o profesie întrebătă. De aceea, familia l-o fi îndemnat să se facă medic. Dar la 1 septembrie 1939 începe al Doilea război mondial și Paul revine la Cernăuți. Pe străzile urbei natale, trec coloane de refugiați polonezi, militari și civili, care se retrag, prăfuiți și obosiți, în România. Polonia e sfărțecată din două părți, în urma unei înțelegeri dintre Hitler și Stalin.

Spre sfârșitul lunii iunie 1940, Armata Roșie intră și în nordul Bucovinei. Toamna, Paul se înscrie la Universitatea din Cernăuți, Facultatea de Filologie, secția limba franceză, direct în anul II. În 1941, războiul ajunge și aici, iar odată cu el începe marea tragedie a familiei Antschel, pe cale să nimerească în getto-ul din Cernăuți. Din august până în decembrie 1941, primarul Cernăuților, Traian Popovici, împreună cu unii proprietari de întreprinderi, salvează viețile a circa 20 de mii de evrei. Se găsesc oameni care încearcă să ajute și familia arhitectului Antschel, sfătunînd-o să se dea

dispărută. Dar doamna Frederica nu acceptă să stea ascunsă, motivând că n-a făcut nimănui niciun rău. Paul sosește la locul întâlnirii, așa cum se înțeleseseră în prealabil, dar nu-și găsește părinții acolo. Arhitectul cu soția sunt arestați și trimiși într-un lagăr din apropierea Bugului. Paul nimerește într-un lagăr de muncă din proximitatea orașului Buzău, unde va sta captiv din 1942 până în 1944. De aici, o dată la două luni, i se permite să plece acasă, la Cernăuți, unde însă nu mai avea pe nimeni, în afară de câțiva prieteni și o fată care îi era dragă, Ruth Kraft.

În toamna anului 1942, află, dintr-o scrisoare primită de la maică-sa, despre moartea tragică a tatălui său, împușcat de SS-iști din cauză că arhitectul, sleit de puteri, nu mai era în stare să muncească în cariera de piatră. Din același motiv, avea să-și afle sfârșitul, în scurt timp, și maică-sa, doamna Frederica.

Tânărul jovial și isteț de odinioară, mereu pus pe glume, se schimbă completamente, devine alt om – tăcut, retras, închis în sine. Suferă teribil. Nu-și împărtășește nimănui sentimentele și gândurile grele cât o piatră de moară: într-un fel, se simte vinovat de moartea tragică a părinților. Se destăinuie doar hârtiei, scriind pe ascuns versuri și epistole lui Ruth din Cernăuți. Într-una din duminici, la 23 martie 1943, când celor internați li se permite să scrie corespondențe, Paul îi comunică lui Ruth: „Se apropie primăvara... Au trecut doi ani de când nu mai simt anotimpurile și florile, și nici nopțile și schimbările...”.

În perioada cât se află în lagăr scrie sub o sută de poezii, toate consacrate prietenei sale din Cernăuți. Mai târziu aceasta i le va arăta respectabilului om de cultură și poet bucovinean Alfred Margul Sperber, stabilit din 1940 la București. Experimentatul Sperber își dă seama că are în față bucăți literare pătrunse de un fior poetic neobișnuit. El înțelege de

unde vine tânărul poet, vede rezultatele școlii și atmosferei multiculturale a Cernăuțiului din perioada interbelică.

Mizeria materială și morală, umilințele îndurate în timpul războiului, dar mai ales sfârșitul tragic al părinților îl mutilează sufletește pe tânărul poet. Aici, probabil, vom găsi cheia dezlegării numeroaselor enigme criptate în poezii, căci chinurile sufletești ale cernăuțeanului care în scurt timp va lua calea

priegiei nu se vor sfârși niciodată. Întors la Cernăuți, el se angajează traducător și redactor literar la ziarului „Radianska Bukovina”, care, în acele timpuri, funcționa cu o dublă echipă redacțională, una pentru versiunea de bază (ucraineană) a periodicului, și cealaltă pentru versiunea secundară (românească), specializată în general pe traduceri de materiale oficiale în limba statului (rusa) și a republicii (ucraineană). Aici îl are coleg pe scriitorul și ziaristul Horia Deleanu, bun prieten, cu

care împarte bucuriile și durerile vieții din primul an de putere sovietică în Bucovina nordică.

Sosește toamna anului 1944. Canonadele frontului din Carpați încă mai răzbat până la Cernăuți când Paul și Horia, se înscriu la noua universitate sovietică care o înlocuiește pe cea veche, românească. Ambii aleg Facultatea de Filologie, Secția de limbă engleză. Versiunea românească a ziarului continuă să apară cu grafie latină (în această formulă va apare până în 1951). Tirajul e de trei mii de exemplare. Nimănui nici nu-i trece prin minte să utilizeze glotonimul „limba moldovenească”. În toate documentele de arhivă referitoare la acei ani întâlnim doar glotonimul „limba română”. Și redacția care asigura dublajul în limba română, cu denumirea „Bucovina Sovietică”, a ziarului de limbă ucraineană, „Radianska Bukovina”, se numea tot „redacție românească”. În toate documentele regionale de partid și

Horia Deleanu

ale executivului regional se utilizau doar glotonimele: „redacție românească”, „ziar românesc”. Pentru a aduce la cunoștință cititorilor mai tineri, dar și pentru a reîmprospăta memoria unora care au uitat prin ce au avut să treacă nu numai oamenii acestor pământuri, dar și biata noastră limbă, voi cita o sintagmă din antetul noului ziar înființat la Cernăuți: „Organul Comitetului de oblaste al Partidului... și al Comitetului executiv al Sovietului de oblaste”. Cu toate acestea, se mai scrie „doamnă” și „domn”, „impertinent”, „decret” (nu „ucaz”, ca peste un deceniu). Trecând cu ochii peste conținutul materialelor din acele timpuri, se poate spune că textele sunt traduse într-o limbă literară îngrijită, fără stângăciile și ororile limbajul desuheat de după 1951. Se tipăreau traduceri și din scriitorii ruși și ucraineni, inclusiv din scriitorul local Volodimir Bableak, făcute impecabil de Paul Antschel și de colegii săi din acea redacție care a precedat „Zorilor Bucovinei”.

„Bucovina sovietică” apărea zilnic și necesita o muncă foarte grea, mai ales pe timp de noapte. Paul împreună cu colegii săi se aflau mai tot timpul în redacție sau la tipografie. Textele se culegeau manual, iar în asemenea condiții era firesc să se strecoare și unele greșeli. Dar consultând colecția ziarului de atunci n-am găsit atâtea greșeli și scăpări ca în publicațiile de azi. Era timp de război și orice virgulă, orice punct nelalocul lui se pedepseau cu asprime (până și trecerea numelor de conducători dintr-un rând în altul era considerată o greșală enormă), iar redactorul-șef era aproape convins că redactorii literari sau traducătorii din redacția românească ar putea să comită intenționat greșeli de traducere.

Vă rog să vă imaginați următorul tablou penibil. La o volantă a redacției românești se discută unele traduceri cam defectuoase, sau neglijarea unor corecturi făcute în timpul nopții în textele ucrainene. În jurul mesei stau cei 11 colaboratori ai redacției românești, redactorul-șef și secretarul de partid. Aceștia din urmă mai

poartă încă haine militare. Redactorul-șef e un contuzionat, abia ieșit dintr-un spital militar și în orice scăpare, oricât de neînsemnată, vede rea intenție, act premeditat. El umblă furibund prin birouri în căutarea spionilor și diversioniștilor. În furia sa oarbă adesea urcă pe masa redacției în jurul căreia stau redactorii literari, traducătorii și corectorii îngroziți de comportamentul acelui om bolnav, nerefăcut după grave leziuni, care mărșăluiește prin fața lor, fluturându-le pe sub nas pistolul încărcat.

Asemenea cazuri nu erau unice. Despre unele din ele ne va vorbi, peste decenii, unul dintre corectorii de atunci, iar mai târziu redactor literar, Roman Kotînski, care avusese prilejul să lucreze la scoaterea versiunii românești a ziarului „Radianska Bukovina” chiar din primele zile. El ne-a povestit odată cum Paul Celan (pe atunci încă Antschel), cu firea sa hipersensibilă, cu sufletul necicatrizat de pierderea ambilor părinți în primii ani de război, asista mut la acest teatru penibil și absurd. Desigur că toate acestea nu puteau continua la nesfârșit și el, împreună cu prietenul său Horia Deleanu, se hotărăște (e posibil să mai fi existat și alte motive) să plece din Cernăuți, cu toate că e unul dintre angajații cel mai bine plătiți. În listele de plată ale contabilității din 1 mai 1945 nu-i mai găsim semnătura. De obicei își semna numele cu litere mici – „ancel p.l”. Până la sfârșitul anului el a figurat în documentele contabile ca angajat care nu-și ridicase indemnizația pentru concediu.

La fel ca și alți colegi ai săi, Paul Celan o fi avut anumite simpatii marxiste. În totul ce se pune la cale și se scria pe atunci existau nenumărate convenționalisme la care se recurgea nu numai în corespondență, ci și în operele literare propriu-zise. Astfel de simpatii afișate în corespondența expediată de la Paris, spre exemplu, înlesneau ajungerea acestora la destinație. Până la urmă, Paul Celan a rămas profund dezamăgit de tot ce au săvârșit pretinșii socialiști sovietici în Bucovina sa natală și nu numai acolo. El va înfiera prin forța

verbului poetic acțiunile reprobabile săvârșite de regimurile totalitare în timpul războiului și în perioada postbelică. Opera pe care a lăsat-o moștenire abundă în nuanțe, sensuri echivoce, enigme, pe care nici prietenii cei mai apropiați, cum era, spre exemplu, Petre Solomon, nu au fost în stare să le descifreze (deși se știe că poezia se vrea receptată mai mult cu simțurile, decât cu rațiunea). Poate de aceea capătă astăzi alte semnificații afirmațiile de genul: „arhipelagul meu va rămâne nedescoperit”.

Atitudinea față de „eliberatori”, față de marxism și față de regimurile totalitare în ansamblu Paul Celan avea să o arate prin plecarea sa din Cernăuți, apoi și din București, pentru a se stabili definitiv în lumea cu adevărat liberă. Dar acea lume liberă uitase că la capătul unui fost imperiu european a existat o provincie care mai putea să producă performanță, o provincie care și după primul război mondial și-a demonstrat eficiența, creând valori pentru Europa, precum e Paul Celan. Și când un Milo Dor se mira de această neașteptată apariție pe firmamentul poeziei occidentale, el își demonstra de fapt slaba cunoaștere a fostului spațiu central-european. Spune Dor: „În 1947 a apărut la Viena un tânăr pe nume Paul Celan. Venea literalmente din neant” („aus dem Nichts”). Venea din Cernăuți, domnilor, iar pe atunci Cernăuții nu erau un neant. Cei ce l-au stăpânit până la sovietici îl ridicase la un nivel de cultură și civilizație central-europeană despre care, e adevărat, în Occident se știa încă prea puțin. Sovieticii l-au tras în jos, i-au desființat multiculturalitatea, i-au neantizat tradițiile. Dar Celan venea nu din acest năcăjit și nedreptățit Cernăuți! El venea

Paul Celan, împreună cu Petre Solomon, la București

din vechea lumea a Cernăuțiului interbelic care încă mai vorbea în multe limbi și înflorea prin mai multe culturi.

Când s-a despărțit pentru ultima dată de Cernăuți, Celan avea 24 de ani. Era deja format ca intelectual și poet când, în luna mai 1945, lua calea Bucureștiului. Și cu toate că mai sunt și astăzi istorici literari, interpreți și traducători ai poetului în limba primei lui patrii, care consideră poemele scrise de Celan în limba română irelevante, noi credem ca și prietenul de o viață al poetului, Petre Solomon, excelent cunoscător al limbilor română și germană, acum 40 de ani în urmă, că „textele românești ale lui Celan ar putea fi asemuite cu un meteorit căzut în peisajul liricii noastre, nu chiar din senin și nici cu totul pe neașteptate: un meteorit rupt dintr-o cometă poetică aflată la un moment dat pe o traiectorie vizibilă doar în spațiul cuprins între latitudinea nordică de 44° 5' și longitudinea estică de 46°, de unde pornise, prin 1945...”. Să luăm aminte și altă frază a lui Petre Solomon din cartea sa „Paul Celan. Dimensiunea românească”: „Celan rămâne Celan până și în românește”.

Dimensiunea românească, care poate fi numită la fel de bine și dimensiunea cernăuțeană a acestui „trist poet de limbă teutonă”, cum s-a autonumit într-un răvaș către Petre Solomon,

ne-o conturează el însuși atunci când, la vârsta de 38 de ani, primind premiul literar al orașului Bremen, spunea că provine dintr-un „ținut cu oameni și cărți”. Să încercăm a descifra expresia „oameni și cărți”. Celan se referea, firește, la perioada de până la cel de al Doilea Război Mondial, când, după aprecierile unanime ale mai multor scriitori, artiști și altor notabilități, reprezentanți ai diferitor culuri și etnii, Cernăuții erau un puternic centru de cultură, unde se editau zeci de ziare, reviste și cărți în diverse limbi – română, ucraineană, germană, idiș, poloneză etc. Aceasta în ceea ce privește cărțile. Pentru a sprijini ideea respectivă îl voi cita și pe prozatorul evreu Iosif Burg, care în toți anii postbelici n-a părăsit URSS și a trăit până la sfârșitul vieții la Cernăuți. Într-un interviu publicat în ziarul cernăuțean „Zorile Bucovinei” acesta sublinia: „Să dea Dumnezeu ca și astăzi să existe în nordul Bucovinei o efervescență atât de mare a culturilor ca cea din perioada interbelică.”

Cernăuțeană a fost și poeta Rose Ausländer (1901-1988). Amintirile – cu valențe pozitive – despre Țara Fagilor au urmărit-o toată viața. Drept mărturie servesc cele peste 3.000 poeme ale ei, dintre care multe au izvorât din atașamentul față de acest picior de plai. „De ce scriu? Fiindcă am văzut lumina zilei la Cernăuți”, mărturisea ea peste ani. În „Testament” se confesa: „Din leagăn /mi-a căzut privirea în Prut”. Ultima dintre „averi” considera că e „mormântul meu din Bucovina”. Dar iată un tablou al Cernăuțiului interbelic: „Oraș al păcii pe coline/străjuț de păduri de fag// Sălci de-a lungul Prutului/plute și înotători//risipă de primăvară – liliacul// În jurul felinarelor/ cărăbuși de mai își dansează/ moartea// Patru limbi vorbesc oamenii/ patru limbi înmiresmează aerul// Orașul/ respiră fericit/ până au căzut bombe” („Cernăuți înainte de al Doilea Război Mondial”). În această ambianță a fost educat și s-a format Paul Celan. Specialiștii în materie afirmă că Paul Celan și Rose Ausländer s-au cunoscut mai îndeaproape prin anii 50 și, cu toate că

dânsa era mai în vârstă, Celan ar fi exercitat o influență puternică asupra tuturor poemelor ei ce aveau să apară ulterior. Ar fi de notat aici că atât în cazul Rosei Ausländer, cât și în cel al lui Paul Celan pierderea patriei, a acelui „ținut cu oameni și cărți” a constituit motivul decisiv ce a dus la crearea unei notorii opere lirice (la Rose Ausländer), și, se prea poate, la sfârșitul atât de tragic al celui care a scris zguduitorul „Tangou al morții”.

Pentru a înțelege și mai bine întreaga tragedie a lui Celan, care în perioada sovietică a fost un nume tabu și nimeni în orașul său natal, până în 1990, nici n-auzise măcar despre el, voi mai cita un exemplu legat, de această dată, de numele venerabilului Iosif Burg. Prima carte scrisă în limba sa maternă, idiș, i-a apărut la Cernăuți, până în 1940. De atunci, a avut interdicție de a se publica timp de peste 40 de ani.

Să revenim la expresia înaripată a lui Celan. Poetul care până la acea vârstă îndurase cât alții într-o sută de ani s-a putut convinge că în Cernăuți copilariei și tinereții sale au existat alte relații între membrii societății; cu totul alta era și atmosfera din fosta capitală a Bucovinei. De aici, probabil, și expresia: „ținut cu oameni și cărți”.

Prin urmare, Paul Celan venea nu din neant, ci din locuri concrete și dintr-o ambianță concretă, unde a trăit și s-a format ca om de cultură și ca poet. Venea din poezia germană, din poezia și cultura universală, inclusiv din poezia și cultura românească de cea mai bună calitate. I-au determinat în mod special traiectoria Shakespeare, Kafka, Arghezi, Ion Barbu, iar în ceea ce privește starea de spirit – poate într-o măsură mai mare decât se crede – l-au influențat poeții bucovineni, pe care, desigur, i-a cunoscut și personal, mulți dintre ei, după cum am văzut mai sus, fiindu-i profesori de liceu.

Ștefan HOSTIUC

Meridianul, un exercițiu de hermeneutică și fenomenologie a actului poetic¹

În 1960, la un an după apariția, la Frankfurt pe Main, a celui de al șaselea volum al său, *Sprachgitter* (1959), Academia Germană de Limbă și Poezie îi acordă lui Paul Celan cel mai important premiu literar decernat în Germania – premiul Georg Büchner. Celan nu a locuit niciodată în țara care-l onora cu acest premiu. În schimb și-a scris opera în limba acestei țări, cele câteva texte de tinerețe concepute în limba română fiind considerate de el o experiență trecătoare. În primăvara lui 1948, el se autoexcluse din viața literară a Bucureștiului pentru a lua calea altor capitale europene - mai întâi a Austriei, patria din tinerețe a părinților, de care se simțea legat prin limbă și cultură, apoi a Franței, țara tinereții sale studențești, unde se va afirma pe deplin ca poet, al doilea, după Rilke, după importanță, în spațiul limbii germane, în zbuciumatul secol XX. Din această țară, el vine, în ziua de 22 octombrie 1960, la Darmstadt, orașul lui Georg Büchner, pentru a fi încoronat cu prestigiosul premiu și a ține, conform protocolului, un discurs. Acest discurs, tipărit ulterior cu titlul „Meridianul”, va fi cel mai important text de poetică al lui Paul Celan.

Pentru că a fost conceput ca un text vorbit, era de așteptat ca el să poarte puternica amprentă a oralității. Pe tot parcursul rostirii lui, vorbitorul se adresează prin diverse formule colocviale publicului, empatizează familiar cu el, mereu invitându-l la dialog. Modul cum este construită fraza, cu sincope, cu mici digresiuni, cu reluări de cuvinte cheie, cu întrebări, trădează mai curând un discurs colocvial decât o disertație savantă. Nici lexicul nu e savant. Deși ia în discuție probleme

complexe de poetică, vorbitorul Celan nu se complică deloc cu termeni de specialitate. Chiar dacă, prin tematizarea artei ca fenomen a cărui esență urmează a fi descoperită, autorul inițiază o cercetare fenomenologică, iar prin implicarea contextului operei lui Büchner în depistarea sensurilor artei el recurge la o hermeneutică a acesteia, discursul lui Celan va fi ferit de frazeologia specifică metodelor rigide de analiză. Și fenomenologia ontologică a lui Martin Heidegger, și hermeneutica filosofică a lui Hans-Georg Gadamer, și dialectica negativă a lui Theodor W. Adorno vor fi prezente în *Meridianul* lui Celan, dar nu explicit, nu prin citate sau vocabule, ci implicit, prin modul de gândire, prin spiritul literei, prin intertext.

Celan își concepe alocuțiunea în funcție de caracterul publicului căruia i se adresează. Se aștepta la un public simandicos, deloc omogen, cu admiratori, dar și cu mulți neprieteni. Or, tocmai în acea perioadă se întețiră, în Germania, manifestările antisemite. Nu se potolise nici zgomotosul scandalul de presă provocat de Klara Goll. Mulți dintre cei prezenți în sală erau curioși să vadă care va fi reacția publică a poetului la aceste învinuiri. Au rămas, însă, total dezamăgiți. Celan, deși afectat de această afacere murdară, nu le-a dat satisfacția de a-l vedea în postură de victimă, apărându-și nevinovăția. Vorbind despre un scandal de presă, ar fi ratat ocazia să vorbească despre ceva mult mai important: despre artă, poezie și destin. Totuși, o umbră de ironie trece prin discursul său, drept răspuns la bănuitele așteptări ale acelui prea curios segment de public.

Sprijinit de exemple culese din opera patronului prestigiosului premiu, cu ocazia

căruia este invitat să vorbească, Celan își stabilește de la început linia discursului, dar abia după ce o va fi urmat până la capăt, punând întrebări și încercând să răspundă la ele, gândind pe viu orice pas, orice „du-te-vino” fenomenologic, ocolind soluțiile gândite dinainte, de-a gata, și proiectând posibile căi de acces către acel **ceva** ce se ascunde în obiectul supus tematizării, dialogând cu acesta în intimitatea contactului nemijlocit, revenind la etapele deja parcurse, probându-și metoda, reînnoind parcursul, abia după ce va fi făcut toți pașii până la capăt, încheindu-și traiectul hermeneutic, linia inițial proiectată a discursului se va transforma în *circulus meridianus* unind destinul cu poezia, drama identitară cu opera, tropicele cu tropii, așa cum ne sugerează pluralul polivalentului termenul german „die Tropen”, în interconexiunea și consubstanțialitatea lor.

Pornind de la artă, poetul ajunge la destin, iar linia meridianului îi permite să facă și drumul invers. Astfel, arta și destinul se întâlnesc și comunică între ele în lumina aceluiasi soare, în concomitența aceeași lumini revelatoare de ființă. A fi împreună în aceeași lumină e privilegiul punctelor - cardinale dacă vreți – ale meridianului.

Simbolul meridianului rezolvă concomitent două probleme care-l frământă în egală măsură pe Celan: problema poeziei, în raport cu arta, și problema identitară, în raport cu poezia și geografia. Scopul discursului său de la Darmstadt a fost să le pună în acord, să le pună să vorbească între ele, să dialogheze. Fie chiar și în lumina utopiei, cum se specifică în *Meridian*, fie chiar și în lumina ultimei speranțe de a fi auzit, cum se spune în discursul de la Bremen, ținut cu doi ani înaintea celui de la Darmstadt, tot cu prilejul decernării unui premiu, în care Celan preia de la poetul său preferat, Osip Mandelștam, simbolul misivei aruncate în mare de corăbierul care, naufragiind, trimite spre țărm un ultim mesaj. Poezia este tocmai acest ultim mesaj, mesaj din moarte, către țărmul unei inimi. Ca și cuvântul venit parcă din altă lume al mult prea deosebitei și fragilei, în ingenuitatea sa abisală, Lucile, din *Moartea lui Danton*,

care, spune Celan în *Meridianul*, prin măreția absurdității sale, ca act de libertate, îl aduce pe Om în prezență și face posibilă Poezia. Orice inimă la care va ajunge îl va percepe drept mesaj adresat chiar ei, spunea Mandelștam în 1915, polemizând cu Balmont într-un articol numit „Despre interlocutor”. „Нет лирики без диалога” (Nu există lirică fără dialog), afirmă foarte categoric Mandelștam. E de înțeles de ce Celan îl iubea atât de mult pe poetul rus, la fel de inadptabil normelor sociale potrivnice firii dornice de libertate. Aveau același crez poetic. Poezia nu vorbește de una singură, poezia nu e autistă, nu e un act de introversiune, suficient sieși, oricât ar fi de extatic, ea este mereu în dialog cu Cineva sau cu Ceva – în lăuntruul său, ca și în afara sa. Acest Cineva poate fi chiar propria lui negație – Nimeni, sau chiar persoana reificată a acestuia – Nimicul. Actul poetic este un act dialogic. Poezia, luând ființă, îl în-ființează, în/prin însuși actul propriei înființări, pe Celălalt. Nu există *Eu* al poeziei fără un *Tu* al poeziei. Nu există mesaj poetic care să nu fie adresat unui receptor, nu există lume a poeziei fără actanți și fără comunicare între actanți. Însuși actul hermeneutic începe odată cu actul de constituire a poeziei - poezia în act îl conține deja! - odată cu deșteptarea înlăuntruul ei a instanțelor de dialog care o fac posibilă și care, instituind dialogul, aduc în prezență poezia, îi scot din ascundere ființa, ca să vorbim în termenii lui Heidegger, deschizându-i „ființarea într-o ființă”. Dar să-l lăsăm pe Celan să vorbească: „Poemul – și în ce condiții! – devine un poem al *cuiva* care - încă – receptează, care s-a întors cu fața către fenomene, către aceste *apariții* ale celui care îi pune întrebări și care i se adresează; de unde și apariția dialogului, un dialog de multe ori disperat” (Nu putem să nu ne gândim, citind aceste cuvinte, la misiva despre care vorbea Mandelștam). „Numai în spațiul acestui dialog, cel către care se vorbește se constituie pe sine, se adună în jurul Eului care-i vorbește și care îi dă nume. Dar cel către care se vorbește și care, primind un nume, tinde să devină „Tu” mai aduce cu sine, în această *prezență*, și altă *existență* aparținătoare lui. Chiar și în omniprezentul *aici* și *acum* al poemului – or

poemul nu există decât în această prezență unică, punctuală – chiar și în această nemediere și proximitate, poemul îi permite să vorbească, împreună cu el, și Celuilalt: Timpului.

Și noi, atunci când ne folosim, în mod asemănător, de lucruri, ne pomenim în fața unor întrebări privind propriul lor „de unde,” și „încotro”: în fața întrebării, „veșnic deschise”, „care nu conduce la vreo soluție finală”, care duce în deschidere, în gol, în libertate - noi fiind hăt în afară, în exterior” (*Meridianul*).

Dar până a fi ajuns la această constituire de sine a poeziei, discursul celanian va trece prin mai multe etape. În prima fază, el se străduiește să scoată arta din amorteală, din condiția sa de marionetă, de păpușă care mimează viața, păpușă acționată prin sfori trase de cineva aflat în ascunsul sau, dacă vreți, în spatele Artei. „Arta, așa cum vă amintiți și dumneavoastră, e o ființă marionetică, cu cinci picioare de vers iambic, care nu poate să aibă copii.” Celan nu întâmplător se adresează publicului cu formula „ați reținut și dumneavoastră”. Or, el pornește de la premisa că simandicosul public pe care-l are în față cunoaște bine opera lui Büchner și, cu siguranță, își amintește cuvintele protagonistului dramei „Moartea lui Danton”. În această ipostază, spune Celan, ea, Arta, constituie obiectul unei discuții de salon, nici într-un caz de celulă a condamnaților la moarte, discuție care nu s-ar termina niciodată, dacă nu ar interveni *ceva cu totul neprevăzut*. Ei bine, acest ceva neprevăzut intervine obligatoriu, și atunci Arta revine. Revine sub diverse chipuri. Chiar și sub chip de maimuță (cum se întâmplă în „Woytzeck”, o altă dramă a nefericitului Büchner, neterminată din cauza morții timpurii, de tifos, a autorului, la numai 23 de ani), sau sub chip de „mecanism automat”, ca în comedia „Leonce și Lena” a aceluiși nefericit fondator al „Societății drepturilor omului” care a fost, la începutul secolului XIX, Georg Büchner. „Nimic altceva decât artă și mecanism, zice unul din protagoniștii comediei, nimic altceva decât arcuri de ceasornic.” Așa dar, conchide Celan, sub această formă cu care toată lumea s-a obișnuit demult arta e capabilă să se multiplice la nesfârșit. „E plăcut să discuți despre ea,

despre artă. Numai că, ori de câte ori vine vorba despre artă, e cineva alături care asistă, dar... *nu ascultă cum trebuie*.” Personajul emblematic care reprezintă, la Büchner, acest fel de a asculta e Lucile, soția lui Camil, prietenul lui Danton, ziarist revoluționar, ghilotinat, printr-un absurd act de justiție, din ordinul la fel de absurd al fostului său admirator, incoruptibilul Robespierre, el însuși ghilotinat de revoluție. Cineva trebuia să aducă în prezență acest absurd al revoluției sau, mai bine zis, această cantonare în absurd a revoluției. Büchner o desemnează pentru aceasta ingrată misiune pe Lucile. Ingrată, pentru că, înainte de a o pune să fie crainicul absurdului, o face (în economia peisei) să-și iasă din minți. Pentru a înțelege rațiunea introducerii de către Celan a acestui straniu personaj büchnerian în *Meridianul* său trebuie să luăm act de nuanțata deosebire între „a-și ieși din minți” și „a înnebuni”. Büchner o pregătește pe Lucile pentru ieșirea ei din minți. Ea, și înainte de a înnebuni era mai altfel decât Ceilalți, în sensul că era un om al Sufletului, mai puțin un om al Minții. Îi făcea plăcere să-l asculte pe Danton nu pentru ce spune acesta, ci pentru vorbirea în sine, pentru ființa vie a acestei vorbiri, pentru respirația care însoțește această vorbire și care, spune Celan, vine din cu totul altă parte decât spunerea, vine „dinspre destin”. Lucile înnebunește doar pentru cei ce înțeleg Arta în sensul ei marionetic. În realitate, iar aici nu putem vorbi decât despre realitatea Poeziei, ea renunță de a mai fi în mintea ei de odinioară, care, cum spuneam, deja se deosebea de mintea Celorlalți. O înnebunește absurdul. Absurditatea morții soțului său, Camil. De aici, „contracuvântul”: „Trăiască Regele!”, de aici verbul în negativ, care, ca un fel de fluierat în biserică, străpunge retorica deja cunoscută de vulg a discursurilor revoluționarilor ajunși să fie ghilotinați, discursuri care, deși spuse de pe eșafod, plictisesc spectatorul, pentru că, zice Celan, sunt teatrale, „abundă în vocabule meșteșugite artistic”. „Am mai văzut așa ceva”, spune plictisit unul dintre spectatorii carnagiului revoluționarizat. Iar prin aceasta, de fapt, spune tot. Execuțiile din piețele publice, fie și nedrepte, nu pot să atingă

inima tocită a spectatorului decât doar dacă apar, în fața acestuia, în toată absurditatea lor sau, fenomenologic vorbind, în adevărul lor primordial. Lucile, prin al său stupid „Trăiască Regele!”, reușește să aducă în prezență (în prezența spectacolului, a scenei din piesă) această absurditate.

Prin introducerea „contracuvântului” sau mai exact, a ideii de contracuvânt, în exercițiul hermeneutic pe care-l dezvoltă într-un foarte original stil de analiză fenomenologică chiar din prima propoziție a discursului, Celan răstoarnă perspectiva cercetării Artei. Și totuși, ce vrea să spună Celan prin acest termen, preluat rapid de interpretii poeziei sale scrise tot mai în negativ, „întru totul și deloc hermetică” (Adorno), în raport cu mult prea obositorul teatru de păpuși al Artei. Arta ca spectacol este străină Poeziei. Arta ca păpușarie ucide Poezia. Pentru a rupe „sfoara” marionetei, Celan inventează contracuvântul. De aici în continuare vom avea de a face cu un alt tip de artă, numit de Celan „ah-arta”. Ah! Taie răsuflarea. „Ah, arta” iese din gura lui Camil, soțul straniei Lucile, iar Camil, vorbind în termenii lui Freud (și ai lui Vattimo, de asemenea), este vocea jumătății sale, Lucile, vocea subconștientului, pătrunsă în gândirea slabă a lui Camil. Aceasta e adevărata gândire a artei la care ne aduce pe căi ocolite, făcând ocolul rațiunii tari, Paul Celan. De acum înainte el va vorbi nu despre artă, ci despre „ceva care se pare că are legătură cu arta”. Îl va căuta cu tot dinadinsul pe acest ceva în manifestarea sa prezentă, și nicidecum în trecutul său istoric sau în iluzoria sa eternitate. De aceea, accentul „ah-artei” nu e nici grav, nici circumflex, ci acut. Iată, deci, că Celan își redirecționează vectorii cercetării fenomenologice dinspre arta-ca-obiect-deja-constituit către arta-ca-proces-în-constituire.

Dacă până acum pe autorul „Meridianului” l-a interesat arta în esența ei, de acum încolo îl va interesa modalitatea de existență a acesteia. Iar arta are ochi de Meduză, ne spune un personaj din Büchner. Cum poate lumea să treacă prin el fără să-și piardă caracterul de lume, mundenitatea? Ar trebui să existe o cale de comunicare între firescul lumii, firescul uman și firescul artei, între ființa lumii, ființa

umană și ființa artei. Or, în captivitatea acestui ochi, lumea nu se simte tocmai bine. Ca să scape de această stare, ea trebuie să uite de sine și să se regăsească din nou. „S-ar putea – dar asta e doar o părere, spune Celan, – ca opera, ca și arta, cu Eul său în totală uitare de sine, să se îndrepte către un tărâm al insolitării și al inconfortului și acolo - dar unde? în ce loc? în ce calitate? - să redevină liberă. În acest caz, arta e un drum înapoi, e calea întoarsă a Poeziei, nici mai mult, nici mai puțin.” Contrasensul Poeziei și contracuvântul artei se înscriu perfect în meridianul poezicii negative a lui Paul Celan. Rotindu-se pe meridianul acestei poezicii, contracuvântul nefericitei Lucile se intersectează cu „oribila muțenie” a lui Lenz, cel care simțea nevoia să meargă în cap”. Or, spune autorul, pentru „cine merge în cap, cerul se face prăpastie sub pașii săi”. Această prăpastie cerească ce se cascadează sub picioarele lui Lenz e la fel de adâncă și de întunecată ca și data neagră de „20 ianuarie”, când s-a dat undă verde Holocaustului. Ea se deschide în alegoria discursului ca un loc în care se produsese înstrăinarea, un loc în care imaginea întrupată își poate recăpăta libertatea ca un Eu înstrăinat. Multă lume învinuiește poezia de opacitate, zice Celan, dar opacitatea este chiar specialitatea ei, este spațiul de întâlnire sau de înnădire a alterităților, este spațiul producerii contracuvintelor sau, în cazul imposibilității acestora de a se produce, al oribilei muțenii care, zice Celan, taie respirația. Poezia se constituie, *in extremis*, în cumpănă a răsuflării, într-o pauză a acesteia. Cine știe, poate poezia își croiește drumul înapoi, cum tot înapoi își face drum și arta, tocmai de dragul acestei redirecționări a respirației.

În plin domeniu al înstrăinării, Eul înstrăinat se eliberează, iar odată cu el, spune Celan, se mai eliberează ceva. „De aici încolo, poemul ar putea să fie el însuși; de acum încolo, s-ar putea să meargă neartistic, neartificial, pe alte căi – deci și pe căile artei – să meargă iarăși și iarăși!”

Poemul vorbește deopotrivă în nume propriu, și în numele Altcuiva.

Trebuie să existe mai întâi ceva unic, ceva singular, care să nu poată fi altfel decât așa

Simpozionul „Dialogul valorilor. Paul Celan: creație și destin”. Cernăuți, Casa Națională Evreiască, 2008. De la stânga la dreapta: poetul Mircea Țuglea (Constanța), universitarul Vitalie Răileanu (Chișinău), istoricul literar Petro Ryhlo, criticul literar Ștefan Hostiuc (Cernăuți), poetul Arcadie Suceveanu (Chișinău), criticul literar Marin Mincu, criticul literar Ștefania Mincu (București), acad. Mihai Cimpoi (Chișinău). Foto: Nicolae RĂILEANU

cum apare în clipa în care apare, ceva care să poată să dea chip limbajului, chip viu, pentru ca poemul să descopere în el propriile virtuți și să se recunoască în el ca fiind același.

Poemul, în gândirea lui Celan, este atât de singur și de independent, încât nu el îi este dat celui care-l scrie, ci tocmai invers, cel ce-l scrie îi este dat să-l asiste. Doar să-l asiste. El are nevoie de această asistență în drum către Celălalt care nu este decât un alter ego al său. Celan vede în poem o fire deschisă comunicării. Poemul se naște, cum am văzut, dintr-o amuțire a propriei sale ființe înghețate de uimire, dar nu se simte împlinit decât dacă comunică, decât dacă își află semenul cu care să vorbească. El e mereu în drum și mereu atent în căutarea locului unde drumul său se va intersecta cu drumul Altcuiva. El este mereu în așteptarea tainei întâlnirii. El este o fire altruistă care are nevoie de Celălalt pentru a i se oferi. De aici, atenția, care nu este altceva decât un mod de a cerceta lumea fenomenală

în care stă ascuns Celălalt. Demersul ființei poemului este esențialmente fenomenologic.

Note

- 1 Fragment din comunicarea ținută la Simpozionul „Dialogul Valorilor. Paul Celan: creație și destin”, organizat de Uniunea Scriitorilor din Moldova în perioada 11-14 noiembrie 2008, cu deplasare la Bălți și Cernăuți. Citatele din eseu „Meridianul” de Paul Celan sunt traduse după versiunea rusă a Anei Glazova: Пауль Целан. Меридиан. Речь на вручении премии Георга Бюхнера. Перевод Анны Глазовой. <https://www.topos.ru/article/2774>. Textul se publică pentru prima dată.

Antoaneta LUCASCIUC

Reflecții pe marginea unui *comics* american cu subiect bucovinean

Cunoscutul autor de „istorii pictate”, Americanul Ben Katchor (n. 1951), ni-l prezintă, într-un *comics*, pe celebrul scriitor evreu, I. L. Peretz (1852-1915), la Cernăuți, în 1908, când aici avea loc prima Conferință de limbă idiș, cu participanți din întreaga Europă.

Prin comunicarea plurilingvă a cetățenilor trăitori pe strada Templului, actuala stradă a Universității (segmentul Piața Centrală – cinematograful „Cernăuți”, aflat în clădirea fostului Templu evreiesc), surprinsă de ochiul ager al ironicului grafician american, se vede clar că, în acele timpuri, Cernăuțiul era un oraș în care se vorbeau mai multe limbi și nu era nevoie de o singură limbă integratoare în societate.

Atunci Bucovina era o țară estică de coroană a unui imperiu central european aflat în preajma dezintegrării, acum ea este una din regiunile vestice ale unui stat național care aspiră la integrare în Uniunea Europeană. Atunci tendința era ca fiecare etnie să-și extindă rețeaua de școli primare și secundare, pentru ca, prin studiu școlar aprofundat, să-și întărească deprinderile de vorbire corectă în limbă maternă, în care să se simtă cât mai confortabil. Acum tendința este ca rețeaua de școli naționale să se îngusteze cât mai tare, desființându-se prin lege sistemul de învățământ secundar în limba etnicilor minoritari, ca aceștia să se simtă confortabil în limba națiunii titulare, prin care să se integreze pe deplin în societate, vorbind fiecare de la fereastra sa într-o singură limbă, integratoare. Deci, mai

întâi toată lumea se integrează monolingvistic în societatea ucraineană, după care urmează integrarea în familia multinațională a Europei poliglote. Bună strategie! Dar numai pentru unii. Pentru ceilalți este cam nedreaptă. Dar parcă asta contează?!

Ben Katchor, Peretz in Czernovitz, 1908. Sursa: Yiddish Book Center

PAUL CELAN

„Doar dincolo de castani e lumea...”

Dincolo

Doar dincolo de castani e lumea.

De-acolo vine-un vînt prin nori în noapte
și cineva se scoală-aici... Pe el
deasupra de castani vrea să îl poarte:
„La mine iarbă-dulce e, și roșu degețel!
Doar dincolo de castani e lumea...”

Țîrîi încet, cum greierii o fac,
apoi îl țin, el trebuie să se predea:
strigătul meu îl prinde, brațu-ncleștîndu-i!
Vîntul în multe nopți l-aud că se-ntorcea:
„La mine arde depărtarea, la tine strîmt îi...”
Țîrîi încet, cum greierii o fac.

De astăzi noaptea nu se-nseninează,
și vînt prin nori revine de departe:
„La mine iarbă-dulce e, și roșu degețel!”
Și vreau deasupra de castani să-l poarte –
nu-l țin, nu-l țin aici pe el...

Doar dincolo de castani e lumea.

Plop, frunzișu-ți alb privește-n beznă.
Părul mamei nicicînd nu fu alb.

Păpădie,-așa verde-i Ucraina.
Blonda-mi mamă-acasă n-a venit.

Nor de ploaie, la fîntini tu șovăi?
Buna-mi mamă plînge pentru toate.

Stea rotundă,-nfășori funda de-aur.
Pieptul mamei fu rănit de plumb.

Ușă, cine din țîțîni te scoase?
Blînda-mi mamă nu poate să vină.

Aducere-aminte

Hrănită de smochine fie inima,

în care ora cugetă
la migdalatul ochi al mortului.
Hrănită de smochine.

Abrupt, în suflarea mării,
naufraziata
frunte,
stînce surioară.

Iar în jurul albitului tău pîr sporește
lîna
învîratului nor.

Jos

Dus acasă-n uitare
dialogul-conviv alor
noștri ochi lenți.

Dus acasă silabă după silabă,-mpărțit
între zarurile oarbe de ziuă, spre care
mîna jucînd se-ntinde, mare,
-n trezire.

Și preamultul vorbirii mele:
sedimentat în micul
cristal din straiul tăcerii tale.

**Un cîntec de potlogari și pungași
cîntat la Paris Emprès Pontoise
de Paul Celan
din Cernăuții Sadagurei**

*Doar uneori, în vremuri negre,
Heinrich Heine, Către Edom*

Pe vremuri, cînd spînzurători mai existau,
atunci, așa-i, a existat
un Deasupra.

Unde-i, vînte, barba-mi, unde
pata-mi de jidov, unde

barba-mi pe care o smulgi?

Strîmb era drumul pe care mersei,
strîmb era, da,
căci, da,
era drept.

Heia.

Strimb mi se face nasul.
Nasul.

Iar noi am pornit-o și spre *Friaul*.
Acolo-am avea, acolo-am avea.
Căci înfloreă pomul migdal.
Pomul migdal, momul pigdal.

Vis de migdal, mis de vigdal.
Dar și pomul ienupăr.
Pomul de supăr.

Heia.
Dal.

Envoi

Însă,
însă el se cabrează, copacul. El,
și el
stă-mpotrivă la
ciumă.

Coagula

Rana ta,
Rosa, și ea.

Și lumina de coarne a
bivolilor tăi românești,
în locul stelei de deasupra
patului de nisip, în
grăitorul, roșu-
cenușă de-nverșunatul
alambic.

ROUĂ. Și zăceam cu tine, tu,-n moloz,
o lună mocirloasă
azvîrlea-n noi răspunsul,

ne prefăceam în fărîme
și ne sfărîmam iar într-unul:

Domnul a frînt pîinea,
pîinea pe Domnul l-a frînt.

DUPĂ RENUNȚAREA LA LUMINĂ:
ziua cea vie, vuind de-al
mesagerilor umblet.

Mesajul ce-a dat ortul florii,
strident și tot mai strident,
ajunge la-nsingerata ureche.

ÎNTRETĂIAT, cordonul de porumbei,
dispersate,
puterile florilor,

presupus vinovat,
corpul delict Suflet.

TENEBRATUL ecou țândări,
spre fluxul cerebral
îndreptat,

zăgaz deasupra circumvoluțiunii
pe care-ajunge să se pună preț,

atît de mult
Neferestrat e acolo,
uită-te doar,

maldărul
inutilei reculegeri,
la un
pat de pușcă de
silozurile rugăciunii,

una, niciuna.

VITICULTORI sapă sub
ceasul cu ore-ntunecate,
adînc după-adînc,

tu citești,

Invizibilul
provoacă vîntul
la luptă,

tu citești,

îndărătul ochiului,
Deschisele duc piatra,
ea te recunoaște
în zi de sabat.

Traducere de George STATE

Arcadie SUCEVEANU

„Sub Podul Mirabeau curgea Sena...”

Lebăda neagră Paul Celan

Din pereții casei s-a auzit curgând apa,
exaltați, greierii copilăriei
au mărșăluit pe asfalt,
au invadat scările, bucătăria, caturile de sus
ale casei de pe avenue Émile Zola:
țiiirrr, țiiirrr, țiiirrr –
mașina de cusut marginile existenței,
criiiiiiic, criiiiiiic –
aliterția nopților psihedelice

Apoi, o flacără de chibrit pe Sena,
o tânguie ca de om pe ape,
lăsând să curgă la vale
cerculețe de fosfor albastre

Stolul de grauri ce-a perforat Turnul Eiffel,
fără măcar să-l atingă,
ce-a fost: poemele nescrise?
zilele nețrite?

Lințoliu negru, suflul s-a zbatut
toată noaptea pe ziduri
Iar mâine în zori
(ne aflăm în 20 aprilie 1970)
se va îmbarca pe submarinul galben
și se va întoarce acasă:
băiat de Sadagura cu o coroniță
de sânziene pe cap, călare
pe-o broască-țestoasă

Ca într-un vis dedublat,
ca într-o teorie a transgresării,
poemele vor înflori în meri, în corcoduși
Fluturându-și stegulețele galbene,
va apărea îngerul și va schimba semnele
de pe tabla de materii:
pe locul morții va urca nașterea,
broasca-țestoasă va fi tradusă
în lebădă

Apoi brusc zeci, mii de lămpi
se vor aprinde în bibliotecă
de mac și memorie

O viziune pe Podul Mirabeau

Sper să-ți mai amintești:
eram pe Podul Mirabeau și ca-ntr-un
vis luminos
priveam Sena – mereu aceeași
dar cu alte ape. Țineam ceva ca o
umbrelă neagră în mâini
convinși că sunt parașute. Și chiar ne credeam
la o competiție de parașutism poetic

Președintele Podului, să nu uităm,
era infanteristul Apollinaire,
cel care cândva, la adăpostul sacilor
cu nisip, poate, scrisese:

*Subt Podul Mirabeau curge-n tăcere
Sena și dragostea mea*

Știam că dedesubt, de partea
cealaltă a Senei,
ne-așteaptă cei ajunși înaintea noastră:
Baudelaire, Esenin, Celan,
Meniuc, Vatamanu, Ursachi, Ivănescu,
Cioclea și-atâția alții,
îi și vedeam, tineri și fericiți, aliniați ca
la școala de cadeți în fața lui Dumnezeu
Trebuie să le fi crescut aripi,
ne gândeam, puțin le lipsește
până să fie îngeri. Și chiar ni-i imaginam,
asistenți zeloși, în preajma Creatorului
ajutându-L să plămădească din nou lumea
ori talmăcindu-I limbajele scunde de jos
în Limbaju-I de Sus,
ca devotați slujitori ai Eonului

La ore fixe, venea Îngerul (Îngerul biografic,
tot el ordonanța lui Apollinaire)
și ne ținea lecții de inițiere. Era destul de
pisălog și didacticist, însă
spunea vorbe cu noimă. Ca, de pildă: „...Că ce este
acest Pont Mirabeau? Nu-i decât
un punct strategic pe harta militară a poeziei,
jumătate real, jumătate oglindit

în metafizică, depinde cum cade lumina,
 vorba unuia dintre voi. Iată de ce
 este foarte important, când va fi să zburăți,
 să nu confundați planurile: planul de jos
 cu planul de sus”. Sau, vorbe simple în aparență,
 dar încărcate de sens, ca acestea:
 „Așa cum de-atâtea ori vă spuneam,
 veți traversa în cădere spațiul intermediar –
 o roză a vânturilor, de unde
 pornesc mai multe direcții
 deodată. Anume acolo, unii dintre voi
 vor trece într-o dimensiune,
 alții în altă dimensiune,
 și doar câtorva, foarte puțini dintre voi,
 le va fi dat să...”

Ultimele cuvinte le rostea diferit și
 atât de încet încât rar cine apuca să le
 deslușească

Eram încă tineri și sub Podul Mirabeau
 curgea Sena. Știam că într-o zi, chiar în una
 din zilele acestui început de secol, vom face
 și noi saltul, nu era decât

o chestiune de timp. Seara, adunați la terasă,
 ciocneam paharele tot mai mâhniți
 și discutam despre netrecătoarea axiomă
 a transfigurării materiei
 în spirit

În jurul nostru se făcea
 întuneric și metafizică,
 tot mai mult întuneric și metafizică,
 deasupra Senei, activate de valuri,
 versurile lui Apollinaire – flăcărui galbene
 de magneziu, mișcate de inefabilul Suflu –
 luminau, luminau,

impregnate de-o stranie
 intertextualitate

Epifanie

„Cântă cucul, bată-l vina,
 De răsună Bucovina...”

(Cântec popular
 interpretat de Grigore Leșe)

O regăsesc la capătul lumii
 bolnavă de așteptare

Sunt zarul ei norocos,
 lacrima ei migratoare
 ce-a făcut înconjurul lumii
 pe jos

Micii ei proprietari de acum:
 păianjenii, carii, șoarecii asceți,
 îi administrează beznă,
 îi împing viața pe sub podele,
 prin grinzi, prin pereți,
 îmi adulmecă mirosul,
 haina de om străin,
 aureola
 și mă somează: stai, cine e?

Supus, le prezint codul, descântecul
 și parola

Amprente lăsate cândva pe pragul ușii,
 pe geamul ferestrei, pe sobă –
 nu mi se mai reimprimă pe degete,
 mi-au rămas mici,
 lucrurile toate din casă mă-ntreabă:
 e-adevărat, e-adevărat că
 ai mai fost, în altă viață,
 pe-aici?

Prin șanțurile din scoarța
bătrânilor peri
furnicile îmi duc pe picioare
identitatea de ieri,
fac suma și diferența dintre cel de azi
și-un altul, cel din alt veac,
apoi urcă mortul pe-un catafalc
din urzici și coji de dovlec
și-l poartă ostentativ
în procesiunea lor orbitoare –
iat-o, a strălucit o clipă
în soare

În grădină, cârțițelor arând temeliile
le-au crescut, dedesubt,
dioptriile...
Vorbesc cu mărul,
cu pătrunjelul sălbătic
într-un dialect mic, grațios,
apelez la cunoștințele mele
empirice (arat, semănat, cosit),
bibliotecile citite nu-mi sunt
de nici un folos

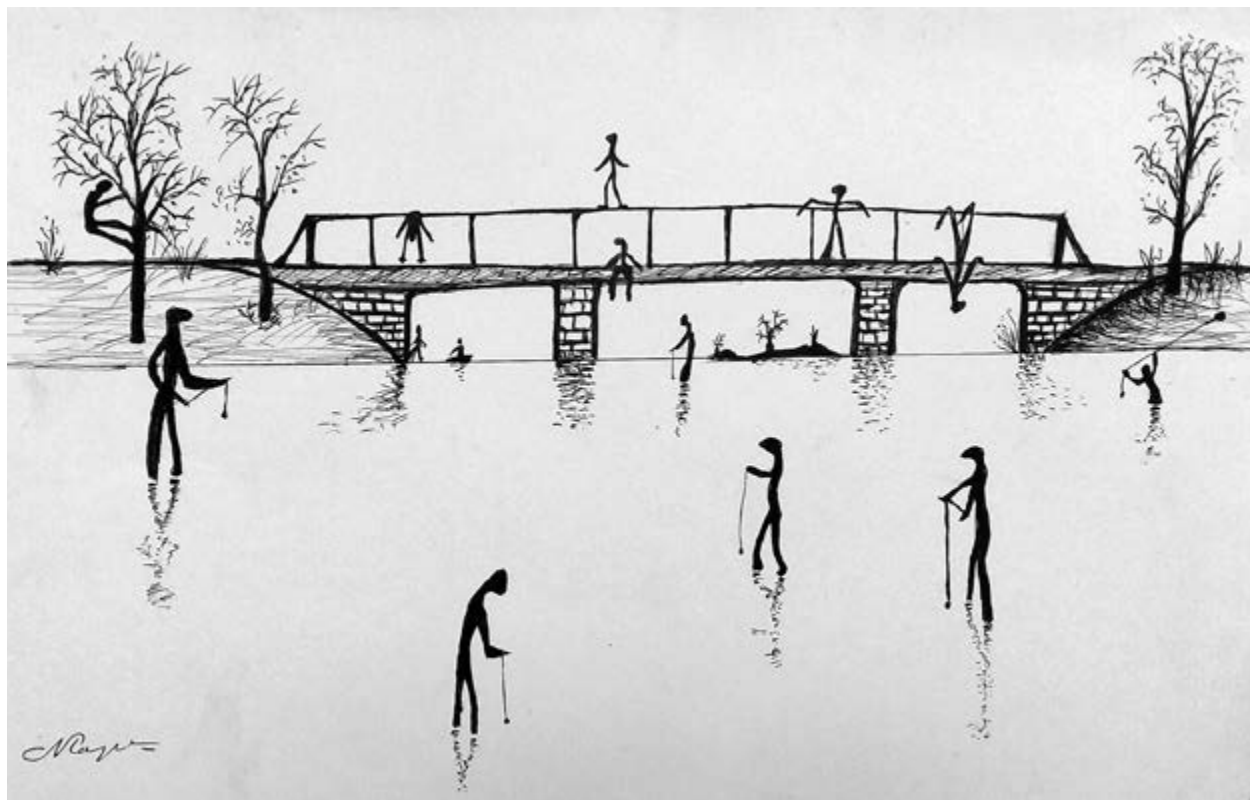
În jurul meu învie și se agită
toată această lume uitată, refulată,
de-con-stru-i-tă,
încât mă-ntreb: o, nu cumva
și-a băgat coada, și pe-aici,
Derrida?

(Și numai cimitirul, dimpreună
cu satul cel viu, în amurg,
formează întregul nedivizat,
sfera de Magdeburg)

Cu uimirea copilului ce crede
în apă și foc,
iau cerul în palme,
înșurubez stelele fixe la loc,
stau de vorbă cu cele trei absențe –
le spun
că le mai văd uneori înflorind
într-un măr, într-un prun,
ori scot șoarecele viu prins în cursă
și deplângem, în doi,
vremea scursă

Din trunchiul mărului
mama îmi aruncă-n afară mici cercuri:
luni, marți, joi, sâmbătă,
vineri, duminică, miercuri,
și pe care, dintr-un brăduț –
cu-cu, cu-cu, cu-cu –
mi le numără cucul bucovinesc
al lui Leșe

Duminică înlăcrimată. Pe masă –
pâine, cenușă, cireșe

Emilian GALAICU-PĂUN

Personne Nage
(fragmente de roman)

Marea era schimbătoare, încât a fost nevoie de câteva râuri bune pentru a o lega de țărîm, dar și așa-i trasă când la un mal, când la altul, în funcție de apele teritoriale. Grecii antici i-au zis Ospitalieră (*Pontus Euxinus*) dintr-un *malentendu* cu persana *axaena* (neagră), care lor le suna ca *axeines* (neospitalieră); modernii, mai cu picioarele pe pământ, au mers totuși pe mâna perșilor, Marea Neagră; chit că dacă stai să te gândești are tot atâta întunecime pe cât cerneala albastră – acesta fie-i numele! – negreață, în ideea că prin inversarea termenilor – Cerneală pentru Neagră, și Albastră pentru Mare – suma ecuației rămâne aceeași. Prinsoarea vânoasă a râurilor, fără să fi slăbit de-a lungul timpului, și ea se simte în mod diferit, nu atât influențată de cotele apelor, cât de popoarele ce trag de ele, disputându-și astfel malurile sau cursul superior/inferior, după cum le-a fost așezarea. Rareori de-o apă curgătoare trage un singur neam, și – uneori/deseori – nici măcar în același sens; de regulă însă, se înhamă două sau trei, la nevoie și o duzină întreagă de nații, opintindu-se din răspuțuri s-o stăpânească, vai! cu riscul de a fi luate la vale și duse, fiecare pre limba lui: Danubius, Donau, Дунай, Dunărea...

După cum o spunea și numele dat cu avans, Cernăuții vor ajunge primul port la Cerneala Albastră, odată cu transformarea cheilor Prutului în artera principală a orașului, începând cu anul celei de-a 510-a aniversări de la prima atestare documentară. Viitorul se conjugă la imperfect, n-ai decât să sari un timp gramatical ca să se-ntoarcă în trecut. Printr-un

sistem ingenios de ecluze ce funcționa ca un ascensor hidraulic, urbea cobora de-a lungul celor 967 km ai râului pe țărmul mării în sezonul estival, pentru a se retrage cătinel la munte în perioada de iarnă. La un semnal al vasului-amiral, Biserica Mitropolitană, cele câteva zeci de lăcașe de cult – ortodoxe, catolice sau unite; nu în ultimul rând, sinagoga – își înălțau catargele, și iată-l orașul înaintând în larg cu toate pânzele sus, ori repliindu-se asupra lui însuși ca un liliac în podul casei. Ca să lege deplasările lui calendaristice de geografia locului, pe timp de vară se chema Cernăuții de Jos, și respectiv, câtu-i iarna de lungă, Cernăuți de Sus, spre invidia nemărturisită a urbei-geamănă, mezina Odessa, care nu-și putea scoate picioarele din mare nici cât ar merge la umblătoare. Că susul și josul erau și ele relative, s-a văzut încă în 1775, când dintr-un târg de la fruntariile nordice ale Sublimei Porți, la origine un punct vamal la intrarea în Moldova, de-acum înainte Czernowitz până la noi ordine ajunsesse peste noapte piatra nestemată a coroanei habsburgice, la răsărit de reședința imperială, Viena, pe același meridian însă; va trebui să treacă alte aproape două sute de ani, înainte ca fraza epistolară a unui cernăuțean get-beget – „*J'étais dans la rue, il faisait froid et, comme cela m'arrive de temps en temps, je cherchais un peu mon nord (qui, décidément, est un peu à l'est)*”¹ –, redactată într-o altă limbă decât cea maternă, și pe alte meleaguri decât cele ale copilăriei, să fixeze această schimbare de perspectivă, iar

odată cu ea și intrarea în scenă a personajului – întoarce-i-s-ar numele! –, *Personne Nage*. Nu doar toponimia avea de suferit de pe urma acestei succesiuni aleatorii a unor anotimpuri gramaticale, și ea datorată unei mișcări de du-te-vino a locuitorilor între mare și munte; orice orășean cărturar de îndată ce începea să se gândească la *fugit irreparabile tempus* se trezea numaidecât că trăiește la ora germană, *Verweile doch, du bist so schön*.

Ținutul în stare să dea lumii un cântec ca *Hava Nagila* este plăcut în ochii lui Dumnezeu – și cum să nu fie, dacă în primele silabe, „Ha-va”, YHWH deslușește propriul Său nume; în marea Lui înțelepciune, va face astfel încât să se nască – deja în Cernăuți, la doi ani de la înființarea Țării Mari –, din părinți aparținând poporului Său, un băiețel căruia maică-sa, vorbitoare nativă de germană, să-i dea numele acelui evreu convertit, și care la rândul-i va converti alte seminții, Paul, iar taică-su, în *Vatersprache* a lui de sionist convins, Pessach – pe care dintr-acestea două și-l va alege ca semnătură? –, și unul, și altul trecute în registrul sinagogii în dreptul datei de 23 noiembrie 1920. Întâmplarea de a fi văzut lumina zilei anume în orașul de la poalele Carpaților, să fie o binecuvântare pentru copilul crescut în Legea tatălui, dar vorbind acasă „limba aceasta nemțească care e a mea – *et qui reste, douloureusement, mienne*”²², *Muttersprache*, trăind printre ai săi, dar amestecându-se cu semenii de altă credință, sau o răsplată – nu după faptă, ci înainte de – pentru urbea căreia omul de litere – anagrame, literele numelui, întorcându-se, la sugestia soției lui Alfred-Margul Sperber, Ietty, într-un *nom de plume* plăcut auzului ușor de memorat – de mai târziu îi va conferi, o dată pentru totdeauna, *ses lettres de noblesse*? Nu că nu le-ar fi avut deja, încă pe când se numea Czernowitz, unde fusese înscris direct în clasa a treia la *National-Hauptschule*, în 1860 (primele două făcându-le la moșia familială din Ipotești, în particular), viitorul poet național al românilor

– nemaipomenit, cum germana potențează cultura celorlalte națiuni! –, apoi dat la *K.u.K. Ober-Gymnasium*, tot aici, unde va rămâne până în 1863, cu o revenire meteorică în mai '64, când o întinde cu o trupă de teatru ambulantă la Brașov ca sufleur. Fără să-i fi călcat pe urme – ar fi fost și dificil, la peste șase decenii distanță –, copilul părinților săi, copil unic (spre deosebire de primul, al șaptelea din unsprezece frați și surori), este dat în 1927 la o școală evreiască, „Safah Ivriah”, ceremonia de *Bar Mitsva* îl prinde la gimnaziul ortodox, pentru a absolvi, în '38, Liceul „Marele Voievod Mihai”; de scris însă, va face-o pre limba mamei – „chiar dacă limba este germană și poetul iudeu”, Ca-Cel-de-a-Zis, în cunoștință de cauză, să fie oare *aceeași* limbă, după toate câte li s-au întâmplat vorbitorilor acesteia de alte etnii? –; frumos din partea Cernăuților să-și întoarcă astfel datoria de onoare față de Czernowitz, care este, hotărât lucru, nu acolo, ci atunci. Nici unul dintre ei n-are de unde să știe că destinul li se va mai încrucișa o dată, la Viena – primul, fiind mort de mult și îngropat la cimitirul Bellu, cu onoruri, nu și numele-i, adus cândva din condei de Iosif Vulcan, ca să sune mai românește, iar acum pe buzele tuturor; ultimul, fiindcă n-a apucat încă să trăiască nici o poveste de dragoste până la capăt, abia dacă a atins-o cu vârful buzelor pe Ruth, chiar prima pe listă – „*Du sollst zu Ruth, zu Mirjam und Noemi sagen:/ Seht, ich schlaf bei ihr!*”²³ – în „mica Viena” de la gurile Prutului. Dar despre asta, la vremea respectivă – o armă cu bătaie lungă, timpul, al cărei recul lasă bătăături, fie că țintești viitorul, „*Du sollst zum Aug der Fremden sagen: Sei das Wasser!*”²⁴, fie că iei în cătare trecutul, „Iar te-ai cufundat în stele/ Și în nori și-n ceruri nalte?”, și într-un caz, și în altul ca să dai ochii cu o femeie, în care să întrezărești, pe-o clipă, *das Ewig-Weibliche*, întoarce-s-ar într-un semn de carte, de pus între fil(l)e(s), spre aducere-aminte, ori de câte ori „*Toucher et jouer*” a explodat în „*Jouir!*”:

Quartett vienez

Eminescu
& Veronica/
Paul Celan
& Ingeborg
Bachmann –
la Viena
amorul
izbucnesc
năprasnic
și duc fie
la ospiciu,
fie într-o
mănăstire.
Cine scapă
să-și lege,
cravată la
gât, Sena/
să-și pună,
cenușă pe
cap, Roma.

Nu Cernăuții lui *Hava Nagila* însă – oraș în care Congresul Mondial din 1908 proclama supremația idișului, căci „evreii sunt un singur popor, limba lor este idiș”; or, Pessach învățase ebraica, la insistența tatălui, care-l și vedea plecat în Palestina visurilor sale de sionist, unde el unul nu va ajunge niciodată – părasea tânărul de nici 18 ani, în toamna lui '38, pentru a studia medicina la Tours, în Franța; și nici Czernowitz-ul mamei n-avea să-l regăsească în '39, când se înscria la Facultatea de Litere a Universității fondate în 1875. Între timp, Țara Mare basculase pe dreapta, după instaurarea dictaturii regale în '38 – numai tânăr de 18 ani apt de serviciul militar să nu fii în acel '38, regiunea Sudeți cedată Germaniei, Austria transformată în *Anschluss*... Și tocmai atunci ești și tânăr, și poet (cine nu-i, la 18 ani?!), și iudeu (nu atât de două mii de ani, cât de la asasinarea Căpitanului Încoace) – și nu poezia este cea care te va excepta de la chemarea sub arme, ci chiar evreitatea devenită de pe-o zi pe alta un stigmat. Cuvintele nu-i pot ține locul, oricât s-ar încrede în ele – brațele lui Ruth, și poate chiar coapsele, dar despre asta nu se cuvine să se vorbească în gura mare, de l-ar

pune între paranteze, într-un gest protector, chemat să-l ferească de rele (de muscă, y *compris*); locul însuși abia dacă se ține să nu treacă dintr-o țară în alta, cu oameni cu tot, dintr-una care nu mai este egală cu sine însăși în fruntariile de la 1918, într-alta în care n-a mai fost. *O! catargele de piatră*⁵ ale clopotnițelor și turlor de biserică; o! pânzele de var, în culori pastelate, ale fațadelor Jugendstil; o! puntea de caldarâm a urbei lansate la apă cinci secole în urmă, acum coborând o ultimă oară, pe Prut în jos, de-a lungul celor peste 900 km, cum o făcuse în toți acești ultimi ani, gata să-și sărbătorească cea de-a 21-a ieșire la mare, dar pomenindu-se brusc într-o butelie – velier în miniatură, cu toate pânzele sus, pe care uterul de sticlă organică al regimului de ocupație se va căzni să-l toarne în chip de Броненосец «Потемкин» –, o sticlă cu mesaj aruncată la țarm, și ce țarm? țarmul Puterii Nețărmurite! Și atunci ce-i rămâne tânărului vorbitor a patru limbi – *Muttersprache*, *Vatersprache*, româna și franceza, alea moarte, greaca veche și latina, nu se pun la socoteală – decât să învețe și rusa, și încă într-un an al Înstrăinării, cu oraș cu tot, Черновцы, cât alții în cei șapte de-acasă, noroc că literele chirilice nu-i vin doar pe blindatele noilor autorități sau încolonate în marș în slogane mobilizatoare, ci și odată cu Pușkin, Lermontov, Gogol, Dostoievski, Tolstoi și toată artileria grea, buchisiți în original. Este ca și cum, pe lângă cele două brațe cu care-și cuprinde iubita, i-ar fi crescut o mână cu cinci degete-graiuri – germana-polcar, ebraica-index, româna-mijlociu, franceza-inelar și rusa-benjamin, pe care nu va mai apuca totuși s-o cunoască „la degetul mic” –; oricâte figuri are să facă de-acum înainte (traducând din germană în română, de amorul artei, și din rusă în română, pentru o pâine; sau altoind franceza, apoi rusa, spre a-și marca prezența, pe germană), ca să pocnească, una din două va fi mereu solicitată, că-i germana, că-i româna. Și doar cu Ruth, nu se mai satură s-o exerseze, fără alte cuvinte, limba din gură – a lui într-a ei, a ei într-a lui, ale lor îngemănate, dintr-una în alta. (Ca să-și

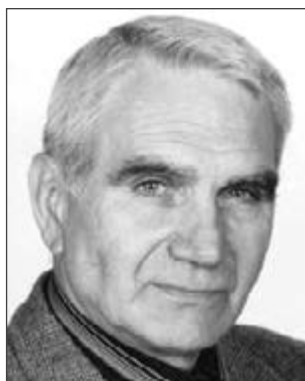
intre în (ro)mână, așternuse pe hârtie din fuga condeiului – dovadă, chiar sugativa care a păstrat textul, după ce-a tamponat pagina scrisă cu cerneală albastră, cu litere lipsă pe alocuri, și care se cuvine citit în oglindă – acest *billet doux* imaginar pentru Ruth, sau cine-o fi fost destinatară, anticipând cu circa un lustru *cette belle saison des calembours*: „Dacă bărbații au gărgăuni în cap, femeile de ce n-ar face gărgărițe? Ori de câte ori tinerii îndrăgostiți stau tâmplă lângă tâmplă, gărgăunii din capul bărbatului intră tiptil pe urechea femeii, să le facă o vizită galantă gărgărițelor. Dar nici gărgărițele nu stau locului, ci se pornesc și ele să-i cunoască pe gărgăuni. Și uite-așa, capul bărbaților este împuiat de gărgărițe, iar mintea femeilor stă numai și numai la gărgăuni. Și tocmai atunci vine vremea vijelioasă a împerecherilor, c-o fi în capul bărbatului, c-o fi în mintea femeii, fără osebite; de-odată vezi pe stradă bărbați cu capul în nori, brusc întâlnești femei cu ochii dați peste cap, din fericire nu-i apucă pe toți de-odată, și nici nu durează mult. Vraja ține cât ține, liniile electrice de tensiune înaltă zumzăie de energia sexuală transmisă pe toate căile, unde și unde se calcă pe bec, din când în când ard niște siguranțe, apoi toată povestea se încheie subit în două replici, din care tocmai gărgăunii/ gărgărițele strălucesc prin absență, după ce că tot ele le-au provocat: «Nu f[...] capul!» vs «Ce te [...]ți cu mintea», după care totul se reia de la capăt, și așa, și tot așa.” De unde să știe tânărul amoretz că, în mai puțin de un an-doi, consângeni de-ai săi vor fi aliniați, câte 10-12 într-un rând, în piețele orașelor estice de curând ocupate de trupele Wehrmacht-ului, iar câte-un ofițer SS va trage cu pistolul lipit de tâmpla primului, de la un capăt sau altul al șirului, glonțul urmând să-și facă drum prin craniile celorlalți, ca și cum i-ar înșira, la zvântat, pe-o sfoară de sânge.) Nici bărbatul de la gura altei femei, nici poetul de la țâța limbii materne, opreliștile formale se întorc în tot atâtea ispite în carne și oase – cine ar mai sta să le numere, buzele foilestate dintr-un sărut în altul, când nici de capătul celor învățate pe de rost nu poți

să dai; și nu *c-o străină gură* va rosti (Paul), oprindu-se înainte să conștientizeze (Pessach) – acel gen de premoniție proprie unor Mari Visători – că tocmai și-a întrezărit destinul: „Apa ochilor tăi, apă iertată”⁶.

Note

1. „Eram pe stradă, era frig și, cum mi se întâmplă din când în când, îmi căutam oarecum nordul (care, hotărât lucru, e cam spre est)”, fragment din scrisoarea lui Paul Celan către Petre Solomon, din data de 9 ianuarie 1967.
2. Scrisoare către Petre Solomon din 8 martie 1962.
3. Vers din poemul lui Paul Celan *In Aegypten* („Cuvine-se spre Ruth și Miriam și Noemi tu să spui:/ Priviți, cu ea mă culc! ”, în traducerea lui George State).
4. Vers din poemul lui Paul Celan *In Aegypten* („Cuvine-se spre ochiul străinei tu să spui: Fii apa”, în traducerea lui George State).
5. Începutul penultimului vers din poemul lui Paul Celan *Cântec de solștiu* în traducerea lui George State.
6. Versul final al poemului neterminat „*Iarba ochilor tăi...*”, ultimul scris în română.

Emilian GALAICU-PĂUN, poet, prozator, eseist, traducător. Născut la 22 iunie 1964 în satul Unchitești, comuna Cuhureștii de Sus, Republica Moldova. Absolvă Facultatea de Litere a Universității de Stat din Chișinău (1986). Studii de doctorat la Institutul de Literatură „M. Gorki” din Moscova (1989). Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova (1990) și din România (1998). Membru al PEN Club-ului. Cavaler al Ordinului de Onoare (Republica Moldova, 2012), Ordinul Meritul Cultural în grad de Ofițer (România, 2014). Cărți publicate (selectiv): *Lumina proprie* (Literatura Artistică, 1986), *Cel bătut îl duce pe Cel nebătut* (Dacia, 1994) – Premiul USM și Premiul USR, *Yin Time* (Vinea, 1999), *A(II)Rh+eu / Apa.3D* (Cartier, 2019) – poezie; *Țesut viu. 10 x 10* (Cartier, 2011, 2014) – Premiul USM, *Living Tissue. 10 x 10*, traducere în engleză de Alistair Ian Blyth (Dalkey Archive Press, SUA, 2019) – proză; *Poezia de după poezie* (Cartier, 1999) – Premiul USM, *Cărțile pe care le-am citit, cărțile care m-au scris* (Junimea, 2020) – eseu. Tradus în peste 20 limbi. Prezent în mai multe antologii din țară și din străinătate.

Grigore CRIGAN

Despărțirea de Bucovina sovietică

Alături de biroul redactorului-șef se afla o sală mare, dreptunghiulară, cu geamuri uriașe ce răspundeau în grădină. Până la venirea rușilor, sala aceasta se numea salon, foștii stăpâni primeau aici musafiri, organizau baluri sau alte petreceri. Acum, nu mai era salon, ci sală de ședințe, cu scaune și mese înghesuite unele lângă altele. Pe mese stăteau rânduite colecții de ziare și reviste.

Când cei doi prieteni intrară în sală, toți angajații redacției în limba română a ziarului „Bucovina Sovietică”, organ al Comitetului Regional al PC al Ucrainei, erau deja prezenți. Deși încă destul de tineri (cel mai în vârstă să fi avut sub 40 de ani), arătau cam stafidiți, palizi de surmenaj și permanentele, interminabilele stresuri. Nici de astă dată nu știau de ce fuseseră convocați cu noaptea-n cap, ca apoi să mai aștepte vreo trei ore până la întoarcerea șefului gazetei, chemat urgent la regionala de partid. Stăteau cu capetele între umeri, zgribuliți, aidoma unor acuzați în boxele din sala de judecată înainte de a li se fi pronunțat verdictul. Printre oamenii „de creație”, se mai aflau și două dactilografe, unicele din cei prezenți care păreau a fi indifferente, considerând că n-au nicio treabă cu creația. Prestau o muncă tehnică, băteau și ele la mașină niște texte făcute de alții. Fiecare al doilea din sală purta ochelari, care le făceau fețele și mai scofâlcite, iar figurile și mai deșirate, de parcă le-ar fi suflat vântul prin oase.

Noii sosiți luară loc, adjunctul îi trecu într-o listă de prezență, pe care tot atunci se grăbi s-o ducă în biroul redactorului-șef. Când deschisese înalta, solida ușă capitonată, de acolo răbufniră și se răspândiră în salonul

imens vociferări puternice. Cei prezenți în sală se priviră îngroziți. Anci (traducător în această redacție) îl căută cu ochii pe secretarul general de redacție, Iosif Rozenbaum, cel mai vârstnic dintre angajați. Avea o coamă de păr bogat și negru ca pana corbului, ce se zburlea mereu în toate părțile, mai ales în momentele cele mai nepotrivite, pe care încerca s-o tot adune la un loc, cu amândouă palmele, gest care-l scotea din sărite pe irascibilul redactor-șef.

Ședința încă nu începuse, șefii aruncau priviri iscoditoare spre angajați, iar aceștia, cu bărbiile în piept, se fereau să-i privească în față, ca și cum s-ar fi simțit vinovați de te miri ce misterioasă ispravă. Afară de redactorul-șef (care își făcea cu febrilitate niște notițe), de cei doi adjuncți ai săi și de secretarul de partid al redacției (un bondoc bălan, cu ochi albaștri, plin de sănătate și de voie bună), mai erau de față încă trei inși, pe care „amfitrionul”, cum numai termină de scris, îi și prezentă: șeful de la propagandă al regionalei de partid, un șef de la NKVD și un cenzor (unul din cei patru care citeau ziarele de la titlu și până la ultimul rând din pagina a patra).

Într-un mod oarecum straniu, secretarul regionalei de partid oferi cuvântul mai întâi reprezentantului cenzurii – un bărbat între două vârste, dar încărunit definitiv, cu tenul feței mat, fără pic de sânge în obraz, ca și cum nu văzuse niciodată soarele în toată viețioara sa. Pe deasupra, mai avea și ochii cam spălăciți, tiviți cu roșu la pleoapele aproape fără gene. Cu glas de robot, la fel de inexpressiv ca și ochii, acesta înșiră vreo douăzeci de scăpări, greșeli, chiar inexactități, lacune în traduceri, lapsusuri, carențe, pe care le depistase în

paginile ziarului în decurs de o lună. Toată gângăveala sa colcăia de acuzații, inculpări fără drept de apel, însoțite de exemple trase de păr, neconcludente, stupide...

Rozenbaum, cu studiile sale făcute la Sorbona, fusese pus la pământ! Ca secretar responsabil, trebuia să răspundă el primul, căci toate cele enumerate mai sus loveau în el. Se agita, încerca fără niciun succes să-și disciplineze părul răvășit și, tot frământându-se și neaflându-și astâmpăr, nu se liniști până nu-l scosese din peneni pe redactorul-șef.

- Da perestan' tî naconet!'' (adică: Încetează odată!). Ar fi bine să-ți mai rezezi coama asta de leu, de ce n-ai fi și tu chilug, ca mine!

Pentru Rozenbaum înfăptuirea acestei propuneri egala cu o catastrofă. Iosif era de o urâtenie cvazimodică (îi lipsea doar ghebul personajului hugolian). Afară de clauza de păr care îl făcea să semene mai mult cu un clown, Rozenbaum mai avea și o frunte cam de două degete, cu un canal orizontal la mijloc, care îi accentua și mai puternic slujenia. Cu toate acestea, atunci când zâmbea, larg, cu gura până la urechi, ori când râdea, devenea dintr-odată simpatic, dar nu pur și simplu simpatic, ci chiar fermecător, agreabil, dezarmant agreabil... Simțindu-se vizat, învinovățit de toate păcatele, Rozenbaum se ridică – neinvitat – în picioare și combătu pe rând aproape toate cele 20 de „păcate” (el chiar așa și le numi: „păcate”, cu excepția a două greșeli mecanice puse în seama corectoarelor), scoțându-i de sub loviturile criticii pe traducătorii și lucrătorii literari aflați în subordinea sa.

- Cum adică, de vină sunt doar corectoarele?! – se răsti consternat tipul de la cenzură. Cine și-a pus semnătura sub „Bun pentru tipar” cu fraza „Trăiască prietenia dintre picioare!”? Vă rog să mă scuzați, tovarăși, că eu doar citesc cele scrise! Faptul că au apărut picioare în loc de popoare o fi doar vina corectorului, sau mai e de vină și traducătorul? Ba eu aș spune că traducătorul poartă cea mai mare răspundere pentru asta!... Dar asta nu e tot. Oare dumneavoastră, stimabili traducători, nu știți că dintr-un rând în altul nu se permite a trece astfel de nume proprii ca

„Lenin”, „Stalin”, ca și celelalte nume proprii ale conducătorilor de partid și de stat?!...

Cerându-și scuze, Rozenbaum îl întrerupse:

- Dar numele de familie al primului secretar al regionalei de partid, Sulima, se poate trece dintr-un rând în altul?

- Dumneata chiar te faci într-o ureche sau?... – își ieși din pepeni, pentru a câta oară, insul de la cenzură. – Firește că se poate!

- Și Suli-ma?

- Și Suli-ma!

Toți lucrătorii de la ediția tradusă a gazetei partidului făcură fețe-fețe, iar cele două dactilografe ridicară ochii în tavan (pentru a nu-și permite să zâmbească ori să suradă, exprimând astfel oarecare sentimente de veselie într-un moment atât de nepotrivit). Șeful de la NKVD înțelesese ceva și se aplecă spre urechea adjunctului responsabil pentru ediția tradusă a ziarului:

- Numele ăsta o fi însemnând ceva în limba dumneavoastră?..

Adjunctul, vădit jenat de întrebare și de situația în care era pus, încercă să lămurească situația:

- Vedeți dumneavoastră... „Sulima” parcă sună normal, dar când separăm, „Suli” de „ma”, prima sintagmă...

- Ce e cu prima sintagmă? O fi ceva indecent?

- Nu chiar indecent, dar...

- Zi-i, nu te sfii.

- Nu vă supărați, dar așa i se zice, mai popular, penisului...

- Ce-i asta „penis?”, – întrebă mirat securistul.

- E denumirea latinească a ..., – și pronunță denumirea populară, la ruși și ucraineni, a organului genital masculin, organ despre care un mare clasic al literaturii ar fi spus: „Aproape toate prostiile capului sunt făcute sub dictatul penisului”.

Pe șeful de la NKVD îl pufni râsul și se hlizi în voie, stârnind mirarea, ba chiar stupefacția tacită a celorlalți oaspeți, dar mai ales a amfitrionului, a redactorului-șef, deoarece cenzorul tocmai explica de ce nu se permite a trece dintr-un rând în altul numele

marelui conducător și învățător... În cele din urmă, șeful de la Securitate își șterse ochii înlăcrimați cu o batistă și, cerându-și scuze de la cei prezenți, se adresă cenzorului să continue. Dar interveni secretarul regionalei de partid, precizând că cenzorul, pare-se, a terminat ce avea de spus; de aceea, fără niciun comentariu, oferi cuvântul redactorului-șef.

Acesta se ridică anevoie de pe scaun, își fixă privirea încetoșată asupra subalternilor, pitiți în scaune, dorind parcă a nu fi observați de acest căpăun cu înfățișare de om, de acest dezaxat scos de soartă în calea vieții lor, hărăzit de Dumnezeu sau de Belzebutul ieșit din talpa iadului să le fie diriguitor într-o redacție ciudată, cum nu există alta în lume, formată doar din traducători, lucrători literari, corectori și... dactilografe. Era, de bună seamă, o redacție appendice – în realitate, o secție a redacției principale... Și a pornit tartorul să-și debiteze teoria sa propagandistică aiurită despre binefacerile eliberării de sub ocupație... de sub jugul boierilor... Eliberare ce le-a fost adusă ca pe tavă cu ne-nu-mă-ra-te și e-norme sacrificii, eliberare soldată cu milioane de oameni morți și schilodiți în floarea vârstei... De aici încolo, uită de scopul ședinței convocate ad-hoc, cu noaptea în cap (ca după aceea să fie amânată pentru a doua jumătate a zilei, din motive știute numai de șefi), uită și de gramatică, și de cele mai elementare norme de morală (căci erau de față și femei), și chiar de faptul că la ședință participau superiorii săi de la regiune. Spumegând de furie și ură, se dezlănțui, ca turbat, ba asupra unuia din lucrători, ba asupra altuia. La un moment dat, își lăsă cârjele cu care își menținea echilibrul, se apucă cu o mână de speteaza scaunului, iar cu cealaltă de marginea mesei și, nu fără ajutorul primului său adjunct, urcă pe masă. Își descheie tocul de piele de la șoldul stâng, scoase de acolo pistolul și, țipând în continuare, începu să avanseze cătinel, aproape poticnind-se, dintr-un capăt al mesei spre celălalt. Și cum flutura arma neagră, nichelată și strălucitoare în dreapta și în stânga, se trezi, deodată, la realitate, se opri exact în fața cenzorului și începu să urle cât îl ținea gura că cei care au comis greșeala, au făcut-o intenționat,

premeditat, au lăsat special în pagina de ziar erori politice, criminale și... și... Și agitând întruna pistolul sub nasul cenzorului, acestuia îi trecu de șagă și vru chiar să se ridice, ca să iasă astfel din bătaia armei, dar se răzgândi și, ușurel, abătu mâna smintitului politruc în direcția vecinului său, spre groaza acestuia...

Șefii priveau mai întâi indiferenți, cu o oarecare amuzanță, la spectacolul ridicol pus la cale de acest nefericit, cam sărit de pe fix. Dar numai până la o vreme, căci secretarul regionalei de partid, și el cu hibe mari de pe front (se servea la fel ca subalternul său de un bastonaș, dar nu făcea caz de aceasta), nu putu să admită ca în prezența sa să se joace un asemenea teatru absurd, cu asemenea caraghioslăcuri. Într-un fel, bufonada aceasta chiar îl ofensa. De aceea, i se adresă, în șoaptă, șefului de la NKVD:

– Oare nu e suficient?

Era timp de război, multe se schimbaseră în ierarhia valorilor sub noul regim, de aceea devenise neclar cine dintre ei doi este superior – secretarul regionalei de partid ori securistul. Greu de spus. Acesta din urmă, se vede, asista nu pentru prima oară în viață la astfel de scene ce contrazic mintea sănătoasă și bunul-simț al oamenilor. De aceea, dădu din mână a lehamite.

– Lasă că-i bine ce face, să le mai fie și ăstora de învățătură pentru tot restul vieții... Ca să nu ne uite.

– Da' ce, noi n-am venit încoace pentru totdeauna?

– Cine știe? Poate și pentru totdeauna, da' poate și nu... Se va vedea, – și ridică arătătorul în sus. Dar nu era clar ce vrea să spună: invoca forțele divine ori îl invocă pe tatuca Stalin, portretul căruia atârna pe perete chiar în spatele său.

Secretarul regionalei de partid, călcându-și pe inimă, se lăsă păgubaș. Să vedem cu ce se termină, până la urmă, și această farsă, se gândi el. Un lucru n-am să-l înțeleg nici în ruptul capului: cum are de gând să lucreze redactorul mai departe cu acești oameni, căroro le-a vârat frica în oase pentru toată viața... Frică ce se va transmite, genetic, generațiilor viitoare. Îi tratează ca pe front, pe nenorociții din batalioanele disciplinare.

Umilința, insulta, brutalizarea micului colectiv era în toi și Ancî, fără să vrea, începu să compare situația sa de odinioară, felul în care fusese tratat cu câțva timp în urmă în lagărele de muncă din timpul lui Antonescu, cu situația sa de acum, când lucra traducător în această redacție. Și atunci, niște brute îl batjocoreau și îl umileau insultându-l, jignindu-l, ofensându-i demnitatea de om, dar și acum, iată, se plimbă ipochimenul ăsta pe masă, agită pistolul pe la nasul oamenilor și – culmea! – nimeni, absolut nimeni nu încearcă să-l pună la punct, să-l pună la respect, nimeni nu îndrăznește să-i spună că e un grobian sau că e, pur și simplu, bolnav și că ar trebui să se trateze într-o casă de nebuni... Involuntar, îi reveni în minte poezia lui Heine „Către EDOM” din care începu să recite, șoptit, în original: „Ein Jahrtausend schon und länger,/ Dulden, wir uns brüderlich,/ Du, du duldest, daß ich atme,/ Daß du rasest, dulce Ich...” (Un deceniu și mai bine/ Ne-am răbdat frățeste-așa:/ Tu răbdai ca să răsuflu,/ Eu răbdam turbarea ta)

Redactorul-șef cu greu coborî de pe masă. Îl luă de brațe ambii adjuncți, dar el îi bruscă: „N-am nevoie!”, și era pe cale gata-gata să cadă. Se lăsă o liniște mormântală și poate de aceea ajunseră până la el șoptele guturale ale lui Ancî, aidoma unei rugăciuni. Se opri în dreptul lui și îl apostrofă:

– Da’ tu cu cine tai făsuiești aici, bă? Pe tine nu te preocupă problemele pe care le discutăm, măi băiatule?... Noi căutăm să-i deconspirăm pe răufăcători, pe cei care încearcă să ducă aici o politică subversivă, iar unii, tu’le mama lor, stau la taclale! Ia vino mai aproape... – și îndreptînd pistolul spre tânăr: – Nu cumva vei fi chiar tu acela care a comis aberațiile apărute în gazetă, iar acum te bucuri că nu-l putem afla pe făptaș? Ați văzut, – se adresă el către superiorii de la regiune, – unde stă ascunsă vipera?!

Firea de harfă eoliană a lui Ancî îl făcu să amuțescă definitiv. Rămas uluit de această avalanșă de învinuiri și ocări absurde, lipsite de orice temei și de orice logică, stătea năuc privind gaura țevii pistolului. Vru să spună ceva, deschise chiar gura, dar simți că nu are limbă de grăit. Îi veni în ajutor adjuncțul

redactorului, responsabil de ediția tradusă a gazetei:

– Tovarășe redactor-șef, acesta este unul dintre cei mai buni traducători din redacția noastră!... El cunoaște opt limbi...

– Care limbi?! De ce trebuie să știe atâtea limbi?! E destul două, dar bine...

– Știe rusa, ucraineana, franceza, italiana, româna, engleza, germana... Scrie și versuri în această limbă, – adăugă adjuncțul, fără să-și dea seama că-l luase limba pe dinainte și rostise cea ce nu trebuie, că era încă vreme de război și limba inamicului se considera un tabu.

Redactorul-șef de-a dreptul contrariat:

– Vasăzică știe nemțește?! Și încă mai scrie și poezii în limba fasciștilor?!

Ochii ieșiți din orbite ale celui ce se juca cu pistolul pe sub nasul subalternilor, trecu fulger peste chipurile celor prezenți.

– Da, da! Iată, tovarăși, inamicul, iată vipera care pune la cale toate pacostele...

Îl întrerupse aproape brutal secretarul de partid, punând astfel capăt situației penibile ce se crease.

– Pe tovarășul... – și secretarul făcu gest cu mâna spre Ancî, – noi îl cunoaștem. Înainte de a fi înscris în state a trecut cu bine interviul la regionala de partid...

Apoi, privind la șeful securității:

– După câte știm, nici alți tovarăși n-au avut obiecții în legătură cu candidatura respectivă...

– după care, învăluindu-i cu privirea pe cei de față: – Cunoaștem, de asemenea, că părinții tânărului au avut un sfârșit tragic, au fost masacrați de călăii fasciști, în Transnistria. Așa că eu l-aș ruga pe tovarășul redactor-șef să se mai potolească cu astfel de acuze...

Din aceste clipe Ancî a încetat să mai pătrundă în sensul celor pronunțate în continuare, în jurul acelei mese odioase. Deși fizic se afla printre colegi, gândurile sale, fie din șoc, fie din blocarea șocului, făceau cale întoarsă în universul fără griji al copilăriei și adolescenței, când toată lumea era a sa și era de o frumusețe covârșitoare. Acest univers îl înghiți cu desăvârșire, pentru că în urechi auzea glasurile părinților, vocea melodioasă, cantabilă a doamnei Frederica, iar fruntea,

obrajii, mâinile simțeau atingerea mătăsoasă a degetelor moi și delicate ale mamei. În genele ochilor săi aburiți simți sarea din ochii mamei. Atunci, în minte, oarecum haotic, i se însăilă urzeala unui covor de cuvinte și expresii fără un sens anume: „În grădinile timpului... prefer ca vremea să fie măsurată cu clepsidrele... Prefer clepsidrele, să le pot sfârâma când îți vor spune minciuna veșniciei... Dar cu cine discut acum în forul meu interior? Și cui îi dau roua? Lacrima-cui?... Apa ochilor tăi... O vastă deznădejde din mătase neagră s-a lăsat peste arhipelagul meu... Niciodată nu-mi voi lepăda mănua melancoliei... pentru că... a trecut timp destul de la prima despărțire de mine și nu mă pot regăsi... Mă voi regăsi vreodată? Eu – Marea Cruce a Sudului...”

– Anci, Anci, să ieșim..

Horia îi puse mâna pe umăr și tânărul tocmai tresări.

– Să ieșim și noi, că toată lumea a ieșit, se adună la adjunct... Ne cheamă pentru cel mult 5 minute.

În realitate, au stat acolo aproape o jumătate de oră. Adjunctul părea a fi un om cumsecade, dar intra repede în panică, cu sau fără vreun motiv. Frica îl copleșea. Toată lumea știa acest lucru. Să porți mereu cămașa de gheață și să trăiești așa o viață e din cale afară. Și de această dată, abia se închise ușa biroului după ultimul angajat care intrase, că adjunctul se și năpusti cu învinuiri și acuzații asupra bietului Rozenbaum:

– Dumneata ți-ai permis să jonglezi în fața șefilor de la regiune?!... Să tensionezi și mai mult atmosfera, și fără asta, atât de incendiară. Te rog, în viitor, să nu se mai repete...

Era și o doză de ironie în acuzele șefului.

Rozenbaum, simulând pietate și smerenie:

– I-am pus o întrebare foarte simplă privind o problemă de care ne izbim în fiecare zi... Iar acum știm, și nu va mai trebui să orbecăm....

Adjunctul, furios:

– Dumneata, Rozenbaum, ești dintre cei ce calcă prin străchini, așa că nu trebuie să ne demonstrezi că ai ochelari de cal...

Când era scos din sărite, adjunctul redactorului-șef apela de obicei la un limbaj mai înflorit, ușor emfatic, însușit, pesemne,

în copilărie și adolescență în satul său natal din preajma Carpaților, derutându-l un pic pe Rozenbaum, care nu studiasse și nu-și însușise limba prin școli și, din această cauză, nesesizând până la capăt sensul tuturor expresiilor idiomatice utilizate atât de abundent de adjunct. De aceea înghiți gălușca, tăcând ca porcul în păpușoi, expresie auzită pentru prima dată și de Anci în scurta perioadă de activitate în comun, în această ciudată redacție (așa-zisă românească), formată din doi ucraineni, un român (adjunctul), și opt evrei.

– Hai să ne mai potolim, să nu răbufnim, să ne controlăm emoțiile, – se adresă el subalternilor. – Și cu stăpânire de sine să ne continuăm munca...

Adjunctul făcu o pauză mai lungă, îl scrută cu privirea pe Anci, vru să spună ceva, însă cumsecădenia sa, ca întotdeauna, fu învinsă de anxietatea ce nu-i dădea voie să respire în voie. (În respectivul colectiv circula o glumă pe seama sa: cică, s-ar fi exprimat odată cam în felul următor: „Să vă spun drept, mie nu mi-e frică, dar mi-e teamă”. Expresia îl caracteriza de minune).

– Deci, ne continuăm munca, – adăugă el. – Schimbul doi e liber, până ce intră în grafic schimbul întâi, împreună cu secretarul responsabil...

Anci putea să plece. Îl însoți pe Horia care îi făcu semn să urce din nou spre Strada Domnească. Lângă tipografie le ieși în cale linotipistul Costică Bordian, un bărbat nu prea înalt, dar robust, cu părul bogat și negru. Se cunoșteau bine, pentru că nu o dată întâmpinaseră zorile la tipografe. Muncise toată noaptea, dar, spunea el, nu se duce acasă, pentru că peste vreo două ore trebuia să se prezinte iarăși la serviciu. Își avea domiciliul într-o suburbie îndepărtată a urbei.

– Până una-alta, să intrăm și noi, măi băieți, la cârciuma de la colț, să ne mai ogoim sufletele la un pahar de vorbă, – le propuse linotipistul celor doi tineri, dar văzând că aceștia șovăiesc, le zâmbi și adăugă: – Nu vă codiți atâta, că eu fac cinste.

– Mulțumim, nea Costică, de invitație, răspunse necăjit Horia pentru amândoi, dar peste o oră trebuie să ne prezentăm la serviciu.

Și se despărțiră.

– Cebărbat plăcut! – făcu Horia, însoțindu-l cu privirea pe linotipistul ce se depărta. – Am observat eu că pescuiește scăpările mai serioase din textele citite în grabă la redacție. Și face lucrul acesta în tăcere, fără nicio vâlvă.

Abătuți, din nou fiecare cu gândurile lui, mai pășiră un timp împreună pe strada aceasta neobișnuit de pustie, lipsită în totalitate de aura ei de odinioară. Mergeau fără să vadă nimic: nici puținii trecători, nici firmele de la magazine, cafenele, librării, ateliere... Dacă acum trei-patru ore aceleași firme mai aveau un pic de strălucire și farmec, acum toate păreau mohorâte, ca și vremea de afară – lăptoasă, cu exces de umezeală. Pe deasupra, începu să bată un vânticel tăios care, mai ales pe Horia, în hainele lui cam uzate și găurite, îl pătrundea până la oase.

– Să-ți spun drept, – reluă el discuția de dimineață, pe mine personal nimic nu mă mai ține aici, în acest tot mai mohorât oraș de pe malul Prutului... Tu ce zici?

– Ce să zic? Mai ales după ce ni s-a întâmplat astăzi, nu mai pot nici eu să rămân, sub nicio formă, în această redacție și în acest oraș, chiar dacă... Chiar dacă pe mine mă leagă de el o sumedenie de lucruri esențiale. Nu uita că aici eu am văzut lumina zilei (vorba poetului, aici „fiecare piatră-mi amintește de trecut”, de ceva scump inimii mele). În același timp... În același timp, așa cum nu voi mai putea trăi în locuința părinților, la fel nu voi mai putea să hoinăresc pe aceste străzi, prin aceste cartiere, căci toate îmi trezesc amintiri dureroase... Nici nu-mi vine să-mi cred ochilor și urechilor... Strada asta, orașul întreg era ca un stup de albine, era atâta lume aici... binevoitoare, inteligentă, tolerantă, erau atâtea cărți... În fiecare cafenea, în fiecare restaurant, pe terase cei mari consumau, adolescenții mai luau câte o carte și citeau, unii jucau șah, alții dame... N-ai vrea să facem o partidă de șah?

– Anci, ție nu ți se pare că nu mai ești original?

Anci îl întrebă fără să zâmbească.

– Ce vrei să spui prin asta, Rică?

Anci apela la acest nume mic foarte rar, în momentele cele mai tulburătoare.

– Ce vrei să spui?... – repetă el întrebarea.

Horia, zâmbind trist:

– Vreau să spun că mă cam miră, dragul meu Anci, că numai astăzi, de-a lungul a trei-patru ore, tu te tot repeți... Dar important e tocmai ce repeți.

– Și cei din asta?... Am mai vorbit pe această temă și nu o singură dată...

– Ba nu, dragul meu, – făcu energic Horia. – Acum să știi că discutăm despre asta a treia oară. Prima...

– Bine, bine, recunosc, am reluat o discuție mai veche...

– Amintirile, reminiscențele, dragă Anci, încep deja de pe acum să ne dea târcoale...

– Da, așa e, – recunosc tânărul. – Și plimbările, discuțiile noastre interminabile sunt generate de gândurile care nu ne mai lasă în pace până ce nu vom da curs invitației Maestrului Sperber de a...

– ...de a pleca definitiv din acest marasm, – puse Horia punctul pe „i”.

(*Fragment din nuvela „Iarba ochilor tăi...” sau De ce ne iubesc femeile, text revăzut de autor*)

Grigore CRIGAN, scriitor, publicist. Născut la 15 mai 1941, în comuna Tărsăuți, județul Hotin. Urmează școala de opt ani în satul natal (1956), Școala medie nr.2 din Noua Suliță (1958), Facultatea de Filologie Romano-germanică a Universității de Stat din Cernăuți (1963). Traducător, reporter, șef de secție (1963-1967) la ziarul „Bucovina Sovietică”, șef de secție, redactor-șef adjunct la ziarul „Zorile Bucovinei” (1967-2004). Debut cu versuri și proză scurtă în anii '60 ai sec. XX. Revine la scris în anii '90. Cărți publicate: „Casa cea nouă”, nuvele (Cernăuți, Bukrek, 2002) – Premiul Societății Scriitorilor Bucoveneni (SSB); „Cea mai curată lacrimă a noastră”, interviuri (Cernăuți, Misto, 2009) – Premiul SSB și Premiul „M. Eminescu. Teiul de argint” al editurii „Geea” din Botoșani; „De ce ne iubesc femeile” (Cernăuți, Misto, 2014); „Cu suflul pe buze. Grigore Crigan în dialog cu V. Tărbăleanu”, interviuri (Cernăuți, Misto, 2015); „Cartea zoriștilor”, publicistică (Cernăuți, Misto, 2016) – Premiul Societății Scriitorilor din Bistrița Năsăud; „Cutia Pandorei”, proză scurtă (Iași, TipoMoldova, 2017) – Premiul Reuniunii Culturale „Alexandriada” din Bacău. Traduceri artistice, în volume (1979-1990), peste zece titluri.

Strada Domnească

Prima stradă românească din orașul Cernăuții care i s-a schimbat numele în 1940 a fost strada Domnească. Numele ei din interbelic, Iancu Flondor, a fost înlocuit cu numele scriitoarei Olga Kobinleanska.

Această stradă pietonală pornește de la Piața Centrală (fosta Piața Unirii) și se întinde, paralel cu strada Principală (fosta stradă a Transilvaniei), până la strada Șevcenko (fosta Mărășești). Istoria ei s-a născut la 1786, când cernăuțeanul Ștefan Hanvac a construit prima casă la începutul străzii. Cu timpul, au apărut și alte clădiri. Pentru a face noi clădiri, constructorii trebuiau mai întâi să defrișeze terenul. Astăzi, contemplând minunata priveliște a străzii, ne vine greu să dăm crezare faptului că în urmă cu două veacuri și jumătate, pe întinderea ei se înălța către mândrul soare un falnic codru, sub poalele căruia hălăduiau numeroase viețuitoare. Mai spre mijlocul străzii de astăzi se găsea un eleșteu la care veneau să-și potolească setea eleganți cerbi și grațioase căprioare. De aceea, una din primele denumiri ale străzii (pe lângă denumirea de „drum la Mologhia”), a fost „strada care duce spre pădure”. La fel era denumită și actuala stradă Șevcenko, cu care se întâlnește strada Domnească.

La finele secolului XIX, casele mici din lemn au fost înlocuite cu clădiri noi, din cărămidă, cu două sau trei etaje. Atunci a început pietruirea străzii și apariția trotuarelor. Tot atunci au pornit și lucrările de canalizare. În 1896, strada va fi electrificată. Finalizată în ultimele decenii ale stăpânirii austro-ungare,

ea a primit denumirea „Herrengasse” (strada Domnească).

În 1898, la începutul străzii a fost ridicat un impunător edificiu, în care s-a aflat într-un timp „Clubul amatorilor de cafea”, unde elita cernăuțeană se aduna pentru a discuta diverse teme de politică, economie, cultură, viață socială. Se spune că acest Club era vizitat și de cunoscuta scriitoare ucraineană, Lesea Ucrainka, în timpul vizitelor ei la Cernăuți, unde era invitată de Olga Kobyleanska. Mai târziu, această clădire, cu o parte situată în Piața Centrală, împodobită cu diverse sculpturi și cu un turn înalt, a devenit sediu de bancă, iar mai recent sediu al unor instituții publice.

În clădirea unde se află astăzi salonul de rochii de mireasă „Viorica” (construită în 1887), în perioada interbelică s-a aflat librăria „Eminescu”, iar alături, faimosul magazin de vinuri „Moș Ghiță”, cu cele mai bune vinuri din Moldova, adunate în garafe pântecoase.

La mijlocul străzii se află Muzeul Etnografic Regional. El este deschis la 1863, și e unul dintre cele mai vechi muzee din Ucraina de astăzi. În fondurile lui se păstrează peste 90 mii de diverse exponate, cu o însemnătate colosală pentru istoria ținutului mioritic. Sediul muzeului este fosta clădire a Fondului Religios al Bucovinei, care până la 28 iunie 1940 dispunea de 26 de fabrici și uzine și de 274 mii hectare de pădure. În timpul Primului Război Mondial, în această clădire s-a instalat cartierul general al faimosului general rus, Brusilov. Sovieticii au transformat edificiul în sediu al N.K.V.D.-ului stalinist, unde au fost

supuși îngrozitoarelor metode bolșevice de tortură sute de români bucovineni. La finele anului 1944, aici s-a cuibărit Comitetul raional Stalin al Partidului Comunist (bolșevic) al Ucrainei. În 1955, clădirea a fost dată în folosință Muzeului etnografic.

Lângă Muzeul Etnografic dăinuie, pentru sufletele pline de evlavie ale cernăuțenilor, Catedrala Sfântului Duh, a cărei construcție începe în iulie 1844, sub conducerea inginerului cernăuțean Marin și a arhitectului vienez Roplea. În 1860, Catedrala căpătă înfățișarea ei de astăzi, datorită proiectului lui Iosef Hlavka. Lucrările de construcție au durat 20 de ani. În iulie 1864, mitropolitul Eugen Hacman oficiază slujba de sfințire a sfântului lăcaș. Lucrările continuă, totuși, până spre finele secolului XIX. În perioada anilor 1892-1896, pictori din Viena înfrumusețază pereții interiori. Catedrala este construită în stilul Renașterii italiene. Turnurile au o înălțime de 46 de metri.

Alături de sediul actualului Comisariat militar regional se află fostele case ale contelui Vasilko și Casa Națională a Polonezilor, construită în 1902.

La capătul străzii, pe patea opusă, se află Casa Națională Germană, ridicată în 1910 după proiectul lui Gustav Frici, în stilul romantismului, cu accente din arhitectura populară germană. Până la instaurarea puterii staliniste în ținut, aici se găsea o cafenea și un restaurant, iar în spațioasa sală de festivități se organizau diverse evenimente culturale.

În ziua de 4 iulie 1940, Nikita Hrușciiov, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Ucrainei, vizitând orașul Cernăuți, a măsurat cu pasul fosta stradă Domnească, însoțit de noua conducere a ținutului „eliberat”, precum și de unii reprezentanți ai foștilor ilegaliști. Conducătorul Ucrainei Sovietice, rămânând surprins de frumusețea acestei străzi, i-a rugat pe ilegaliști să-i dea informații suplimentare despre

ea. Acei, care trăiau în inimi cu „venin și mărăcine”, i-au spus „scumpului conducător” că în perioada interbelică, strada Iancu Flondor a fost centrul vieții culturale și comerciale a istoricului oraș de pe malul bătrânului Prut și că în aceste edificii, împodobite cu diferite sculpturi ale personajelor din mitologia antică, au locuit boieri români. Iar când i-au mai spus că, în interbelic, strada Domnească era spălată cu apă și săpun de două ori pe zi, iar țărani, dacă doreau să calce pe caldarâmul ei, trebuiau să-și schimbe încălțămintea plină de noroi, groaznicul secretar de partid a început să tune și să fulgere, ordonând „eliberatorilor” să „distrugă cartierele vechi ale orașului câtă vreme sunt o mărturie a trecutului burghezo-moșieresc”.

Cum spuneam la începutul articolului, în data de 27 noiembrie 1940, prin hotărârea Comitetului executiv al Consiliului regional Cernăuți, denumirea străzii Iancu Flondor a fost schimbată în Olga Kobyleanska.

Iarna a ieșit din legendă ca o pasăre măiastră. Fulgii cădeau peste multimilenara glie străbună, acoperind cu albul diafan al cerului mult pătimitul pământ bucovinean, văruind acoperișurile caselor din ținutul de la poalele Carpaților, accentuând argintul cupolelor lăcașurilor sfinte din Țara codrilor de fagi. Gerul a brodat geamurile. Băstinașii au aprins focul în sobele care oftau după zilele calde din trecut. A sosit data de întâi decembrie sub o nouă stăpânire, cu noi reguli și cu noi aniversări.

Doina CERNICA

Un roman de sertar senzațional, dedicat Bucovinei

Cu un titlu, după părerea mea neinspirat, sub auspiciile Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina a apărut un senzațional roman de sertar: „Ce vină avea săracu’ Stalin” de Ștefan Bucevski (Editura Vatra Veche, Târgu Mureș, 2019), ediție îngrijită de Aurel Buzincu și Mircea Irimescu, cu un desen de Radu Bercea pe copertă. „Senzațional”, nu în sensul unor dezvăluiri incendiare sau al unei epici captivante, ci al condiției acestei scrieri dense, aparte, încheiate în iunie 1989 ca ultim volum al unei tetralogii dedicate Bucovinei, pământului românesc marcat cu acest nume de cel care l-a anexat în anul 1775, Imperiul Habsburgic, eliberat de Primul Război Mondial și reîntors la Țara Mamă de Marea Unire, apoi despicat de sovietici în al Doilea Război Mondial, cu sudul rămas în România și nordul ocupat de URSS, pentru ca în ultimele trei decenii acest nord să facă parte dintr-o Ucraină care nu le recunoaște românilor suferințele îndurate în perioada postbelică, foametea, deportările și continuă demersurile de ștergere a identității lor milenare, culminând cu izgonirea limbii materne din școli. Tetralogia a fost scrisă în anii României postbelice, când până și rostirea cuvântului „Bucovina” era interzisă.

Autorul – personaj deopotrivă complex și fascinant

Din biografiei făcută de Mircea Irimescu la sfârșitul cărții, cititorul va afla că Ștefan

Bucevski este fiul lui Dimitrie Bucevski, dar nu cel prezentat în cele două ediții ale „Enciclopediei Bucovinei” (de Emil Satco, 2004, și de Emil Satco și Alis Niculică, 2018), tipograf, născut la Ilișești, ci al lui Dimitrie Bucevski, profesor, născut la Suceava în 1896, al cărui tată, Loghin, își avea de asemenea rădăcinile în Ilișeștii Sucevei și era văr primar cu pictorul Epaminonda Bucevski, cel mai cunoscut purtător al acestui nume de familie. Mama sa, Ana de Rossignon, avea ascendenți francezi și polonezi. Venit pe lume la Sadagura, în 1920, a

absolvit Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți și Facultatea de Medicină a Universității din Cluj, refugiată în perioada studiilor sale la Sibiu. Ștefan Bucevski a trăit, și-a exercitat profesia și a scris la Bârlad. S-a stins din viață în anul 1999, după ce a avut mulțumirea de a vedea reactivarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, realizată și cu sprijinul său, numărându-se de altfel printre participanții Congresului de la Gălănești, în 1990.

În casa sa retrasă din Bârlad, medicul devenea scriitor. Ca dramaturg, a fost jucat pe scena teatrului bârlădean. Poetul, debutat cu publicarea unei poezii de revista „Iconar”, a lăsat în manuscris două volume, iar prozatorul – tetralogia „Bucovina” și romanul „Sabina și prietenul ei Kik”. Tetralogia „Bucovina” este alcătuită din romanele „Cuțitul de aur”,

„Minciuna”, „Cetatea de la Cernauca” și „Ce vină avea săracu’ Stalin”, primul care vede lumina tiparului.

Istoria întâi de toate...

La prima vedere roman istoric, „Ce vină avea săracu’ Stalin” depășește granițele obișnuite ale acestuia prin preponderența acordată evenimentelor și documentelor, prin inserția lor bogată în narațiune. Probabil că instinctul artistic l-a avertizat pe autor asupra pericolului unui dezechilibru, dar a avut câștig de cauză condiția sa de bucovinean – „Niciun bucovinean, un «homo bucovensis», amestecătură fericită de limbă și credință, nu poate trăi decât în Bucovina, sau dacă asta nu se poate [...], cel puțin aproape mereu cu gândul la Bucovina” și [cu] puternicul său atașament față de Bucovina, puterea cu care i-a trăit, i-a împărtășit suferințele, tragedia: „...populația Bucovinei, ca și a Galiției, a fost și va fi, cât puterile mari vor rămâne la stăpânirea lumii, cea mai nenorocită dintre populațiile de frontieră. Pentru că puterile care puneau mâna prin luptă sau prin vicleșug pe pământul Bucovinei și al Galiției nu le ocupau ca pe orice alt pământ și nici nu le administrau ca pe alte pământuri, că nici nu ocupau bine pământul și se străduiau cu toată puterea să schimbe credința, limba și să trâmbițeze în lumea politică internațională dreptul lor asupra peticului de pământ, asupra populației respective, care era sută la sută populația lor de milenii și care a chemat-o să o elibereze, deși nimeni nu știa de ce și de cine să o elibereze”.

Așadar, istoria întâi de toate și mai presus de toate, în cele 520 de pagini dactilografiate ale romanului „Ce vină avea săracu’ Stalin”, precizare la care țin, deoarece ne dă o idee asupra amplitudinii tetralogiei Bucovinei lăsate moștenire de Ștefan Bucevski. Primul Război Mondial, cu reîntoarcerea Bucovinei la România, și al Doilea Război Mondial, cu ocuparea sovietică a nordului Bucovinei, predomină scena cărții. Autorul istoric le descrie, le semnalează cu minuție, autorul romancier le decupează și le aranjează într-un cuprinzător mozaic, urmând fluxul imprevizibil al memoriei personajului principal, iar uneori și al autorului, partituri substanțiale revenind

și altor personaje, cu toții fiind nu o dată glasuri care citesc cuvântări, documente cu valoare istorică. Exemplele sunt poate mai numeroase decât în orice carte cu mențiunea „roman”. De pildă, *povestitorul omniscient* transcrie ordinul de zi nr. 1 din 26 octombrie 1918 al generalului Zadik, comandantul Diviziei a VIII-a: „*Ostași!!! Vouă v-a păstrat soarele norocul de a păși cei dintâi pe pământul scump al Bucovinei. Fiți mândri și arătați-vă demni de încrederea ce s-a pus în voi...*”, bucureșteanul Vasile Palaghian, originar din Bucovina, păstrează transcris în carnetul său „cuvântul lui Ion Grămadă cu ocazia jurământului față de steagul tricolor, adresat voluntarilor la Congresul românilor de peste hotare, care s-a ținut la București la 15 martie 1915”, iar Niculuță Zugravu, „secretar de cabinet” al ministrului de Interne al Guvernului Național al Bucovinei, Dorimedont Popovici, îi povestește prietenului Truță Panțăru, sublocotenent de infanterie, amănuntele convocării Congresului General al Bucovinei din 28 noiembrie 1918 în Sala Sinodală (Sala de marmură, după 1944) a Palatului Mitropolitan din Cernăuți și-i citește (și-l citim la rândul-ne, cititori ai cărții) procesul verbal al Desfășurării Congresului, semnat de președintele său, dr. Iancu Flondor. Acest sistem osos al cărții alcătuit din evenimente și din documentele lor este puternic susținut de excelentele note de subsol (în care se recunosc imediat competența în domeniu și acribia domnului Mircea Irimescu), consacrate în majoritate actorilor și momentelor de vârf ale celor două conflagrații mondiale privitor la Bucovina.

Bucovinenii în ochii altora

Deși atât de puternic iubind Bucovina, Ștefan Bucevski, medic și, deci, autor cu formație științifică, nu își permite să-și expună inima sângerândă pentru nedreptățile, pentru suferințele provocate bucovinenilor, și de străini, și de români, decât doar pe bază de probe, pe bază de documente doveditoare. Iată-l pe Truță, meditănd după depunerea jurământului la școala de ofițeri de la Leoben: „Ce fel de cetățean al imperiului era tatăl lui care a fost dus undeva sau cutare femeie sau bărbat român spânzurați ca spioni ai rușilor?”

Ce aveau ei cu rușii? Deci, român fiind, nu avea decât dreptul de a-l apăra pe împărat și imperiul. El nu auzise niciodată, nu avea cum auzi, nici la Suceava și cu atât mai puțin la Leoben, pe colonelul Fischer, că toți românii sunt iredentiști și că toți merită spânzurătoarea. Nu citise : «Cu deosebită strictețe să fie păzit Die Cutte! Anterul, adică preoțimea, învățătorimea și tinerimea universitară». Nici că «În Bucovina eu nu cunosc decât trei națiuni: nemți, evrei și trădători români din Bucovina, trădători în folosul rușilor». (...) El învățase la școală că orice cetățean al imperiului avea drepturi și obligații trecute în legile imperiului. Și atunci, de ce au fost duși la măcel atâția români în Galiția? De ce sprânzură atâția români? De ce se cară în închisoare în Ungaria atâția preoți și învățători? De ce femeile și bătrânii sunt luați în munți să sape tranșee pentru armata austriacă?» Și, iată-l, voluntar în armata română, suportând un tratament greu de imaginat: „Căpitanul fioros Vasile Ghițescu era la comanda plutonului de bucovineni, pe care nu-i avea la suflet. Din nemțoi lenești, puturoși, nu-i slăbea, deși era vorba de un pluton în care majoritatea elevilor trecuseră printr-o școală militară austriacă. Unii dintre ei aveau chiar grad de ofițer, alții, ca de pildă Truță, dezertaseră în timpul instrucțiunii militare, însă destul de avansați. (...) Ștefan Ieșan, Alexandru Busuioceanu, Grigore Nandriș și Ion Grămadă suportau cele mai obtuze canoane, care, ridicole cum erau, nu puteau fi agreate de bucovineni. Dacă ardelenii s-au opus de la început acestor ingerințe, mai ales poreclei de «boanghină», ieșind la raportul colonelului și plângându-se de tratamentul suferit, bucovinenii, în înțelegere tacită, reacționau prin ignorarea prostiei căpitanului Ghițescu. În ambele grupuri fierbea însă nemulțumirea. Cele zece zile executate de Ion Grămadă pentru că, făcut criminal de Ghițescu, i-a răspuns din front – *Nu știu cine?! - au produs o nemulțumire generală. Ceea ce-i indispucea pe ofițerii comandanți era mai cu seamă entuziasmul patriotic al celor din Ardeal și Bucovina. (...) Și era paradoxal cum, pe măsură ce situația țării era din ce în ce mai rea, ei tot mai încrezători în izbândă deveneau. Se întorceau de la*

exercițiile istovitoare cântând *Ardealul, Ardealul ne cheamă*, pe versurile unui poet al școlii (...). Cămașa morții îmbrăcată odată cu jurământul lor era caldă, lângă inimă”.

Această dorință și forță a obiectivității legată de desfășurarea istorică și înțelegerea complexității realității și a naturii umane, convingător ilustrată în primul rând de eroul ei, Truță Pațaru (care „deși simțea că era, cum zicea Hermann Hesse mai târziu, «la stânga, unde bate inima»”, nu își permite să-i privească altfel decât critic pe comuniști, ca de altminteri și pe liberali, pe țărâniști, pe birocrați, pe duplicitari ș.a.m.d.), reprezintă zone de rezistență a cărții, zone de greutate, care înclină categoric balanța în defavoarea celor pândite de un accent melodramatic.

Între personaje, oameni de seamă și nume cunoscute

Cititorul cărții trăiește cu interes și plăcere întâlnirile din paginile sale cu nume importante, prin venele cărora autorul pompează sângele personajului literar: în Gara Ițcani, „Iorgas-a ivit la geamul vagonului fluturând pălăria către cei care îl aclamau. Trenul înainta încet. Nu se mai auzea decât: *Trăiască România, trăiască Nicolae Iorga!* Din mulțime s-au desfășurat câteva steaguri tricolore și odată cu ele a izbucnit un «Hura» prelung”. În mulțime se afla, emoționat, și eroul romanului, Truță Panțaru, elev la Gimnaziul Superior de Stat Greco-Oriental din Suceava, care de zile întregi numai la asta se gândea: „Avea să-l vadă, să-i cânte, poate chiar să vorbească cu Nicolae Iorga. Citise câteva broșuri tipărite la Vălenii de Munte și trecute clandestin peste graniță odată cu faima lui”. Dar el este întâmpinat și cu un previzibil ordin de expulzare citit de un funcționar austriac, Korn, căruia Iorga îi cunoștea și corectitudinea și preocupările de arheolog („ajuta uneori pe Romstorfer la săpăturile de la Cetatea Sucevei”). Istoricul, știind că „un funcționar austriac execută ordinul imperiului chiar dacă trebuie să-și vândă părinții”, nu i-o ia „în nume de rău”. „Zâmbind îi răspunse graseind:/ - Domnule Korn, ne vom revedea în curând, dar în România Mare”.

O veritabilă urcare în Bucovina a oamenilor de condei din Moldova provoacă invitarea lui Mihail Sadoveanu de către Liviu Marian la Suceava, la începutul anului 1910, pentru sărbătorirea amintirii lui Ion Creangă, dar și pentru pomenirea lui Simion Florea Marian, pentru care Sadoveanu avea „un cult”. După memorabile șezători la Suceava, la Câmpulung într-o deplasare triumfală cu trenul, așteptați în gări de mulțimi de oameni în port național, veniți „să binecuvânteze cu tricolor pe cei ce aduceau slavă sufletului românesc la sufletul românesc”, grupul literaților ajunge în Cernăuți. „Primirea scriitorilor din România au făcut-o Sextil Pușcariu și George Tofan, înconjurați de o mulțime de studenți români. Apoi alaiul a străbătut străzile principale cu cântece românești și oaspeții au fost găzduiți la Hotelul «Pajura Neagră». Seara, la Dom Polski, lumea românească l-a ascultat pe George Tofan vorbind despre Ion Creangă, a aplaudat-o pe Natalia Iosif, care a citit poezii, Dimitrie Anghel a fost rechemat de câteva ori, iar Cincinat Pavelescu și Ion Minulescu au stârnit ropote de aplauze. Ultimul a vorbit, așezat și frumos, Mihail Sadoveanu. După șezătoare, s-a luat masa la Casa Națională, unde a cântat un taraf de lăutari. Noaptea, studenții români au dat serenadă sub geamurile hotelului”. Momentele menționate sunt cunoscute din relatările publicate în presa vremii, trecute inspirat în pagini de carte de Liviu Papuc, dar prezența în romanul lui Ștefan Bucevschi le dă un plus de atractivitate prin implicarea în povestea lor a eroului acestuia, Truță Panțăru, ca de altfel în multe din aparițiile altor personalități, culminând cu Iancu Flondor, Ion Nistor, Iacob Zadik, Anton Ionescu și, cu puternică amprentă negativă, Eduard Fischer și Aurel Onciul.

Talent descriptiv, condei evocator

Dacă primul roman al Bucovinei întregi publicat în perioada postbelică este „Când ne vom întoarce” de Radu Mareș (2010), iată că avem în cartea lui Ștefan Bucevschi și întâia scriere literară dedicată acesteia, mai mult „un roman care impune o *Bucovină* plină și deplină, vie și articulată, pregnantă, pe care n-o cunoaștem din altă parte”, cum scrie

universitarul Aurel Buzincu, aparținând chiar perioadei de dinainte de iunie 1989, când îi așterne pe hârtie finalul, finalul romanului și al tetralogiei deopotrivă. Din primele rânduri, cu referirea la înroșirea apei „de sângele celor căzuți la Țiganca”, înțelegem de ce nu a putut fi încredințată atunci tiparului. Totodată, frazele de început ne dau și măsura talentului descriptiv al autorului: „Iulie topește solzi de oțel peste oglinda bălții. Spre mal, în stuf, apa fierbe alungând peștii și se îmbracă în vâlul verde al morții, mătasea broaștei. Mai ales pe canalele tăiate de-a curmezișul și de-a latul stufului – cine știe de când și de către cine -, prin covorul înșelător de lintiță, dospesc bulbuci de otravă”. Aproape de Prut, la Cârja, eroul, Truță Panțăru, inspirat de tatăl autorului, refugiat bucovinean și profesor la pensie, își amintește-retrăiește viața în singurătatea alinătoare a pescuitului, amintiri-retrăiri ritmate sugestiv de vârtejurile apei – „anafoare”. Șapte de astfel

de anafoare structurează curgerea timpului personal și al celui istoric, în care primul se regăsește activ în țesătura celui de al doilea. Elev la liceul din Suceava, recrutat și trimis la o școală de ofițeri în Leoben, Truță dezertează și trece granița în România, plecând spre Iași, la niște neamuri. „Nu vorbi cu nimeni în tren, pentru că bucovinenii obișnuiau să nu vorbească românește cu necunoscuții, se fereau de urechi dușmănoase care, mai ales acum, în timpul războiului, ferească Sfântul, erau pe toate drumurile. (...) Dar ce lume curioasă era în jurul lui! La Suceava doar la hramul Sfântului Ioan cel Nou mai era atâta lume românească. În gara Iași vânzoleala era mare ca la gara Cernăuți, dar nu auzai niciun cuvânt nemțesc, nu țipau rutencele, nu se certau jidovii în limba lor, chit că ei mișunau și aici, dar vorbeau numai românește”. Se înscrie la Universitate, la Științe Naturale, apoi voluntar în Armata Română. Ca ostaș român se reîntoarce în zona Cernăuți, luptă pentru consolidarea actului de la 28 Noiembrie 1918, pentru „alipirea necondiționată și desăvârșită a Bucovinei întregi și nemicșorate la patria mamă, România” și, implicit, a Marii Uniri. Își termină studiile la Universitatea Cernăuți „care la 12 aprilie 1919 a devenit, prin decretul regal nr. 4091, universitate românească”. Ajunge profesor, apoi director la Gimnaziul din Vijnița. Ocupația sovietică îl silește la refugiu în România, împreună cu soția și fiul, Șerban, viitor medic, alter-ego romanesc al lui Ștefan Bucevski.

Un succes cu trei necunoscute

Povestea vieții lui Truță Panțăru se împletește cu alte povești de viață, care se țin minte și după încheierea lecturii. De pildă, rămâne gravat în memorie destinul tragic al lui Iraclie. După cum nu se uită ușor nici multe scene, cum este de pildă cea a evacuării arhivei din podul fostei Prefecturi Vijnița, la reorganizarea administrativă a Bucovinei: „Lucrătorii aruncau pe lucarna acoperișului baloturile de dosare, zburau prin aer hârtii, unele le lua vântul, altele erau luate de unii și de alții care le vindeau băcanilor și măcelarilor din Vijnița. Copiii, elevii gimnaziului, rupeau timbrele austriece de pe cereri crezând că au

valoare filatelică, cei de la internat rupeau paginile albe de la dosare sau cereri din actele scrise pe jumătate de coală, hârtie albă, groasă și își făceau caiete și maculatoare”. Îngrozit, Truță „a oprit imediat mutatul arhivei, a închis podul ca să nu intre elevii după hârtie albă...” Lunile trecând și adâncind sentimentul indiferenței celor care ar fi trebuit să le asigure securitatea, transportul la Cernăuți, „Truță a trimis ce-a mai putut ambala în saci profesorului Balan la Gura Humorului”.

Conștiința valorii documentelor, vie la Truță Panțăru/Dimitrie Bucevski, a fost moștenită de fiu, de Ștefan Bucevski, care, bun cunoscător al limbii germane, povestește Mircea Irimescu, „a fost printre primii români care, ca persoane private, după tragerea cortinei de fier ce separa Europa, a intrat în arhivele istorice vieneze ce depozitau documente privitoare la Bucovina. A cheltuit destui bani pentru a se întoarce acasă cu copii prețioase pentru cunoașterea trecutului nostru”.

Buna cunoaștere a istoriei, pasiunea documentului, împreună cu talentul scriitoricesc, au realizat în final o construcție solidă, care reușește să pună în dificultate și pe istoric și pe criticul literar asupra dozajului exact între adevăr și ficțiune în cazul multor evenimente, protagoniști, personaje. Poate și în descrierea Sucevei și a Cernăuțiului, a căror atmosferă te urmărește cu puterea unor importante amintiri personale.

Dacă și celelalte trei romane aflate în manuscris sunt la valoarea specială a acestuia, atunci, după tipărirea lor, vom avea cu tetralogia lui Ștefan Bucevski o „Bucovină” istoric-literară de referință. Dacă nu chiar epopeea românilor din Bucovina, străvechi pământ românesc.

Doina CERNICA, prozatoare, traducătoare, publicistă. Membră a Uniunii Scriitorilor din România, a Societății Scriitorilor Bucovineni și a Uniunii Internaționale a Presei Francofone. Autoare a unui număr impresionant de cărți (proză, publicistică, literatură pentru copii). Mai multe premii în țară și în străinătate. Născută la Vama, formată în Câmpulung Moldovenesc, absolventă a învățământului universitar și postuniversitar la București, Doina Cernica trăiește și scrie la Suceava, în Bucovina României.

Nicolae COSTAȘ

O frescă de mare valoare, descoperită recent pe unul din pereții fostei Reședințe Mitropolitane din Cernăuți

La 16 decembrie 1932, în cartea „Reședința Mitropolitană din Cernăuți și meșterul ei Iosif Hlavka”, profesorul universitar Simion Reli scria: „Reședința arhiepiscopului și mitropolitului ortodox-român al Bucovinei e cea mai strălucită și mai grandioasă clădire monumentală din România întreagă.”

Construcția Reședinței a durat 18 ani, între 1864 – 1882, avându-l ca arhitect pe absolventul Academiei de Arte Plastice din Viena, talentatul Iosif Hlavka. Născut la 15 februarie 1831 în localitatea Prestice (Bohemia), urmează Liceul Real din Klatov, pe care îl absolvă în 1847, apoi Școala Politehnică din Praga (1851), după care devine student al Academiei de Arte Plastice din Viena. Merită menționat faptul că în 1860, când i s-a încredințat elaborarea planurilor pentru construcția Reședinței Episcopale din Cernăuți, având doar 29 de ani, era deja un arhitect și constructor cunoscut la Curtea Imperială din Viena. În 1858, după planurile sale a fost restaurat frontispiciul Catedralei Santa Maria del Fiore din Florența (1249), în perioada 1860-1862 construiește Biserica Lazariștilor din Viena (arhitect B. Schmidt), Opera Curții Imperiale din Viena (arhitecți Van der Null și Siccardsburg), Maternitatea din Praga și multe altele. La Cernăuți, Hlavka a mai proiectat și a construit biserica armeană-apostolică „Sf. Petru și Pavel” (1875).

După anexarea, în 1775, a părții de nord-vest a Țării Moldovei la Imperiul Austriac, și mutarea Episcopiei de Rădăuți la Cernăuți, la 2 decembrie 1781, episcopul Dosoftei Herescul se trezește la Cernăuți fără locuință și sediu corespunzător înaltei sale funcții, fiind nevoit să se stabilească cu traiul în casa fratelui său Ilie Herescul, fost staroste de Cernăuți. În scurt timp, la 1782, administrația militară ridică o

construcție de lemn și o capelă pardosită cu cărămidă pe dealul Dominic, în care se mută episcopul. Peste 8 ani, în 1790, o parte a acestei reședințe se prăbușește, astfel încât episcopul rămâne iarăși pe drumuri, fiind nevoit să ia în chirie spații total necorespunzătoare înaltului său rang arhieresc. Aceeași soartă au avut-o și ceilalți episcopi care i-au urmat pe scaunul de păstor al Bucovinei. În urma nenumăratelor plângeri făcute pe numele administrației militare din Cernăuți, iar mai târziu și guvernatorului Galiției la Lemberg, precum și Ministerului Cultelor din Viena, se aprobă, la 16 noiembrie 1860, prin decret imperial, construirea reședinței din Cernăuți, pe cheltuiala Fondului Religionar Greco-oriental al Bucovinei. Lucrările încep la 1864, pe vremea episcopului Eugen Hacman, și sunt finalizate la 1882, avându-l ca întâistătător al bisericii ortodoxe din Bucovina pe mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici.

Acestui vrednic arhipăstor al Bucovinei îi datorăm mult pentru munca sa neobosită în folosul bisericii neamului, dar și în sprijinul artiștilor care au împodobit sfintele lăcașe din Bucovina. În 1882, pe banii colectați de la preoții români din Bucovina (11 000 florini), la Cernăuți apare prima tipografie românească. Aici sunt editate revista „Candela”, „Gazeta Bucovinei” (redactor Pipoș), „Deșteptarea” (redactori Constantin Morariu și Dimitrie Bucevschi). Tot mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici este cel care înființează în cadrul mitropoliei un post de pictor arhidiecezan cu scopul conservării picturilor bisericilor și mănăstirilor din Bucovina. Dacă mai înainte picturile erau realizate de pictori austrieci și cehi, precum Carol Iobst, Johann Klein sau Carol Swoboda, mai târziu acestor nume străine li se alătură și nume bucovinene: Epaminonda

Bucevschi, Nicu Mesederu, Eugen Maximovici, Isidora Constantinovici-Heim ș.a.

Întreaga muncă a lui Silvestru Morariu-Andrievici întru propășirea culturii în Bucovina a fost redată prin mijloace plastice de talentatul pictor Eugen Maximovici într-o frescă ce se credea dispărută. Pe 27 august 2020 această lucrare a fost descoperită de colaboratorii muzeului de istorie al Universității din Cernăuți¹ și de domnul Igor Dragomirețchi, administratorul fostei reședințe mitropolitane. Fresca zăcea ascunsă sub un placaj de sticlă vopsită, probabil în perioada postbelică, la intrarea în corpul din dreapta al reședinței, numit, până în 1940, și Mănăstirea sau Presbiteriu, construit între 1871-1874. În această clădire, care astăzi e ocupată de Facultatea de Geografie a Universității din Cernăuți, până în 1940 a funcționat o școală de cantori bisericești, un atelier de lumânări, tipografia arhiepiscopală, iar în perioada interbelică și muzeul eparhial. Placajul de sticlă care ascundea fresca se afla de asupra ușii de intrare în clădire, pe partea interioară.

Fresca e cunoscută cercetătorilor după o fotografie de epocă. Muzeografi și istorici bucovineni i-au dat și câteva interpretări. Comparând imaginile din ea și portretele cunoscute până acum ale fețelor bisericești și ale artiștilor plastici care au lucrat la pictarea interioarelor Reședinței Mitropolitane, am stabilit identitatea celor zugrăviți de maestrul Maximovici.

Figura centrală, care apare în prim plan, este cea a Mitropolitului Silvestru Morariu-Andrievici, protector al artelor frumoase.

În stânga, cu spatele la mitropolit, e șeful catedrei de muzică de la Facultatea de Teologie din Cernăuți, preotul Isidor Vorobchievici, reprezentând muzica religioasă, cu doi studenți alături de el.

Puțin mai la stânga, cu revista „Candela” în mână, e Dimitrie Bucevschi, directorul tipografiei arhiepiscopale, reprezentantul artei grafice. Tipografia fiind chiar în cadrul acestei clădiri, prezența sa în frescă se justifică și din acest punct de vedere.

În dreapta mitropolitului, cu barbă albă, e Carol Iobst, pictor vienez care a realizat picturile în Biserica seminarială de pe lângă Facultatea de Teologie, în Capela mitropolitană, în Catedrala cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh” din

Cernăuți, în Biserica de la Mirăuți – Suceava. Unii interpreți ai frescei l-au confundat pe pictorul Iobst, cu arhitectul Hlavka, care spre sfârșitul vieții purta o barbă albă asemănătoare cu cea a lui Carol Iobst. Dar Hlavka plecase de mai mult timp din Cernăuți, iar când a condus lucrările de construcție la Reședință era mult mai tânăr, nu avea barbă albă și, un argument în plus, nu făcea parte din echipa artiștilor promovați de Mitropolitul Silvestru.

Mai în dreapta, sculptând într-o cruce de lemn, îl găsim pe Pășlea, profesor la Școala Industrială a Lemnului din Câmpulung Moldovenesc, reprezentant al sculpturii religioase.

Puțin mai în dreapta, în spatele icoanei Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava, cu o paletă în mână, e pictorul Epaminonda Bucevschi, căruia îi aparțin picturile din catedrala din Zagreb, din biserica Sf. Nicolae de la mănăstirea Bogdana din Rădăuți, portretele împărătesei Maria Terezia, cele ale împăraților Iosif II, Leopold II, Francisc II, Ferdinand I și Francisc Iosif I, ale domnitorilor Țării Moldovei Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare – toate expuse în saloanele mitropoliei. Tot de Bucevschi au fost pictate și portretele episcopilor Dosoftei Herescul, Daniil Vlahovici, Isaia Baloșescu, ale mitropoliților Eugen Hacman, Teofil Bendelea și Teoctist Blajevici.

Ultimul din dreapta, șezând pe scaun, e însuși autorul frescei, pictorul Eugen Maximovici, cel care l-a urmat pe Bucevschi în funcția de pictor arhidiecezan (sau, cum am spune astăzi, pictor al arhiepiscopiei), lucrând la portretele în mărime naturală ale mitropoliților Silvestru Morariu-Andrievici, Arcadie Ciupercovici și Vladimir de Repta.

Fresca a fost pictată după anul 1882, are o valoare istorică și artistică inestimabilă și este unica lucrare de acest gen în Cernăuți de care nu s-au atins încă mâinile restauratorilor sau distrugătorilor¹.

Note

1. Autorul acestui articol a fost primul care, îndepărtând vopseaua veche de pe sticla ce acoperea fresca, i-a stabilit identitatea (nota redacției).
2. Fresca este reprodușă pe pagina a 4-a a copertei revistei „Mesager bucovinean”, 3-4/2020.

Clementina TIMUȘ

Mesaj de toleranță și iubire pentru semenii noștri de altă etnie

Educația multiculturală, în Bucovina și Banat

M-am născut în Banat și am copilărit într-o societate multiculturală, fiind colegă cu unguri, nemți, evrei, sârbi... Aveam vecini de altă naționalitate, cu care ne înțelegeam foarte bine, evitând glumele cu aluzii la etniile noastre. De sărbători obișnuiam să ne servim unii pe alții, să schimbăm rețete de specialități culinare. În casa noastră, care era mai mare și, parțial a fost naționalizată, au fost încartiruiți, într-o cameră, o familie de unguri, care acolo și-au sfârșit zilele. Vorbeau greu românește, dar erau oameni atât de cumsecade încât îi preferasem familiei de români repartizată în cameră de alături. Or, până la urmă, primează valoarea umană. Banatul și Bucovina au moștenit câte ceva din modelul elvețian, către care se îndreptau cele două provincii în timpul stăpânirii austriece, și mentalul nostru a păstrat acest model.

Colega mea de bancă, vecină de cartier, era evreică. A rămas cea mai apropiată prietenă cu care sunt și acum în corespondență. După ce a plecat în Israel, s-a căsătorit cu un evreu. Familia s-a mutat cu traiul în Africa de Sud, iar de acolo a plecat în Anglia. Trecând dintr-o țară în alta, au divorțat. Iar în Anglia, prietena mea evreică a cunoscut un român cu care s-a căsătorit și care, susține ea, este sufletul ei pereche. Pe nimeni altul nu am auzit vorbind atât de frumos despre limba română.

Acum un an, la cinematecă, în cadrul unui ciclu despre holocaust, am văzut un film tulburător despre o pianistă, Irma Miko. În sală se afla fiul protagonistei, care înțelegea românește și care o însoțise în România pe

maică-sa, sosită să-și revadă, după 60 de ani de la plecarea din țară, locurile natale. Irma vorbea perfect românește. Cu un an în urmă, fusese cu fiul la Cernăuți, să-i arate unde a copilărit. Imposibil să spun cu câtă emoție am privit acel film. Fiind vorbitoare de germană ca mai toți evreii din Bucovina, Irma se dăduse drept nemțoaică, în Franța, în anii războiului, pentru a-i determina pe soldații naziști, pe care-i cunoștea în diverse împrejurări, să treacă de partea Rezistenței. După război, s-a căsătorit cu un evreu din Arad. Și ei vorbeau acasă românește. De la ei și fiul lor, care nu a locuit niciodată în România, a deprins limba română.

Holocaust. Destine la răscruce

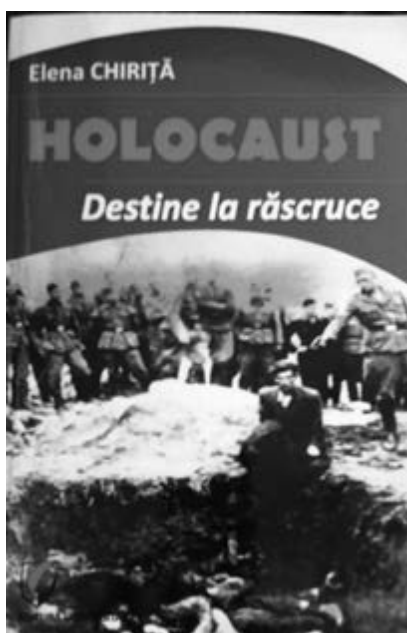
Am citit cartea de interviuri *Destine evreiești la Timișoara* și am fost atât de mândră aflând că din Timișoara nu s-au trimis evrei în lagărele de exterminare naziste. Câtă cruzime a putut să existe în acele lagăre ale morții! O altă carte despre destine evreiești a apărut recent la Cernăuți, sub îngrijirea a doi cernăuțeni – un român, Dragoș Olaru, și un rus, Serghei Voronțov. Cartea este despre un primar român care a salvat de la moarte mii de evrei cernăuțeni. Ea se intitulează *Traian Popovici. Spovedania. Biografie. Mărturie* și este bilingvă, ucraineano-română. În toamna anului 1941, perioadă de grea cumpănă pentru evreimea cernăuțeană, primarul Cernăuțiului, educat la vechea școală bucovineană a toleranței și respectului pentru Celălalt, indiferent de naționalitate și confesiune, a pus omenia, cum foarte bine observă Serghei Voronțov într-un interviu acordat săptămânalului cernăuțean

Libertatea cuvântului, mai presus de politică.

La aceste două cărți se mai adaugă și volumul *Holocaust. Destine la răscruce*, editată de publicista, diplomata și cercetătoarea Elena Chiriță din Curtea de Argeș. Autoarea antamează un viu dialog cu Klara Ostfeld, o evreică escortată, la vârsta de 10 ani, în lagărul de la Moghilev-Podolski. La sfârșitul războiului, ea se căsătorește cu un supraviețuitor al acestui lagăr. Soții se refugiază la București, de unde emigrează în Israel, iar de acolo pleacă în Venezuela. Cât de complexă este biografia acestei femei, și cât de vii sunt amintirile ei despre orașul copilăriei, Cernăuți! Și ea, după o absență îndelungată, vine la Cernăuți pentru a-și revedea casa părintească și pentru a le arăta copiilor locurile natale. Klara Ostfeld a mai scris două cărți: *Lumini și umbre în viața mea*, tradusă din limba spaniolă și lansată în 1992 în România, cu participarea autoarei, și *Femeia din oglindă*. Experiența dură, la limita dintre viață și moarte, nu s-a șters din memoria celor doi soți supraviețuitori ai coșmarului nazist. Elena Chiriță a găsit în arhive și a reprodus în carte documente care adeveresc cele narate de Klara Ostfeld.

Nu vrajba, ci armonia oferă lumii o șansă sigură de existență

De curând am petrecut două săptămâni la Berlin. E pentru a noua oară când vin în capitala Germaniei, dar abia acum am apucat să văd urmele faimosului zid care vreme îndelungată a împărțit în două o națiune și chiar un continent. Comunismul, ca și nazismul, a fost o mare pacoste pentru oameni, dar și pentru popoare. Bătrâna Europă a răsuflat ușurată după căderea Zidului Berlinului, care, de fapt, nu a fost decât o continuare a zidurilor Kremlinului, de unde clica bolșevică a terorizat lumea timp de aproape un secol. Sechelele acestei terori se simt și astăzi în

mentalul colectiv din fostele republici sovietice, desprinse din brațele imperiului bolșevic. În unele din ele, șovinismul rus de altă dată, care le-a șubrezit atât de mult integritatea și identitatea, a fost înlocuit cu un naționalism autohton cu puseuri națiocrate îndreptate împotriva minorităților, ceea ce neliniștește opinia publică din țările vecine, membre ale Uniunii Europene. Aceste tendințe ar trebui să fie vestite cât mai curând, nicidecum încurajate din motive geopolitice. Să ne aducem aminte cât de mult le-a costat pe statele civilizate concesiile

făcute în preajma primului război mondial. Odată dat jos Zidul Berlinului, normele democratice în Europa estică trebuie respectate cu strictețe. Altfel, pericolul deraierii către cine știe ce conflicte neprevăzute este mare.

Vizitând Berlinul, am fost și la muzeul zidului, am fotografiat imagini ale dramelor familiilor despărțite de rudele lor prin acel zid. Desigur, nimic nu se poate repara, dar este bine să se știe prin câte au trecut semenii noștri. Am admirat mulțimea de muzee, galerii de artă, m-au încântat concertele din biserici, viața muzicală convingându-mă a câta oară că arta este un foarte bun remediu pentru suferințele sufletului; am apreciat eforturile germanilor de a organiza orchestre pentru copii de toate vârstele, pentru ca muzica să nu îngăduie ca alte stări să-și facă loc în sufletele curate ale tinerelor vlăstare, ca generația tânără, care se formează astăzi, să nu repete greșelile trecutului și nici să nu cunoască dramele cauzate de aceste greșeli. Cred că la fel gândesc și alți cetățeni al Europei, oameni de rând sau personalități din lumea științei sau a culturii, ca Daniel Barenboim, pianist și dirijor, fondator al Academiei Barenboim, care înțelege să promoveze tinerele talente ca pe un dar adus mult pătimitei metropole, transformate, prin noul mod european de gândire, într-un oraș al ofertei spirituale.

Manuela NICOLAE-POSESCU

Familia Vorobchievici – mari cărturari bucovineni

Am să încep povestea neamului Vorobchievici prin a-l evoca pe regretatul profesor de Istorie Traian Larionescu (1905-1979), membru al Comisiei de Heraldică și Genealogie a Institutului de Istorie al Academiei Române, eminent genealog și heraldist, membru activ al *Societății Genealogice Adler* din Viena, Membru corespondent al *Academiei internaționale de heraldică* de la Geneva, membru al Institutelor de Istorie din Varșovia și Liège și al publicației *Armorial Français* din Paris, apreciat internațional pentru comunicările susținute la congresele internaționale de la Viena (1970), Liège (1972) și Madrid (1978), autor a numeroase lucrări istorice și al albumelor heraldice *Armorialul Moldovei de sus* (1976), cercetător științific ce și-a dedicat întreaga viață studiului Istoriei și al comunității vieții poporului român pe pământul patriei noastre. Traian Larionescu și-a consacrat, cu imensă dăruire și pasiune, ultimii ani de viață întocmirii arborelui genealogic pe 10 generații al familiei Vorobchievici, cu atât mai mult că bunica sa era o Vorobchievici.

În jurul anului 1740 a coborât din Lituania și s-a stabilit în nordul Bucovinei un anume **Sluski (Skulski) Mlaca de Orobco**, înrudit prin alianță cu familia Jagello. Se spune că o iubire tainică și nepermisă l-a obligat să-și părăsească țara pentru totdeauna. Cercetările l-au condus pe profesorul Larionescu până la Vladislav al II-lea Jagello, regele Poloniei și Ștefan cel Mare, din arhivă în arhivă, la biserici și mănăstiri, pe urmele documentelor uitate de vreme. În scrisoarea trimisă bunicului

meu Octav Vorobchievici, trimisă în anii 70, care însoțea spectaculosul arbore genealogic, Traian Larionescu preciza: “...*Ceea ce mai știu despre trecutul familiei Vorobchievici, deci despre partea istorică veche – e că descinde și ea la fel ca și familia Dașchievici (de a cărei descendență am vorbit și în comunicarea mea de la Liège) în linie directă din marea dinastie a Jagelonilor și anume din principele de Kiev Olelko (socrul lui Ștefan cel Mare), care era fiul prințului de Kiev Vladimir, fiu la rândul său al marelui duce al Lituaniei Olgerd (pe timpul când Lituania era cel mai mare și puternic imperiu din Europa). Vladimir, fiul lui Olgerd fiind totodată frate cu marele rege al poloniei Vladislav Jagello și cu Korybut, bunicul lui Dasko, străbunul direct al fam. Dașchievici. (...) În ceea ce privește stema familiei dvs., ea are pe scut pe Sf. Gheorghe, călare pe un cal alb, ucigând cu lancea balaurul*”.

Primele generații după Orobco de Mlaca au fost formate în special din fețe bisericești. Din 78 de membri atestați ai generațiilor 9...5, 40 au fost sigur preoți, monahi (sau fice căsătorite cu preoți) din Bucovina, aparținând de Mitropolia Bucovinei și Dalmației (la Luca pe Nistru și Vrînceni pentru cei doi fii ai lui Sluski, Pîrtești de Jos, Sadagura, Sucevița, Cozmeni, Clivești și Vasileu pentru toți cei 6 nepoți, Drăgoiești, Leutești, Borăuți, Jucica, Siret și altele din cele deja amintite, pentru o parte din strănepoți etc.). Ei și-au modificat și sărbizat numele, conform obiceiului vremii, trecând prin variante ca: WOROJKO sau OROBKIEWICZ, WOROBKIEWICZ, VOROBCHIEVICIU și,

în fine, VOROBCHIEVICI pentru strănepoți
și generațiile recente.

Prestigioasa Enciclopedie *Cugetarea* – Lucian Predescu 1940 – citează 5 membri ai marii familii, pe un spațiu larg: EUGENIU (1863-1908), IPOLIT – zis și IPOLIT RĂDĂUȚEANUL (1849-1939), ISIDOR (SIDIR) (1836-1903), NESTOR (1838-1902) și în fine, bunicul meu OCTAV (1896-1987).

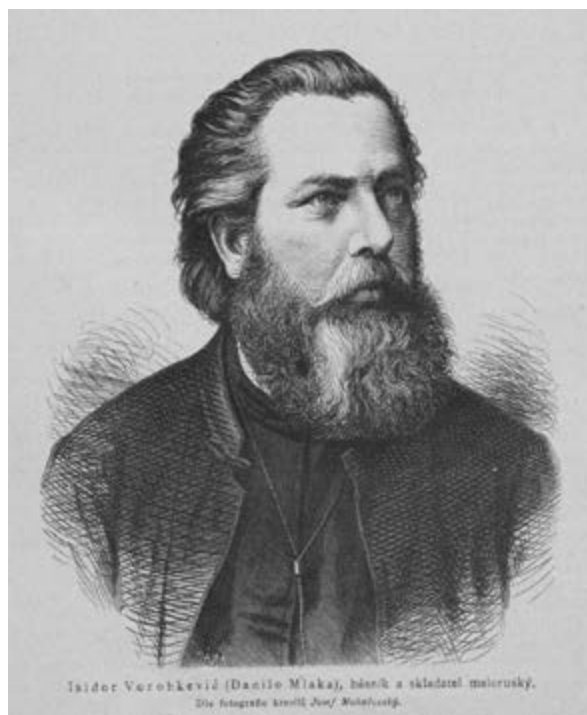
Marile biblioteci din București păstrează multe din lucrările acestor cărturari, precum și ale lui IACOB Vorobchievici (1815-1857), strănepot al lui Sluski Mlaca de Orobo, licențiat în teologie la Viena, profesor de religie. Poate în Cernăuți mai există încă strada cu numele “Vorobchievici”, dacă furtunile istoriei nu l-au șters cumva. De asemenea, oameni de suflet îngrijesc cu respect mormintele preoților Bucovinei.

Din păcate, așa cum este în firea lucrurilor, prin ficele născute și căsătorite, numele Vorobchievici este pe cale să se stingă.

Câteva cuvinte despre cei mai importanți membri ai familiei:

ISIDOR (SIDIR) VOROBCHIEVICI
s-a născut la 18 mai 1836 în Cernăuți. La 7 noiembrie 1839 moare mama sa, **Elisaveta** (fica protopopului Grigore Corlățan din comuna Pojorîta, județul Câmpulung-Moldovenesc) iar la 12 iunie 1845 moare în Cernăuți și tatăl său, preotul **Ioan Vorobchievici** (fiu de preot, n. 22 iunie 1811 în Cozmeni; în 1832 - absolvent al Institutului Teologic de pe lângă Episcopia de Rădăuți, cu sediul în Cernăuți, cu calificativul *eminent*. La Viena studiază Teologia și Filosofia la universitate. După 2 ani se înapoiază la Cernăuți, unde va fi numit profesor la Institutul Teologic și la Secția de Filosofie de pe lângă Gimnaziul Superior din Cernăuți).

Rămași astfel orfani de ambii părinți, Isidor și cei doi frați vor fi crescuți de bunicul lor, preotul **Mihail Vorobchievici** [fost **Mihail Orobco de Mlaca** (Cozmeni 1780 – 25.I.1851), preot în Cozmeni, Exarh Consiliu Consistorial] și de bunica **Paraschiva** (fica

Isidor Vorobchievici

Protopopului Vasile, Cavaler de Ivanovici). Aceasta era o femeie cultă pentru acele vremuri și posedea o aleasă cultură muzicală. Ea a fost cea care s-a ocupat cel mai mult de creșterea și educarea nepoților rămași prematur fără părinți. Observând un talent deosebit muzical la Isidor, a căutat să-i dea îndrumările și pregătirea muzicală încă din fragedă copilărie. Isidor cânta bine la vioară încă de la 5 ani.

Mai departe, Isidor Vorobchievici urmează școala trivială din Cozmeni și, la începutul anului școlar 1847-48 se înscrie în clasa I-a la Gimnaziul Superior din Cernăuți. L-a avut acolo ca profesor de limba română pe Aron Pumnul, iar la muzică pe Iosif Zwoniczek. În clasele superioare, Isidor instruia și dirija corul gimnaziului al cărui elev era și cânta și el în acest cor la serbările școlare și în catedrala din Cernăuți. La finele anului școlar 1856-57 trece examenul de maturitate, iar la 1 octombrie 1857 se înscrie ca student la Institutul Teologic din Cernăuți.

Teologul Isidor Vorobchievici se interesează aici mult de muzică și mai ales de cântarea corală bisericească. În acea vreme profesor de muzică era Ștefan Nosievici – tot român, autor al compozițiilor corale *Tătarul*,

Cântecul Mărgăritei, Dulce Bucovină, Drum bun, Sub o culme de cetate, toate compuse pentru coruri bărbătești. Ștefan Nosievici a fost numit profesor la Gimnaziul nou înființat la Suceava, iar în locul lui, la Institutul Teologic din Cernăuți a fost numit ca profesor de muzică A. Kanaleașek, apoi Franz Panek și G. Prohaska, care însă nu vorbeau românește și nici nu cunoșteau cântarea bisericească ortodoxă. La acest institut se cânta muzică pentru coruri bisericești tradiționale, moștenite din an în an și nepuse pe note. Isidor va compune aici muzică pentru coruri bisericești, pe note muzicale, instruind pe colegii săi de institut, va cânta și va dirija corul teologilor din catedrala din Cernăuți, cu care a dat o serie de reprezentații cu ocazia unor solemnități, ca de exemplu la întâmpinarea episcopului Bucovinei.

La sfârșitul anului școlar 1859-60, Isidor Vorobchievici va absolvi institutul cu calificativul *eminent* la toate obiectele. La 4 iunie 1861 se căsătorește, în Biserica parohială din Câmpulung Moldovenesc cu Leontina (27.II.1843-13.IV.1914), fiica directorului școlar Grigore Bendeveschi și a soției acestuia Ludovica, născută Neumayer, din Rădăuți. În iulie 1861 Isidor este hirotonisit preot de episcopul Eugen Hacman, iar la 18 oct. 1861 a fost numit Administrator parohial la Davideni – Storojineț, unde rămâne până la finele lui 1865. La 30 decembrie 1865 a fost numit paroh la Rușii Moldoviței-Cîmpulungul Moldovenesc, unde rămâne până în septembrie 1867.

Soții Isidor și Leontina vor avea 3 copii. Conform datelor foarte sumare din arborele genealogic al lui Traian Larionescu, inscripționărilor certe ale monumentului familiei din Cimitirul central din Cernăuți și cercetărilor făcute în anii 30 ai secolului trecut de învățătorul Ion Vicoveanu (decedat 1972), din Vicovul de Jos, printr-un document trimis lui Octav Vorobchievici în anul 1937, rezultă că acești 3 copii sunt: 1. **Constantin (?) Eugeniu** [(călugărit frațian în 1887 cu numele **Emanuel**), 17.VII.1863-1908, Preot militar

la Lemberg, frațian, vezi mai jos **EUGEN VOROBCHIEVICI**]; 2. **Victoria** [(5.V.1865-21.V.1915), femeie de o cultură deosebită și o educație muzicală substanțială, căsătorită cu dr. Eugen Simiginovici (1.I.1859-5.IV.1931), director la Comitetul țării din Cernăuți] și 3. **Alexandru** [(27.XII.1872-6.IV.1898) care a absolvit Facultatea de Drept din Cernăuți. A fost numit concipient-practicant, așa cum se obișnuia atunci ca primă fază a ierarhiei juridiciale de orice natură, la Guvernământul Bucovinei, din Cernăuți. Îmbolnăvindându-se de TBC, pleacă la Arco, lângă Lago di Garda, din Tirolul Austriac, unde a și murit].

Pe lângă activitățile zilnice, Isidor Vorobchievici se ocupă de studiul muzicii, compunând pentru coruri bisericești și lumești, pe texte luate din *Lepturarele* lui Aron Pumnul, *Poezii* de Grigore Teutul, Iași, 1862 și Volumul de cântece *Dorul*, București, 1865. Pe la începutul lui noiembrie 1867, ia concediu și pleacă la Viena, pe cheltuiala fondului bisericesc ortodox al Bucovinei, spre a se perfecționa la Conservatorul de Muzică. Acel conservator avea pe atunci un statut-regulament potrivit căruia se primeau elevi numai până la vârsta de 30 de ani. Isidor Vorobchievici depășise acea vârstă cu 1 an, 5 luni și 12 zile, așa că nu a fost acceptat ca elev cu frecvență. El rămâne totuși la Viena și face în particular studii cu renumitul profesor de armonie muzicală și de muzică bisericească Francisc Krenn (1816-1897) de la Conservator. Acesta va fi citat în toate lucrările de teorie muzicală publicate de Isidor Vorobchievici.

În Biblioteca Conservatorului de Muzică din Viena, Isidor Vorobchievici va consulta cele mai de seamă tratate de teorie muzicală și muzică bisericească. Isidor vizitează adesea Muzeul conservatorului, unde studiază diferitele instrumente muzicale ale popoarelor din întreaga lume și din diferite epoci istorice. La finele anului 1868 trece examenul cu succes, obținând nota *foarte bine* la Conservatorul vienez, care l-a admis la examen ca *student extra-cursist*, după care revine la Cernăuți și la

începutul anului 1869 este numit profesor de muzică și cântare corală la Institutul Teologic, Școala Normală de învățători și învățătoare, Școala superioară reală, Gimnaziul Superior și Școala Cantorală, toate din Cernăuți, unde a desfășurat o activitate extrem de rodnică până în 1899.

La Institutul Teologic din Cernăuți i-a fost student și Ciprian Porumbescu în anii 1873-77. Paul Leu, în volumul *Ciprian Porumbescu* (Ed. Muzicală 1978), precizează: *În toamna lui 1873, Iraclia Porumbescu își ducea copiii la studii în Cernăuți. (...) iar pe Ciprian îl înscrie în primul an de studii la Seminarul Teologic. Pentru fiii oamenilor din popor, în acea vreme singura cale de a se ridica prin cultură era teologia (...). Ciprian a studiat muzica bisericească și, datorită profesorului Isidor Vorobchievici, atenția i-a fost canalizată spre aspectul polifonic ce se opunea exagerărilor stilului homofon al muzicii bizantine, iar "Manualul de armonie muzicală" (1869) al acestuia i-a fost carte de căpătâi. (...) Pedagogul și muzicologul Isidor Vorobchievici, într-un Certificat de absolvire aflat la Muzeul Conservatorului din Cluj, conchidea că tânărul artist Ciprian Porumbescu "posedă un talent muzical evident, care, printr-un studiu continuu pe terenul științei muzicale și printr-o adevărată aprofundare a ființei și a scopului acestei arte sublime, ne îndreptățește la cele mai frumoase nădejdi".*

Isidor Vorobchievici a publicat o serie importantă de manuale de muzică pentru uzul școlilor, din care cel mai spectaculos și care i-a adus o faimă incontestabilă rămâne *Manual de armonie muzicală*, Cernăuți, 1869, primul manual de armonie muzicală în limba română, volum pe care l-am admirat

și l-am strâns pe inimă la Secția Muzicală a Bibliotecii Academiei Române, cândva în anii 80. Alături îi stau *Cântările corale ale Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur*, 1869 (ed. a II-a, 1880); *Colecțiune de cântece pentru școlile populare*, Viena, 1870 și 1889; *Cântări liturgice corale pentru școlile populare*, Viena, 1870 și 1880; *Kurze allgemeine Musiklehre für Schule und Haus*, Viena, 1871 (ed. a II-a, 1876); *Armonia. Colecțiune de coruri*, Viena, 1886; *Cântări liturgice pentru cor bărbătesc*, Cernăuți, 1887; *Cântări liturgice pentru cor mixt*, Cernăuți, 1890; *Cântări liturgice pentru două voci egale*, Cernăuți, 1896 (în colaborare cu Eusebiu Mandicevski) etc.

Se cunosc de la Isidor Vorobchievici peste 240 de piese muzicale (cântări liturgice, coruri lumești, coruri religioase etc.), între altele și muzica unor versuri de M. Eminescu (*Ce te legeni codrule?* sau *De ce nu-mi vii?*) și V. Alecsandri (*Arcașul*, *Doină*, *doiniță* etc.). Activitatea de compozitor a profesorului Isidor Vorobchievici este excepțional de fecundă și tehnică, încât, pe drept cuvânt, el poate fi numit *părintele muzicii din Bucovina*. Profesorul Ion Vicoveanu a colectat, din compozițiile sale, un număr de 240 de piese muzicale, predate Muzeului Municipal din Suceava.

Cripta fam. Vorobchievici, Cimitirul central Cernăuți

I. Vorobchievici a scris și proză, versuri, teatru în limba ucraineană, sub pseudonimul Danilo Mlaca, a fost redactor al revistei „Candela” (1882-1900) pentru studiile în ruteană.

După o activitate de peste 39 de ani, Isidor Vorobchievici, îmbolnăvindu-se de ochi, se pensionează la sfârșitul anului școlar 1899-1900. Moare la 18 septembrie 1903, în locuința sa din Cernăuți, str. 11 Noiembrie nr.36, fiind înhumat în cripta familiei Vorobchievici din Cimitirul Central din Cernăuți. La înmormântarea sa, serviciul divin a fost oficiat de un sobor de preoți în frunte cu însuși Mitropolitul Vladimir Repta. Bustul său, minunat realizat, privește din parcul alăturat splendida clădire a Universității din Cernăuți. Precum menționam, mormântul său este excepțional întreținut în Cimitirul central din Cernăuți. Numele îi este cinstit deopotrivă de românii și ucrainenii din Bucovina.

EUGENIU VOROBCHIEVICI (născut la 17.VII.1863 la Dăvideni sau Cernăuți, decedat la Ispas-Vijnița în 1908), despre care am amintit puțin în rândurile de mai sus, este preot, călugăr, scriitor român, fiul lui Isidor Vorobchievici. A absolvit școala primară și liceul (*Obergymnasium* – Gimnaziul Superior) și Facultatea de Teologie din Cernăuți. A continuat studiile la Facultatea de filosofie din Lemberg, Polonia. A fost paroh la Biserica ortodoxă din Lwow-Lemberg, Galiția. Probabil a fost căsătorit și ulterior văduv. În 1887 s-a călugărit sub numele de EMANUIL, iar în 1897 a fost distins ca singel. În 1899 se mută la Cernăuți ca profesor de religie la școlile secundare pentru pedagogia i.r. (învățătură religioasă) A fost paroh la Ispas-Vijnița, unde a murit și a fost înhumat. Lucrări în limba română, germană, rusă și polonă (*Der geographisch statistischen Ferhelaltnisse der Bukovina*, Lemberg 1893 ; *O scurtă privire statistică istorică asupra arhidiecezei Bucovinei* – rusește și românește, Cernăuți, 1893; *Die orientadische Kirche in Lemberg*, 1896; *Psaltihiea*, rusește, Viena, 1896).

NESTOR VOROBCHIEVICI (29 oct. 1838 Ciocănești, Bucovina – Cuciur(ul) Mare, Bucovina, 1902), scriitor, preot paroh de la 1874 în Brodoc pe Nistru și

Nestor Vorobchievici

apoi localitatea Cuciur(ul) Mare, Protopop al Județului Cernăuți. Este bunicul lui Octav Vorobchievici. Căsătorit cu Cristina Dimitrievici au avut doi fii, **Constantin** (1866-1908, tatăl lui Octav Vorobchievici, profesor de limba franceză, citat mai jos) și **Ioan** (1872-1919, preot în Siret, căsătorit cu Valeria Băleanu, pe care îi voi aminti mai departe). **Nestor** Vorobchievici a fost corespondent, între 1860-1880, la ziarele *Concordia* din Budapesta, *Albina* și *Amicul poporului*. A publicat *Cuvinte funebre*, Iași 1880, *Schițe istorice*, Cernăuți 1900 etc. Cu ajutorul profesorului de limba română Nicolai Costăș din Cernăuți, care mi-a fost ghid în septembrie 2015 prin minunata Universitate din Cernăuți, am găsit monumentul funerar al străbunului Nestor în curtea bisericii din Tisoveț, sat care la 1900 ținea de Cuciur(ul) Mare. Este singurul mormânt din curtea minunatului locaș, excepțional întreținut.

Iată ce povestește bunicul meu Octav Vorobchievici despre bunicii lui:

Mormântul lui Nestor Vorobchievici din curtea Bisericii din Tisoveț, regiunea Cernăuți

“Nestor Vorobchievici s-a stins în comuna Cuciurul Mare la începutul veacului. Era protopopul județului. Mama mi l-a descris ca pe un bărbat luminat, cu studii universitare de teologie, îndrăgît de condei și fierbinte român. Eu îmi amintesc de chipul său, cu o barbă bogată, rotundă, precum și de slujbele sale religioase. Mai mult, fiind odată grav bolnav, dânsul și-a pus patrafirul și mi-a citit dintr-o carte de rugăciuni. Era deci convins de efectul rugăciunilor și nu se mărginea să fie legat numai de ritualul rentabil. Mama, care m-a lăsat trei ani „la bunicii din Cuciur”, mi-a spus că îl necăjeam adesea, când scria. Nu-mi amintesc de nici un gest de severitate menit să mă aducă la

cumințenie. Trăia în belșug, primea oaspeți din împrejurimi, iar trupul său voluminos dovedea că-i plăceau mesele abundente. Om de mare omenie.

Bunica CRISTINA, după moartea bunicului, s-a mutat la Cernăuți ca să fie alături de Manole Grețchi (nepotul din flori din partea fiului Constantin), îndelungul anilor școlarității acestuia, cumpărându-i o frumoasă locuință pe strada Vorobchievici nr. 6. Vorbea de tinerețea ei cu aprindere. (...) În timpul războiului nostru din '16-'18, de un patriotism arzător, nu admitea îndoieli asupra victoriei românilor. (...) Ca și bunicul și tata, vorbea limba germană, ruteană, idiș și, într-o măsură leșească.

Și, tot Octav Vorobchievici îl descrie pe preotul Ioan (1872-1919), fiul lui Nestor Vorobchievici și Cristinei, astfel :

“Ioan Vorobchievici, fratele tatei, în ultimul timp (respectiv călare pe întâiul război mondial), uriaș ca statură, impozant, părea un ofițer de ulani îmbrăcat cu reverendă ce părea frac. Material, croială, dunga albă a gulerului, manșetele, butonii, totul sclipea pe dânsul. Măinile aveau cele mai îngrijite unghii văzute cândva la un bărbat. Barba scurtă, pătrată și mustățile, totdeauna aranjate ca pentru fotograf. Părul ondulat ca și al tatei, ori al fratelui meu. Când venea în țară, popii se uitau după acest preot nemaipomenit, care îi saluta fără să-i cunoască, avea pălărie în loc de potcap, nu duhnea a sudoare și purta părul tuns scurt în jurul ceței, iar nu codiță strecurată pe după guler. Totdeauna vizita editurile din București, căutând cărți pentru bibliotecile de peste Molna. (...) A murit în târgul Siret, cu plămânii distruși după ce s-a înapoiat din fuga în Rusia, cu umbra ștreangului jandarmeriei austriece pe după gât. A văzut astfel Bucovina revenită țării”.

IOAN (IPOLIT) VOROBCHIEVICI
– zis și **IPOLIT RĂDĂUȚEANUL**
(Drăgoiești-Suceava 24.V.1849 - Cernăuți 5.VIII.1939), preot și monah, cea mai

Ipolit Vorobchievici

importantă figură ecleziastică a familiei. A absolvit liceul la Suceava. După lo terminarea studiilor teologice la Cernăuți, a fost numit prefect seminarial în 1873. Între 1874-78 a urmat și absolvit facultatea de filosofie la Viena. Căsătorit în 1878 cu Maria, fiica preotului Olimpie Chiseliță din Berhomet pe Prut. Vor avea o fiică, **Filomela** (căsătorită cu Gh. Mihuță, preot în Suceava; vor avea 6 copii). Preot din 1878, catehet și cooperador la Rădăuți, apoi, din 1894 paroh la Dorna Cândrenilor. În 1904 devine exarh. Intrând în clerul monahal la mulți ani după moartea soției, în 1905, devine protosinghel și egumen al Mănăstirii Dragomirna; în 1910 devine arhimandrit-stavrofor, în august 1918 arhimandrit-consistorial-mitrofor și administrator al arhidiecezei, iar la 1/14 sept. 1919, episcop de Rădăuți. În 1932 a fost proclamat Doctor Honoris Causa al Facultății de Teologie din Cernăuți. A condus Arhidieceza Bucovinei atât în timpul bolii mitropolitului Vladimir Repta, cât și în timpul bolii mitropolitului Nectarie, precum și după moartea acestuia, până la alegerea noului mitropolit. Moare la 5 august 1939

la Cernăuți. Nu știm exact unde se află mormântul lui. La Dragomirna, nu.

Din lucrările sale - *Sfânta Mănăstire Dragomirna* (1908); *Normele monastice pentru Dieceza Bucovinei* (1911); *Normele canonice sau canoanele Bisericii Ortodoxe pentru monahism* (1912) ș.a.

OCTAV VOROBCHIEVICI (Bârlad 19.IV.1896 - Roșiorii de Vede 7.IV.1987), ofițer, scriitor și diplomat – bunicul meu dinspre mamă - a venit pe lume la 19 aprilie 1896, la Bârlad, pentru ca, așa cum ar spune

Octav Vorobchievici

marele poet și cărturar, prietenul și ministrul său plenipotențiar la Lisabona, Lucian Blaga, să *întrerupă o clipă eternitatea*.

Pornind de la **Sluski Mlaca de Orobcu**, descendenții în linie directă sunt următorii:

TIMOFEI Orobcu. Pe la 1785, cei doi frați, ambii studenți în teologie, fiii lui Sluski Mlaca de Orobcu și anume **Timofei** (Timoftei ?) și **Anton** au trecut Nistrul pe la vadul Ostrog-

Schit, așezându-se – primul în comuna Luca, de pe malul Nistrului, din nordul Bucovinei, devenită ulterior provincie austriacă cu urmași în Pîrteștii de Jos, după sursa Traian Vorobchievici, iar al doilea frate, **Anton**, în comuna Verenceanca, fostă Vrânceni, ajunsă în sec.XX în URSS. Preotul **Timofei Orobko** a trăit în noua sa patrie până în anul 1798, când a decedat, lăsând în urma sa 5 fii, toți preoți.

TEODOR (cca 1776 - 4 iulie 1828, la 52 ani), fiul lui Timofei, preot în Pîrteștii de Jos între 1802-1828, unde a început să țină evidența scriptică a enoriașilor în Registrul bisericii; căsătorit cu Maria. Au avut 7 copii, dintre care 3 fice.

CONSTANTIN (7 feb. 1810 – 1 iulie 1856, tifos), fiul lui Teodor, preot; studii la Cernăuți. Paroh la Drăgoiești, lângă Gura Humorului. Mormânt lângă altarul bisericii din Drăgoiești. Un splendid tablou pictat în ulei, aflat la München în care vedem un bărbat frumos, voinic, brunet, cu barbă tăiată scurt, elegant. Căsătorit la 21 iulie 1836 în Comuna Vama, cu Maria (Marioara) Hurjui (1812-25 dec.1881). Cuplul a avut 10 copii...

NESTOR (1838-1902), fiul lui Constantin. Preot, protopop, bunicul lui Octav, citat mai sus.

CONSTANTIN (1866 - Ploiești 1908), fiul lui Nestor, după ce și-a luat doctoratul în litere și filosofie la Cernăuți, a venit la Bârlad ca profesor de liceu, căci inima îi bătea de mai multă vreme pentru o copilă blondă, înăltuță, cu ochi verzi, **Aristeea Manoliu**, care i-a devenit soție. Așa se face că fiul lor **Octav** a venit pe lume la Bârlad. Puțin mai târziu, modest, profesorul Constantin Vorobchievici s-a mutat la liceul din Ploiești, deși Ministerul Instrucțiunii Publice insistase în a-i oferi o catedră în capitală. Iată cuvintele lui Octav despre tatăl său: “...tata, doctor în litere și filosofie, a păstrat până la urmă ceva din gustul de viață al studențimii, un ochi atent pentru femeile frumoase și o poftă sănătoasă de mâncare. Să nu uit berea! Îndrăgostit de mama, o remarcabilă frumusețe blondă

cu ochii verzi, n-a realizat o căsnicie prea fericită. Înalt, șaten, aproape brun, era un bărbat “fain” - cum se spunea prin Bucovina – dar s-a cam îngrășat de timpuriu. Ca profesor își mărturisea nedumerirea, în clase, că elevii chipeși se dovedeau scăzuți la minte. Îi plăcea să ne arate tuturor, prezentându-ne: “Brazii mei!”. Când am împlinit 9 ani a luat aminte că aveam talent la desen și colorat și s-a ocupat să-mi dezvolt darul. Curând a observat că aveam și voce. Îi plăcea să mă asculte cântând. M-a dat în grija unui profesor de muzică, dar și a unuia de desen. Cineva i-a spus că dovedesc înclinații literare. A râs, cu voioșia care făcea să-i sară ochelarii de pe nas: - O să ajung să mă sfiesc de propriu-mi fecior! Hai, bradule! Tu știi, cumva, cam ce e literatura? Nu știi? Nici eu și parcă e mai bine așa!

Citea mult, cu desebire în limba germană. Mama, care îi ura pe nemți, nu l-a lăsat să ne învețe limba lui Schiller. Modest, când i s-a oferit catedră la București, s-a speriat. A ales Ploieștiul, “faubourg al capitalei”. Împins de mama, care cheltuia mult pe lux, servitori, călătorii, a intrat în politică chiar în anul morții. Sfârșitul l-a găsit ajutor de primar al Ploieștiului. (...)“

Copilul **Octav Vorobchievici** și-a petrecut primii ani din viață în casa preotului Nestor, bunicul de la Cuciur(ul) Mare, iar peisajul coplesitor prin frumusețe și măreție al Bucovinei nu a putut întrece niciodată tot ce a văzut în peregrinările lui în toate zările lumii. Dar să-l lăsăm să povestească singur:

“Care alte încercări, care alte școli, ar fi putut ciopli în mine – dintr-un început – lespezi mai temeinice? Și totuși lipsea una. Avea să mi-o dea tata – bucovineanul – alături de bârlădeanca lui când – la Ploiești – după ce urcasem anii copilăriei, mă apropiam de treptele înflorite ale adolescenței. Împlinisem douăsprezece primăveri. Într-o duminică însorită de august – anul 1908 – tata, mama, eu și fratele meu mai mic Victor, am plecat la Brașov cu mașina. În preajma gării Predeal, lângă frontieră, tata ne-a luat de umeri

și – urmați de mama – ne-a îndepărtat de urechile indiscrete. După ce a făcut gestul semănătorului peste înaltele cuprinsuri, ne-a spus:

- Brazilor, ce vedeți voi e începutul Ardealului. Iar când zic Ardeal zic toate pământurile locuite de români și când zic pământurile locuite de români, vă poruncesc, copii, când veți fi mari, să trăiți, să munciți, să muriți pentru ca pietrele de hotar să ajungă acolo unde se cuvine să fie, pretutindeni!

Tata, peste câteva luni, a murit. A fost cuvântul lui, a fost porunca pe care ne-a lăsat-o mie și fratelui meu ca s-o împlinesc în cursul vieții. Și, într-un fel, am împlinit-o.(...)

Mama, **Aristeea Manoliu**, merită remarcată prin câteva rânduri. În 1923 ea a cunoscut, la legația noastră din Paris, pe părinții reginei Suria, soția regelui Amanulah al Afganistanului. Aceștia au determinat-o să-i însoțească la curtea suveranului, pe lângă regină, pentru a o îndruma asupra manierelor și îmbrăcăminții femeilor europene. Tânăra regină – mahomedană – încă nu apăruse descoperită în public. Mama a acceptat oferta. Avea atunci 47 de ani. În 1927 avea să însoțească pe suverani și suita lor într-o impresionantă călătorie prin India – Egipt – Italia – Franța – Germania – Polonia – Rusia – Turcia. Anul următor, la înapoierea în Cabul, poporul s-a revoltat împotriva tentativelor de modernizare a vieții, inspirate de reformele lui Kamel Atatürk. Monarhul, cu familia, a fost nevoit să se exileze în Italia.

Sub titlul Caravana afghană, mama și-a scris amintirile celor 5 ani trăiți în lumea afgană. Din păcate, după moartea ei, în 1940, manuscrisul s-a pierdut. “

Aici e cazul să precizez că, spre imensa mea surpriză și bucurie, în primăvara lui 2002 am aflat de la Vladimir Vorobchievici, nepotul de frate al bunicului meu, că manuscrisul foarte bine ascuns de perchezițiile comuniste al Aristeei Manoliu Vorobchevici se afla la el. L-am primit în

ziua de 30 iunie 2002 și l-am tehnoredactat cu multă dragoste și atenție în intervalul 1 iulie 2002-14 apr. 2003. Are 150 de pagini A4 la un rând. L-am publicat în foileton în revista ploieșteană de cultură *Axioma*, în 16 numere succesive (49-64), aprilie 2004-iulie 2005. A urmat publicarea în volum, în 2006, la Editura Tipopremier Ploiești.

O paranteză despre **Ana**, născută Mălinescu, mama Aristeei, fiica lui **Vasile Mălinescu** (1817-1866), inginer hotarnic, prieten cu Nicolae Bălcescu și participant important la Revoluția de la 1848 la București și Paris. Viața ei și a strămoșilor e un adevărat roman, al unor patrioți și Oameni cu totul excepționali. În anul 2012, istoricul Marcel Catrinar, muzeograf la *Muzeul Bucovinei* din Suceava, a susținut o teză de doctorat la Iași, despre Vasile Mălinescu. Dar aceasta e o altă poveste, despre care vom vorbi poate altădată...

În 1914, când a izbucnit primul război mondial, Octav Vorobchievici împlinise 18 ani. Fără preget, deși avea înclinații artistice – literare și muzicale – a intrat în armata întregirii neamului, cu dorința de a urma cariera armelor. A fost soldat în linia întâi. În 1916 purta prima tresă de ofițer și puțin după aceea cădea rănit grav. Iată ce povestește:

“După primele zile de război am fost adus la București. Și astăzi mă văd – singur – în așa zisul salon de răniți, cu o schijă în coapsă, cu piciorul drept smuls din bază. Mama, la căpătâiul meu, ascultând pe doctorul militar:

- Copilul dumitale trebuie să-și piardă piciorul drept. Măine o să i-l amputăm.

Iar mama:

- Doctore, așteaptă să aduc un specialist! Și într-adevăr, după ce specialistul a venit a doua zi, m-a întors pe toate părțile, m-a obligat la toate suferințele fizice, a spus:

- Să mai amânăm câteva zile ...

Și operația nu a mai fost necesară. A fost partea ei de război, partea de război

a văduvei mele mame, alături de copilul care împlinea porunca tatălui său...

Mi-aduc aminte că asupra acestui fapt a intrat în așa zisul salon marele nostru Enescu. Am ascultat un Trăumerei cum nu mai auzisem niciodată, apoi un menuet. Atunci am știut că mă voi face bine. Câteva minute mai târziu a intrat pe ușă fratele tatălui meu, preot în Siret. S-a apropiat de patul meu și mi-a spus:

- Octave, duminică mă duceam la slujba bisericească. M-a uimit prezența în jurul bisericii a mulțimii de țărani în costume albe: „Părinte, la Mihăileni toată noaptea au sunat clopotele...” După terminarea slujbei am trecut hotarul, m-am agățat de trenuri, am ajuns la București, am aflat că ești în spital și iată-mă la căpătâiul tău. Trupele române au trecut prin optsprezece puncte granița. Tu ne faci o cinste neînchipuită tuturor. Când am să mă întorc înapoi am să trec pe la mormintele lor și am să trec pe lângă cei vii și am să le spun cum te-am găsit la București...

S-a lăsat în genunchi la capătul patului și el, preot, fratele tatălui meu, mi-a sărutat mâna. Este o amintire care mi-a lăsat pentru tot restul vieții nesfârșite îndatoriri“.

La 21 septembrie 1922 bunicul Octav se căsătorește cu **Lucia Pârvanovici** (7 feb. 1901-7 aprilie 1987), fiica lui **Theodor** (cofetar și proprietar în Pitești) și a **Mariei Pârvanovici**. La 1 octombrie 1923 s-a născut fiica lor, **Octavia-Ana**, mama mea, plecată dintre noi la 22 aprilie 2012, căsătorită cu filosoful **Alexandru Posescu** (Botoșani 1 mai 1903 - București 10 sept. 1990). Din păcate, după 20 de ani de căsătorie, bunicii mei s-au despărțit, dar au rămas mereu prieteni și au plecat dintre noi în aceeași zi, în 1987. Din averea lăsată de un tată grijuliu, după 1949 n-a mai rămas nimic. Bunica s-a dedicat exclusiv familiei fiicei ei. Mai vindea câte un obiect de artă rămas de la Octav Vorobchievici ca să completeze cheltuielile gospodăriei destul de strâmtorate. O generozitate ieșită din comun, o ființă minunată.

În 1928 Octav Vorobchievici absolvă Școala Superioară de Război din București, șef de promoție și este trimis, în urma unui concurs, la Paris, unde absolvă cu brio cursurile Școlii Militare Superioare. Ulterior, ca maior, funcționează în Marele stat Major al armatei române. Dar pasiunea și talentul pentru scris îl captează din ce în ce mai mult și astfel văd lumina tiparului în perioada 1931-1943 volumele: *Doi ani de garnizoană la Paris, Între Verdun și Luminișul Armistițiului, Hotar de țară, La noi în Bucovina, Polonia – vecina necunoscută de la miazănoapte, Banatul, Omul primei linii, Cantonament în Ucraina* și altele, în paralel cu fructuoase colaborări, ca redactor, la reviste literare și militare.

În 1937 este trimis observator militar al războiului generalilor din Spania, apoi atașat militar al României în Portugalia și, după un an, din nou în Spania. Din ianuarie și până în 1 septembrie 1940 este atașat militar în Germania. Întreagă această perioadă a diplomației este consemnată în manuscrisul intitulat *Hotare și măști*, structurat astfel: Vol. I - *Războiul generalilor spanioli – misiune specială la fața locului*, Vol. II - *Cu Blaga în Portugalia* și Vol. III - *Urmărirea în România a amiralului Canaris (șeful serviciului secret militar hitlerist) și predarea lui autorităților de la București*. Primele două volume au fost deja publicate la Ed. Cavaliotti.

În iunie 1940 devine cel mai tânăr colonel din armată și este ales membru corespondent al Academiei de Științe, Secția Militară. Foarte puțini din prietenii apropiați au știut acest lucru, căci din modestie nu a pomenit nimănui...

La declanșarea celui de al doilea război mondial, Octav Vorobchievici se află la datorie în fruntea unui regiment și apoi a unei brigăzi de infanterie. Trece Prutul și luptă până la încheierea păcii, în 1945, după care, fără explicații, este trecut în rezervă.

În martie 1951 este brusc arestat și anchetat în stare de arest, iar în 1953 este

condamnat de justiția stalinistă la 20 de ani de temniță grea sub acuzația absurdă de *criminal de război*, pentru lupta pe frontul de rășărit. Este amnistiat în noiembrie 1955, dar în februarie 1956 i se redeschide procesul, sub acuzația de *dușman al clasei muncitoare*. Scrisese cărți, activase în diplomatie și cunoștea limbi străine... Tribunalul militar, după o scurtă analiză, îl scoate de sub acuzație, îl achită și îl repune în toate drepturile civile și militare. La aceasta, o contribuție decisivă a avut-o fidelitatea dusă până la sacrificiu a subalternilor săi Petre Berneagă și Niculae Alexandrescu. Primul s-a prezentat la Tribunalul Suprem îndată ce a aflat de arestare, a luat contact cu procurorul anchetator și i-a explicat ce fel de șef îi fusese colonelul Vorobchievici. Și-a girat numele și libertatea, a pledat cu tot sufletul și a refuzat să plece până nu a căpătat asigurarea că întregul caz va fi cercetat cu toată seriozitatea și dreptatea. Cel de al doilea, fostul adjutant, locotenentul și căpitanul Niculae Alexandrescu, rămas credincios, s-a lăsat torturat în închisoare de nenumărate ori, pentru ca să-și apere fostul comandant. A refuzat să depună mărturie mincinoasă în schimbul libertății. Până în clipa morții bunicul meu a fost recunoscător celor care, obligându-l la 5 ani de temniță grea, i-au dat pentru totdeauna convingerea că pe lume există mulți OAMENI adevărați, loialitate, generozitate.

În 1968 Ministerul Forțelor Armate i-a conferit lui Octav Vorobchievici *Virtutea ostășească clasa I*. Uitând să se scuze pentru lunga perioadă de după achitare în care a uitat să-i trimită pensia cuvenită...

Retras la Roșiorii de Vede – Teleorman, bunicul meu și-a consacrat ultimii ani ai vieții – 30 la număr în exclusivitate scrisului și, evident, lecturilor – până la 7 aprilie 1987 când a părăsit lumea, la câteva ore după bunica. Cele aproape 6000 de pagini de manuscris finisat și alte câteva mii de file de caiet, note, observații, însumând 16 volume cuprinzând mai multe genuri literare (Istorie – diplomatie – memorialistică, 2

romane, Maxime și cugetări militare, Poeme, proverbe, literatură pentru copii și altele), încă nepublicate, așteaptă să vadă lumina tiparului.

În încheiere nu pot spune decât că mulți membri importanți și foarte interesați ai acestei dinastii de cărturari bucovineni nu și-au găsit locul pentru moment în aceste file, deși meritau cu prisosință. Voi încerca să remediez în viitor acest neajuns și le cer iertare celor pe care nu i-am pomenit.

Manuela NICOLAE-POSESCU, inginer geodez, profesor universitar emerit. Născută la 24 mai 1948 în București. Fiica filosofului Alexandru Posescu (1903-1990) și al Octaviei-Ana Posescu (1923-2012) născută Vorobchievici. Studii: Liceul Dimitrie Cantemir (bacalaureat 1966) și Institutul de Construcții București, Facultatea de Căi ferate, Drumuri, Poduri și Geodezie, Secția Geodezie și Sistematizare Teritorială (1966-1971). Diplomă *DALF* (1996). Doctorat în ramura de Știință tehnică, specializarea Geodezie, Fotogrammetrie, Cartografie și Teledetecție (4 martie 1999, cu titlul tezei: *Contribuții topogeodezice la montajul construcțiilor înalte prin procedee industrializate*, Facultatea de Geodezie, U.T.C.B.). Profesor universitar la Facultatea de Geodezie, UTCB, după ce, din 1971, a parcurs toate gradele didactice. A predat disciplina de Topografie, atât în limba română, cât și în limba franceză. Numeroase lucrări publicate, și peste 50 articole de specialitate (între care 3 volume bilingve de Topografie pentru studiile în limba română/franceză, apreciate și în Franța), participări la conferințe științifice. Profesor invitat la universități din Franța (ENSG și IGN Paris și INSA și IUT Rennes) și Grecia (Universitatea Patras). Pensionată (2013). Profesor emerit (2014).

Eugen PATRAȘ

Dreptul la existență, câștigat în instanță (Istoria unei „optimizări” cu năbădăi a trei școli românești din regiunea Cernăuți)

De la un timp încoace, mai multe școli cu limba română de educație din Ucraina cad victime așa-numitei optimizări a rețelelor școlare, care, oficial, are drept scop transformarea instituțiilor ineficiente ale învățământului primar și secundar într-o rețea de filiale ale unor școli centrale, supranumite școli de bază. Această *optimizare* a școlilor cu un număr mai mic de elevi decât prevăd normele, destul de ambigui stabilite de minister, e tot mai la „modă” în noile mega-comune înființate recent, ca primă etapă a reformei teritorial-administrative din Ucraina. Poate că există cazuri în care această „optimizare” a rețelelor școlare conduce cu adevărat la optimizarea educației. Dar, raportată la școlile comunității românești, ea s-a dovedit a fi o armă mascată de lichidare a lor. La prima vedere, pare a fi o reformă care vine să îmbunătățească starea actuală a învățământului, dar în realitate e folosită, în special când e vorba de sistemul de educație în limba minoritarilor etnici, ca un detonator al acestui sistem.

Amenințate cu lichidarea, școlile din Stălinești, Nesfoia și Bălcăuți sunt apărate de săteni în instanță

În continuare vă propunem un studiu de caz privind o încercare de optimizare neîntemeiată a unei rețele de școli din trei sate românești unite la mijlocul acestui deceniu, împreună cu altele câteva din raionul Noua Suliță, într-o mega-comună care, oficial, se numește Comunitatea Teritorială Unită Mămăliga. E vorba de trei școli cu limba română de predare din satele Bălcăuți, Stălinești și Nesfoia aflate pe raza acestei nou înființate unități teritoriale,

care, pe parcursul a trei ani (2016–2019), s-au confruntat cu pericolul lichidării, ducând o luptă îndârjită cu autoritățile pentru dreptul la existență. Până la urmă, această luptă le-a adus victorie. Dar cu câți nervi, cu cât efort, și cu câtă perseverență din partea colectivelor de părinți, colectivelor pedagogice și, nu în ultimul rând, a mediului asociativ din regiune!

Noua comună Mămăliga, înființată prin decizia Consiliului regional Cernăuți în data de 14.08.2015 (cu multe semne de întrebare), este compusă din cinci sate românești (Mămăliga, Dranița, Stălinești, Nesfoia și Bălcăuți) și unul ucrainean (Podvirna, în trecut Cășla lui Sali). Vorbim aici doar de satele care, până la unirea lor într-o mega-comună, au avut consilii locale proprii. Iar Mămăliga a fost comună și până în 2015, câtă vreme avea un consiliu local comun pentru două sate: Mămăliga și Coșuleni. În timp, Coșuleni s-a lipit practic de Mămăliga, constituind o singură localitate. Atunci, Mămăliga era o comună în sensul tradițional al termenului, constituită din sate foarte apropiate, care practic fuzionaseră. Acum, ea e un fel de micro-raion. Din Bălcăuți, Nesfoia și Stălinești până la Mămăliga, centrul administrativ al noii mega-comune sunt câțiva kilometri buni de parcurs cu mașina, urcând dealuri și coborând văi.

Situate în extremitatea estică a arealului actual de habitat al comunității românești din regiunea Cernăuți, aceste vechi localități formează limesul nostru identitar și de dăinuire a limbii române. Ca o ironie a sorții, și în trecut nu prea dulci, comuna Mămăliga, prin recenta reformă administrativ-teritorială, contrar voinței exprese a cvasitotalității

Protest în fața școlii din Nesfoia. Foto: BucPress

locuitorilor, români în proporție de 77,38%, a fost inclusă în noul raion Nistean, cu centrul la Chelmenetș. Alăturată arbitrar acestui raion cu populație majoritară ucraineană, noua formațiune teritorial - administrativă Mămăliga a fost decupată, practic, din actualul raion Noua Suliță (cu populație majoritară românească de 67 %).

Toate cele trei școli, care tocmai trecuseră cu brio atestarea, o comisie specială certificându-le ca fiind pe deplin funcționale și fără nici un *ganci* (vorba localnicilor), și care aveau o frumoasă tradiție de mai bine de 100 de ani de activitate, deveniră brusc o povară financiară pentru țară. Cazul demonstrează cu claritate nu doar miopia unor funcționari de stat, ci și modul discreționar de a trata o minoritate națională, și așa suferindă de vremuri. Ne referim aici la școlile din Bălcăuți (de 11 clase), din Stălinești, (de 11 clase) și din Nesfoia (de 9 clase).

Eram la sediul Centrului Cultural Român "Eudoxiu Hurmuzachi" din Cernăuți când, pe neașteptate, la mijlocul lunii iunie 2016, ne-a vizitat Mihai Balan, un pensionar inimos și sfătos, fost profesor al școlii din Stălinești,

care, aproape cu lacrimi în ochi, ne-a solicitat sprijinul. Am înțeles rapid că în joc era nu doar soarta celor trei școli, ci, fără exagerare, soarta celor trei localități, ori fără școală și biserică știm noi ce perspective are o localitate...

Într-un timp record, ne-am mobilizat și, împreună cu avocatul Iosif Cernușca, ne-am deplasat la fața locului. Lucrurile s-au limpezit rapid. În cel mai clasic stil sovietic, ignorând total voința localnicilor, mai-marii zilei au decis să *optimizeze* (ce eufemisme găsesc diriguitorii pentru a-și ascunde planurile demonice!) trei școli.

Istoricul cazului

La 30 mai 2016, sesiunea consiliului local Mămăliga a luat decizia de a înființa la Mămăliga, începând cu data de 01.09.2016, o școală de bază pentru toate cele 6 școli de cultură generală de pe raza comunei, și, respectiv, de a lichida școlile din Bălcăuți, Stălinești și Nesfoia spre a le face filiale ale școlii de bază din Mămăliga. Este interesant de remarcat votul consilierilor din partea celor trei localități afectate: cei doi consilieri din

Nesfoia au votat împotriva, cei doi (din 3) din Bălcăuți au votat împotriva (unul nefiind prezent) și unul (din cei 4) din Stălinești a votat pentru, unul s-a abținut, și doi au lipsit. Și aici vedem ridicolul situației: unicul consilier care a votat pentru lichidare din partea celor trei localități – greu de crezut! – a fost nimeni altul decât...fostul director al școlii din Stălinești, Gheorghe Zarea. Clasele V-IX de la școala din Nesfoia, respectiv clasele X-XI din Stălinești și Bălcăuți urmau să fie lichidate în timpul vacanței de vară și transferate la Mămăliga. Într-un timp record, s-a înființat și comisia de lichidare, care a stabilit procedurile de urmat pentru perioada următoare, cu toate formalitățile de lichidare. Directorii celor trei școli au fost obligați de primărie să emită dispozițiile de rigoare pentru executarea deciziei sesiunii din 30 mai 2016. Toate acestea se produc în condițiile în care nu exista aprobat, la nivel central, niciun instrument juridic care să reglementeze modul de organizare și funcționare a filialelor școlii de bază. Lucrurile sunt forțat împinse înainte, iar ca rezultat :

- Arcadie Șova, primarul comunei, emite dispoziția nr.141 din 13.06.2016, prin care pune în sarcina celor trei directori, Oleg Bolocan (Bălcăuți), Vadim Rusnac (Stălinești) și Aurica Parpauț (Nesfoia) obligația de a-i anunța pe subalterni că vor fi disponibilizați sau altfel spus, concediați;

- directorul școlii din Stălinești emite ordinul nr.38 din 23.06.2016 privind disponibilizarea, începând cu data de 31.08.2016, a 52 de angajați (profesori și personal tehnic); o bună parte însă dintre cei vizați refuză să semneze ordinul;

- directorul școlii din Bălcăuți emite ordinul nr.76 din 29.06.2016, cu aceleași prevederi pentru 15 profesori, dintre care 6 refuză să-l semneze; iar la 24.06.2016 emite ordinul nr.78 prin care aprobă o nouă organigramă pentru perioada de după 01.09.2016;

- directorul școlii din Nesfoia nu s-a grăbit cu asemenea dispoziții;

- ulterior, prin decizia nr.01 din 08.07.2016, primăria a venit cu unele precizări

și completări ale hotărârii din 30 mai 2016, în sensul finalizării lichidării școlilor;

- în data de 29.07.2016, Mihalcean O.D., din partea administrației de stat a raionului Noua Suliță, transmite către cele trei școli lista actelor pe care acestea urmează să le prezinte în vederea lichidării juridice a instituțiilor școlare.

Acțiunea în judecată

În aceste condiții, a urmat formularea unei cereri de chemare în judecată în contencios administrativ la instanța competentă – Judecătoria raionului Noua Suliță – de către grupul de inițiativă, format din Vulpe Alina, Flueraș Jana, Ceban Raisa, Danciuc Angela, Zborovschi Elena, Ursachi Ion, Gaidei Vasile, Rotar Elisabeta, Lungu Petru și Balan Mihai, în calitate de reclamanti, în contradictoriu cu primăria comunei Mămăliga, în calitate de pârât, având ca obiect anularea deciziei scandaloase din 30 mai 2016, cu modificările și completările din 08.07.2016.

Într-o primă etapă, a fost solicitată, iar instanța a încuviințat în mod întemeiat, prin încheierea de ședință din data de 19.08.2016, următoarele:

- suspendarea hotărârii sesiunii primăriei Mămăliga din 30.05.2016, nr.01, de înființare a școlii de bază Mămăliga și a filialelor acesteia, precum și hotărârea din 08.07.2016, de modificare și completare a hotărârii din 30 mai 2016 de lichidare a celor trei școli;

- interzicerea întreprinderii de către primăria comunei Mămăliga a oricăror acțiuni sau luări oricăror decizii în legătură cu actele menționate mai sus.

Surprinzător însă, primăria comunei Mămăliga și personalul primarului Arcadie Șova, care deseori au făcut apel la respectarea legii, de data aceasta, desconsiderând hotărârea instanței, au continuat să-și facă mendrele. O făceau în deplin acord și chiar cu concursul deschis și activ al autorităților, chemate tocmai să respecte litera și spiritul legii. Astfel, la data de 01.09.2016, primarul Arcadie Șova și directorul școlii din Mămăliga, Ghenadie Ionițoi, au aprobat organigramele pentru cele

Primarul comunei Mămăliga încercă din răsuferință să dovedească, fără succes, utilitatea închiderii școlii din Stălinești. Foto: BucPress

trei filiale ale școlii din Mămăliga. Tot la 1 septembrie 2016, imediat după careul festiv (!), la școala din Stălinești s-au autoinvitat directorul școlii din Mămăliga (Ghenadie Ionițoi), directorul-adjunct (Dina Romanciuc) și președintele comitetului părintesc (Valentin Caștelean), care, într-un mod imperativ, le-au cerut profesorilor de aici să depună cereri de concediere, ceea ce unii au și făcut. Multiple acțiuni de intimidare au venit și din partea șefului inspectoratului școlar al raionului Noua Suliță, doamna prof. Adelina Rusnac. La 30 august 2016, după încheierea conferinței pedagogice raionale, doamna Adelina Rusnac, șefa inspectoratului școlar, și domnul Arcadie Șova, primarul comunei Mamaliga, le-au cerut în mod ultimativ celor trei directori să-și depună cererile de demisie, solicitându-le totodată să-i determine pe profesori să le urmeze exemplul.

Pasivitatea executorilor. Plângeri la poliție

Toate acestea i-a constrâns pe reclamanții Mihai Balan și Petru Lungu, din grupul de inițiativă, să depună o plângere penală la Poliția din Noua Suliță, sesizând refuzul primăriei Mămăliga de a executa Hotărârea judecătorească din 19.08.2016. Într-un timp record însă (la 05.09.2016), inspectorul de poliție Matron M. L., cu avizul șefului

de sector, Skitko V. V., concluzionează că nu se mai impune anchetarea cazului, iar șeful poliției din Noua Suliță, Șinkariuk I. D., anunță în mare grabă pe cei doi reclamanți că cererea lor este clasată.

Între timp, Centrul Cultural Român “Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți, depune separat, la 09.09.2016 o altă plângere penală la Poliția raionului Noua Suliță, respectiv la Procuratura regională. Ultima a fost direcționată – via Procuratura raionului Storojineț – către aceeași

Poliție din Noua Suliță. Fapta era incriminată de prevederile art.382, alin.1 din Codul penal al Ucrainei (neexecutarea cu rea-credință a hotărârilor judecătorești). Reclamanții au cerut același lucru instanței, printr-o cerere separată depusă la 06.09.2016. Pe de altă parte, la inițiativa Centrului Cultural Român “Eudoxiu Hurmuzachi”, câteva ONG-uri românești din Ucraina s-au adresat ambasadelor UE și SUA la Kiev, de asemenea reprezentanțelor UE și OSCE în Ucraina să intervină în acest caz de sfidare directă a justiției.

Rezistența a fost atât de puternică încât și serviciul de executări silite al raionului Noua Suliță a refuzat, inițial, să se conformeze dispoziției instanței (din 19.08.2016) de a monitoriza executarea acesteia, și doar revenirea, cu o altă adresă, a președintelui completului de judecată, Gheorghe Vivcear, în 25.08.2016, cu avertismentul de a porni o acțiune penală, a determinat Poliția din Noua Suliță să deschidă o acțiune penală împotriva celor certați cu legea.

În consecință, Judecătoria raionului Noua Suliță, prin încheierea de ședință din data de 19.09.2016, a obligat secțiile raionale de poliție din Storojineț și Noua Suliță să poarte urmărirea penală împotriva funcționarilor primăriei Mămăliga pentru

nerespectarea hotărârii judecătorești din 19.08.2016 de suspendare a deciziei de lichidare a celor trei școli. Ulterior, deși poliția s-a conformat, la scurtă vreme au clasat din nou dosarul. Cum să nu-ți amintești aici de proverbul latin *manus manum lavat* ?

În data de 06.09.2016, reclamantii au solicitat introducerea în cauză, în calitate de terți, a celor trei școli direct interesate de o eventuală decizie.

În sala de judecată, alături de părinți și profesori se află și conducerea Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți. Foto BucPress

Câștigarea procesului

După câteva ședințe de audieri, judecarea propriu-zis a cauzei s-a produs în data de 19 decembrie 2016. Din Hotărârea pronunțată în dosarul nr.720/1536/16-a, rezultă cu claritate următoarele :

- reprezentanții persoanelor terțe (directorii celor trei școli) au susținut în totalitate cererea de chemare în judecată a reclamantilor. Au arătat că nimeni din cadrul primăriei n-a consultat comunitatea, respectiv părinții și profesorii. La cele câteva adunări improvizate, cu participarea unor grupuri mici de părinți, nu s-a luat și nici nu putea fi luată vreo decizie. Starostii celor trei sate, Bălcăuți (Flueraș Nina), Stălinești (Rurac Ion) și Nesfoia (Ciobotar Ala) au declarat, la fel de clar, că nu au fost convocate adunări generale ale comunităților, respectiv nu s-a întocmit niciun proces-verbal, iar localnicii se pronunță categoric împotriva închiderii școlilor;

- decizia de înființare a școlii de bază la Mămăliga, înainte de a se fi format circumscripția educațională, este în contradicție și cu Regulamentul din 27.08.2010 privind obligativitatea consultării și buneii informări a populației, aprobat de Guvernul Ucrainei;

- pe de altă parte, dna Adelina Rusnac, șefa inspectoratului școlar Noua Suliță, contrar tuturor probelor indubitabile, fiind audiată în instanță, s-a pronunțat deschis și hotărât pentru lichidarea celor trei școli românești,

deși a recunoscut în mod expres că nu are nicio observație față de calitatea procesului de învățământ de aici. Mai mult, conform statutelor sale, aprobate de aceeași primărie, care poartă și semnătura primarului, școlile pot fi lichidate exclusiv în două situații: prin decizia instanței sau prin hotărârea comunității locale. Niciuna din aceste condiții nu a fost întrunită în speța dată, fapt bine știut de doamna Rusnac și & ;

- deși solicitată în mod expres de instanță, doamna Rusnac n-a adus niciun argument de natură financiară care i-ar susține îndârjirea cu care se pronunță pentru lichidarea celor trei școli (aceasta în condițiile în care doamna își are și obârșie bălcăuțeană). Instanța a constatat că inițiatorii lichidării școlilor n-au făcut niciun calcul financiar privind noua schemă de funcționare a școlii de bază, cu cele trei filiale, deși nu o dată au făcut referire, retoric, la problemele de natură financiară. Spre exemplu, n-au fost gata să răspundă la cheltuielile cu transportul zilnic al elevilor, în orice condiții climatice, pe niște drumuri care lasă mult de dorit;

- inițiatorii proiectului nu s-au conformat nici prevederilor art.494 din Codul muncii și nici art.22 din Legea Ucrainei privind organizațiile sindicale, care îi obliga să transmită un preaviz organizațiilor sindicale ale celor trei școli și sindicatului raional școlar, de lichidare a școlilor, respectiv de disponibilizare a personalului;

Primarul Arcadie Șova (în picioare), alături de avocatul său, apărându-se în instanță. Foto: BucPress

- instanța a mai constatat că nu s-a întocmit nici procesul-verbal audio al sesiunii din 30 mai 2016 și nici registrul tehnic de fixare a desfășurării lucrărilor sesiunii, fapt ce contravine prevederilor art.59 din Legea autogovernării locale.

În consecință, instanța a admis cererea reclamanților de anulare a Hotărârii sesiunii Consiliului local Mămăliga din 30 mai 2016 de înființare a școlii de bază la Mămăliga, respectiv de lichidare a școlilor din Bălcăuți, Stălinești și Nesfoia, cu modificările și completările din 08.07.2016, obligând primăria la plata cheltuielilor de judecată. În aceste condiții, apar serioase semne de întrebare asupra modului în care școala din Mămăliga a câștigat atât concursul raional, cât și cel regional pentru cea mai bună școală de bază (“Конкурс кращого проекту опорного закладу”), întrucât o decizie netemeinică și nelegală (cum este cea de înființare a școlii de bază din Mămăliga) nu poate produce efecte legale (de participare la concurs, respectiv de câștigare a concursului). Cu atât mai mult că, ulterior anunțării rezultatelor concursului (prin care școala de bază din Mămăliga ocupa locul 5 pe regiune), aceste rezultate au fost revizuite de așa manieră încât școala de bază (practic inexistentă!) s-a clasat chiar pe locul 2.

Încercând să conteste hotărârea primei instanțe, Primăria Mămăliga a făcut apel și recurs. Dar Curtea de Apel în Contencios Administrativ din Vinița (la 01.03.2017) și Curtea Supremă de Contencios Administrativ din Kiev (la 06.02.2019) au respins în totalitate cererile Primăriei.

Câteva observații pe marginea „optimizării” care a dat chix

Analizând situația privind procesul celor trei școli din comuna Mămăliga cu Primăria comunei observăm următoarele:

1. Îndârjirea prin care autoritățile raionale și regionale și-au propus lichidarea celor trei școli românești prin intermediul primăriei Mămăliga (adică s-o facem tot noi cu mâinile românilor, cum s-ar zice) ar fi meritat să aibă o altă menire. De ce *optimizarea* școlilor în regiunea Cernăuți, prin noul sistem al lichidării școlilor ineficiente și înființării școlilor de bază, a început cu...trei școli românești ? Pentru a camufla scopul unei asemenea decizii cu consecințe grave pentru existența și identitatea respectivelor localități nord-basarabene, au fost folosite lozinci fariseice în sensul „eficientizării procesului de învățământ”, dezmințite, până la urmă, prin cele trei hotărâri ale instanțelor judecătorești din Ucraina, care

Avocatul Iosif Cernușca, pledând în instanță în apărarea școlilor românești. Foto BucPress

au demonstrat netemeinicia proiectului, astfel încât inițiatorilor și susținătorilor lui ar trebui să le fie rușine pentru o asemenea încercare de a-i păcăli pe cetățeni.

2. Desconsiderarea totală a părerii locuitorilor satelor, a părinților, profesorilor și directorilor celor trei școli nu numai că a provocat nemulțumiri în rândurile cetățenilor, dar a pus în dificultate funcționarea legală a instituțiilor respective. Costul momelii aruncate de administrația regională de stat pentru înființarea școlii de bază din Mămăliga (*recte* lichidarea celor trei școli sus-amintite) ar fi fost cică 3 milioane de grivne de la guvern. Situația e pe undeva similară celei din Herța, unde, în 2019, în incinta școlii cu limba ucraineană din oraș, s-a convocat adunarea Consiliului local Herța pentru a forța mâna consilierilor locali în luarea unei decizii de înființare aici a școlii de bază, deși toate celelalte școli arondate primăriei (acum 4, iar începând cu 01.01.2021 vor fi tocmai 14) sunt cu limba română de predare. De ce nu s-a ținut oare această ședință la sediul primăriei, ca de obicei? Nu cumva pentru a pune presiune, împreună cu părinții acestei școli, asupra consilierilor, în majoritate români? Și cum de tocmai la acea ședință a venit să participe însăși Irina Isopenko, adjunctul șefului administrației regionale de stat Cernăuți

(fostă șef-adjunct a inspectoratului școlar regional)? Nu cumva pentru a-i „îndruma” pe cei ce urmau să ia o hotărâre pe sprânceană în sensul respectivei optimizări? Și în acest caz momeala aruncată au fost banii: milioane de grivne, dacă s-ar fi aprobat proiectul. Numai că, înțelegând ce se vrea, majoritatea consilierilor locali nu s-au prezentat la ședință. Dacă nu se lua o hotărâre „corespunzătoare” în privința unei asemenea „optimizări”, autorii documentului cu pricina prevedeau faliment bugetar pentru orașul Herța. Din același registru face parte și recenta directivă nr. 01-34/1697 din 21.08.2020 a șefului interimar al inspectoratului școlar din Cernăuți (N. Vitkovska), însoțită de adresa șefului Direcției de finanțe a primăriei (nr.10/02-22/685 din 18.08.2020) de a *optimiza* (mai pe șleau spus: a se *lichida*) unele clase de la școlile cu limba română de predare din oraș (școlile cu nr.10, 13 și 17). Și de ce oare această optimizare viza doar acele școli din oraș, în care educația se face în limba română?. Se întâmplă un lucru straniu în regiune: cam peste tot, din cauza ... românilor care nu doresc să-și „optimizeze”, în stilul descris mai sus, învățământul în limba maternă, apar probleme financiare.

3. Să transporti zilnic elevi de la Bălcăuți și Nesfoia la Mămăliga, de la o distanță de 13,7 km, respectiv 14,2 km, pe drumuri

neadecvate, inclusiv pe timp de iarnă, cum și-au propus inițiatorii proiectului, e un risc major pentru viața și sănătatea copiilor. Cei care au stat în umbra acestor “beneficii” (nesolicitate decât de șefii raionului și ai regiunii) au uitat de normele interne și internaționale care arată că, în luarea oricăror decizii privind copiii, primează interesul copiilor. Pentru a induce în eroare societatea civilă românească, administrația regională susține cu tărie că “*nu se pune problema lichidării școlilor; ci doar a reorganizării acestora prin înființarea circumscripției educaționale și a școlii de bază, în vederea ridicării calității serviciilor educaționale*” (vezi răspunsul ARS din 26.07.2016). Or, hotărârea Consiliului local Mămăliga spune negru pe alb că „*se lichidează*” cele trei școli, fapt constatat și de cele trei instanțe judecătorești ucrainene care au judecat cazul.

4. E de remarcat faptul că cel care a semnat decizia din 30.05.2016 de lichidare a școlilor, primarul Arcadie Șova (cu studii în România, ca bursier al statului român!), nu s-a prezentat decât la o singură ședință de judecată, a instanței de fond.

5. În opinia părinților, profesorilor și a analiștilor, mobilul real al proiectului a fost lichidarea a trei școli românești, în ideea de a le subordona unei alte școli (din Mămăliga) în care, de ceva timp, procesul de învățământ se desfășoară preponderent în limba ucraineană. Astfel, în timp ce populația localității Mămăliga, conform recensământului din 2001, era românească în proporție de 88,15%, ucrainenii constituind doar 8,81%, în anul de învățământ 2015/2016 în 13 clase ucrainene învățau 237 de elevi, iar în 10 clase românești – 91 de elevi. De fapt, în raionul Noua Suliță, întreg sistemul de învățământ în limba română se află într-un ritm galopant de destrămare, iar școala din Mămăliga e o verigă din acest lanț al înstrăinării învățământului în limba maternă a localnicilor, prin politici bine coordonate și cu rezultate uluitoare în arealul istoric al nordului Basarabiei. Prezentăm în continuare datele statistice obținute pentru școlile din raza primăriei Mămăliga, în 2016, de la Administrația Regională de Stat.

Situația privind limba de instrucție în școlile din Comunitatea Teritorială Unită Mămăliga

Nr. crt.	Denumirea instituției	Limba de predare	Numărul de elevi, pe clase											Număr total de elevi
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
1	Școala-grădiniță din Nesfoia	Română		5	6	6	7	4	9	5	14	3	5	64
2	Școala din Podvirna (gradul I-III)	Ucraineană	17	10	13	15	15	21	15	24	16	12	10	168
3	Școala-grădiniță din Stălinești	Română	13	8	8	12	7	10	15	13	10	6	4	106
4	Școala din Bălcăuți (gradul I-III)	Română	7	9	8		9	8	8	12	11	6	11	89
5	Școala-grădiniță din Dranița	Ucraineană	-	7	-	12	-	-	-	-	-	-	-	19
		Română	21	11	12	10	24	17	13	16	16	9	13	162
6	Școala din Mămăliga (gradul I-III)	Ucraineană	41	25	18	34	26	24	25	18	29	15	20	275
		Română	12	6	3	6	14	10	3	8	8	12	11	93
Total		Ucraineană	58	42	31	61	41	45	40	42	45	27	30	462
		Română	53	39	37	34	61	49	48	54	59	36	44	514

Datele din tabel, puse la dispoziție de Administrația Regională de Stat, ne arată clar care este disproporția dintre numărul locuitorilor vorbitori de limba română din comuna Mămăliga și numărul de elevi care frecventează clasele cu limba română de educație din școlile din comună. Dacă raportul privind apartenența etnică a locuitorilor din comuna Mămăliga este de 77,38% români (moldoveni) față de – 22,62 % ucraineni, raportul în educația școlară este de 52,66% elevi care frecventează clasele cu limba română de educație față de 47,34 elevi care frecventează clasele cu limba ucraineană de educație. Calculele arată că 24,72% elevi români din comuna Mămăliga primesc educație școlară în altă limbă decât cea maternă. Totodată, făcând calcule doar pentru cele 5 sate românești (excluzând satul Podvirna care este ucrainean), vedem că raportul dintre elevii de etnie română (mulți declarați moldoveni la recensământ) care studiază în limba maternă

(514 elevi reprezentând 63,61%) și elevii de etnie română ce studiază în altă limbă decât limba maternă, adică în limba ucraineană (294 elevi, reprezentând 36,39%), este și mai alarmant. Dar dacă aceste calcule făcute la nivel de comună neliniștesc, cele făcute la nivel de sat-reședință de comună sunt de-a dreptul îngrijorătoare. Excluzând din calcule cele trei sate în ale căror școli nu există (deocamdată!) clase ucrainene (Bălcăuți, Nesfoia și Stălinești), și încă un sat (Dranița), în a cărui școală există doar două clase ucrainene cu un număr de 19 elevi, rămânând doar cu calculele făcute pentru școala mixtă din satul Mămăliga, vedem că raportul dintre elevii care frecventează clasele românești (93 elevi, reprezentând 25,27%) și elevii care frecventează clasele ucrainene paralele (275 elevi, reprezentând 74,73%), este uluitor. Într-un sat cu populație românească doar o treime din elevi urmează școala în limba română. Prin transformarea celorlalte școli românești din comună în filiale ale școlii mixte de bază din Mămăliga, această situație dezastruoasă în care a ajuns învățământul în limba română, această anomalie educațională care se caracterizează prin violarea lingvistică a copilului introdus în clasa întâi fără să cunoască limba în care i se vor preda disciplinele școlare, neînțelese de el, generatoare de stres, spre bucuria artizanilor noilor politici educaționale, această monstruoasă, existentă deocamdată la nivelul satului-reședință de comună, se va generaliza, cu repeziciune, la nivelul comunei întregi.

Analizând cazul descris mai sus, care nu este singular la nivelul celor trei regiuni ucrainene cu populație românească compactă, Cernăuți, Odesa și Transcarpatia, ne dăm lesne seama de modul subtil în care a fost gândită perfida strategie a deznaționalizării școlilor minoritarilor etnici ascunsă sub masca binevoitoare a „optimizării” lor în nou createle comune.

În loc de epilog

Împreună cu acad. Vasile Tărâțeanu, președintele Centrului Cultural Român “Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți, în prezența a câtorva ziariști din regiune, am participat la

toate ședințele de judecată, atât la instanța de fond, cât și la curtea de apel. Cazul celor trei școli care și-au apărât în instanță dreptul la existență demonstrează odată în plus – dacă mai era nevoie de demonstrat – cât de importantă este buna colaborare între societatea civilă și comunitate. Dar mai trebuie să recunoaștem că și din partea celor trei organizații cu profil pedagogic din mediul asociativ românesc din regiune se așteaptă o implicare mai activă în apărarea școlii românești. Ca asociații de nișă, care au drept obiect de activitate promovarea învățământului în limba română în Ucraina, aceste asociații sunt chemate să contribuie cât se poate de activ la ameliorarea stării în care se află școala românească în momentul de față, să-i apere interesele, iar în cazul în care ea este amenințată cu dispariția, să o apere prin măsuri concrete. Fără conștientizarea profundă a rolului pe care îl au în viața comunității, fără implicarea directă în soluționarea problemelor fundamentale ale învățământului în limba română, aceste asociații riscă să rămână prezente doar cu numele în viața comunității.

Din păcate, norii negri deasupra educației în limba maternă nu dispar, ci se tot adună. Misiunea mediului asociativ românesc din Ucraina este să o ferească, pe cât posibil, de efectele dezastruoase ale rafalelor ce-i ard fața și o clatină din temei.

În finalul acestor rânduri, țin să-i mulțumesc avocatului Iosif Cernușca pentru profesionalismul și dăruirea de care a dat dovadă în aflarea adevărului și restabilirea dreptății. Chiar dacă nu întotdeauna suntem mulțumiți de felul cum funcționează cea de a treia putere în stat, chiar dacă deseori această putere, pe care o dorim independentă, ne dezamăgește prin ușurătatea cu care se lasă manevrată de factorul politic, nu e bine să-i întoarcem spatele atunci când ne supără nedreptățile. E o instituție prin care ne putem apăra. De aceea, e bine să credem în justiție...

Petru GRIOR

Ziua de 28 iunie 1940 în destinul românilor din actuala regiune Cernăuți (II)

În timpul sovietizării și comunizării Irăpitelor plaiuri voievodale de dincoace de apa bătrânului Nistru, puterea stalinistă înțelege să traducă cât mai fidel în viață lozinca „Internaționalei”, imnul de stat al nepoștilor „eliberatori”: „*Sfârșiți odată cu trecutul negru!*”. În versiunea rusă a imnului (după care acesta a fost tradus în românește), „trecutul negru” e reprezentat prin „cătușele trecutului”. Ca acest „negru” trecut să nu încătușeze prezentul „luminos”, „eliberatorii” purced la eliberarea Bucovinei din „cătușele trecutului”.

Distrugerea monumentelor

Sub securea dezmățului bolșevic al primului stat socialist din lume, cad nu numai închipuiții „dușmani ai poporului”, dar și nevinovatele monumente ridicate în perioada interbelică în orașele și satele din ținut. „Eliberatorii” vor distruge: **Monumentul din satul Boian**, actualul raion Noua Suliță, înălțat în 1936, în memoria locuitorilor căzuți pe câmpurile de luptă ale Primului Război Mondial; **Bustul din Cernăuți al istoricului Dimitrie Onciul** (1856-1923), fost Președinte al Academiei Române în perioada anilor 1920-1923, bust instalat în 1928; **Monumentul Unirii**, dezvelit în ziua de 11 noiembrie 1924, în Piața Unirii (azi Piața Centrală) din orașul Cernăuți (În 1940, pe postamentul Monumentului Unirii va fi instalată o imensă stea roșie, în 1951, „Steaua Roșie” va fi înlocuită cu un Obelisc sovietic, tot de culoare roșie, având o înălțime de 30 de

metri, împodobit cu chipul lui Stalin, iar mai târziu, acest obelisc va ceda locul statuii lui Lenin, care va fi demontată în 1992); **Placa comemorativă Mihai Eminescu**, instalată la 30 iunie 1939 pe peretele fostei Școli greco-orientale, cu inscripția: „Omagiu geniului gândirii și simțirii românești Mihai Eminescu, elev al acestei școale în anii 1859-1861. Învățătorii municipiului Cernăuți”; **Bustul cărturarului Dimitrie Cantemir**, înălțat la 1935, în localitatea Cozmeni (azi Chițmani); **Troița din suburbia Roșă-Stânca** a orașului Cernăuți, sfințită la 19 iunie 1937, în memoria locuitorilor căzuți în Primul Război Mondial; **Bustul poetului Ștefan Octavian Iosif** (1875-1913), membru fondator al Societății Scriitorilor Români, dezvelit la 4 decembrie 1921, în orașul Hotin (Lui îi aparțin rândurile: „Cu-al nostru sânge-am scris al nostru nume,/ În cartea gloriosului trecut,/ Și mulți dușmani ar vrea să ne sugrume,/ Dar până când mai stau Carpații scut,/ Acel ce ne va șterge de pe lume/ Să știe toți că încă nu-i născut!”); **Monumentul din orașul Storojineț**, inaugurat la 3 iunie 1936, închinat memoriei locuitorilor căzuți în Primul Război Mondial. Aceste însemne comemorative, ca și multe altele cunoscute sau rămase încă necunoscute, „trebuiau” demolate pentru că reprezentau „măturii ale trecutului burghezo-moșieresc”. La fel „trebuiau” măturate din calea viitoarelor generații de bucovineni și „măturile trecutului cezaro-crăiesc”, pe care nu le-am mai pus aici la socoteală. Nu va trece mult timp și regiunea va fi împânzită de „chipurile dragi” ale lui Lenin,

Stalin și ale altor „mântuitori” ai Bucovinei, în frunte cu tancul eliberator de pe postamentul de la intrarea în vechea capitală a provinciei.

Mirajul elibierării de coșmarul roșu Victimele lunii septembrie

La 13 septembrie 1940, biroul Comitetului regional Cernăuți al P.C.(b) al Ucrainei adoptă Hotărârea privind totalurile alegerilor asesorilor populari. Sunt aleși 1744 de asesori „norodnici” care vor decide, în primul an de dictatură sovietică, soarta miilor de deținuți politici din actuala regiune Cernăuți, majoritatea de origine română.

Îngroziți de fărădelegile „eliberatorilor”, băștinașii meleagurilor voievodale continuă să părăsească ținutul. În ziua de 18 septembrie, spre Patria-mamă pornește țărancă Margarita Chelba, născută la 1889, în localitatea Vicovu de Sus. Dorea să se întoarcă la locul unde a văzut pentru prima dată lumina soarelui. Nimerește în mâinile grănicerilo. Interogatoriile durează 41 de luni, după care capătă 5 ani de detenție. În aceeași zi, cu același gând senin de revenire acasă, se îndreaptă către frontieră Dumitru Franciuc, născut în 1880, în orașul Siret, lemnar, cu studii primare. Va fi și el încătușat de grăniceri și acuzat de „activitate de spionaj”. După un an și jumătate de chinuri, închide ochii pentru totdeauna la 24 februarie 1942, în închisoarea nr. 4 din localitatea Cistopilsk, Republica Tatarstan, Federația Rusă.

La 21 septembrie, spre România se îndreaptă surorile Eugenia și Maria Grincu din Cernăuți. Reținute la graniță, primesc fiecare câte 5 ani de lagăr. Peste trei zile, spre graniță se îndreaptă și țărancă Casandra Balan din Pătrăuții de Sus, fostul județ Storojineț. Nimerește în mâinile staliștilor și e privată de libertate pe un termen de 3 ani. Tot trei ani primește și Vasile Baziuc, locuitor al satului Broscăuții Vechi. A doua zi este reținută de grănicerii sovietici muncitoarea Victoria Curpața, din Darșonești, județul Suceava, care dorea să se întoarcă la baștină.

Întemnițată într-un lagăr de muncă, moare la 4 ianuarie 1942. În vara anului 1940, tânăra Elena Drehuță, născută în 1920, în localitatea Baineț, locuitoare a orașului Cernăuți, depune o cerere către organele sovietice de resort să-i permită să părăsească ținutul. Rugămintea rămâne fără răspuns și fata este nevoită să caute alte mijloace de a trece hotarul. Va fi arestată în ziua de 20 septembrie și condamnată la 3 ani de detenție.

Noi norme de împărțire a terenurilor agricole

La finele primei luni de toamnă sovietică, Consiliul Comisarilor Poporului al R.S.S.U. și Comitetul Central al P.C.(b)U. adoptă Hotărârea cu privire la stabilirea normelor de folosire a terenurilor agricole de către gospodăriile țărănești din regiunile Akerman și Cernăuți, conform căreia în „județele Akerman și Ismail” fiecare gospodărie țărănească are dreptul să aibă în folosință proprie până la „20 hectare de pământ, în „județele Cernăuți și Storojineț” – până la 10 hectare, iar în „județul Hotin” – până la 7 hectare de pământ. În hotărâre se menționează că surplusurile de pământ vor trece în posesia unui fond special, „pentru împrumutarea țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin”. Astfel, împrumutarea cu pământ a țăranilor se făcea tot pe contul țăranilor.

Pe data de 12 octombrie 1940, Secția de agricultură a Comitetului regional Cernăuți al P.C.(b)U. a emis Nota informativă privind finalizarea muncii de împrumutarea a țăranilor nevoiași, în care se sublinia că în cele 16 raioane, unde activau 378 de consilii sătești, se aflau 1.503 de gospodării țărănești, fără pământ, 20.031 gospodării cu pământ puțin, cărora urma să li se dea în folosință 15.354 hectare de terenuri arabile și 716 hectare de pădure. În cele 26 de consilii sătești din raionul Herța, puterea sovietică a descoperit numai o singură gospodărie țărănească care nu avea pământ, de unde reiese că în fostul Ținut al Herței nu existau oameni „obidiți”.

Introducerea cotelor Primele proteste

Odată cu primirea în folosință a terenurilor agricole, gospodăriile țărănești din actuala regiune Cernăuți vor fi supuse sistemului de cote obligatorii de livrare a cerealelor către stat. Acest sistem a fost transformat de către organele staliniste de represalii într-un instrument de ruinare și distrugere a gospodăriilor țărănești. Cota avea rol persecutoriu. La ședința Comitetului raional Herța al P.C.(b)U. din 22 octombrie 1940 s-a semnalat faptul că satele Culiceni, Țănteni, Molnița, Becești, Lucovița, Slobozia și Buda Mică nu îndeplinesc planurile de predare către stat a cotelor obligatorii de cereale. Conform indicațiilor primite, activiștii de partid și comsomoliștii au tăbărit în casele locuitorilor, scoțând din poduri ultimul grăunte.

Batjocura și samavolniciile „eliberatorilor” au născut proteste. Țăranii din satul Culiceni, Nicolae Chițan, Constantin Chițan și Pintilei Andrieș „au protestat împotriva ridicării ultimului grăunte, motivând că au copii, care vor muri de foame, fără de bucăți de mămăliguță ce li se ia cu forța de la gură”. În luna octombrie 1940, toți vor fi arestați, acuzați de „agitație antisovietică” și trimiși în Gulag.

Evadările în România capătă o nouă amploare

Trecerea băștinașilor din actuala regiune Cernăuți peste linia de demarcație, trasată de sovietici la finele cireșarului, capătă în toamna anului 1940 un pronunțat caracter de masă. În noaptea de 13 spre 14 octombrie, 17 tineri din Ținutul Herța trec granița în România. Spre Patria istorică pornesc Gheorghe, Vasile și Verona Avasălchi din Godinești. Primul era născut în 1918, al doilea – în 1921, iar ultima – la 1920. Peste cinci zile, în noaptea de 18 spre 19 octombrie, spre frontieră apucă drumul 14 tineri, inclusiv 6 fete. La 27 octombrie, către Țara strămoșilor se îndreaptă alt grup de tineri din localitățile herțene, alcătuit din 8 persoane:

Ilie Amariței, din Ștreanga, Vasile Andronic, Ion Mihai, Toader Bilic, Toader Olaru, din Horbova, Ion Ilie, Mihai Sarencu, ambii născuți în Horbova, și Ilie Romaniuc, născut în Cotu-Boian (Boianivka), azi raionul Noua Suliță.

În aceeași toamnă, un grup de mai bine de două mii de locuitori din satele Ostrița, Ostrița-Mahala și Horecea Urbană pun la cale o trecere în masă a frontierei în România. Li se alătură, ca organizatori, Grigore Medvidi, Ion Mihăilescu, Ștefan Ghiba, Florea Ghiba, Pavel Purici, Vasile Nicolaevici, Nistor Spindeac, Mihai Spindeac, Toader Budnic, Toader Predii, Grigore Guluțan, Dumitru Iuțiș, Gheorghe Mihailiuc, Ion Todorean, Iacob Rață, Nistor Florea, Ștefan Florea, Gheorghe Carp, Sain Guluțan, Toader Doroș, Gheorghe Ciubotaru, Ștefan Voronca, Ilie Voronca, Ion Ungureanu, Vasile Ungureanu, Ilie Constanciuc, Constantin Rață.

Conform informațiilor intrate în posesia Centrului de Cercetări Istorice și Culturale din Cernăuți, în toamna anului 1940, cu aceleași gânduri senine de a trece în România și de a scăpa de „marea fericire” adusă de la Kremlin, trăiau și numeroși ucraineni. În seara zilei de 17 noiembrie, un grup de mai bine de 80 de locuitori din actuala regiune Cernăuți, majoritatea ucraineni, trec frontiera lângă Probotești, Herța. Ajungând pe teritoriul României, desfășoară Tricolorul și se îndreaptă către orașul Dorohoi.

Dispar județele, apar raioanele

În ultima lună de toamnă, sovieticii își consolidează pozițiile. La 12 noiembrie 1940, Prezidiul Sovietului Suprem al R.S.S.U. adoptă Decretul cu privire la lichidarea județelor și constituirea raioanelor în regiunea Cernăuți. Astfel, apar 14 raioane: Vașcăuți, Vijnița, Herța, Hliboca, Zastavna, Chelmenți, Chițmani, Noua Suliță, Putila, Sadagura, Securenii, Storjineț, Hotin și Cernăuți. Raionul Cernăuți mai apare și cu denumirea de „raionul Cosmin”. În aceeași zi este emis

și Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S. Ucrainene cu privire la alegerile deputaților în Sovietul Suprem al R.S.S.U. din partea regiunilor Cernăuți și Akerman, prevăzute pentru 12 ianuarie 1941. Peste două zile, la 14 noiembrie, Secția Consiliului orașenesc Cernăuți de plasare a oamenilor în câmpul muncii va informa că dintre cei 5.658 de șomeri, înregistrați în listele secției, au fost angajați în diverse ramuri ale economiei orașului 5.086 de cernăuțeni.

Politici educaționale și sanitare

În ziua de 15 noiembrie, conform Hotărârii Biroului Comitetului regional Cernăuți al Comsomolului Leninist, în școlile din regiune iau ființă organizații pionierești. La 17 noiembrie, ziarul „Radianska Bucovyna” (cu apariție din 30 iunie 1940), organ al Comitetelor regional și orașenesc Cernăuți ale P.C.(b)U. și al Comitetului executiv al Sovietului regional Cernăuți, relatează că dintre cele 32 de școli, deschise în raionul Putila, 16 vor funcționa în localitățile de munte, „unde în trecut n-a existat nicio școală”. Gazeta continuă: „în aceste școli vor studia 2.610 copii – de două ori mai mulți decât în timpul boierilor”. Deci, au existat, totuși, școli și în timpul României în localitățile respective.

Pe data de 28 noiembrie 1940, în regiune sunt organizate „școli agricole”, spre exemplu, în Petriceanca, pentru contabili, zootehnicieni și medici veterinari, sau în Stăuceni, pentru tractoriști.

În documentele de statistică apar informații privind „prefaceri importante în domeniul ocrotirii sănătății”. Aflăm astfel că la 25 noiembrie 1940, în regiune funcționau 250 de așezăminte medicale, pe când în perioada interbelică erau „numai 225 de spitale”.

Primele alegeri „libere” în Sovietul Suprem (politici, directive, statistici)

Tot în noiembrie începe desemnarea candidaților în deputați pentru alegerile în Sovietele Supreme ale U.R.S.S. și R.S.S.

Ucrainene. Sunt desemnați „cei mai buni fii ai poporului”. Bunăoară, țăranii satului Zadobreni (Zadubrivka), fostul raion Sadagura, îl desemnează pe fostul ilegalist, Mykola Pavliuk, iar locuitorii din Cucuruz Mare – pe Ivan Grușetki, prim-secretar al Comitetului regional Cernăuți al P.C.(b)U.

Conform unor date oficiale, la data de 25 noiembrie 1940, cele 14 raioane din actuala regiune Cernăuți aveau 712.138 locuitori: în raionul Sadagura – 57.684 locuitori, în raionul Zastavna – 52.173, în raionul Cosmin – 45.789, în raionul Putila – 21.832, în fostul raion Vașcăuți – 45.961, în raionul Storajineț – 49.431, în raionul Chițmani – 55.652, în raionul Vijnița – 43.612, în raionul Hliboca – 53.765, în raionul Herța – 35.492, în raionul Hotin – 65.874, în raionul Noua Suliță – 51.451, în raionul Chelmenți – 66.758 și în raionul Securenii – 66.664 de locuitori. După jumătate de secol de dominație bolșevică, populația raionului românesc Herța a scăzut cu 5.881 locuitori, având la 1 ianuarie 1992 un număr total de 29.611 persoane.

A sosit data de 1 decembrie. Ziarul regional „Radianska Bukovyna” anunță deschiderea în Carpați, a „primului sanatoriu din Bucovina”, primii 75 de pacienți urmând să sosească aici la 20 decembrie.

Pe data de 14 decembrie, Comitetul regional Cernăuți al P.C.(b)U. trimite către Comitetul Central al P.C.(b)U. o notă informativă cu privire la pregătirile în regiune pentru viitoarele alegeri. „În toate raioanele, se arată în notă, au avut loc consfătuiri ale agitatorilor... sub conducerea comuniștilor, comsomoliștilor și activiștilor din localitățile din ținut”. În regiune sunt „organizate 626 de colective de agitatori”, cu 14.266 agitatori, inclusiv „1.250 comuniști, 950 comsomoliști și 1.652 femei”. Pentru „studierea Constituției Sovietice și legislației referitoare la alegeri, sunt create 13.264 de cercuri, cu 420 mii de alegători din numărul total de 491.161 locuitori”. Pentru conducătorii colectivelor de agitatori s-au citit 955 lecții pe diverse teme propagandistice.

Gazeta raională din Herța „Steagul roșu”, ce apare în limba „moldovenească”, tipărește textul Constituției U.R.S.S. și al R.S.S.U., precum și al documentelor referitoare la alegeri, în număr de 20 mii exemplare. În aceste raioane „toată documentația electorală se publică în limba moldovenească. În raioane activează 10 brigăzi a câte 4 persoane fiecare, din nomenclatura „activului” regional, cunoscători ai limbii molodovenești”.

Din nota informativă mai aflăm că regiunea Cernăuți avea 804.245 de locuitori, dintre care 491.161 cu drept de vot, inclusiv 251.818 femei și 108.124 tineri între 18 și 26 de ani. Sunt create 13 circumscripții electorale. 9 circumscripții pentru alegeri în Sovietul Suprem al R.S.S. Ucrainene, iar 4 – pentru alegeri în Sovietul Suprem al U.R.S.S. În regiune sunt create 541 de sectoare de votare.

Sovhozuri în locul vechilor moșii

La 18 decembrie, Consiliul Comisarilor Poporului al R.S.S. Ucrainene și Comitetul Central al P.C.(b)U. adoptă Hotărârea privind organizarea sovhozurilor în regiunile Cernăuți și Ismail. În regiunea Cernăuți sunt prevăzute 9 sovhozuri, câte unul în raioanele Zastavna, Herța, Vijnița, Hliboca, Putila, Vașcăuți, Storojineț, și două în raionul Chițmani. În raionul Herța, „pe terenurile foștilor moșieri Verona, Cerna, Perlojan și Puiu” (15.973 hectare), va fi organizat un sovhoz pentru recoltarea sfeclei de zahăr; în raionul Storojineț va fi creat un sovhoz pe fosta „moșie a lui Flondor” (19.133 hectare), iar în raionul Hliboca, un sovhoz pe „pământurile foștilor moșieri din satele Prisăcăreni și Carapciu” (23.238 hectare pământ arabil).

În aceeași zi apare Hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului al R.S.S.U. și a Comitetului Central al P.C.(b)U. cu privire la organizarea stațiunilor de mașini și tractoare (S.M.T.) în regiunile Cernăuți și Ismail. În cadrul acestor SMT-uri va fi concentrat tot inventarul agricol și echipamentele rămase de la „foștii boieri români” și de la proprietarii

de origine germană, care au părăsit ținutul „eliberat”. S.M.T.-urile vor ara și prelucra pământul din sovhozuri. Sunt naționalizate 357.123 hectare de pământ arabil.

Șase luni de teroare comunistă – scurt bilanț al „binefacerilor” eliberării

La 7 iulie 2010, Comisia de experți a Academiei de Științe a Moldovei, formulează următoarea evaluare a evenimentului pretensei eliberări: „28 iunie 1940 este începutul unor drame și tragedii fără precedent în trecutul nostru istoric. În numele unei pretense «eliberări» sociale, regimul totalitar comunist, instalat prin forța baionetelor sovietice, a comis crime abominabile care trebuie făcute publice și condamnate, iar victimele regimului stalinist trebuie să fie onorate”.

În decurs de șase luni (28 iunie – 31 decembrie) ale anului 1940, în actuala regiune Cernăuți au fost arestate 1.499 persoane, inclusiv 552 români, 492 ucraineni, 228 evrei, 139 ruși, 62 polonezi, 10 nemți, 6 unguri, 3 slovaci, 2 armeni, 2 cehi, 1 bielorus, 1 bulgar, 1 lituanian. Osândiții au fost supuși la ani mulți de detenție. Formulele de acuzare ale „dușmanilor poporului” sunt mereu aceleași, repetându-se la nesfârșit în dosare: „trecerea ilegală a frontierei de stat”, „element care prezintă pericol social”, „tentativă de trecere ilegală a frontierei de stat”, „activitate de spionaj”, „complicitate la trecerea ilegală a frontierei de stat”, „activitate subversivă”, „luptă activă împotriva mișcării revoluționare”, „trădare de patrie”, „acțiuni teroriste”, „agitație antisovietică”, „apartenență la partide contrarevoluționare”, „tentativă de trădare a patriei”, „nedenunțare”. Gulagul are „dimensiuni astronomice”. În Gulag sclavia este școală de educație, iar exterminarea omului de către om e o regulă.

În orașul **Cernăuți**, fosta capitală a Bucovinei istorice, sunt supuși persecuțiilor bolșevice și trimiși în Gulag 611 de „vinovați fără de vină” (193 români, 149 ucraineni,

147 evrei, 61 ruși, 41 polonezi, 8 nemți, 4 unguri, 3 slovaci, 2 armeni, 1 bulgar, 1 ceh, 1 lituanian), în raionul **Vijnița** – 63 persoane (53 ucraineni, 4 evrei, 3 polonezi, 2 români, 1 rus), în raionul **Herța**, „eliberatorii” au arestat și condamnat la ani grei de temniță 113 oameni nevinovați (106 români, 4 evrei, 2 ucraineni, 1 rus), în raionul **Hliboca** – 136 localnici (84 români, 34 ucraineni, 8 ruși, 6 polonezi, 2 evrei, 2 unguri), în raionul **Zastavna** – 67 persoane (35 ucraineni, 16 evrei, 13 români, 2 polonezi, 1 rus), în raionul **Chelmenți** – 23 de „elemente reacționare” (14 ucraineni, 4 evrei, 4 ruși, 1 polonez), în raionul **Chițmani** – 27 de „dușmani ai poporului” (21 ucraineni, 4 evrei, 2 români), în raionul **Noua Suliță** – 75 persoane (49 persoane de origine română, 18 ucraineni, 6 ruși, 2 evrei), în raionul **Putila** – 51 locuitori (41 ucraineni, 5 evrei, 4 români, 1 rus), în raionul **Securenii** – 34 persoane (16 ucraineni, 10 ruși, 6 evrei, 2 români), în raionul

Storoginet – 150 persoane (86 români, 44 ucraineni, 8 polonezi, 6 evrei, 3 ruși, 2 nemți, 1 bielorus), în raionul **Hotin** – 149 persoane (65 ucraineni, 43 ruși, 28 evrei, 11 români, 1 ceh, 1 polonez).

Prin crimele săvârșite în a doua jumătate a anului 1940, dictatura stalinistă a scris prima pagină sângeroasă a eliberării ultimative a multiseclarului meleag voievodal. În vechiul ținut mioritic și-a făcut apariția spectrul noului om sovietic, a cărui menire era să-l distrugă pe omul vechilor reguli și al vechilor tradiții, pe omul care a făcut istorie pe acest pământ, istorie de care acum trebuia să se lepede în numele unui viitor străin din ce în ce mai sumbru și mai lipsit de speranțe.

Notă: Pentru partea întâi a acestei analize a se vedea numărul precedent al revistei.

Balcon cu nomenclaturisti primind parada în Cernăuți

Gheorghe PITEI

Sesiunea a VII-a sau bâlciul orwellian al legitimării „eliberărilor” staliniste

Includerea părții de nord a Bucovinei, a județelor Hotin, Acherman și Ismail în cadrul Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene a fost hotărâtă de Sovietul Suprem al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste la Sesiunea a VII-a, din prima legislatură, în ședința a doua, comună, din 2 august 1940, a celor două camere, Sovietul Uniunii și Sovietul Naționalităților, și statuată prin Legea semnată de președintele prezidiului Sovietului Suprem al URSS, M. Kalinin, și de secretarul prezidiului, A. Gorkin, datată: „Moscova, Kremlin, 2 august 1940”. Legea conține două puncte. Primul punct prevede includerea teritoriilor „eliberate” în RSS Ucraineană, iar punctul al 2-lea pune în sarcina prezidiului Sovietului Suprem al URSS stabilirea datei alegerilor de deputați în Sovietul Suprem al URSS în noile teritorii adăugate Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene. Așadar, populația celor patru foste teritorii românești oferite Ucrainei sovietice prin Legea adoptată la Sesiunea a VII a Sovietului Suprem al URSS urmau să aleagă în primul rând deputați nu în legislativul de la Kiev, ci în legislativul de la Moscova.

La 1 august 1940, cu o zi înainte de a fi luată în dezbatere chestiunea Basarabiei și Bucovinei recent „eliberate”, tovarășul Viaceslav Molotov, președinte al Consiliului de Comisari ai Poporului din URSS, comisar al poporului pentru afaceri externe, a prezentat în ședința plenară de deschidere a Sesiunii, un raport detaliat privind politica externă a guvernului. Raportorul a făcut o analiză a situației internaționale, cu accentul pe conflictele iscate în Europa în anii 1939-1940, caracterizând poziția Kremlinului astfel:

„Evenimentele pe care le-am menționat nu au schimbat politica externă a Uniunii Sovietice. Fidelă politicii de pace și neutralitate, Uniunea Sovietică nu ia parte la război. Relațiile noastre cu Germania, care, cu aproximativ un an în urmă, au căpătat o nouă orientare, continuă să se mențină întru totul așa cum au fost stabilite în acordul sovieto-german. Acest acord, pe care guvernul nostru îl respectă cu strictețe, a eliminat orice posibilitate de a se isca fricțiuni în relațiile sovieto-germane pe parcursul desfășurării **evenimentelor sovietice de-a lungul frontierei noastre de vest** și, totodată, a oferit Germaniei siguranță și liniște în Est. Evoluția evenimentelor din Europa nu numai că nu a slăbit puterea acordului de neagresiune sovieto-german, ci, dimpotrivă, a subliniat importanța existenței și dezvoltării lui în continuare. În ultima vreme, în presa străină și, mai ales, în presa britanică și anglofilă, s-au făcut multiple speculații privind eventuale neînțelegeri între Uniunea Sovietică și Germania, în încercarea de a ne înfricoșa cu perspectiva consolidării puterii Germaniei. Atât din partea noastră, cât și din partea germană, aceste încercări au fost în repetate rânduri denunțate și respinse ca nepotrivite. Noi putem doar să confirmăm că, în opinia noastră, la baza relațiilor sovieto-germane de prietenie și bună vecinătate sunt puse nu considerente aleatorii de natură conjuncturală, ci interese fundamentale de stat, atât ale URSS, cât și ale Germaniei (*aici și în continuare sublinierile din citate ne aparțin – Gh.P.*).”¹ Acesta era contextul politic în interpretarea fariseică a celui de al doilea om în stat, tovarășul Molotov, al cărui nume va intra în istorie legat de Pactul Ribbentrop-

Molotov, pact în baza căruia s-au făcut pretenziile „eliberări”, „reunificări”, „înființări” de noi republici și regiuni, condamnate astăzi de toată lumea, în special de urmașii victimelor abominabilei politici staliniste. Nesățioasa caracatiță bolșevică a înghițit și a ciupit de la vecini cât a putut de mult – de la țări întregi până la provincii sau jumătăți de provincii, de la Marea Barents, până la Marea Neagră, afectând Finlanda, Polonia, România și cucerind Estonia, Letonia și Lituania.

Show-ul stalinist care se încadrează perfect în definiția orwelliană a regulilor de guvernare a „fermei animalelor” și care s-a numit Sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al URSS provoacă greață și repulsie urmașilor victimelor acestui show, cu excepția unor politicieni de-ai noștri care nu consideră o blasfemie oportunitatea aniversării unei date trecute sub o lege stalinistă ce seamănă în jurul ei numai suferință și necaz, o lege care aduce literalmente completări Constituției staliniste, o lege care subjugă țările baltice, transformându-le din state libere în republici staliniste, o lege care își bate joc din Basarabia ciopârțind-o și făcând-o republică sovietică, atașându-i și o Transnistrie care să o țină legată de mâini și de picioare, o lege care nu aduce fericire nici celorlalte regiuni nou create, dintre care unele vor dispărea în scurt timp, o lege de care nimeni nu mai vrea să audă, decât doar niște nostalgici sau profitori. A încerca să albești un act stalinist numai pentru că socoli că ai câștigat ceva de pe urma lui, înseamnă a nu fi corect cu tine însuși, căci asta înseamnă a implementa selectiv legea decomunizării. Cine merge pe această linie de interpretare a actului istoric, nu este exclus să ajungă să sărbătorească și legea creării URSS-ului sau mai știu eu ce alt eveniment ce i-a fost la un moment dat convenabil, călcând în picioare propria lege a decomunizării. Un om politic responsabil nu ar trebui să se lase absorbit de asemenea ispite. Măcar din solidaritate cu cei ce au avut de suferit de pe urma unei legi nedrepte, el ar trebui să se abțină de la invocarea jubilativă a acesteia. Dacă pentru Lituania, spre exemplu, țară membră a UE, data de 7 august 1940, când apare legea stalinistă care, modificând Constituția URSS, o include în

lista republicilor sovietice socialiste, nu poate fi o zi de sărbătoare, această dată n-ar trebui să fie sărbătorită nici în fostele republici sovietice cărora constituția stalinistă le-a mărit lista de regiuni. Cel puțin din respect pentru țara care susține Ucraina în demersul ei pro-european și pro-euroatlantic. Așa că ideea de a sărbători anul acesta aniversarea a 80-a a înființării regiunii Cernăuți a fost, cel puțin, o idee neinspirată. Or, acest eveniment nu poate fi rupt de contextul orwellian în care s-a produs.

Tot ce s-a dezbătut și s-a adoptat la Kremlin în sala de ședințe a Sovietului Suprem al URSS, în perioada 1-7 august în cadrul sesiunii a VII-a a Sovietului Suprem bolșevic rezonază perfect cu stilul „democratic” de a parlamenta al patrupedelor din orwelliana „fermă a animalelor”. Dovadă sunt documentele de arhivă și raportul stenografiat al lucrărilor Sesiunii care impresionează prin gama largă de tămâieri, de la prosternare până la exaltare în fața autorității supreme și autoritarismului – o adevărată întrecere în ploconeli și temenele a unei adunături eteroclite de oameni lași, speriați, duplicitari, cumpărați prin funcții sau favoruri, lipsiți de coloană vertebrală și gata să îndrume orice numai să rămână în grațiile regimului. Această oribilă, scârboasă competiție de adulatori ai regimului, dar mai cu seamă ai idolilor acestuia, adulatori care își făcuseră o specialitate din a făli fără măsură conducerea de vârf a statului totalitar spre a-și demonstra mizerabilul servilism și ticăloasa obediență față de înalta autoritate bolșevică, nu a fost decât un scurt preludiu, o busuioceală menită să încălzească sala pentru votul final, pentru indubitabila unanimitate electivă dinainte asigurată, expresie orwelliană a unității de monolit a masei ovino-porcine gata oricând să se ridice în picioare și să ovaționeze furtunos la auzul augustului nume „napoleonian” al marelui cârmaci al „fermei animalelor”, tată bun al tuturor popoarelor, în special al celor recent „dezrobite” care, de fericite ce erau de pe urma acestei surprinzătoare „eliberări”, trimiseseră delegați aleși pe sprânceană la marea „behăială” unională a patrupedelor, al căror stagiul de „libertate” era cu două decenii

mai mare decât al noilor veniți, cu rugămintea fierbinte să ceară să li se facă și lor un loc la sânul patriei „dictaturii proletariului”. Tot acest show orwellian transpare din raportului stenografiat al Sesiunii a VII a cărei aniversare unii politicieni de pe la noi, cum spuneam mai sus, ar fi vrut să o sărbătorească (dacă nu chiar au sărbătorit-o!) sub forma mascată de aniversare a regiunii pe care cu onoare o conduc. În timp ce balticii și vecinii basarabeni au oroare de hotărârile acestei Sesiuni de tristă amintire, unii din „luminații” noștri politicieni, care se pricep la orice numai nu la politică (dar parcă acest amănunt mai contează la numirea lor în funcții?!), n-ar fi împotriva să tragă câteva focuri de artificii în cinstea uneia dintre legile adoptate la această sesiune. Dacă avem astăzi regiunea Cernăuți, și e bine că o avem, că de când e la modă regionalizarea, orice surpriză e posibilă, nu e neapărat să avem și sărbătoarea înființării ei. Altfel, ne va fi nouă înșine rușine de ceea ce sărbătorim. Dar să lăsăm documentele să vorbească.

Sesiunea a VII a Sovietului suprem al URSS a fost convocată pentru a legitima roadele culese de bolșevici de pe urma Pactului Ribbentrop-Molotov din august 1939, încheiat între Stalin și Hitler cu doar câteva zile înainte de atacarea și sfârtecarea, din ambele părți, a Poloniei. E de ajuns să amintim parada militară comună a Wermachtului și a Armatei Roșii la Brest-Litovsk, cu ocazia transmiterii orașului din stăpânirea nazistă către stăpânirea bolșevică, sau baia de sânge de la Katyn, spre a ne da seama de caracterul pretensei eliberări. Adoptarea de către Sovietul Suprem al URSS a legii cu privire la includerea în RSSU a teritoriilor recent „eliberate” prin ultimatum și parcelate în patru bucăți – Basarabia fără sud și fără nord, județul Hotin, județul Acherman, județul Ismail – a fost precedată – se putea altfel?! – de mai multe luări de cuvânt. Mai întâi a vorbit de la tribună președintele Consiliului de Comisari ai Poporului din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM), deputatul T.A. Constantinov (Circumscripția electorală Slobozia, RASSM) care, după ce a făcut o prezentare a situației „jalnice” din Basarabia

românească și a situației „înfloritoare” din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, parte integrantă a RSS Ucrainene, a cerut Sesiunii să hotărască unirea nenorocitei Basarabii, de curând „eliberată de sub jugul burghezo-moșieresc român”, cu „prospera” Republica Moldovenească din stânga Nistrului, condusă chiar de „măria sa”. Totodată, el formulează propunerea ca din Basarabia „eliberată” să fie rupte trei județe localizate la extrema nordică și extrema sudică a provinciei spre a fi cedate Ucrainei. „În familia de popoare prietene a URSS, oamenii muncii din Bucovina de Nord, vor construi o viață veselă sub conducerea Partidului și a Guvernului, sub conducerea **marelui Stalin** (Aplauze furtunoase).”² I-a urmat la cuvânt președintele Consiliului de Comisari ai Poporului al RSS Ucrainene, L. P. Kornieț (circumscripția electorală Kamen-Kașirsk, reg. Volîn, alipită în 1939 la Ucraina). Ca și antevorbitorul său, șeful cabinetului de miniștri al Ucrainei a spus: „Rog Sesiunea a Șaptea a Sovietului Suprem al URSS să reunească populația din districtele Ismail, Acherman și Hotin și din Bucovina de Nord într-un singur stat sovietic ucrainean, într-un singur mare popor ucrainean și pe teritoriul cedat către RSS Ucraineană să formeze două noi regiuni: regiunea Cernăuți, cu centrul în Cernăuți, și regiunea Acherman, cu centrul în Acherman ... Fac apel și am certitudinea că popoarele Basarabiei și Bucovinei de Nord, sub stindardul Constituției staliniste, vor strânge puternic și cu mult drag rândurile în jurul gloriosului nostru guvern sovietic, în jurul Partidului nostru Comunist, în jurul marelui eliberator al popoarelor - **dragul nostru tovarăș Stalin** și, împreună cu toate popoarele marii Uniuni Sovietice va pași cu îndrăzneală către noi victorii. (Aplauze furtunoase prelungite care se transformă în ovații. Toată lumea se ridică în picioare)”³

Luând cuvântul din partea oamenilor muncii din Cernăuți la ședința a doua a Sesiunii a VII a Legislativului de la Moscova, delegatul Mihalciuk N. S. a făcut temenele peste temenele în fața dictatorului: „Salutăm pe cel mai bun prieten și învățător al oamenilor muncii din întreaga lume, **inspiratorul**

eliberării ținutului nostru natal – Bucovina de Nord, de sub jugul moșierilor și capitaliștilor – **tovarășul Iosif Visarionovici Stalin!** (Ovații prelungite. Toți se ridică în picioare)”⁷⁴. După ce se plânge de lipsurile și necazurile îndurate sub stăpânirea românească din cauza dușmanilor de clasă – moșieri, chiaburi și capitaliști, delegatul nord-bucovinean începe să laude politica externă stalinistă care „cu pace” i-a adus pe conaționali săi bucovineni sub soarele aducător de belșug și bucurii a constituției staliniste, constituție care în 1936 proclamase biruința socialismului în patria dictaturii proletariului: „Politica stalinistă externă de pace, înțeleaptă și fermă, susținută cu toată puterea de forțele armate ale Țării Sovietelor, a pus capăt grelelor noastre suferințe. **Soarele Constituției Staliniste a răsărit și deasupra Bucovinei de Nord.** Acum poporul nostru își întinde aripile puternice și, cu ajutorul frățesc al popoarelor din Uniunea Sovietică, va construi o viață nouă, o viață socialistă.”⁷⁵ Ca o încununare a celor spuse mai înainte, delegatul Bucovinei eliberate își încheie cuvântarea cu apoteotica glorificare a „eliberatorului”: „Slavă marelui conducător al oamenilor muncii din întreaga lume, **tatălui nostru bun - tovarășul Stalin!** (Ovații prelungite. Toată lumea se ridică în picioare. Strigă „Ura!”)”⁷⁶.

A urmat cuvântarea deputatului Studinski K. O. (districtul electoral Lvov). Tovarășul deputat din Galiția „eliberată” cu un an înainte, de sub jugul Poloniei, de marele Stalin în înțelegere (secretă) cu ortacul său Hitler, și-a început cuvântarea justificând raptul stalinist prin aducerea unor date istorice: „Din secolul al XII-lea până la jumătatea secolului al XIII-lea, în perioada cea mai înfloritoare a cnezatului Galițiano-Volinian, Basarabia și Bucovina erau incorporate în acest cnezat, ca parte integrantă a sa”⁷⁷. După mai multe plecăciuni și închinăciuni, deputatul va saluta recenta integrare a Basarabiei în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, aparținătoare RSS Ucrainene: „Slavă Basarabiei sovietice, parte integrantă a Republicii Moldova!”⁷⁸, adică a RASSM. Deputatul Studinski își încheie cuvântarea, ca și delegatul din Bucovina, cu

gratularea dictatorului pentru că i-a adus la îndeplinire visul tinereții: „Eu, ca ucrainean care, din anii tinereții, am trăit cu visul reunirii tuturor pământurilor ucrainene într-un tot întreg, îi **mulțumesc din toată inima marelui om care a făcut realitate acest vis, care, cu grija unui tată bun, a unit toate pământurile ucrainene într-o republică sovietică, sub stindardul socialismului.** Acest om măreț și-a ridicat în inimile tuturor oamenilor muncii, așa cum scria Pușkin despre sine, **un monument pe care nicio mână de om nu poate să-l clădească și care nu va fi distrus de nicio răutate inamică, nici de vânturi, nici de tunete, nici de furtuni** (aplauze furtunoase). Să trăiască acest mare om, să trăiască și să conducă marele nostru stat, mulți, mulți ani înainte, cu aceeași înțelepciune ca și până acum, să trăiască marele fiu al Gruziei, marele cârmaci al Partidului Comunist, care ține cârma în mâini puternice, **să trăiască marele Stalin!** (Ovații furtunoase. Toată lumea se ridică în picioare. Strigă „Ura!”)”⁷⁹.

În continuare, vicepreședintele Consiliului Comisarilor Poporului al URSS, deputatul N. Bulganin, citește proiectul de lege al celor două „reuniri” a teritoriilor „eliberate” cu RSS Ucraineană. Dar numai una din aceste două reuniri va rămâne în picioare. Cealaltă va fi, de fapt, o desprindere de RSSU. Că altfel nu poate fi înțeleasă „reunirea” Basarabiei ciuntite, cu la fel de ciuntita Republică Autonomă Moldovenească prin sustragerea acesteia de la Ucraina. În mod ciudat, această republicuță transnistreană autonomă, captând Basarabia, se desparte de vechea republică unională. E doar una din multiplele inginerii teritoriale ale Krelmlinului. Dar nici RASS Moldovenească nu rămâne întreagă după ce înglobează, *de jure*, Basarabia. Ea rămâne chiar fără cele mai reprezentative simboluri: fosta capitală, Balta, și fosta sa „Mecă” – mausoleul de la Bârzula (azi Podolsk, regiunea Odesa), cu moaștele inițiatorului defunctei republici autonome, legendarul Grigori Kotovski, fost hoț de cai pe vremea țarului, devenit erou național pe timpul bolșevicilor.

În preambulul legilor „(re)unirii”, legiuitorii sovietici puneau întotdeauna

accentul pe „eliberarea populației” și abia după aceea stabileau statutul teritoriului „eliberat”. În realitate, această populație nu a fost niciodată întrebată dacă vrea să treacă dintr-o republică în alta. Nu a fost întrebată nici „populația moldovenească a RASS Moldovenești”¹⁰ asupra opțiunii sale de a rămâne întreagă într-o singură republică sau de a fi împărțită în jumătate. Kremlinul a hotărât pentru ea. Astfel, fosta republică autonomă a fost împărțită între cele două republici unionale așa cum a decis cârmaciul din Kremlin, regiunii Odesa revenindu-i zeci de sate populate de moldoveni, unele, ca Valea Hoțului, cu denumiri schimbate spre a li se șterge orice urmă de moldovenie.

Tot cârmaciul de la Kremlin a decis și soarta fostelor județe preluate de la România. Acestea, formal, au trimis la bălciul orwellian de la Moscova niște delegați „de paie” care să pupe mâna lui Stalin că i-a eliberat de sub „jugul burghezo-moșieresc român”. Or, câtă vreme în jug nu pot fi ținuți decât niște boi, nu e de mirare că delegații sărmanelor patrupede scăpate de insuportabilul „jug” prin „porcescul” (vorbind în termenii lui Orwell) ultimatum remis nemilosului „asupritor român” au fost primiți cu căldură și aplaudați îndelung, la Kremlin, de stâlpii „fermei animalelor”.

În următoarele ședințele comune, din 3, 5 și 6 august 1940, ale celor două camere, Sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice va vota primirea celor trei țări baltice în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, cu titlu de „republici sovietice”, după care, la data de 7 august 1940, cele două camere se vor întruni în ședințe separate pentru a vota legi care vor introduce modificări în Constituția URSS. În una din aceste legi va fi atestată pentru prima oară documentar și Regiunea Cernăuți. A-i sărbători înființarea în afara contextului înființării sale nu se poate. De aceea, considerăm mai mult decât nepotrivită aniversarea acestui eveniment.

Odată votate aceste legi de tristă amintire, Sesiunea a VII a Sovietului Suprem al URSS de prima legislatură își încheie lucrările.

Note

- 1 *Седьмая сессия Верховного Совета СССР (1 августа - 7 августа 1940 г.).* Стенографический отчет. Москва, Издание Верховного Совета СССР, 1940, с.24. (*Sesiunea a șaptea a Sovietului Suprem al URSS (1 august - 7 august 1940).* Raport stenografic, Moscova, Editura Sovietului Suprem al URSS, 1940, p.24.)
- 2 *Ibidem*, p.43.
- 3 *Ibidem*, p. 48.
- 4 *Ibidem*, p.51.
- 5 *Ibidem*, p.52.
- 6 *Ibidem*, p.53.
- 7 *Idem*.
- 8 *Ibidem*, p.54.
- 9 *Ibidem*, p.54.
- 10 *Ibidem*, p.183. Legea cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, din care am citat, începe astfel: „Venind în întîmpinarea doleanțelor oamenilor muncii din Basarabia și ale oamenilor muncii din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească privind reunirea populației moldovenești din Basarabia cu populația moldovenească din RASS Moldovenească și călăuzindu-se după principiul dezvoltării libere a naționalităților, Sovietul Suprem al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste hotărăște: 1. Să formeze Republica Sovietică Socialistă Moldovenească unională; 2. Să includă...” Urmează denumirile de orașe, raioane, județe incluse în această nouă republică, din care lipsesc trei județe basarabene și patru raioane transnistrene. Or, aceasta înseamnă că obiectul hotărârii formulate în lege se află în contradicție cu temeiul în care s-a luat această hotărâre. Altfel spus, legea se contrazice pe ea însăși. Câtă vreme, prin adoptarea ei, „reunirea populației moldovenești din Basarabia cu populația moldovenească a RASS Moldovenești” s-a făcut nu în totalitate, ci selectiv, fără specificarea expresă a acestui fapt în formularea temeiului legal al „reunirii”, legea și-a demonstrat din start caracterul contradictoriu și arbitrar. Conform propriei fundamentări, legea ar fi trebuit să includă în punctul doi întreg teritoriul Basarabiei și întreg teritoriul RASS Moldovenești. Ea însă stipulează o unire parțială în contradicție cu propriile principii care o întemeiază. Acționată în instanță într-un stat democratic, ea ar fi fost imediat respinsă, devenind caducă.

Antoaneta MARINESCU-LUCASCIUC

Maria-Gabriela SULIMAN

**Un medic bucovinean unionist:
Emanuel V. COSTIN (KOSTIN)
(01.01.1807, Șipeniț – 08.02.1871, Bârlad)**

Emanuel V. COSTIN se naște la 1 ianuarie 1807, în satul Șipeniț din districtul Cozmeni (Coțmani, azi Кіцмань), pe moșia strămoșească a cronicarilor Miron și Nicolae Costin, cărora le este strănepot.

Urmează școala elementară în Cernăuți, „dar gimnaziul și absolutorium în filozofie, la Lemberg”¹. Se înscrie la Universitatea din Viena, Facultatea de medicină, însă, din semestrul de iarnă 1837/1838 și cel de vară 1838, urmează medicina la München, unde „în vederea pregătirii dizertației”, participă și la „lucrările practice de chimie analitică și farmaceutică” de la Institutul farmaceutic al prof. Johann Büchner.

Astfel, se înțelege de la sine faptul de ce doctoratul în medicină și chirurgie susținut la München, la 31 august 1838, este „o teză din domeniul farmacologiei”. Această teză e intitulată *Veber das essigsäure Morphinum, dessen Wirkung und Anwendung am Krankenbette, und seine Bereitungsart* (Cu privire la morfina acidului acetic și la acțiunea și utilizarea ei la patul bolnavului, precum și cu privire la metoda de preparare a acestei morfine), este redactată pe 20 de pagini și

dedicată mamei, Ecaterina, și fraților Mihail și Nicolae.

Revine în Moldova, la Iași, unde, după ce obține dreptul de liberă practică, în 23 noiembrie 1839 (Certificat nr.1122), se stabilește la Bârlad, ca medic al Spitalului „Elena Beldiman” (01.02.-01.12.1840), îndeplinind următoarele funcții de răspundere:

- Medic al Departamentului al IV-lea, cu sediul la Bârlad (1840-1846);

- Medic al ținutului Tutova, cu rang de „spătar” (1847-1854);

- Epitrop al Spitalului din Bârlad (1854),

În anul 1857 este ridicat la rangul de *agă* și este ales deputat în Divanul Ad-hoc al Moldovei, pentru orașul Bârlad, cu 148 de

voturi din 171. Militează activ pentru unirea Principatelor Române și, tot atunci, este ales în Comitetul unionist al ținutului Tutova.

În vara anului 1866 se află în plină campanie de combatere a epidemiei de holeră din jud. Galați, elogiat pentru rezultatele eficiente în scăderea morbidității.

Pentru meritele sale „ca medic zelos și ca bun patriot,

Adunarea Deputaților i-a votat o recompensă națională viageră” (1869).

Singur pe lume, în ultimii trei ani de viață „*pierde șase membri de familie (trei frați, o soră și două nepoate)*”, care vor fi suferit, cel mai probabil, de ftizie, boală de care era și el afectat.

A decedat la 8 februarie 1871 „*în casa sa din str. Podul Verde nr. 137*”, conform actului de constatare a morții, semnat de fizicul orașului Bârlad, Cleante Davidoglu. E înmormântat în cimitirul orașului „Sfântul Dumitru”.

Emanuel V. Costin a fost, cu adevărat, în cei 30 de ani de activitate medicală la Bârlad, „*sentinelă neadormită la patul pătimășului, bogatului și săracului, deopotrivă*”, patriot unionist în „*casa căruia, în toți timpii de regenerare națională, a fost locul de întrunire și dezbateri (...) când întrunirile politice, graiul și presa erau oprite de opozanți*”.

Deși a murit sărac, a lăsat după el o bogată bibliotecă, care a fost dăruită spitalului din localitate, iar ziarul „*Semănătorul*” din Bârlad, (nr. 7 din 1871) a scris elogios despre valoarea ei.

Note

- 1 Aici și în continuare, citatele reproduse sunt luate din volumul: Lipan I. V., *Studenți medicali români la Universitatea din München în sec. al XIX-lea*, Ed. INSERT, București, 1998, p. 29; 31-34.

**Antoaneta
MARINESCU
LUCASCIUC.** Născută la 09.09.1939 în satul Baineț, județul Suceava, în familia învățătorului Ion Marinescu, director de școală la Climăuți, și învățătoarei

Viorica Baloș (care a profesat la Mușenița, Baineț și Bahrinești), refugiată în 1944 în județul Olt. Școala primară și

secundară, în comuna Mogoșești, jud. Olt. Școala Tehnică Sanitară – Secția Farmacie, București, (1953-1957). Facultatea de Istorie a Universității București (1972). Profesor expert instructor la CPPSM al Ministerului Sănătății (1975-1990) și la școli postliceale sanitare (1991-2000). Membru al Societății Române de Istoria Medicinii și Farmaciei, Societății Internaționale de Istorie a Medicinii, Societății internaționale de Istorie a Farmaciei, Societății Medicilor Scriitori și Publiciști Români. Secretară a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina – filiala București, senior editor al revistei „Mesager bucovinean”. Peste 200 comunicări științifice la diverse simpozioane, articole și studii publicate în reviste de istoria medicinei și farmaciei.

**Maria-Gabriela
SULIMAN.** Născută la 24 septembrie 1948 în București. Studii primare și secundare în București (Școala generală nr. 127 și Liceul Gh. Lazăr). Facultatea de Farmacie a Institutului

de Medicină și Farmacie din București ((1972). Intern în Farmacie, București (1972-1974). Farmacist în farmacii de circuit deschis din Buzău și București (1974-1976);

Farmacist, cercetător științific principal grad III, farmacist primar, consilier în proprietate industrială în Institutul pentru Controlul de Stat al Medicamentului și Cercetării Farmaceutice (din 1 ianuarie 1999 – Agenția Națională a Medicamentului și a Dispozitivelor Medicale) (1976-2013); Membru SRIM, ISHM, SRIF, ISHP; Președinte al Societății Române de Istoria Farmaciei – Secția București. Peste 100 de lucrări științifice publicate în reviste de specialitate

Gina PUICĂ

Doina Cernica, Maria Toacă: Dulce-amar de Bucovina

Dulce-amar de Bucovina (Editura Mușatinii, Suceava, 2018, 763 p.) este un volum ce adună articole publicate în ultimele decenii (de la începutul anilor 1990 până în 2018) de suceveanca Doina Cernica și de cernăuțeanca Maria Toacă, cu precădere în „Crai nou” de la Suceava și în „Zorile Bucovinei” de la Cernăuți, și care constituie o continuare a unui alt volum scris în binom de aceleași autoare: *Dulce de Suceava. Amar de Cernăuți* (Suceava, Mușatinii, 2014). Despre acest de-al doilea volum, pe care-l recenziez foarte pe scurt aici, autoarele declară în textul introductiv că acesta vorbește „tot despre Bucovina, văzută în istoria sa trăită împreună și despărțită, trăită și povestită românește, amintită, mărturisită și visată în lacrimi de durere și bucurii, în zâmbete pline de amarul tristeții și de dulceața speranței” (p. 5).

Rezultat al unei durabile și rodnice prietenii, cartea această scrisă la două mâini, dar foarte bine structurată, vădește o uimitoare unitate tematică, și chiar stilistică. Articolele care o compun sunt ample, de largă respirație, extrem de bine documentate, scrise cu migală și sensibilitate. Mi se pare *Dulce-amar de Bucovina* o carte de referință, care trebuie citită și recită în tihnă, dar și deschisă în funcție de interesul fiecăruia pentru o temă sau alta, un autor sau altul. În continuare, mă voi limita să spicuiesc câte ceva din sumarul său.

O secțiune a volumului este dedicată „sărbătorilor ocrotitoare” (Săptămâna mare, Învierea, Floriile etc.) din diverse puncte ale Bucovinei, cu impresii culese mai ales de la mănăstiri. Evenimentele și comorile culturale din mănăstirile din același spațiu bucovinean fac apoi obiectul unei alte secțiuni. Locuri

emblematic sunt, evident, Putna (sunt detaliate în special două din edițiile Colocviului organizat anual la această mănăstire, cele din 2016 și 2017), Voroneț, Sucevița, Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava.

Sub titlul „Bucovineni ai Bucovinei care rămâne”, trimit „semne de dincolo de moarte” personalități dispărute precum Dimitrie Vatamaniuc (interviu), Marin Gherasim („Un Prinț din Bucovina”), Dany Madlen, Radu Mareș, Pan Solcan, Elena Greculesi.

Volumul relatează mult despre călătorii, cu trecerea, în ambele sensuri, a graniței româno-ucrainene. Cele mai multe din călătoriile de la sud către nord au fost efectuate de Doina Cernica începând cu 2015, împreună cu Gabriel Cărăbuș, manager al Bibliotecii Bucovinei „I.G. Sbiera” din Suceava și Alis Niculică, șef de secție în cadrul aceleiași instituții, cărora li se mai adăugau alții (adesea Alexandru Ovidiu Vintilă), deplasări făcute într-o „micuță corabie, mașina noastră” (p. 207). Astfel, a putut Doina Cernica descoperi în 2016 localitatea Mahala, „grație lui Vasile Alecsandri”, de la nașterea căruia se împlineau 195 de ani și care a fost atunci celebrat la o șezătoare literară găzduită de Biblioteca satească. Tot cu astfel de prilejuri a avut loc descoperirea orașului Herța, în 2015, și a Bibliotecii sale Raionale „Gheorghe Asachi”, ori a Bibliotecii din Crasna. Se relatează în același capitol și despre întâlnirile transfrontaliere ale cenaclului „Mașina cu poezi” (este descrisă o ediție de la Suceava din 2017).

Sub denumirea „Din Bucovina de odinioară”, autoarele scriu cu talent și în amănunt despre personalități precum Eudoxiu Hurmuzachi sau Leca Morariu, iar secțiunea

„În Florența României” cuprinde relatări despre festivități desfășurate la Fălticeni întru cinstirea memoriei Lovineștilor sau a lui Nicolae Labiș, sărbătorit la 80 de ani de la naștere.

În secțiunea „Glasurile Bucovinei” îl regăsim pe George Sidorovici, ziarist la „Zori noi”, care în 1967 s-a deplasat la Câmpulung Moldovenesc și le-a dedicat viitoarei scriitoare și jurnaliste Doina Cernica și celor două surori ale sale un text memorabil, ceea ce o face pe coautoarea volumului recenzat aici să scrie în 2015: „Cinci ani mai târziu, absolvind Facultatea de Litere a Universității București și fiind angajată la un cotidian, aveam să re trăiesc această întâlnire și articolul ce îi urmasse ca pe o experiență esențială în munca ziaristei care am devenit, deoarece scriind, m-am gândit atunci pentru prima dată, și mereu după aceea, la oamenii despre care scriam și ca cititori, întrebându-mă câtă atenție ar putea să le acorde, ce însemnătate ar putea să aibă pentru ei cuvintele mele, privirea mea asupra lumii lor.” (p. 286). Tot aici sunt evocați Ion Paranici și alți „scriitori zoriști” din Cernăuți. De asemenea, sunt evocate redacțiile revistelor „Glasul Bucovinei”, „Mesager bucovinean” – „oxigen pentru respirația Limbii Române din nordul Bucovinei” (p. 309), „Septentrion literar”.

„De dincolo de Prut” permite, între altele, incursiuni la Chișinău și reflecții despre oamenii săi. „Memoria noastră – viața lor” trimite la experiențele dureroase de la Aiud și onorează eforturile revistei „Memoria – revista gândirii arestate” și ale Fundației Culturale „Memoria”, ambele conduse de Micaela Ghițescu, inclusiv evenimentele organizate la București sub această egidă. Cu una din aceste ocazii, este evocată o călătorie de la Suceava la București a Doinei Cernica și a Mariei Toacă.

DOINA CERNICA / MARIA TOACĂ

DULCE-AMAR DE BUCOVINA

Editura MUȘATINII
SUCEAVA

Despre aceasta din urmă și experiența bucureșteană, Doina Cernica scrie în încheierea unui articol (din octombrie 2017): „În noaptea de joi spre vineri, Maria Toacă a străbătut pe jos granița dintre România și Ucraina. Avea aripi la umeri, crescute de când numele îi fusese rostit sub cupola Ateneului Român, și picioarele însângerate de trecerea pământului înstrăinat, în care Limba Română fusese de curând osândită la detenția memoriei. Și la speranța ei.” (p. 350).

„Eminescu în structura de rezistență a neamului nostru” cuprinde relatări amănunțite despre evenimente organizate în ultimii ani, între altele, cele de la universitățile „Ștefan cel Mare” din Suceava și „Yuriy Fedkovych” din Cernăuți.

Un capitol important este dedicat cărților consacrate centenarului Marii Uniri de la 1918 (sau care au fost evocate și/sau reeditate cu această ocazie) și evenimentelor prilejuite de aceeași celebrare. „Icoane din lacrima dorului” oferă evocări ale lui Grigore Bostan și Dumitru Covalciuc. „Coroane de spini peste destine” îi evocă pe Anița Nandriș și Ilie Motrescu.

Textul cu care se încheie volumul, scris în 2018 și datorat Mariei Toacă, „Centenarul din inima înstrăinaților”, evocă în trecere diferența de simțire patriotică dintre elitele din România și, respectiv, românii din Cernăuți și alți „înstrăinați” (când e vorba numai de receptarea unor spectacole folclorice): „Vreun bucureștean plictisit de patriotismul de doi bani poate să ne privească ironic dintr-o parte, însă dacă ar trăi puțin aici, ar plânge de-a valma cu noi la spectacole de cântece patriotice. Or, ceea ce pentru Mitică de la București e festivism ieftin, pentru Ion sau Gheorghe de la Cernăuți e bucurie și durere.” (p. 761).

Maramureș și Bucovina, două provincii cu destin similar

Chiar dacă se adresează în primul rând cititorului bucovinean, revista „Mesager bucovinean” nu uită nici de românii din celelalte zone geografice, unul din scopurile ei majore fiind acela de a le înlesni, prin intermediul paginilor sale, comunicarea și mai buna cunoaștere reciprocă. Pentru românii din Ucraina, această cunoaștere e cu atât mai necesară cu cât mai apropiate le sunt condițiile de existență. Un alt factor care-i apropie este folosirea acelorași metode de rezistență în fața tăvălugului deznaționalizării, care trece cu mare viteză de-a lungul regiunilor de frontieră, de la Marea Neagră până la apele Tisei, în ale cărei valuri se oglindesc vârfurile Carpaților Păduroși.

Dacă despre românii din nordul Bucovinei se vorbește mai des în presa din România, despre românii din nordul Maramureșului se amintește foarte rar și cu precădere în mass-media din județele de frontieră. Deși soarta maramureșenilor nordici și cea a bucovinenilor nordici este marcată de evenimente comune sau foarte asemănătoare, cele două comunități istorice rămase în afara frontierelor țării se cunosc între ele prea puțin și doar fragmentar. Ele sunt practic rupte informațional una de cealaltă. Dar ceea ce leagă aceste două norduri de țară (Țara Maramureșului și Țara Bucovinei, despărțite geografic prin Munții Carpați, dar și legate istoric prin acești munți), este, în primul rând, amintirea comună a descălecatului voievodului Dragoș, care a pornit din Bedeu, azi Bedevlea, raionului Teacev (Teceu), localitate în care acum nu se mai găsește nici urmă de român, pentru a trece munții și a ctitori un nou voievodat, al

cărui leagăn se va numi, peste patru secole, Bucovina. Între timp, și nordul vechii țări a Maramureșului (sec.X-XIV), și nordul mult mai tinerei țări a Bucovinei (1775-1918), au fost slavizate masiv, fapt care a servit statelor slave vecine drept pretext convenabil pentru anexări în prima jumătate a sec.XX.

Puțină lume știe că împărțirea celor două provincii în urma celor două războaie mondiale din prima jumătate a secolului XX a fost pecetluită prin tratatul din august 1916 cu Antanta. Chiar dacă, între timp, acesta a devenit caduc din cauza ieșirii Rusiei bolșevice

din Primul război mondial, Maramureșul a fost, totuși, tăiat în două. Doar Bucovina a rămas, ca prin minune, întreagă. Dar nu pentru mult timp. După două decenii, Rusia bolșevică își va lua cu asupra de măsură revanșa: partea cerută de Rusia țaristă în 1916. Însă ea își va însuși nu doar nordul Bucovinei pretins de țară, ci și partea de mijloc a provinciei, aparent fără nicio legătură cu fostul tratat din 1916 (care prevedea frontiera pe Prut, nu pe Siret). Chiar dacă nu va fi evocat în mod expres în nota ultimativă stalinistă (cu pretenții mai mari!) din iunie 1940, fostul tratat din august 1916 o va întări tacit, din umbră. Căci, odată ce a existat un precedent, acesta nu putea să nu fie folosit, „la momentul oportun” de vechiul imperiu transformat în URSS, pentru a-și „justifica” recidiva anexionistă. Numai că față de Germania, nu era cazul să se justifice, câtă vreme Tratatul secret din 1916 fusese îndreptat chiar împotriva ei (și a defunctei Austro-Ungarii). Dar Stalin a găsit pentru Bucovina alte motive. Cum le-a găsit și în cazul Maramureșului din dreapta Tisei, care, după prima împărțire a Europei trecuse la

Cehoslovacia, iar după ocuparea acesteia de hitleriști cu puțin timp înainte de începutul Celui de al doilea război mondial îi revenise Ungariei. Și nu e de mirare faptul că la a doua împărțire a Europei din prima jumătate a secolului trecut, puterile occidentale nu au obiectat față de anexarea nordului Maramureșului de către succesoarea de drept a imperiului țarist. Pentru cuceritorii bolșevici, trofee de război puteau să fie nu doar obiecte de artă, fabrici și uzine sau institute de cercetări științifice cu tot cu laboratoare și personal, ci și provincii străine cu populații legate la carul de biruință.

Astfel, legate de carul de biruință al armatei roșii au ajuns ambele provincii să construiască împreună comunismul, iar după ce această iluzie a căzut, au apărut altele și altele care le-a unit soarta. În perioada sovietică, nu exista sfârșit de an universitar ca Universitatea din Cernăuți să nu repartizeze tineri specialiști pentru școlile românești din regiunea Transcarpatică, unde unii s-au stabilit pentru tot restul vieții. Tot din Bucovina au plecat în Transcarpatia mai mulți preoți să slujească în bisericile din satele maramureșene, rămase libere din cauza refugiului clerului local în România, la sfârșitul ultimului război. Mulți absolvenți ai școlilor românești din Transcarpatia au făcut studii superioare la Cernăuți, în timpul puterii sovietice.

Sub aspect etnografic, multe din cântecele și dansurile bucovinene vechi păstrează urme maramureșene, iar în unele sate se păstrează forme verbale sau fonetisme specifice Maramureșului. Până în prezent, nimeni nu a luat în seamă aceste interferențe, ele rămânând un obiect interesant de cercetare științifică.

Un subiect aparte îl prezintă și comunitățile de vlahi din raioanele de nord ale regiunii (satele Poroșcovo, Mircea și altele), până nu demult necunoscute românilor.

Bucovina și Maramureșul, reflectate sub diverse aspecte (istorice, etnofolclorice, educaționale etc.), ar putea fi o temă de discuție mai largă în unul din viitoarele numere ale „Mesagerului bucovinean”.

Dialogul provinciilor prin reviste de cultură

Românii din Ucraina formează trei grupuri regionale distincte – bucovinenii, basarabenii și maramureșenii – cu datini și tradiții specifice, care, pentru a comunica între ele, au nevoie de punți de legătură. O revistă culturală poate fi o asemenea punte. Comunicând, comunitățile de români își coordonează mai ușor eforturile în vederea constituirii unei strategii culturale comune. Consacrând românilor maramureșeni din dreapta Tisei o parte din acest număr dublu al revistei, doresc să pun în oglindă destinul istoric al ambelor provincii, Maramureșul și Bucovina, care, în urma celor două războaie mondiale din secolul trecut, au fost tăiate în două, ambele pierzându-și astfel, la o distanță de numai două decenii una de alta, integritatea. În acest sens, îmi permit să citez în continuare un fragment din articol de fond cu care am lansat, în 2003, revista „Mesager bucovinean” (pe atunci destul de modestă): „Dacă ne-am pricopsit pe parcursul istoriei cu o frontieră în mijlocul Bucovinei, acum încercăm, cu mijloace civilizate, prin eforturi comune de integrare în Uniunea Europeană, să o fluidizăm, intensificând colaborarea onestă în domeniile culturii, economiei, ale relațiilor umane. Important este să conștientizăm acest obiectiv, să promovăm principiul loialității, al respectului reciproc și al dezvoltării multilaterale a Țării Fagilor în scopul reproducerii la scară regională a «acelui univers cu mii de nuanțe» la care visa tânărul Eminescu în Bucovina de altădată.” Același lucru se poate spune și despre Maramureș. Refacerea, prin reintegrare culturală, a unității pierdute este la fel de actuală astăzi și pentru maramureșeni.

Prezența temei maramureșene în revista noastră a fost și rămâne, alături de tema

bucovineană și cea basarabeană, un obiectiv prioritar. Am publicat, în nr. 1-4 din 2007, un articol despre istoria dramatică a unui monument din nordul provinciei. E vorba de sfânta Mănăstire Peri, prima stavropighie ridicată pe pământ locuit de români și îndrituită să desemneze mitropoliți chiar și pentru Țara Haliciului, învecinată cu Țara Maramureșului. Autorul articolului e preotul Radu Ilaș, un bucovinean născut în satul Laura din sudul Bucovinei, doctor în teologie cu o teză susținută la Cernăuți. Celebra mănăstire Peri nu mai există astăzi decât ca o frumoasă amintire din perioada de glorie a acestei vechi țări voievodale înconjurată de munți, cu nume preluat de la un râu carpatin și cu ecou viu, peste Carpați, în Țara Moldovei, și ea cu nume preluat de la o apă izvorând dintr-o obcină carpatină, pe firul căreia au descălecat voievozii maramureșeni Dragoș și Bogdan pentru a întemeia aici o nouă țară. Și nu întâmplător, Țara Moldovei e supranumită în perioada ei de glorie Bogdania. Bucovina, numită și Țara Fagilor, este leagănul acestei noi formațiuni statale medievale.

Istoria a făcut ca cele două provincii legate genetic între ele să aibă peste veacuri și o soartă similară. O soartă dramatică, pe care au trăit-o și o mai trăiesc încă urmașii primilor descălecători. Am recitit de curând, într-un număr mai vechi (din 5 octombrie 2013) al gazetei regionale social-politice „Apsa” din Transcarpatia, editată de Uniunea regională „Dacia” a românilor din Transcarpatia, două studii privind istoria Maramureșului, unul semnat de dr. Ion Botoș, președintele Uniunii „Dacia”, celălalt de universitarul Ilie Ghergheș, și m-am convins, încă odată, cât de strâns legate între ele, nu

doar prin istoria lor îndepărtată, ci și prin cea recentă, sunt cele două provincii din nordul țării. Mă gândesc, în primul rând, la contextul istoric comun și la încercările asemănătoare prin care au trecut ambele provincii cu puțin timp înainte de a-și fi pierdut integritatea. Ca și Maramureșul, Bucovina a fost în pericol de a fi parcelată după primul război mondial. Cu vreo zece ani în urmă, când scoteam ultimul număr editat în format A3 al „Mesagerului Bucovinean” (nr. 1-4 din 2008) și primul număr editat în noul format A4, ediție jubiliară, consacrată împlinirii unui secol și jumătate de existență a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (nr. 1-20 din 2009-2013), revista a publicat două studii pe această temă, semnate de prof. univ. dr. Pavel Țugui. Bucovina a avut noroc că regulile jocului geopolitic, a cărui miză era în 1916, se schimbaseră între timp. Maramureșul însă nu a avut acest noroc. În studiul amintit mai sus al domnului dr. Ion Botoș, „Românii din partea dreaptă a Tisei în componența Statului Român”, există un citat din discursul senatorului Take Ionescu în ședința Senatului României privind ratificarea Tratatului de pace de la Trianon. Atunci, cunoscutul om politic spunea următoarele: „Frontiera Maramureșului este cea pe care am pus-o noi în tratatul de alianță de la 1916. În această privință, Congresul de la Paris a primit întocmai frontiera din tratat.”. Bucovina, în baza tratatului din august 1916 al României cu Antanta, urma să aibă aceeași soartă. Dar Rusia, devenind bolșevică, nu a putut beneficia de efectele acestui tratat pentru că nu și-a onorat până la capăt angajamentele asumate față de aliați. Astfel, Bucovina a scăpat de împărțea prevăzută de tratat și a rămas întreagă. Dacă Sovietele ar fi urmat în primul război mondial politica militară a guvernului țarist, ceea ce s-a întâmplat cu Maramureșul s-ar fi întâmplat și cu Bucovina. Dar Sovietele, cum spuneam, s-au retras. Totuși, și-au adus aminte peste douăzeci de ani de șansa pe care au pierdut-o în 1918 și nu s-au sfiit să recupereze, în al doilea război mondial, prada promisă în primul război. Aceeași pentru ambele regiuni, Bucovina și Maramureș, a fost și pofta rușilor de a mai adăuga la teritoriile pe care le considerau pierdute din cauza revoluției, alte teritorii nestipulate în acel

nenorocit tratat. Încercarea rușilor de a ciupi teritorii din stânga Tisei, despre care vorbește Ilie Ghergheș în gazeta „Apșa”, a fost la fel de insistentă ca și avaritatea cu care au înțeles să treacă Prutul (linia de demarcație din tratatul din 1916) și să mai „ciordească” ceva din județul Dorohoi, alăturând Bucovinei nordice ținutul Herței.

O altă prezentă maramureșeană mai veche în revista noastră este legată de Simpozionul Internațional „Românii din dreapta Tisei – Transcarpatia, în Ucraina independentă”, ediția VI, Apșa de Jos – Topcino, organizată de Uniunea Regională „Dacia” a românilor din Transcarpatia. În nr.1-4 din 2007, „Mesager bucovinean” publică o poză în care e surprins un moment festiv de la deschiderea Simpozionului, cu dr. Ion Botoș președintele Uniunii, în prim-plan, salutându-i pe participanți. Uniunea „Dacia” este mâna dreaptă a „Mesagerului bucovinean” în regiunea Transcarpatia.

Anul trecut prietenul nostru din Baia Mare, poetul Gheorghe Pârja, ne-a bucurat cu o cronică a gazetei „Apșa”, cum ne-a bucurat și anul acesta cu relatări despre conaționalii de peste apă. La fel participă la dialogul revistelor celor două comunități istorice de români, despărțiți de munți și ape, un alt bun prieten al nostru, redactorul șef al revistei „Apșa”, scriitorul Echim Vancea din Sighetul Marmăției. I se alătură și domnul senator, poet și profesor universitar Gheorghe Bârlea. Nu se lasă rugat, în a ne înlesni comunicarea culturală dintre Bucovina și Maramureș, nici domnul consul Spiridon Pralea din Slatina. A răspuns solicitărilor noastre participând anul acesta la masa rotundă a revistei (nr.1-2/2020) consacrată activității mediului asociativ românesc și mass-mediei a românilor din Ucraina, istoricul și jurnalistul slătinean Ion Huzău. Dialogul cultural dintre revistele românești din cele două provincii legate prin destin și istorie nu se rezumă doar la aceste nume. Numărul lor este mult mai mare. Și sperăm să crească de la an la an.

Echim VANCEA

„Apșa” – un valoros document publicistic de informare și de recuperare a istoriei românilor din dreapta Tisei

Sunt trei decenii de când am trecut pentru prima dată apa la maramureșenii din dreapta Tisei. Pentru mine a fost miraculoasă descoperirea unui teritoriu privit pe furis, o întâlnire cu oameni pe care istoria crudă nu a reușit să-i strivească. Uimitor cum și-au păstrat limba română, portul și multe obiceiuri. Cu cât calm istoric au înfruntat vitregiile vremurilor! Da, i-am aflat acasă, cu rânduiele vechi și conștiința că sunt români. E adevărat, acești locuitori iluminați de veghile scrisuri în cuget românesc de la Mănăstirea Peri, nu au ațipit în istorie, deși în străvechea localitate Peri nu se mai vorbește, de ceva timp, românește. Ca și la Bedeu, baștina maramureșeană din dreapta Tisei a voievodului Dragoș, cel care a trecut peste Carpați și, alungându-i pe tătaro-mongoli, care au stăpânit aici o sută de ani, și-a pus cetatea de scaun pe Moldova, dând astfel denumire unui nou voievodat românesc, care s-a extins în doar câteva decenii de la munți până la mare, obținând sub un alt domn, Bogdan-Vodă, din Maramureșul din stânga Tisei, independența.

Cu gândul de a-i găsi, dincolo de sârma ghimpată, pe urmașii voievodului descălecător, am trecut apa despărțitoare, în 1990, la început de an. I-am aflat la fel de dornici să ne vadă după o atât de îndelungă înstrăinare. Ne-am cunoscut mai îndeaproape. Așa am constatat că cele două maluri ale Tisei ocrotesc locuitori din vechime care au viețuit în aceeași rezonanță de neam. Este suficient să compari toponimele și onomastica ca să constăți uimirea de care aminteam: limba română, portul și obiceiurile. Referințele la această comunitate erau risipite prin lucrări, multe dintre ele de nivel academic,

care ajungeau mai greu în satele din dreapta Tisei.

Când s-a putut, după dezghețul din această parte de lume, a apărut *ziarul*, mijloc eficient de răspândire a informațiilor. Așadar peste 60 de ani românii maramureșeni din dreapta Tisei nu au avut nici o publicație în limba lor (dacă publicație poate fi numit un „buletin” colhoznic: „*Prietenia popoarelor*”, organ lunar al conducerii colhozului cu același nume din satul Dibrova, raionul Tiacevo, regiunea Transcarpatia al cărui redactor a fost Nuțu V. Marina, secretarul organizației de partid. Primul număr a apărut la 7.11.1957, ulterior au mai apărut șase numere în doi ani, între 1957 și 1958. Textul era în limba română cu litere rusești și vorbea despre înflorirea Dibrovei colhoznice sub razele Marelui Octombrie, la a 40-a aniversare a loviturii de stat dată de V.I. Lenin. Ca o replică la lipsa de interes a românilor din Transcarpatia față de acest „buletin”, în anii care au urmat gazeta raională oficială care apărea în limba ucraineană, *Drujba*, a fost tradusă și publicată în limba română, sub titlul *Prietenia*, dar aceasta nu reflecta problemele și aspirațiile comunităților românești. Aveau câteva ore de emisie în limba română, am înțeles, undeva la Ujgorod. Sighețul de pe Tisa, aflat la poalele munților Maramureșului, deși se afla la o aruncătură de băț, era mult, mult mai departe pentru ei, decât orașul de pe Uj, cu munții Beschizi în spate.

Astfel stând lucrurile și venind „sloboada” (un fel de „voie”), românii din dreapta Tisei au purces din primele momente la editarea unor publicații proprii care să le releve istoria,

cultura, viața socială. Toate au avut, însă, o viață efemeră, de doar câteva numere, dispărând apoi din viața comunităților. Așa s-a întâmplat între anii 1996-1998 cu câteva suplimente ale gazetei *Renașterea maramureșeană*, care apărea în format A3 (31 X 42 cm), cu texte în limba română și alfabet latin sub semnăturile unor lideri din imediata apropiere a Asociației social-culturale „George Coșbuc” din Slatina, Gheorghe Șimonca, regretatul Ion Mihalca-Ursanu, Gheorghe Moiş, Dumitru Mocanu, prof. Ion Huzău.

Apoi după o pauză de câțiva ani, s-a încercat editarea unor noi publicații cu grafie latină: *Neamul românesc* (din care a apărut un singur număr, întrucât ulterior materialele trimise spre aprobare la Cernăuți... s-au pierdut); „*Maramureșenii*” (redactor-șef prof. Ion Huzău). Pentru accesul românilor din Maramureșul istoric din dreapta Tisei la litera tipărită au rămas publicațiile care veneau de la Cernăuți, în primul rând *Concordia*, care avea corespondent la Slatina pe prof. Ioan Huzău (300 de exemplare). Apoi, prin 1997 și-a făcut apariția, tot de la Cernăuți, publicația bilingvă *Lumea (Svit)*, din care se distribuiau în jur de 500 de exemplare.

Din România se difuzau câteva numere (în jur de 10) din *Curierul Românesc*, prin bunăvoința Fundației Culturale Române, respectiv trecea apa Tisei un număr neprecizat de exemplare din noua serie a gazetei *Graiul Maramureșului* (Baia Mare), sau din *Jurnalul de Sighet* (Sighetul Marmăției).

În acest peisaj publicistic, sărac în presă românească, Uniunea Regională „Dacia” a Românilor din Transcarpatia (nou înființată) își propune editarea unei publicații românești în literă și spirit. Astfel la 19 mai 2001 apare primul număr al publicației „*Apșa*” *Gazeta regională social-politică din Transcarpatia*, urmare a inițiativei dr. Ion M. Botoș, (președintele URRdT „Dacia”) ajutat de profesorul Taras Dațio, de la Universitatea din Ujgorod.

Astăzi publicația „*Apșa*”, (director: dr. Ion M. Botoș, redactor-șef: Echim Vancea),

ajunsă la numărul 122/ 2020, este cea mai longevivă publicație românească din Transcarpatia.

Asumându-și încă de la primul număr „*crucea limbii române*” publicația s-a afirmat ca o publicație sobră, cu articole bine documentate și cu subiecte iscoditoare. Scrisă într-o frumoasă limbă românească, publicația are colaboratori de pe ambele maluri ale Tisei maramureșene, dar și din Patria Mamă. E de mare folos celor care o citesc și, totodată, e o „*arhivă*” de neprețuit pentru cei care vor să cunoască istoria, cultura și viața socială a celor peste 42.000 de români care locuiesc compact în 13 localități aflate într-o zonă care a aparținut din vechime Maramureșului istoric și care astăzi e cunoscută drept Transcarpatia, o regiune din Ucraina, situată dincolo de Carpații Păduroși.

Număr de număr publicația „*Apșa*” a înfățișat și înfățișează cititorului, ilustrează acestuia istoria, cultura și civilizația românilor maramureșeni din dreapta Tisei, modul în

care viața acestora se reflectă în mass-media din România și Ucraina. Le urmărește istoria. Devenirea lor istorică. Biografia. Împlinirile și bucuriile. Viața de familie. Dar mai ales în fiecare număr nu uită să le aducă aminte românilor din dreapta Tisei de apartenența la Marea Familie a Românilor, la istoria și faptele acestora. La cultura și bogăția obiceiurilor și tradițiilor populare. Nu există număr care să nu fie ilustrat cu reportaje de la manifestările culturale care au loc în Transcarpatia românească. Număr de număr sunt publicate portrete de dascăli (foști și actuali) care nu și-au uitat obârșia transmițându-le și elevilor lor spre neuitare mesajul lăsat de moșii și strămoșii acestora: a nu se uita că sunt români!

Sunt publicate creații ale scriitorilor din Transcarpatia și nu numai, ale unor mai tinere sau mai vârstnice condeie. Portrete ale unor personalități marcante ale culturii românești din Transcarpatia, cu rosturi culturale și administrative pe cele două maluri ale apei de graniță; articole omagiale dedicate unor scriitori și istorici ori personalități marcante ale românilor din Ucraina. Sunt publicate note de lectură asupra unor cărți despre românii de seamă din Transcarpatia care au contribuit la promovarea istoriei, culturii și științei românești, născuți pe aceste locuri și care s-au împlinit profesional în Patria Mamă, contribuind din plin la numele și renumele acesteia pe plan național și internațional.

Condițiile grafice foarte bune de apariție înlesnesc publicarea a numeroase instantanee semnificative (color) preluate din desfășurarea unor activități și manifestări culturale din localitățile românești din dreapta Tisei, precum și din desfășurarea unor

întâlniri, vizite la instituții prestigioase de istorie și cultură din România, cu precădere din județele Maramureș, Bihor, Satu Mare.

Gazeta „Apșa” este un valoros document publicistic de informare și de recuperare a istoriei oamenilor și locurilor românilor din Transcarpatia. Este o publicație de ținută a românilor din dreapta Tisei, aflată, încă la început de drum, dar care și-a propus o nobilă misiune încă de la primul număr. Având o remarcabilă continuitate (așa cum am arătat

ea apare din anul 2001), ea susține interesele românilor din regiunea Transcarpatia, publicând număr de număr în paginile ei ”crâmpoșe de istorie, de cultură națională, de spirit românesc”, toate acestea ilustrând dorința românilor din Transcarpatia de a-și apăra și menține vie limba, cât și frumoasele obiceiuri și tradiții, ethosul propriu.

În consecință, putem afirma cu tărie că publicația „Apșa” e o mărturie a uriașei capacități a românilor de peste Tisa de a se adapta la cele mai aspre condiții de ordin geopolitic, fără a-și

pierde esența identitară.

De-a lungul anilor, publicația a păstrat și a perpetuat în paginile sale starea de spirit a mult râvnitei identități și libertăți care au readus pe pământul românesc din dreapta Tisei imnul național al românilor, „Deșteaptă-te române”, tricolorul, alfabetul latin și limba română, istoria națională.

Echipa redacțională, colaboratorii publicației, în toată această perioadă (2001-2020), au demonstrat o certă angajare socială și culturală, o mare responsabilitate civică, dovadă de netăgăduit că limba română este și patria noastră, a romanilor din Transcarpatia, a celor de azi și a celor ce vor veni după noi.

Gheorghe PÂRJA

Cartea neamurilor de dincolo de apă

Când mă gândesc la românii din dreapta Tisei, aud strigătul de disperare istorică al țăranului Ilie Filip, din Apșa de Jos, aruncat, la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, lui Miron Cristea, când a ajuns cu hotarul României Mari până la apă: "Vai, Domnule Episcop, dar pe noi, cei de peste Tisa, cui ne lăsați?" La care episcopul ar fi răspuns: „Vom avea grijă de voi.” Istoria nu i-a dat dreptate înaltului prelat. Politica vremii a fost vrăjmașă cu acest teritoriu și cu oamenii lui. Au rămas dincolo de apă, sub tăvălugul celor cu poftă de stăpânire. Au rămas un miracol de rezistență românească. Când am trecut prima dată Tisa, după vorbă, am crezut că sunt acasă, pe Valea Marei.

Asta demonstrează și excelenta antologie de texte „Românii din Transcarpatia”, apărută la Biblioteca județeană „Petre Dulfu”, Baia Mare, 2019. Coordonatorii volumului, dr. Teodor Ardelean (Baia Mare, România) și dr. Ion Botoș (Apșa de Jos, Ucraina), sunt două personalități care nu au luat râul în seamă. Cum precizează în prefață conf. univ. dr. Ștefan Vișovan, marea majoritate a articolelor aparțin unor specialiști în istorie, folclor, etnografie, literatură populară, teologie din România, Ucraina (intelectuali români din dreapta Tisei și Cernăuți) și din Chișinău.

Multe din textele antologate au intrat în circuitul lumii științifice, fiind prezentate la prestigioase sesiuni de comunicări. Volumul este un argument apăsător, adus de fiecare autor în parte, că Maramureșul în istorie a lăsat urme adânci, inclusiv prin vocația întemeietoare.

Structurat pe capitole care conțin texte lămuritoare despre istorie, localități,

personalități, religie, cultură, grai, etnografie, volumul este, după opinia mea, o serioasă carte de învățătură, un document tulburător prin acribia evocării realității istorice din arhive, dar și prin sunetul lumii de astăzi. E o carte necesară pentru cunoașterea cinstită a unui timp istoric, care nouă, celor din stânga Tisei, ne-a fost interzis, o carte care nu are patimi, ci excelente constatări și interpretări istorice. Viziunea antologatorilor se reazimă pe texte valoroase, bine articulate, elaborate la temperatura sincerității și a sobrietății, necesare pentru

recuperarea cinstită a istoriei.

Mie mi s-a potrivit de minune această carte, deoarece m-am ancorat mai sigur în istoria Maramureșului Istoric (de pe cele două maluri ale Tisei), fiind sprijinit de rezultatele multor cercetări. În timpul lecturii mi-am dat seama că, de pildă, toponimele și onomastica sunt două argumente de netăgăduit că Tisa a

fost doar un loc de pescuit și de scăldușă pentru prunci. Adică această lume maramureșeană a fost laolaltă. Și sub dominații străine fondul principal de cuvinte și de simțire comună nu a putut fi strivit. Când am ajuns în anul 1990, în casa mătușii Viorica Lumei, dirijoarea Corului bisericii din Slatina, am crezut că mă aflui în Săpânța. Vorba, portul, laița din bătrâni, aranjarea casei cu rudă, cergi, șterguri și blide cu Franz Iosif. De care avea și mama acasă un blid, adus zestre din Berbești. Atunci mi-am zis că am venit la neamurile de peste apă.

Despre această stare a istoriei fără râu depune mărturie cartea „Românii din Transcarpatia”. Fiecare autor este sigur pe subiect, având ca metodă de convingere documentul. Nu-i spațiu să consemnez pe larg contribuția fiecăruia, dar din respect pentru cititorul interesat voi enunța lapidar universul acestei cărți, prin enumerarea temelor și a autorilor. Livia Ardelean, cercetând istoria familiei Vlad de Maramureș, evocă și nobilimea mică din această provincie istorică, așezată în acte de proprietate, pentru care a purtat lupte aprige prin vreme, pentru a dovedi că am trăit aici din vechime și trăim și astăzi ca oameni liberi, dar nobili, spune un reprezentant al familiei Vlad. Despre relațiile românilor din Maramureș, de pe cele două maluri ale Tisei, în contextul anilor 1938-1940, scrie muzeograful Ioan Boroica. A fost un moment de vârf al relațiilor românilor maramureșeni despărțiți prin frontiera râului. Mai bie zis a administrațiilor de pe cele două maluri. Apoi Ion M. Botoș scrie despre evreii din Apșa de Jos, cu statistici, atmosfera din comunitatea evreiască, dar și despre discriminarea de după 15 martie 1939, când Ungaria ocupă Rusia Subcarpatică, atunci apărând legi de discriminare. Ungurii au închis școli evreiești și magazine. Alături de români, evreii din Apșa de Jos au dus împreună greul acelor ani.

Studiul lui Valer Hossu se ocupă de starea de spirit a maramureșenilor după Marea Unire. Sunt evocate vizitele episcopului Iuliu Hossu și ale Regelui Ferdinand în Maramureș. Cetatea Hust, cu importanța ei

strategică în zonă, este prezentată de Leonid Popescu. Satele din dreapta Tisei, în viziunea academicianului Ioan Mihaly de Apșa, primesc interpretarea Anei Borca din Apșa de Jos. Un studiu amplu, bine documentat, glazurat cu energii biografice, aparține preotului greco-catolic Ioan M. Bota, despre satele românești maramureșene, Originar din Slatina, a simțit o datorie de conștiință și o solidaritate cu frații de sânge și de lege pentru a face știute așezări românești astăzi încorporate Ucrainei. Este una dintre cele mai relevante scrieri din carte. Dr. Mihai Dăncuș, cu lupa cercetării etnografice, descoperă vestigii ale identității românești în Transcarpatia. Canonul Vasile Moldovan, fost profesor de teologie la Gherla, face o prezentare a comunei Apșa de Jos (1913). Despre aspecte istorice și culturale privind Maramureșul Istoric din dreapta Tisei aduce contribuții documentare Gheorghe Simionca.

Un text recuperat din Almanahul presei române din Ardeal, despre românii din Cehoslovacia, aparține profesorului Gheorghe Vornicu, cel care a cercetat etnografic Maramureșul. Același inspirat și tenace documentarist, teologul Ioan M. Bota, prezintă familia Ciplea din Biserica Albă, ca reprezentanți de seamă în istoria culturii și științei românești. Preotul martir Grigore Moiş este evocat de Ion M. Botoș. Vasile Iuga de Săliște scrie despre patriotul și cărturarul Vasile Mihalca de Apșa. Criticul literar Ana Bantoș, din Chișinău, recenzează volumul antologic Leagăn de cuvânt, care cuprinde 14 autori maramureșeni din dreapta Tisei. Volumul a fost îngrijit de Gheorghe Mihai Bârlea și Dumitru Iuga și prefătat de Gheorghe Pârja.

Neobositul cercetător sătmărean Viorel Ciubotă și muzeografa Liuba Horvat aduc în atenție un document din anul 1749, despre mănăstirile din Maramureș. Preotul profesor dr. Ioan M. Bota vine cu informații inedite despre Mănăstirea din Peri, ca vechi centru de străveche cultură românească. La care se adaugă studiul lui Valer Hossu, despre stavropighia din Peri, în contextul drăgoșștilor

maramureșeni pentru revenirea pe scaunul Moldovei. Maria Opriș, din Slatina, reînvie statura vicarului Mihai Pavel, cu rol esențial în coordonarea întregii activități cultural-religioase și politice în Maramureș (moare în 1902, fiind îngropat în biserica din Slatina).

Cercetătorul clujean Adrian Andrei Rusu a fost șef de șantier în campania arheologică în zona Mănăstirii Peri. El vorbește despre rezultatele cercetării într-un articol. Regretata Viorica Ursu vorbește despre Mănăstirea din Peri la șase secole de atestare, invocând cercetarea arheologică din 1997, pe fostul așezământ monahal. S-a întâmplat să fiu martor la o parte din acele săpături, de aceea autoarea face trimiteri la două articole de ale mele (Gheorghe Pârja, cotidianul Graiul Maramureșului, octombrie 1997 și iunie 1998). Mariana Borca constată că obiceiurile se păstrează la românii din dreapta Tisei. Dr. Victor Cirimpei, de la Academia de Științe din Chișinău, relatează despre rodul cercetărilor cu caracter etnografic, din anul 1987. Istoria Apșei de Mijloc este scrisă de Mihai Dan. Considerații asupra Graiului din Apșa de Jos face Victorela Neagoie, în urma anchetelor de gen.

Am reținut o concluzie: în pofida izolării, autoarea a constatat rezistența excepțională a graiurilor maramureșene vorbite la nord de Tisa. La care se adaugă observațiile prof. univ. Vasile Pavel, despre interesul dialectologilor de la Chișinău față de românii din Transcarpatia. Unitatea și continuitatea limbii române, manifestate în formele pronominale, după graiul și folclorul din Maramureșul Istoric, o demonstrează Rodica Simionca. Dr. Ilie Gherheș ne aduce aproape volohii din Carpații Păduroși, o populație românofonă, aflată în derivă dacică. Cartea se încheie cu reportajul lui Gheorghe Dorda, primul român din nordul Bucovinei care și-a făcut serviciul militar în trupele de grăniceri ale imperiului sovietic. Autorul face fine constatări despre locuitorii și mentalitatea maramureșenilor din Transcarpatia. Un

elogiu al rezistenței în istorie este cuprins în expresia: popoarele nepreocupate de viitor au dispărut fără urmă. Iar uitarea e stăpâna lumii.

Fiecare subiect din această antologie merita un comentariu mai larg. Fiecare autor este un bun specialist în domeniul abordat și merita o cunoaștere mai amplă. Antologia este o incursiune în istoria Maramureșului, întreprinsă cu mijloace riguroase, cu cercetări în arhive, prin săpături arheologice și, nu în ultimul rând, prin descifrarea vieții și limbii vorbite.

După ce am cunoscut și eu mai bine oameni și locuri din dreapta Tisei, mi-am dat seama că, în ciuda stăpânirilor scucescive, maghiare, cehe, sovietice, Maramureșul din dreapta Tisei a rămas o unitate lingvistică uimitoare. Numele și prenumele în mare parte nu s-au strămutat de veacuri. Pe cele două maluri ale Tisei, argumentele onomastice sunt doveditoare. La care se adaugă cumpăna toponimelor. Adică Iza se află și dincolo și dincoace de apă. De aceea, antologia este o carte a neamurilor de peste apă. O carte de mare folos pentru luminarea Maramureșului prin vreme.

Mi-am cumpărat două exemplare. Dacă unul dispare, va rămâne celălalt. Cinste celor care au scris acest minunat document.

Întâlnire la Slatina, în 1990: (de stânga la dreapta) Vasile Marina, tânăr universitar la Ujgorod, originar din Strâmtura, Spiridon Pralea, director al Casei de Cultură din Sighetul Marmației, Gheorghe Pârja, redactor-șef la Graiul Maramureșului, Baia Mare, Vasile Ona-Jotu, medic din Slatina

Volohii din Poroșcovo

Până nu demult știam că în regiunea Transcarpatică există români doar pe valea Tisei și pe Apșa. Dar cu vreo zece ani în urmă s-a descoperit la marginea unui sat din nordul regiunii un cătun ai cărui locuitori vorbeau o limbă română neaoșă asemănătoare cu graiul bihorean. Ei își zic volohi, unii purtând și acest nume de familie, dat, desigur, de slavi. Mulți dintre ei mai poartă și numele Basarab, fapt care i-a pus pe gânduri pe unii istorici, care se străduiesc să explice proveniența acestor români rătăciți în lumea slavă. Deși localnicii ucraineni le zic țigani albi, ei nu au nimic comun cu țiganii, decât faptul să au preluat de la aceștia organizarea comunitară sub formă de tabără, fiind conduși de un baron. Romilor ei le spun „goleți”. De la ei iau bani cu camătă. Au mulți copii, în privința aceasta îi întrec și pe romi. Cele mai multe familii chiar trăiesc din alocația pentru copii. Sărăcia i-a îndepărtat de carte și aproape toți sunt analfabeți. Localitatea în care au fost descoperiți se numește Poroșcovo, Dar mai sunt și alte sate la ale căror margini vom întâlni astfel de oameni: Mircea, Vijnița, Svaleavka, Obama. Toate sunt localizate la poalele Carpaților Păduroși de unde se văd Beschizii Poloniei. Unii ziariști îi plasează la extremitatea nordică a Maramureșului. Ei însă se află mult dincolo de hotarul se sus al Țării Maramureșului, la extremitatea nordică a vechiului comitat ungar Ung (azi raioanele Perecino și Veliki Berezin ale regiunii Transcarpatia).

După descoperirea lor ca români, ei au fost mediatizați în exces, ca o mare curiozitate, încât satul Poroșcovo, necunoscut practic până atunci, a devenit renumit în mai toată lumea românească.

Din starea în care se aflau, au hotărât să-i scoată câțiva misionari creștini, dintre care s-au remarcat în mod special soții Ion și Gabriela Patraș. Ion este pastor al bisericii evanghelice baptiste. A făcut Facultatea de teologie baptistă la Oradea, unde a cunoscut-o pe viitoarea soție Gabriela, originară din Bihor. El e bucovinean din Bahrinești. Doar o chemare puternică poate să-i țină aici mai bine de zece ani. Invincibila lor dorință de a-i creștina pe copiii de aici, care creșteau practic fără nicio educație, înseamnă și a-i civiliza. Biserica baptistă a ridicat acolo o imensă casă de rugăciuni, care, în același timp e și școală. Ca să se înțeleagă mai bine cu copiii satului, Gabriela, a întocmit și un dicționar. Copii, la început atrași doar de ajutoare, au început să manifeste interes pentru carte și credință și s-au atașat de familia Patraș, alcătuind toți laolaltă o mare familie. Anul acesta biserica i-a îmbrăcat practic pe toți copii de școală. Ea organizează tabere de odihnă și socializare pentru acești copii, facilitându-le încadrarea în societate. Acum tabăra de la marginea satului Poroșcovo nu mai e un cătun uitat de lume, ci o localitate care se civilizează.

Copii din Poroșcova îmbrăcați la Casa de rugăciuni, pentru a pleca la școală

Spiridon PRALEA

Ansamblul „Mara” din Sighetul Marmației, în primul său turneu prin Transcarpatia și nordul Bucovinei

O făclie de Paște se aprindea în sufletul meu, demult, iaca au trecut mai bine de 30 de ani. Nu credeam că voi apuca să scriu vreodată despre simțirile de atunci, despre ce am făcut pentru oamenii din Maramureșul de dincolo de neguri, pentru noi, grupul entuziast ce cuprindea membrii Ansamblului folcloric „Mara”, cu tot stafful său, dar și jurnaliști și oameni de cultură. Unii veniți chiar de la București, alții, de mai aproape...

Totul a început în seara zilei de 28 decembrie 1989. Vremuri tulburi pentru noi toți, chiar dacă atunci, prinși de val, nu ne prea dam seama. Țara își plângea morții. Nimeni nu știa exact câți sunt... Eram directorul Casei de cultură de la Sighetul Marmației, bine antrenat în a obține bani pentru autofinanțarea ce ne-a măcinat timp de un deceniu. Salariile pe decembrie erau deja asigurate, așa că m-am gândit la un spectacol în beneficiul familiilor îndoliate, de peste tot. Un spectacol omagial, că așa eram obișnuiți!... Așa că am făcut câteva afișe și Echim Vancea, coordonatorul de atunci al Ansamblului folcloric „Mara”, s-a ocupat de spectacolul propriu-zis. Nu am crezut, dar biletele s-au epuizat și Sala de spectacole STUDIO s-a umplut... A fost un spectacol folcloric cu tentă patriotică, care a plăcut publicului. Acesta s-a bucurat să-i revadă pe Titiana Mihali, Viorel Costin, Anuța Tite, Anuța Iușco, ca să dau doar câteva nume, și a fost mulțumit că din orașul lor pleca, prin propria contribuție, o sumă importantă pentru acele vremuri. A doua zi banii au intrat în contul noilor autorități - care încercau să gestioneze libertatea. Nu am știut, dar la sfârșitul spectacolului, colega noastră, Tanti Ica, mă anunță că în sală au fost și câțiva români din dreapta Tisei, care vor să mă cunoască! Așa l-am întâlnit și cunoscut pe Vasile Ona Jotu, euforic și bucuros că a ajuns

la spectacol împreună cu mai multe familii din Slatina. Pe moment, nu mi-am dat seama de ce poate urma. Mă întrebă cum poate să aducă acest spectacol peste apă! Am amânat discuția pentru a doua zi dimineața. Sincer, n-am crezut că mai vine la întâlnire... Aveam și păreri de rău, dar omul a venit dimineața și am aflat mai multe amănunte. Vasile era vice-președinte al Asociației culturale „George Coșbuc” a românilor din dreapta Tisei! Am discutat, practic, cu un cetățean sovietic care insista să facem ce trebuie pentru ca spectacolul văzut de el să poată să îi bucure și pe ceilalți români din satele românești de peste Tisa. Am rămas în contact și, după sărbătorile de iarnă pe stil vechi, am mers să vedem ce se poate și mai ales cum se poate. Eram practic, o delegație oficială în care m-a însoțit poetul Echim Vancea și profesorul de muzică Ladislau Varadi, interesat să contacteze, la rândul său, comunitatea maghiara din zonă. A fost un prim contact cu realitatea de *dincolo de apă*, am cunoscut foarte mulți români și am înțeles că Ansamblul folcloric „Mara” este așteptat cu multă căldură și entuziasm. Am legat prietenii, multe dintre ele trainice și astăzi. Am făcut ce am făcut și am contribuit la intensificarea liberei circulații peste podul ce lega Câmpulung la Tisa de Teresva. Pentru trecerea frontierei era nevoie de invitații, iar Casa de cultură, având deja oameni acolo, le-a pus la îndemâna tuturor doritorilor de-a veni la Sighet, acest instrument simplu și facil. Turneul se contura. Încercam să văd detașat posibilitățile reale în care acesta poate avea loc. Am mai trecut podul, am revăzut sălile de spectacol, mai puțin la Apșa de Mijloc unde, în absența unei săli, spectacolul urma să se desfășoare pe un podium în aer liber. L-am întâlnit la Slatina pe universitarul de atunci, Ștefan Hostiuc, care coordona o activitate de perfecționare a cadrelor didactice la Școala românească din Slatina. De

Ansamblul „Mara” din Sighetul Marmației în vizită la românii din dreapta Tisei

fapt pregătea momentul trecerii la grafia română în școlile de acolo. A aflat de proiectul nostru și ne-a propus să-l extindem și la Cernăuți, în Bucovina. Am vorbit mult pe acest subiect, avea acordul regretatului profesor Grigore Bostan, primul președinte al Societății pentru cultura românească (pe atunci „pentru cultura moldo-română” „Mihai Eminescu” – numai așa s-a putut înregistra!). Am lăsat pe seama lui (a lui Ștefan Hostiuc) amănuntele legate de traseul din Bucovina, cele de cazare și masa. Gata, am bătut în cuie turneul! El avea să înceapă a treia zi de Paște la Slatina, pe 17 aprilie 1990, și se termina pe 28 aprilie 1990.

Acasă m-am sfătuit cu poetul Gheorghe Mihai Bârlea, atunci membru marcant al CPUN, cu redactorul-șef al cotidianului „Graiul Maramureșului”, poetul și jurnalistul Gheorghe Pârja. Le-am spus ce se poate face, am vorbit despre prezența la acest turneu a unei echipe de filmare în fruntea căreia se afla regretatul om de televiziune Horia Vasiloni. Entuziasmul creștea și aici. Ne-am apucat să pregătim spectacolul. L-am invitat la Sighet pe regretatul coregraf Gavril Ghiur, omul atât de legat de ansamblu, de oamenii ce îl alcătuiau. Formau o adevărată familie!

Așteptam Paștele, dar parcă mai tare așteptam turneul în sine. În Sâmbăta Mare a sosit de la București și echipa de filmare. Am discutat ore în șir cu Horia Vasiloni și am convenit să se realizeze două filme distincte. Unul cu prezența noastră în satele românești din Transcarpația, celălalt, în Bucovina. Am convenit ca prima peliculă să înceapă în stânga Tisei, la Desești, comuna natală a lui Gheorghe Pârja. Urma să participăm la slujba de dimineață, la slujba de Paște, care se termina cu sfințirea bucatelor aduse de credincioși. Ne-am bucurat de atenția regretatului Părinte paroh Ioan Sigartău, care a slujit în comună o jumătate de veac. Pelicula a surprins momente înălțătoare, care urmau să fie continuate în dreapta Tisei.

A venit și ziua cea mare și iată-ne îmbarcați într-un autobuz mai bun al Autobazei locale. Ne însoțeau doi șoferi... Ansamblul folcloric „Mara” era în formula cea mai bună. 10 perechi de dansatori, taraful condus de regretatul Gheorghe Covaci Cioată și Gheorghe Florea, cu instrumentiști unul și unu! Soliștii vocali ai ansamblului erau și ei prezenți, mai puțin Gheorghe Turda, care în ultimul moment a anunțat că nu poate onora invitația. În rest, oamenii despre care deja am vorbit. Drumul

destul de lung și obositor, pe la Halmeu-Deacovo. Ore care au trecut greu, petrecute, mai ales, în vama sovietică. Peripeții pe măsură și, în sfârșit, întâlnirea cu reprezentanții gazdelor noastre, Vasile Ona-Jotu, cu soția Nița, profesorul Mihai Tocar, cu soția Maria. Se leagă imediat prietenii. Recuzita noastră a fost horinca de prune, recuzita lor, vodca! Vă imaginați starea de euforie care a urmat. Nu a lipsit pâinea și sarea, dar mai ales emoția care a pus stăpânire peste toată lumea. Ne apropiam de Maramureșul de dincolo de neguri. La Slatina, altă primire! Pentru prima noapte suntem găzduiți în casele slătinienilor. Nu pot să descriu căldura pe care am simțit-o. Cei veniți din stânga Tisei se cunosc cu gazdele de aici, fam. Ioan Huzău, fam. Victor Fonta, fam. Ing. Victor Roja, Viorica Lumei, fam. Prof. Gheorghe Pulisca și mulți, mulți alții.

A treia zi de Paște, spectacol la Slatina. O sală din incinta Întreprinderii miniere, arhiplină. Trebuie să dăm încă un spectacol, în aceeași sală. Cererea de bilete, incredibilă!

Am consultat actorii spectacolului și acordul a fost unanim! Emoții pe scenă, emoții în sală, unde fără nicio regie suntem salutați în picioare cu Imnul biruinței pascale, „Hristos a Înviat!” Lacrimi, peste tot! Spectacol de excepție, *bis*-uri, flori, multe flori...

Târziu în noapte, recepție de gală în onoarea noastră la singurul restaurant de pe vremea aceea, situat undeva dincolo de terenul de fotbal. Toasturi, mulțumiri și toată lumea observă ce înseamnă patriotismul pentru acești români de la granița de nord a țării.

A doua zi urma să mergem cu toții, însoțiți de vrednicul de pomenire Gheorghe Bilețchi, parohul locului până la crucea ce amintea de așezarea monahală de la Peri (Grusevo). Pe acest loc sfânt am pus la cale sfîșirea Ansamblului „Mara”. Și s-a întâmplat! Încărcătura emoțională a momentului ne-a marcat pe toți, preotul recunoscând, cu lacrimi în ochi, bucuria de a fi aici pentru prima dată, chiar dacă locul este la cca 10 km depărtare de Parohia sa. Motivele sunt de înțeles! Am stârnit oarece vâlvă la Peri, pentru că, la puțin timp de la această întâmplare, locul vechii cruci a fost luat de o troiță.

Au urmat spectacole la Apșa de Jos, Apșa de Mijloc și Biserica Albă. Toate încununate de succes, toate încheiate cu mese împăratești. A fost cel mai greu turneu, ținând seama și de încărcătura emoțională, dar și de efortul fizic al

fiecăruia dintre noi. Pentru aceste spectacole ne-am mutat la o bază turistică, unica la acea vreme, situată undeva în apropierea Bocicoiului, în Poiana Iepii...

Atmosfera foarte bună a continuat și pe drumul spre Cernăuți. Grijulii, gazdele noastre ne-au dat pe mâinile unei călăuze bune, regretata învățătoare Maria Tocar, cea care ne-a așteptat și la intrarea în țară, alături de soțul ei, Mihai.

Urmează o lume nouă pentru noi toți. Pentru mine, mai puțin, pentru că tata a făcut teologie aici, fiind din generația părintelui Bilețchi. Am revăzut locuri pe care le cunoșteam doar din povestirile de-acasă.

Primire caldă și în Bucovina. Sosire la Cernăuți la o oră puțin trecută de amiază. Ștefan Hostiuc ne așteaptă dis-de-dimineață, cu un grup de studenți. Dânsul e și secretarul executiv al Societății „Mihai Eminescu”, mâna dreaptă a președintelui Bostan; în această calitate are în sarcină organizarea și buna desfășurare a turneului ansamblului „Mara” prin Bucovina de nord. Legătura cu Sighetul Marmăției nefiid simplă în acele timpuri (fără telefoane mobile, fără WhatsApp, email sau skype), nu știa ce să creadă – venim, nu venim, ne-am pornit, nu ne-am pornit, poate mai zăbovim o zi la Slatina?... Reușisem totuși să vorbim la telefon, pe fix, din Slatina, i-am confirmat venirea în timp util, cum am bătut palma, în ianuarie, la Cernăuți. El însă avea emoții. Hotel comandat, sala de spectacol arhiplină, în așteptare...

Primul spectacol îl dăm pe scena unei săli de spectacole, la un liceu comercial din apropierea suburbiei Horecea. Profesorul Ștefan Hostiuc anunță de pe scenă sosirea și ne face o scurtă prezentare. Are emoții. Emoții avem și noi. Suntem obosiți de drum lung, dar intrăm în scenă. Aplauze. Multe și îndelungate aplauze, care ne înlătură oboseala. Întâlnire, după spectacol, cu prof. Gr. Bostan și cu alți profesori de la Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității din Cernăuți. Catedra de Română de la facultate se află în avangarda mișcării naționale românești din regiunea Cernăuți. Turnee prin sate: Mahala (raionul Noua Suliță), Ropcea și Pătrăuții de jos (raionul Storajineț).

Profesorul Hostiuc ne însoțește și face prezentările în fața publicului. Îl mai ajută coregraful nostru Gavril Ghiur, cu informații despre ansamblu și despre soliști. La recomandarea însoțitorului nostru prezentăm

un spectacol la Vașcăuți pe Ceremuș, centru raional, zonă răzășească total rutenizată. Suntem primiți cu căldură. Public receptiv la muzica maramureșeană. Șeful Secției Raionale de Cultură e interesat de efectuarea unui turneu prin România cu ansamblu de amatori de la Casa Raională de Cultură. Îi dăm relații. Masă boierească după spectacol. Cântece. Veselie. A doua zi iarăși spectacol. Program încărcat. Prezentăm și câte două spectacole pe zi. Obositor. Dar ne menținem în formă. La Crasna, lângă Storojineț, spectacolul se lasă cu o masă pregătită de săteni, într-o sală imensă. Ne întreținem cu președintele colhozului din localitate dl Lucaci (aici încă mai există C.A.P.-uri). Crăsnenii, mari amatori de cântece și dansuri populare. Folclor foarte apropiat de folclorul din Maramureș. Se înfiripă un al doilea spectacol, cu participarea spontană a artiștilor noștri și a crăsnenilor, prezenți cu noi la masă. Se simt rădăcinile maramureșene ale localnicilor care cântă și dansează.

Continuăm turneul. Atmosferă plăcută. Spectacolele sunt filmate. Un bărbat între două vârste, tenul pielii puțin închis, mustață neagră, face filmări. Se prezintă: Constantin Covalciuc. Cred că mai păstrează pelicule cu spectacolele noastre. Am avut, totuși, o problemă. Am uitat că pe 26 aprilie urma să fie Doliu Național, în memoria miilor de victime ale accidentului de la Cernobîl, și pe cale de consecință, am amânat ultimul spectacol pentru a doua zi. Pe acesta din urmă l-am prezentat într-un sat din apropierea punctului de vamă Porubnoe-Siret, punct de trecere a frontierei. Unii îi spun satului, Dubivca. Prietenul Ștefan Hostiuc ni-l prezintă cu numele din vechime, Oprișeni. Zice că satul a făcut demersuri să revină la numele vechi. Surpriză plăcută: părintele Bilețchi care a făcut slujba de sfințire a ansamblului „Mara” la Peri, în Maramureșul nordic, e originar din acest sat, Oprișeni. Aflăm că în sală se află și folcloristul Dumitru Covalciuc, reporter la „Zorile Bucovinei”, tot din Oprișeni. De asemenea, a venit să ne vadă și șeful vămii, Gheorghe Ciubrei, membru al Consiliului Societății pentru cultura românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți.

Pe scena Căminului Cultural din Oprișeni ne luăm rămas bun de la publicul bucovinean. Profesorul Ștefan Hostiuc primește în dar de la noi, ca amintire și ca mulțumire că ne-a însoțit în întregul turneu prin regiunea Cernăuți, un clop și un buzdugan, obiect de artizanat, care i

se înmânează pe scenă, la Oprișeni, alături de o sticlă de palincă ce-i alunecă din mână tocmai când își fixa clopul de cap, sticla cade cu zgomot, producând veselie și râsete în sală, dar nu se sparge. Prezentatorul nostru glumește: e tare ca „Mara”!

Câțiva dintre membrii ansamblului se grăbesc să plece acasă prin punctul vamal Porubnoe-Siret, unde e coadă mare la poartă. Îi însoțesc la vamă același Ștefan Hostiuc și șeful vămii, Gheorghe Ciubrei. Noi, ceilalți mai rămânem o noapte la Cernăuți după care plecăm spre Sighet pe același drum pe care am venit: Cernăuți-Slatina.

Împreună cu ansamblul „Mara” s-au mai aflat în grupul nostru, poetul Gheorghe Pârja, redactor șef al ziarului județean „Graiul Maramureșului” din Baia Mare, poetul Gheorghe Bârlea din Sighetul Marmăției, care, peste câțiva ani, va ajunge senator și prefect de Maramureș, și colegul meu de la Casa de Cultură Sighet, poetul Echim Vancea. Cei trei poeți ne-au însoțit prin satele bucovinene, dar au mai petrecut câteva zile și la Cernăuți, alături de familia poetului bucovinean Ilie T. Zegrea, a cărei nevastă, Nița, era maramureșeancă.

Turneul, în ansamblul lui a fost o reușită. Am reușit să mulțumim și artiștii, care cu mici excepții erau amatori, cu locuri de muncă diverse, mulți dintre ei, intelectuali, dar mai ales am ajutat să se întrezeze financiar cele doua asociații: Asociația „George Coșbuc” – 8 000 de ruble, iar cea de la Cernăuți, „Mihai Eminescu” – 25 000 de ruble. Am aflat ulterior că acești bani i-au permis Societății „Eminescu” să angajeze un salariat, de care ea avea stringentă nevoie, pentru a face față programului de acțiuni foarte încărcat și a desfășura activități în secțiile de la sate. După trei ani de muncă cu oamenii de la sate, societatea va avea peste 40 de filiale. Aflu de vechii prieteni cernăuțeni că aceasta a fost perioada cu cea mai intensă activitate a Societății. Și mă bucur că și noi, colectivul ansamblului „Mara”, am contribuit cu o primă sumă de bani pentru asigurarea acestui succes al Societății, care ne-a găzduit la Cernăuți în primăvara anului 1990 și care ne-a fost alături în primul turneu prin nordul Maramureșului și nodul Bucovinei.

A fost mult, a fost puțin, nu știu. Știu însă că am legat prietenii trainice care, iată, rezistă peste timp!

Poetul-arcaș Vasile Tărățeanu, la 75 de ani

Vasile Tărățeanu este, funciarmente, un luptător. În timpul sovietelor, scrisul în limba română i-a fost o mângâiere, o tămadă, dar și o formă de rezistență. După căderea comunismului, activitatea sa scriitoricească s-a transformat, așa cum era de așteptat, într-o neobosită luptă pentru românism. În ultimele trei decenii a scos, pe lângă cele treizeci sau aproape treizeci de volume de poezie și publicistică, trei periodice, dintre care două, *Plai Românesc* și *Arcașul*, au rămas titluri de referință pentru presa liberă din Bucovina post-sovietică. Pentru *Plai Românesc* a luptat în instanță.

Om de acțiune și de echipă, poetul Vasile Tărățeanu e mereu în avangarda societății civile românești din Ucraina. Ca președinte al Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți, în fiecare an, la jumătatea lunii mai, îl vedem pășind, în haine naționale, în fruntea Paradei Portului Popular Românesc din Cernăuți, iar în clipele mai puțin plăcute pentru comunitatea românească, îl aflăm în agora, în fruntea mitingului de protest împotriva noilor politici guvernamentale de strâmtorare a limbii române în școlile cu tradiții seculare de instrucție în limba maternă, sau îl găsim, înconjurat de părinți și profesori, la școlile amenințate cu lichidarea; iar câteodată mai putem da de el și în ședințe de judecată, alături de părinții și profesorii nedreptățiți. Nefiindu-i străină nici soarta preșcolarilor români, nu de puține ori l-am surprins aplecat, la biroul său de la Centrul Hurmuzachi, asupra unor

demersuri, înainte de a pleca cu ele subțioară la primărie stăruind să obține deschiderea, în partea istorică a orașului Cernăuți, măcar a unei grădinițe de copii cu educație în limba română. Săritor la nevoie, mereu receptiv la solicitările celor din jur, Vasile Tărățeanu nu e deprins să refuze pe nimeni, e mereu angajat în proiecte, unele chiar depășindu-l, dar el tot urmându-le, cu îndărătnicie arcășească, încercând a se depăși pe sine, vitejește. Și „Mașina cu poeți”, cenaclul transfrontalier pus la cale împreună cu colega Gina Puică din Suceava, îi datorează existența și buna funcționare în nordul Bucovinei... Dar parcă pot să înșir eu aici toate faptele mari ale acestui om pe cât de mic de statură, pe atât de vrednic în făptuiri!

Ca scriitor e cel mai fecund dintre colegii săi de breaslă din Cernăuți și unul dintre puținii care nu „toarnă” poezii dintr-o carte în alta, ci de fiecare dată vine cu volume de versuri noi. Civismul și prodigioasa sa activitate literară i-au fost răsplătite, după căderea comunismului, prin numeroase premii și distincții. În țară, e cel mai cunoscut nume de scriitor, publicist și militant pentru drepturile românilor din Bucovina, cetățean de onoare a vreo zece burguri din patria mamă, iar dacă ar fi să enumerăm și distincțiile primite până acum nu ne-ar ajunge nici zece pagini.

La Mulți Ani, dragă Vasile! Nu există cumpene peste care tu să nu poți să treci. Pentru că ești un om puternic, cum numai un adevărat luptător poate fi.

Șt. HOSTIUC

O lumânare pentru Mircea Lutic (1939-2020)

Ne-a părăsit scriitorul Mircea Lutic, decanul literelor românești din nordul Bucovinei. Poet de stirpe aleasă, publicist și traducător de elită, secretar literar la ziarul „Zorile Bucovinei” timp de aproape patru decenii, Mircea Lutic a fost unul dintre cei care, în condițiile vitrege ale regimului totalitar, a contribuit la refacerea instituției literelor românești în Bucovina. Poezia sa, adunată în volume precum „Baștina luminii” (1973), „Fereastră de veghe” (1978), „Datul întru ființă” (2000), „Noimă” (2000), „Ecou de foc” (2001), ș. a., alături de poezia celorlalți confrăți bucovineni, a avut în contextul anilor 70-80 ai secolului trecut forța unei necesare schimbări de paradigmă. Învîingând inerțiile proletcultismului, aceste creații au scos literatura din schemele ideologice, apropiindu-i mesajul de ideea națională.

În ultimele decenii, urmând tradiția iconaristă bucovineană din perioada interbelică, Mircea Lutic a cultivat febril poezia cu formă fixă, în special sonetul, parcurgând drumul dinspre tradiționalism spre modernitate, dinspre poezia orfică și picturală spre poezia de „rostire cristică” și meditație existențial-ontologică. Operând în structuri prozodice reverberatoare, scriind „la lumina de taină a candeliei” (Ștefan Hostiuc), sonetele sale din volumele „Arminden cu heruvimi” (2011), „În lumina cuminecării” (2011), „Ofrandă întemeietoare” (2014) ș.a. sunt ca niște acatiste de mare profunzime și vibrație religioasă.

Scriitor cu mari potențialități creatoare, Mircea Lutic a desfășurat o vastă activitate de traducător, care însumează mii de pagini de proză și poezie din literaturile lumii: *Frații Karamazov* și *Oameni sărmani* de F. Dostoievski, *Părinți și copii* de I. Turgheniev, *Data Tutașhia* de C. Amiradjibi, *Opere alese* (în colaborare) de A. Pușkin, *Opere alese* (în colaborare) de M. Lermontov ș.a.

Timp de ani și decenii, Mircea Lutic a întruchipat imaginea de intelectual român de o aleasă erudiție, având cultul cuvântului bine scris. Într-o lume tot mai pragmatică, care se pare că a renunțat la sensibilități, la bucuria spiritului, el a trăit cu cărțile și printre cărți, a înnobilat cultura și arta scrisului. În ultima vreme, învățase să se refugieze în bibliotecă, la masa de scris, să (supra)viețuiască în lumea visătoriei, ca într-o lume mai bună.

Acum, la ceasul despărțirii, afirmăm cu toată convingerea că Mircea Lutic ne lasă o exemplară lecție de viață și de artă poetică. Dumnezeu să-l ierte și să-l așeze *de-a dreapta Sa, la un loc mai bun și mai cu dreptate decât l-a avut aici pe pământ*.

Arcadie SUCEVEANU

A plecat la neamul său de martiri Gheorghe Nandriș, fericitul căutător al nemuririi sufletului

Vestea despre moartea lui Gheorghe Nandriș (Sibiu, 21 august 2020) ne-a întristat foarte tare. Cu ceva ani în urmă, am avut fericirea să-l cunosc în casa părintească a tatălui său, Florea Nandriș (fratele martirei Anița Nandriș-Cudla), bărbatul care a spus că-i mai bine să fii slugă la români, decât „gospodar” la ruși. Am reținut de la el că tot ce nu e scris se uită. I-am citit toate volumele (cronica familiei Nandriș), i-am admirat delicatețea, noblețea sufletească, înțelepciunea, dar mai ales darul de povestitor, talentul de scriitor, deși toată viața a profestat medicina. Am simțit mereu legătura sufletească și încurajarea acestui domn (ultimul mesaj l-am primit la 7 august), sperând că voi ține în mâini și noua sa carte (cugetări și dovezi despre nemurirea sufletului), pe care mi-a trimis-o în variantă electronică. Dar mai important decât toate e că, citindu-i povestea vieții, am început să cred în miracole. La cele patru miracole, despre care mărturisește că i-au marcat destinul, s-ar mai adăuga și fericita întâmplare că ultima sa carte de respirație creștină, filosofico-literară – ”Cunoașterea de sine. De la rațiune la credință” a fost trecută pe hârtie, copertată și adusă de primarul comunei Mahala Elena Nandriș la Sfânta Mănăstire Voroneț, fiind primită cu bucurie de proinstareța Irina Pântescu și stareța dr. Gabriela Platon. Sunt și eu cu sufletul împăcat că am reușit să-l bucur pe autor, s-o scot în lume, prezentând-o în cotidianul „Crai nou”, Suceava.

Îmi stau în față cărțile (vreo opt la număr), primite pe parcursul mai multor ani de la

doctorul Gheorghe Nandriș din Sibiu. Sunt scrierile sale despre peregrinările părinților spre căutarea unui loc sub soare, despre iluștrii frați din neamul Nandriș răsăriți din băătura unor simpli oameni ai gliei. Le privesc cu o uluitoare admirație, căci numai să le citesc pe toate mi-a trebuit un car de timp... Și mă

întreb cum a reușit autorul să scrie atâtea pagini nu de fantezii artistice, ci bazate pe documente și evenimente reale, să cuprindă câteva generații perindate de-a lungul secolelor. Drept răspuns, îmi revine în memorie viața unchilor Grigore, savantul, și Ion, medicul, suferințele Aniței

Aflând de la mama sa la apusul vieții ei despre miracolul nașterii sale, Gheorghe Nandriș credea că Dumnezeu din prima clipă l-a luat în brațe, ajutându-i

să urce culmile visate în profesia aleasă, apoi să ajungă până la mult doritul repaos pentru a-și îndeplini misiunea de cronicar al familiei, dar mai cu seamă cea de salvator și editor al manuscrisului mătușii Anița. În ultima sa carte, Gheorghe Nandriș ne propune ca antidot la ură iubirea și iertarea. Familia Nandriș, cu tot satul ei de martiri, i-a iertat pe zbirii care au înscris atâtea pagini sângeroase în istoria neamului. Și noi să ne rugăm la Dumnezeu să-i ierte și să-l primească în Grădina Raiului pe bunul român și profundul creștin Gheorghe Nandriș, pomenit ca un scump părinte la baștina neamului său, pe unde viu îi răsună cuvântul.

Maria TOACĂ

Dimitrie Sandu Țopa (1934-2020)

Numele lui Dimitrie Sandu Țopa este prea puțin cunoscut în Bucovina. Nu-l vom găsi în niciun dicționar. Nici măcar în acela al Societății pentru cultură. Pentru că a dus o viață mai retrasă, făcând mai mult pentru alții decât pentru sine, și în primul rând pentru notabili ilustrei sale familii.

S-a născut la Cernăuți la 26 septembrie 1934, în familia lui Ovid și Angela Țopa (n. Almăjanu), fiind al doilea copil, după Tudor Țopa, viitorul scriitor din celebra Școală de proză de la Târgoviște. Tatăl, Ovid Țopa, a fost director la Școala Normală din Vașcăuți și profesor de istorie la liceul ortodox „Mitropolitul Silvestru”, unde mai înainte fusese profesor de religie și bunicul său, preotul Dimitrie Țopa. E ultimul vlăstar al ramurii Țopenilor care l-au dat pe autorul cunoscutei lucrări „Românismul în regiunea dintre Prut și Nistru din fosta Bucovină” (1928), Dimitrie Țopa, descendent al unei vechi familii de mazili din satul răzășesc Nepolocăuți, de la hotarul cu Pocuția, acum în întregime rutenizat. Refugiat împreună cu familia, prima dată în 1940, la vârsta de 6 ani, a doua oară în 1944, la vârsta 10 ani, Dimitrie Sandu Țopa, urmează Liceul „Gheorghe Lazăr” din București, după care se înscrie la Politehnica din București, Facultatea Energetică (1959). Ca tânăr inginer, lucrează câțiva ani la Institutul de Studii și Proiectări Energetice (ISPE), după care se transferă la compania Electromontaj, unde va lucra tot restul vieții la montarea liniilor de înaltă

tensiune, pe marile șantiere din țară (Deltă, Porțile de Fier) și din străinătate (Iran, între 1980 și 1987, și Iemen, între 1993 și 1995).

După sosirea din Iemen, făcând ordine între hârtiile rămase de la tatăl său, descoperă manuscrisul memoriilor acestuia, pe care le ordonează și le publică la editura Tracus Arte, din București (vol. I-II, 2011; vol. III- 2014), pe cheltuiala sa, completându-le cu articole din perioada interbelică. În 2020, își dorește să scoată memoriile tatălui său într-o altă formulă, cu o altă îngrijire, cu note noi și comentarii în note. Își dorea să le vadă tipărite la Cernăuți, împreună cu cartea bunicului, al cărui nume îl purta. De asemenea, dorea să revadă locurile natale și să facă o scurtă călătorie în satele

unde s-au născut și au copilărit tatăl și bunicul (Rarancea, respectiv, Nepolocăuți, cu cătunul Țopeni), dar o boală nemiloasă l-a răpit înainte de a-și vedea visul împlinit. Se stinge din viață la 20 octombrie 2020.

Acum, rămâne de datoria noastră să-i ducem la îndeplinire proiectele.

Dumnezeu să-l odihnească în pace, iar Bucovina să-i fie recunoscătoare pentru marea dragostea pe care i-a purtat-o .

Șt. HOSTIUC

PE COPERTĂ:

Pag.1 - Cernăuți, Piața Unirii. Pictură de Oskar Laske

Pag. 3 - Sponsorul revistei, ec. Mihai Caunii, bucovinean din Burla, împreună cu soția și nepotul, în vizită la Cernăuți.

Pag. 4 - Frescă de Eugen Maximovici descoperită recent pe peretele interior de la intrarea în Presbiteriul fostei Reședințe Mitropolitane din Cernăuți (azi corpul IV al Universității). În centru: Mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici, înconjurat de slujitorii artelor: (în stânga) muzicianul Isidor Vorobchievici, cu doi studenți lângă el, și Dimitrie Bucevski, directorul tipografiei arhiepiscopale (cu revista „Candela” în mână); (în dreapta) pictorul vienez Carol Iobst, prezentând Mitropolitului o lucrare, alături, în plan secund, încrustând o cruce – sculptorul Pășlea, profesor la Școala Industrială a Lemnului din Câmpulung Moldovenesc. Ultimii din dreapta – pictorul Epaminonda Bucevski (în picioare, cu o paletă în mână) și discipolul său, Eugen Maximovici, șezând pe scaun și retușând o lucrare, îndrumat de maestru.

Comentariu de Nicolae COSTAȘ, fotografie de Nicolae HAUCĂ.

Grafica din interiorul revistei aparține poetului Nicolae Popa (Chișinău)